

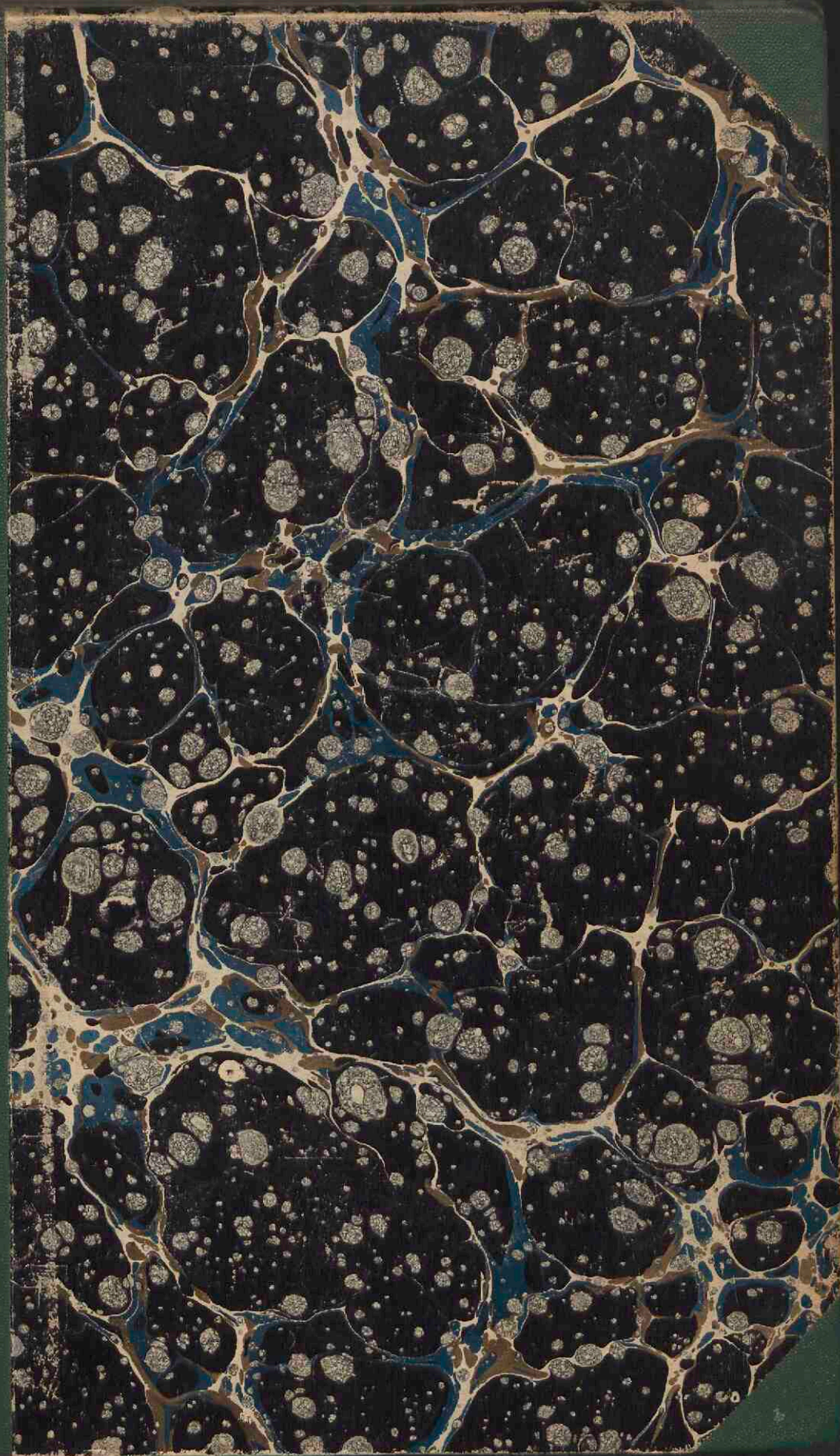

Vor folkeæt i oldtiden

<https://hdl.handle.net/1874/380729>

Wright,
and
1871

MEL

Prof. Dr. H. Gering

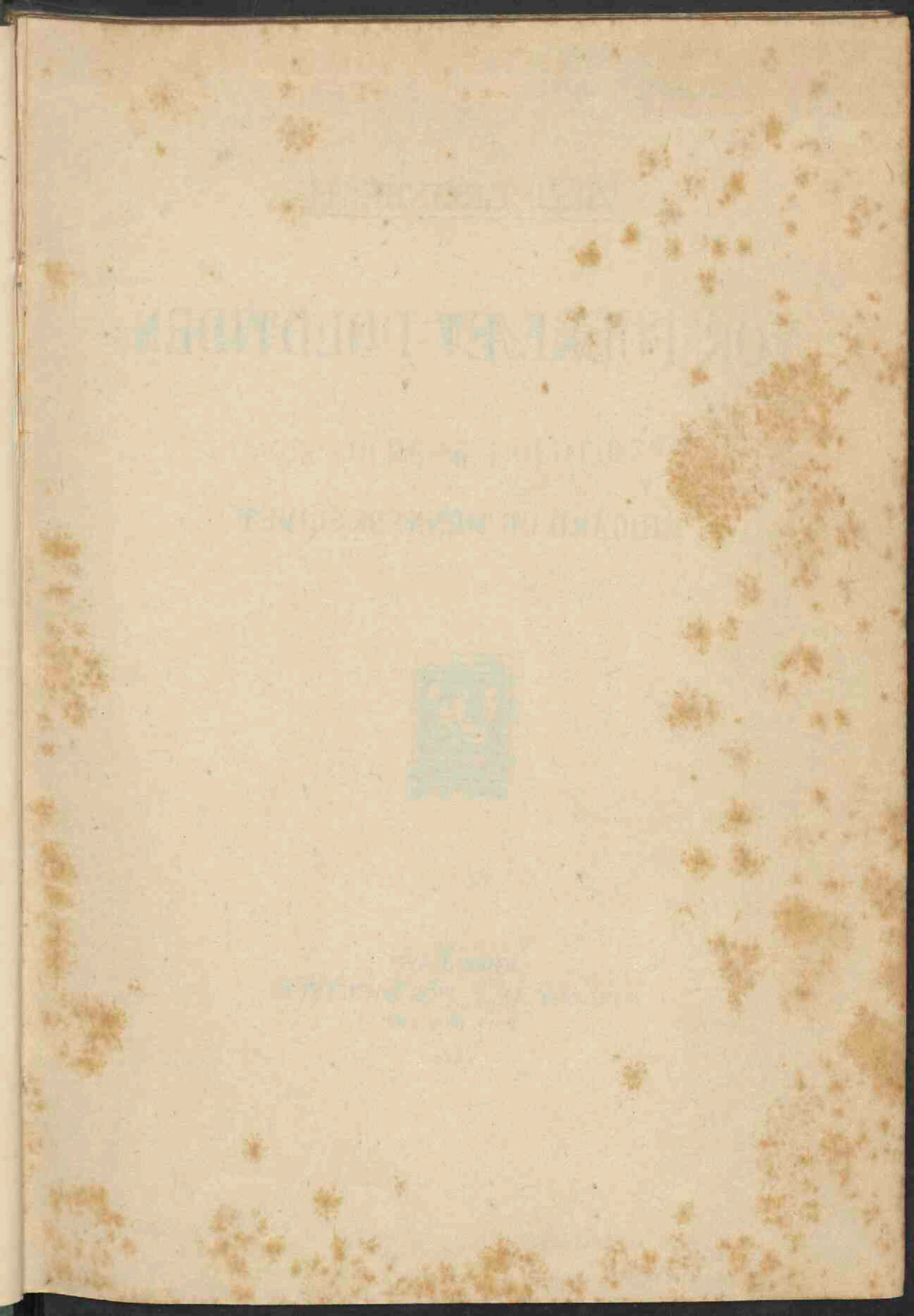
Kiel

VAN HAMEL
599

E DONATIONE
A. G. van HAMEL
PROFESSORIS
ORDINARIII IN
ACADEMIA
RHENO-TRAIECTINA
1923—1946

II 3. 339.

Danske Hæder 1914 n. 173 - 181 (Henrik Lysing).

VILH. GRØNBECH

VOR FOLKEÆT I OLDTIDEN

II

MIDGÅRD OG MENNESKELIVET

KØBENHAVN
FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL
— POVL BRANNER —

1912

Van Hamel 599

VILH. GRØNBECH

MIDGÅRD OG MENNESKELIVET

VOR FOLKEÆT I OLDTIDEN

ANDEN BOG

KØBENHAVN

FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL

— POVL BRANNER —

1912

Udgivet med Understøttelse af Carlsberg-Fondet.

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

VILHELM THOMSEN

TILEGNES DETTE VÆRK

I ÆRBØDIG TAKNEMMELIGHED

WILLIAM M. THOMAS

WILLIAM M. THOMAS

WILLIAM M. THOMAS

Rettelser.

Pag. 117 l. 21 læs Bil.

» 154 - 19 og pag. 155 ll. 4, 16, 28 læs Torolfs.

Verden.

Efter langvarig, opmærksom beskuen af en genstand føler man en urolig trang til at se den på dens baggrund. De mål som formerne har givet iagttageren, kræver omsættelse i dimensioner for at få del i verdens virkelighed.

For den der fordomsfrit genoplever hævnens, sådan som den var, genoplever æren, sådan som den bevægede mennesker, så rå og så ophøjet som den virkelig var, for ham vil vore forfædre få nyt liv. De vil begynde at røre sig, og i tilskueren vække en medfølelse, der er lige så dyb som fjærn fra den idealiseren hvori en moderne tidsalder adler sine poetiske eller politiske fikse ideer. Vore forfædre lever virkelig for os; men kunde vi komme til at se disse mennesker, hvis liv i ære og lykke vi har lært at kende, som del af verden, og til at se lykken som led i menneskers begreber om liv overhovedet, vilde både menneskene og lykken få dybere realitet. Desværre står der meget i vejen for en sådan reduktion af det selvgyldige til et betinget. Vi ved så lidt om Germanernes kosmos. Det bliver ofte nødvendigt at tale over hovedet på vore forfædre, og spørge den bag disse stående menneskelighed om meningen i de spredte antydninger vi har fået. Og en sådan nødhjælp går man ikke til uden en vis selvovervindelse.

Midgård kaldes den verden som menneskene lever i, og den strækker sig vidt ud til alle sider. Yderst ude, hvor himlen lukker sig sammen med jorden som mennesker står på, eller med havet som de fisker i, der har menneskeverdenen sine grænser. Vejen derud er længere end hjemmefødningen almindelig tror. Man kan gå, eller sejle, dag efter dag, fem, måske flere dage på råd, førend man kommer til de bjerge der stænger om mennesker, eller til det dybe hul hvor vandene bruser ned.

Derude på Midgårds grænser mødes veje fra neden og fra oven. En bøjer sig stejlt tilbage, men hvor den fører hen får vi aldrig rigtig at vide. Sagen er vel den, at ingen er kommen den vej. Broen, som snart hedder Bifrøst, snart Bilrøst, står nemlig i lys lue — derfor stråler den vidt og bredt i sine farver, — og er ufremkommelig for alle væsener der ikke kan færdes i ild. Den fører dog vel til et øvre land, et som ligger over hovedet på mennesker i Midgård.

På den anden side leder en vej nedad til den tredie verden, den som strækker sig både udad fra Midgård og ind under Midgård; vejen falder gennem dybe og mørke dale, gennembruste af iskolde, frådende strømme. Der er klamt og gungrende i dybningerne, men grunden er fast; vejen bærer dødelige så vel som dødninge, og den er ofte befaret, så at man ikke behøver at være uvidende om hvor den fører hen, og hvad man finder ved enden af den.

Den tredie verden er, så vidt man ved, uendelig vidtstrakt. Intet hindrer en dristig æventyrer fra at trænge frem i det land som breder sig udad fra Midgård og nedad i frostdybet, når han tiltror sig mod til at drage frem på det uvisse, tiltror sig styrke og snildhed til at åbne vej gennem farer og vanskeligheder og fristelser af helt anden art end dem der gives på

jorden. Han maa være en stærk mand, ti herude måles styrke efter mangedobbelt større mål, — og dog, hvor stor hans kraft end er, slår den kun til overfor de mindre ting; for resten må han fylde i med snildhed og snuhed. Men heller ikke snildheden efter menneskeligt mål slår til; ti alt hvad han ser, er af fremmed natur, — han må være en stor gætter.

Der er vel ikke mange som vover sig så langt bort, og en del af de æventyrere hvem intet skræmmer, bliver vel nok derude. Men der er altid kommet så mange hjem fra Udgårdsfærden, at man ved fra øjenvidner hvordan hin verden ser ud.

Disse øjenvidner sagde, at når man kom over Midgårds grænser, forsvandt det lys som skinner over jorden. Dagen afløstes af skummelhed, skumring, med vildtflakkende skær, som blænder og forvirrer uden at sprede mørket. Vejen går frem over fugtige, rimslagne fjælde, hvor iskolde vinde fejer nedover; gennem floder der fosser med edder og med sværd. Rundt omkring sidder utysker, hverken mennesker eller dyr, og nidstirrer. Deres øjne udskyder et uhyggeligt lys, som en lue; ånden står ud af halsen på dem i tykke skyer, og den er så skarp, at håret svides af og øjnene blindes. De sidder og slider over lig. Længst ude færdes — efter hvad man fortæller, så langt er dog næppe nogen nået, — ørnejætten Ligsluger: når han basker op fra et lig og hopper over på et andet, da udgår der en sådan storm fra hans vinger, at den suser helt ind over jorden.

Alt er hæsligt, og alt er uhyggeligt: fuldt af skuffelser og overraskelser for den hvis øjne er vant til menneskelige mål. De menneskelignende skikkelser som færdes derude i tågedunklet, er så uhyre, at man næppe i tide bliver dem var som levende. Hvad der synes en kløft, viser sig måske at være en husport, og midt i den står en jætte på skrævs over dalen.

Inde i hulen sidder hans kvindfolk og rager i et bål, grå, langhårede, i stillinger som røber alle lemmers hæslighed. De strømme som vandreren må igennem, har en anden natur end vandet i Midgård; ti når han kommer ud i dem, vokser de om ham og ter sig som levende, hadefulde væsener. Og sådan er alt derude, opfyldt af en fremmedartet vilje. Intet er hvad det synes. Alt består af synsforblændelser og sindsforvildelser. Hvad der ser ud som dødt, bliver levende når man støtter sig til det.

Kun en usædvanlig lykke, der ikke blot kan sno sig frem, liste sig igennem, men en som kan gætte sig til det hemmelighedsfulde væsen i alt hvad der møder, og smede forsigtighedsregler af en anden art end de jordiske, kun den frelser sin mand igennem.

Sådan er Nordmændenes fortællinger om deres »Udgård«. Længere sydpå må verden have haft et andet udseende. Jeg tænker mig at den somme steder har været at ligne ved en stor rydning, rundt om hvilken mørket skyder op i stammer og grene, sammenfiltrede til en fast mur. Bagved er det sted hvor de fredløse lusker om sammen med ulvene. Også der er mørkt og tåget. Der går stier som ikke er veje, fordi de ikke er sådan som menneskefødder træder dem til. Der er store sumpvande under urolig, forhekset skov. Fra søerne kommer uvejr, når vinden rejser vandet og driver det som uheldskyer ind over jorden, så at dagen mørkner. I »jærnskoven« huser vanskabte jættekvinder med deres yngel; næsen og klørne er sværdskarpe, og flænger lige godt i menneskekød. Kuld på kuld bringer kællingerne til verden, ulve og tusser imellem hinanden. I det moradsopfyldte mørke, hvor grenene er jærnklør, som hugger i vandreren, famler han forvildet om, indtil han ender som utyskeføde. Kvæg som forvilder sig derind,

kommer ud igen med tydelige mærker af at der er blevet åndet på det, og det duer til ingenting.

Man kunde gætte på en tredie Midgård, hvis grænser skabtes derved at himmel og jord lukkede sig umiddelbart sammen. Måske er historien om Hading og hans besøg i underverdenen, eller rettere, noget af den historie, kommen fra et land hvor horisonten var verdens vægge. Man gik da — som mange har gået til andre tider, — gennem himmelranden som gennem en mørk, tæt sky, et fast mørke, og kom så ud på vide sletter, hvor alt var godt og lysteligt at se til. Men mødtes man ikke der af noget skræmmende og skrækkende, så var det blot fordi farerne lå så meget des mere skjult. Fælles for alt udenjordisk er uberegneligheden, øjenforblandelsen og øreforvirringen. Grenen bliver til en slange idet man griber om den, og hugger til døde. Væsenerne derude kan dreje halsen om på den fremmede ved blot at se på ham. Frugter og vædsker har sindsforvirrende kraft. Mennesker kender ikke tingenes natur, sådan at de kan besværges og afværge onde følger.

I skarp modsætning til angsten for hin verdens udmarker står glæden over Midgård. Med glade øjne ser mennesker hen over marken. I Beowulf hedder det om menneskeverdenen: »En som kendte menneskers fornskæbner, dem fra fordums tid, han sagde, at den almægtige skabte jorden, de skinnende vange, omrislede af vande; den sejrstolte satte sol og måne til at lyse for jordens folk, smykkede jordens skød med grene og løv« — som modsætning til uhyrets landområde, hvor de stejle kløfter kun lader en smal eenmandssti sno sig frem, hvor de ukendte veje går ned over bratstyrtende klipper, med mangt et troldebo; ud over den grå sten luder uglædelig skov; i vandet tumler sig sælsomme orme, og trolde strækker sig på næsene. Det er den germanske modsætning mellem land og uland.

I denne sammenhæng gør det ikke så meget at digteren karakteriserer »landet« i fremmede ord, og herliggør dets mildhed ved at beskrive det som grundlagt i en udenforstående guds beslutning, forskønnet ved at bære afglansen af hans skabervilje, — her er blot tale om den afgørende forskel: det ene sted er øde, hjemsted for ondskab og ulykke, det andet bolig for folkeskaren, levende i »lykke«, i »fred«, i »ære«. I steden for den angelsachsiske digters »skinnende vange« kan vi jo ganske simpelt sætte Nordboernes nøgterne »mangenyttige jord«, *fjölmyt fold*. Om hint hedder det: Selv hjorten som flygter gennem skoven for hundene, lader hellere sit liv end han giver sig ud i hin sø; det sted var ikke — ja, hvad? Vi kan lige så godt lade det gamle ord *heore* stå, ti ethvert moderne substitut skal dog belæsses med forklaringer for at få den rette tyngde. Ordet *heore*, moderne tysk *geheuer*, på oldnordisk *hýrr*, betegner det milde, det blide, behagelige, trygge; og modsætningen *unheore*, *úhýrr* er — ikke det noget barske, ubehagelige, men — det uhyggelige; et sted, en tilstand, en atmosfære som mangler alt hvad mennesker behøver til at leve; den lykkeløse luft som kvæler dem. »Hyre« er med andre ord det »lykkelige« i gammel forstand, og så behøver vel ikke mere at siges? Hint sted er »uhyre«; dette sted, menneskenes bolig, hedder »frydefuldt hjemsæde«. Skoven som hænger ludende over sumpen, kaldes »uglædelig, glædeløs«, tom for den fryd som der netop er så fuldt op af blandt mennesker. Fryd er menneskelivets kendetegn; at gå bort herfra kalder Angelsachserne at »opgive fryd«, fryden ved mennesker, fryden ved verden, hallens fryd; det er at forlade glæden ved frænderne, glæden ved æren, ved jorden, ens arveland, det frydefulde hjemsæde.

Underligt nok, kunde man synes. Det skortede jo ikke på uhygge her i Midgård. Både trolde og trolddom gjorde sig ret

jævnlig bemærkede. Midt ind i den fagre jord, ind i det herligste liv, den skønneste og største af alle kongshaller, hvor saljubelen klang højest, op blandt de tapreste af mænd, de mest livskære og dødsforagtende, skyder jo en skønne dag netop det »uhyre«, i Grendels skikkelse. Der står troldskabet, med alt hvad de tapre frygter fremfor noget: død i vanære, i feig rædsel, i hæslighed, nemlig uden kamp og uden ligfærd.

De gamle har ret på deres vis, når de siger at verden er stor, at man skal drage af sted både dag og nat for at komme ind i selve uhyggen og dødsriget; men de ved også, at verden ikke er større end at grænsemagterne meget vel kan nå at gribe indover til tider. De fleste folk har deres Hadeshelte, som farer så langt bort at de helt opsluges af jætteverdenen, og kommer hjem igen til stammen som fra et fremmed land; så har vel Nordmændene ikke været ene blandt Germanerne om at fortælle slige langvejsæventyr. Men disse sagn fik deres interesse, og deres virkelighed, fra dagligdags erfaring. Hint »uland« kunde man selv gøre bekendtskab med en mils vej eller to fra hjemmet; og netop fordi enhver tilhører havde måttet opleve et eller andet »ulykkeligt«, kunde han vurdere det virkelighedstro i opdagerens nøgterne redegørelse for sin færd.

Der hører mere end simpel fantasi til for at flytte sig over i og føle sig hjemme i den gamle verden, med dens Midgård der står i universets centrum. Man kan ikke *konstruere* de givne fakta sammen til et billede, — som de talrige mislykkede forsøg på at kortlægge Nordboernes kosmos viser. Virkeligheden stemmer ikke med det klare skema i sort og hvidt som vi får ud af det. Ganske vist boede jætterne bag horisonten, men hvordan forener vi det med at de om natten pusler lige uden for husdøren? Midgård er egentlig kun dagens verden; så snart solen går ned og mennesker trækker sig ind i deres huse,

forvildes, forråes jorden. I virkeligheden er verden ikke den samme ved nat og ved dag, lige så lidt som en ulykkesmand, der om dagen går rundt med menneskeansigt og ser ud som alle andre, men om natten lister i ulveham og farer som et glubende vilddyr omkring. Alt det »uhyre«, der om dagen ligger bastet af lyset, rejser sig så snart solen svækkes, og strejfer om i jættemagt. »Alle fjendtlige dødninge bliver stærkere om natten end om den lyse dag«. Måske kan man prøve at stemme ureden og frelse systemet ved at lade tanken hage sig fast i verdens lagdeling; Udgård — som nødmiddel bruger jeg dette sent-nordiske navn, da ord som »dødsrige«, »ørken«, »vildnis« hver for sig kun betegner en side af det ukendte, — Udgård rækker jo ind under jorden, og utallige åbninger tillader den når som helst at skyde op midt i verden. Visselig er verden lagdelt. Rundt omkring fører porte ned til uhyrehjemmet. Måske var det netop gennem en af disse døre at den og den dristige helt trængte frem til dødsrigets inderste; i det mindste *kunde* man ad den vej komme lige så langt som hvis man først vandrede gennem synskredsen. Men det jættehjem under fødderne på os er ikke en provins af hovedlandet ude bag horisonten. Om man kan trænge ned i jorden og fortsætte vejen hjem rundt om jordgrænsen, hvem ved det? Ingen benægter det, fordi ingen påstår det. Blev spørgsmålet stillet, trak det visselig et ja efter sig; men dette ja fødes i de tanker som problemet vækker, — det ligger ikke givet på forhånd. Hulen i jorden er Udgård selv, identisk med stedet hinsides synskredsen. Og utyskebolet ude i skoven har ikke sin tilværelse fra en underjordisk forbindelse med fjærne stammelande.

Der skal noget mere end fantasi og noget andet end konstruktionsæвне til for at sætte Midgård og Udgård i det rette forhold til hinanden. Der kræves generfaring. Man må bygge

verden op fra ny, uden hensyn til alt tillært, uden hensyn til atlas og topografi. Hos os dannes verden ved at iagttagelserne lægges ind på deres sted efter målesnor og kompas, men vil vi bygge med på Midgård og Udgård, da må vi tage oplevelserne som en tyngde, som noget der skal vejes, — og så må vi huske på at vægt og lodder gives ikke, man vejer i hånden. Oplevelserne er alt for mangesidige og mangeartede til at mål og tal overhovedet kan finde anvendelse på dem. Erfaringerne består ikke blot i de indtryk som det ydre øje skaffer til veje, de har tillige en indre virkelighed. Når vi hører at de gamle tænkte sig verdens ende lige uden for deres bygd, kommer vi let til at forestille os deres synskreds som meget snæver; men det afgørende for deres verdensbetragtning ligger snarere i at synskredsens indhold var meget dybere end vi forestiller os. Hvor stor er bygden? Hvis vi skal møde det spørgsmål i vore ord, men så nær de gamles tanker som muligt, må svaret lyde: Den rummer os mennesker, den er fyldt med ære, med lykke, med frugtbarhed, — så er den jo verden. Ja, bygden er Midgård. Hvor stort er det hellige træ som står i bygdens midte, ættens eller bygdens stamtræ, kan vi også spørge. I kraft af sin hellighed og signende ævne bærer det verden på sine rødder og skygger det over verden med sine grene. Så er det jo verdenstræet, og hvad rolle spiller det da at dets synlige skygge kan rummes i et øjekast?

Vi har erfaringerne, vi skal blot lade dem virke på os i hele deres tyngde. På den ene side menneskene og menneskelivet, så dybt som det går i inderlighed; på den anden side det fremmede, jætterne, de lykkeløse nidinge, det lykkeløse land. Det nærmest os, menneskelivets tumleplads, er helt gennemtrængt af lykke, af »hyre«, medens hint »uhyre« tager til i tæthed og uhygge jo længere man kommer bort fra menneskehjemet.

Yderst ude fylder det alt, sådan at det legemliggøres i materielle vrængbilleder, ganske som man kan opleve det om natten eller ude i skoven. Hvem kender ikke grænsen for sit land, der hvor hans lykke holder op? Hvem kender ikke grænserne for menneskers land, der hvor al lykke holder op? Står vi ikke hvert øjeblik midt i vor lykke og ser udad til alle sider, hvor »uhyren« danner en mur for vor ære og vor vilje?

Sådanne erfaringer, der måler efter dybde og beskaffenhed lige så fuldt som efter dimensioner, der føler natten som en grænse af samme art som den der bygges af en bjærgkæde, kunde ikke finde sig til rette i en geografi hvis natur er flademålets. Den topografiske virkelighed sættes ikke vilkårligt til side for et fantasilandskab, men den må læmpes til at optage den åndelige virkelighed, — om vi kan bruge et sådant ord som læmpe uden nødvendigvis at tænke os en bevidst omgruppering af iagttagelser. I spørgsmålet om de to rigers indbyrdes beliggenhed og beskaffenheden af deres grænser træder alle stedlige tilfældigheder tilbage for den overvældende indflydelse af karakterforskelligheden. Lykkelandet er en helhed, som ikke brydes, og ikke kan brydes, af »ulykkelige«, »uhyre« enklaver. Og alt »uhyre« hører sammen som noget udenfor, noget der kun nås ved overskridelse af Midgårds landemærker. Det er så langt fra at der behøves en underjordisk forbindelse mellem hulen i jorden og horisontlandet, at de to er eet og samme sted, også geografisk set.

Trods al dæmonernes og Udgårds magt står den sandhed fast, at Midgård tilhører menneskene, og tilhører dem fordi de er de stærkeste, sejrherreerne. Når trolddommen vover sig frem i solens domæne, kommer den for at lade sig knuse og for ved sit nederlag at forherlige lyset. Beowulf digtedes ikke for at sløve arme slagtofre ved at overfylde dem på forhånd med gru

og rædsel. I Germanernes fortællinger og sange gør mennesker det af med troldskabet til grunden, de hugger det småt, brænder det, begraver det under forsvarlige stenhobe — og glæder sig over berømmelsen.

Den forskel er der på solriget og frostmørket, at hist står menneskene som de der kæmper på egen mark, med en hær af allierede: træer og stene, dyr, våben, landet selv er for dem. De kender alt omkring sig, véd at det er hvad det synes, véd der er orden; de besidder tingenes hemmelighed, så at de kan tvinge naturen til at yde sin bistand. Snubler de på grund af en ufor-sigtighed, kan de komme på fode igen, de kan finde råd og hjælp mod skaderne og i nødsfald oprejsning; men derude giver det mindste fejltrin dem i hænde på ukendte magter. Træstammen de falder på, holder dem fast og kaster dem til stenen, stenen til sin nabo, og naboen for næsen af en ligsuger, og der ender de som et blodløst, tomtsuget ådsel. Derude går de blandt en bande vilde dyr, som de ikke et øjeblik tør slippe med øjnene, og hvis natur de endda ikke kender; her logrer naturen genkendende imod dem.

De kender alts natur, besidder dets hemmelighed, eller mere: de holder alts sjæl i hånden. De kender deres »verden«, helt ind i dens inderste kroge, sådan at de er intime med alt det krybende og gående som befolker de mange boliger. Om det dyr der springer over vejen, ved de temmelig sikkert, både hvor det nu kom fra, og hvor det skulde hen, og hvorfor det hoppede i den retning. Deres kendskab bærer mere præg af personlig fortrolighed end af naturkyndighed.

Naturligvis er der grumme mange ting, som mennesket må se og vide, så længe han står direkte ansigt til ansigt med naturen, og selv byder den sine behov og tager sine fornødenheder

af den. Han må vide, og ved også, hvor de dyr og planter findes som han behøver til mad og redskaber; han må kunne følge de højere dyr i hælene og overgå deres kløgt med snedighed. Og han må have sikker rede på naturens luner og vaner for at kunne indrette sig derefter. Der råder ofte nok smalhans blandt småkårs- og mellemkårsfolkene, — de ældste guder har blandt mange nådige gaver også skænket mennesker det udvidelige og sammendragelige bælte, — og havde disse stridere ikke forstået at indrette sig efter naturen, udnytte dens hemmeligste hjælpeklender, og beregne årets rytmiske gang, så havde deres saga tidlig fået en ende. Jagt- og fredningslove f. ex. skriver sig ganske sikkert fra de samme guder som har skænket det herlige bælte.

Men naturligvis bemærker de meget mere end det de strængt behøver for livets skyld. De nøjes ikke med den overfladiske viden, at visse insekter har prikker på vingerne; men de tæller, på den nordiske almues vis, prikkerne, og holder regnskab med uligheden i antal hos de forskellige individer, og tager deres forholdsregler for den kommende tid efter de vink der ligger i prikkernes mængde. Den naturviden som lever i disse mennesker, kender intet hul, fordi iagttagelserne ikke samles ind på må og få, men fra allerførste færd retledes af traditionen. De unges sanser ikke blot stemmes og indstilles til den højeste ydeævne, men de stemmes sammen til fællesvirkning. De unge oplæres til ikke at nøjes med at ligge på lur, men at gå ud på rov og fange det flygtigste, det sjældneste i flugten. Og så længe disse fint opøvede sanser endnu får deres fulde mættelse ved den daglige berøring med naturen, kan de holde erfaringen levende, selv under al den »naturvidenskab«, som overleveringen presser sammen oven på den. Naturligvis går naturmandens viden kun så langt som øjets og

ørets styrke gælder; der hvor iagttagelsen holder op, der ender hans kundskab, brat som et klip. Når fuglene trækker bort om vinteren, og krybet forstikker sig i jorden, da kan kun gisninger hjælpe den naturlige iagttagelse over tomheden. Så sætter mennesket sin hypotese ind, og — forspilder al den prestige som hans erfaring har skaffet ham. Vi møder op med al uvidenhedens forudsætninger til at beundre den der kender naturen om sig, men tillige med en håndbogs- og lærebogsdannet hjærne færdig til at bedømme frugterne af enhver viden. Og det skal forblive sandhed, at naturmandens hypoteser kan ikke komme op imod den empiriske videnskab; men ikke mindre sandt er det, at hans gisninger bærer præg af hans naturfortrolighed, og jo mere man frigør sig for sin tids autoritet, så at man drister sig til at betragte dens klogskab som relativ og ikke som den norm hvorpå alt skal dømmes, des lettere har man ved at få respekt for de enfoldige myter, for den relative og fremadvisende karakter de ofte har. Ret beset gemmer de over et dyb af viden og indsigt.

Sådan må det være; »naturfolk« — taget i betydning af folk der står i dagligt livtag med naturen, ikke i den mytiske betydning som ordet har fået i moderne videnskab, — naturfolk *må* kende deres omgivelser ud og ind. Disse folk skal ikke dømmes efter deres literære udtryk for naturkundskaben. Samlivet giver sig ganske vist til kende i folkenes fortællinger, i deres forklarende myter: hvorfra de forskellige fugle har deres særegne lyde, hvorfor det ene dyr føder hele kuld eller lægger reden fuld af æg, medens det andet traver rundt med sin ene grimme unge; i deres gåder, som f. ex. Nordboernes om edderkoppen: et under med otte fødder, fire øjne, og knæet højere end bugen, eller om ryperne: legesøstre der farer over landet; hvidt skjold bærer de ved vintertide, men om sommeren sort. Men så-

danne myter og gåder svømmer dog lige på overfladen af menneskers viden, og kun ganske undtagelsesvis lader de ane hvor dybt der er til bunds; de giver spredte antydninger af hvad man så, men ingen klar anskuelse af hvordan man så. På folkenes jagtredskaber og deres jagtmetoder, på deres lokalsans og på deres fredningslove skal man skønne deres fortrolighed med naturens hemmeligste vaner. Måske også på deres lege. Vil man vide hvor uendelig følsom en modtager »vildmandens« hjærne er, og hvor trofast den kan gemme dette mylder af erindringsbilleder skarpt og levende, skal man nok helst se ham spille, give mimiske fremstillinger af sine omgivelser; dyrs og fugles lader, gang, ængstelighed, fornuftighed, forældrebekymringer gengiver han med den højeste kunst, eller den højeste naturlighed.

Der kan sikkert også hos de mennesker som dag ud og dag ind ser naturen og dens skabninger ind i øjnene, udvikle sig en ævne til at udtrykke i ord hvad sanserne har opfanget. Desværre har vi ikke midler til at afgøre, om ævnen til at udnytte sin iagttagelseskunst i fortælling er hyppig hos sådanne folk hvis kultur endnu i hele sin længde er bunden til naturen. Det kunde se ud som om en realistisk fortællekunst snarest hører til undtagelserne. Men så meget er vist, at hos de folk som er nået til en mere betrygget stilling i kulturel henseende, hvor behov og nødvendighed ikke vejes mod dag og uge, men mod år, der mangler ethvert spor af impressionistisk kunst. Fra æstetiske brister og ufuldkommenheder kan der ikke drages nogen slutning til mangel på intelligens eller følelse; der gives inden for alle kulturtrin store forskelligheder i æstetiske anlæg, og poesien er, for tidligere tiders vedkommende i endnu langt mindre grad end nu, eneudtrykket for åndeligt liv. Men hos de europæiske krigerfolk, så vel som hos deres åndelige,

om end ikke kødelige, frænder i Asien, både det øst og det vest for Uralbjærgene, træffer vi en episk digtning, så udpræget, så personlig, så livgenspejlende, så positiv, at vi ud fra den kan drage negative slutninger angående folkets begavelse. Og på den poesi kan man tilsyneladende med fuld ret fradømme vore forfædre realistisk umiddelbarhed.

I folkepoesien finder man ikke noget spejlbillede af det skiftende og nuancerige udenfor, alt er her kunst, stil. Jorden kaldes måske den brede, den vidt vejslagne, og disse tillægsord gentages da med trættende ihærdighed hver gang jorden skal omtales i verset; morgenen gryr altid ved at morgenrøden spiller sine rosenfingre ud over horisonten. Når vore forfædre skal beskrive deres våbenmøder, ved de ikke andet at sige end at ulven stod og hylede af forventning mod den kommende kriger, raven flaksede i luften og skreg ned til sin grå broder, og endelig kom stunden da ligfuglen baskede ned på sin føde og gråbenene løb og pjaskede i blodet. — Dette skema anvendes uden hensyn til kampens karakter eller forløb. Ulv og ravn betyder kamp og drab, hvad enten nu hære støder sammen og hærførere fylder dyrene med mad, eller et par mænd overfalder en tredie og »giver ham til ulvene«; »der hører du ravne kra, ørne kra, glade over æde; der hører du ulve tude over din husbond«, — Sigurd er bleven myrdet. Folkedigtningen lever på faste, ligesom møntprægede formler for de forskellige handlinger i livet, kamp og jagt, taffel og sengegang. Personer, dyr, ting er mærkede ved stående adjektiver, hvori egenskabeligheden een gang for alle er indpræget.

Der kommer okserne stedse med »deres slæbende fodtrin«, hvad enten tilskueren har nogen anledning til at se efter gangen eller ikke, — ja, de må slæbe med fødderne, selv om de optræder i situationer der hindrer dem i at røre benene. Når

manden står i forsamlingen og taler, da står han der som den fodrappe, eller den vognstyrende, helt. Mandens skib er hurtigsejlende, havfarende, så vel som buet, ligebygget, tofterigt; og så kan han, når han har trukket sit fartøj på land, sætte sig hen ved siden af den havkløvende skudes fortojning, og der modtage de fremmede som kommer gående ned til hans hurtigsejlende skib. Et oldengelsk digt beskriver malerisk kæmpernes ilen til slaget sådan: »Kæmperne ilede frem, de hugprude, de bar banner, — skjoldene klang. Den smækre ulv i skoven frydede sig, og den sorte, valbegærlige ravn: de vidste begge at hærmændene agtede at byde dem til fest på de døds-viede; i hæl på dem fløj, lysten efter æde, den dugfjedrede, smudsfarvede ørn.« Når man ser nærmere til, bliver man var at konvensiensen lyser igennem hver eneste forbindelse: sådan og ikke anderledes har en digter at skildre hærens udrykning. Dyrernes så bredt udmaalede forventning antyder ikke at kampen vil blive stor og mandsødende fremfor andre kampe, — nej, ulv og ørn glæder sig altid til det kommende frådseri. Ørnen er ikke dugfjedret her fordi denne kamp indledes en morgenstund, den kommer strygende på duggede vinger i den hedeste middags-tid, — duggen hører med til billedet af ørnen.

På nordisk kan den »i granen vagt holdende« ørn godt slide i lig, om så skal være. Den som rusker i grenene, eller grenskaderen kaldes vinden meget passende i Gudruns klage over sin ensomhed, når hun siger: »Ensom er jeg bleven som asp i lunden, blottet for frænder som en fyr for kviste, ribbet for glæde som træet for løv, når grenskaderen kommer en sol-varm dag«. Men der var i den gamle tid intet til hinder for at omtale vinden under samme navn, den grenskadende, når den fejede hen over havet og rejste bølgerne.

Hos Germanerne kaldes kongen ringbryder, skatteudstrøer eller kampfremmer, ulvemætter; mændene er øldrikkere og ringmodtagere, brynjebærere, hjælmbærere, kamptræer, og brynjeklædte er de hvad enten de har rustningen på eller ikke. Da hedder det måske: den »kampberømte, skatteuddelende konge hørte med glæde på« at Beowulf tilbød kamp med Grendel, eller: den »kampfremmende fyrste gik i seng«.

Som valkyrjen siger til Helge: »Jeg tænker jeg har andet at sysle, end med spændebrydende fyrste øl at drikke«, — sådan råber Helge til sin broder: »Det sømmer sig ilde for de ringbrydende fyrster at strides med ord, selv om de har fejde med hinanden.« Mejsjerne henne i buskene anstiller deres betragtninger over Sigurd og Regin efter Fafners drab, og den ene udtrykker sig med: »Var han klog, den spændeødende konge, så spiste han ormens hjerte«. Og efter ugerningen på sine egne sønner taler Gudrun sådan til den ulykkelige Atle: »Du, sværduddelende drot, har tygget dine sønners blodige hjerter i honning . . . Du ser dem aldrig, de gulduddelende fyrster, skæfte deres spyd, klippe hestenes manke, sprænge af sted«. Samme digter som lægger Gudrun disse ord i munden, berømmer Gunnars koldblodighed i ormegården, da han ikke vil røbe Niflungeskattens gemmested, ti »således skal den ringspredende høvding holde fast på sit guld«.

Intet under at nutidslæsere ser sig om med ironisk opspilede øjne og siger: »Hvor finder jeg den bepriste oprindeligheid, hvor er al den »natur« man engang talte om og gav folkepoesien navn efter til forskel fra kunstdigtning? Findes der nogen natur i disse digte, er i hvert fald alle de egenskaber vi kender naturen på, avet ud af den. Her råder da »stilen« i uindskrænket nidkærhed for egen ære«.

Stil, eller rettere stilisering, er netop det betegnende ord for disse digtere og deres teknik. Hvordan skal man egentlig på noget moderne tungemål oversætte Beowulfs beskrivelse af de hjemvendende krigeres gang til kongshallen? »De gik derhen, hvor de spurgte at heltenes værner, Ongentheows banemand, den unge, den gode krigerfyrste, uddelte ringe midt i borgen«. Læseren må ikke heraf drage den nøgterne slutning, at en angelsachsisk fyrste sad hele dagen i sit højsæde som en såsandselig klirren. Stedet duer heller ikke til grundlag for en hypotese om at Hygelak nylig var kommen hjem fra et tog og nu sad og uddelte hæderstegn, eller at dagen var lønningsdag. På den anden side indeholder versene mere end et poetisk henpeg på det sted hvor han plejer at udøve sin rundhåndethed, der ligger virkelig i dem, at Hygelak nu for øjeblikket sidder i hallen i sit højsæde. Sætningen kan slet ikke gengives på andet sprog end det hvori den blev digtet. Kongen er den der uddeler ringe, og hallen er det sted hvor han binder mændene til sig ved gaver og beværtning.

Alligevel, når man stirrer længe på det konventionelle i det gamle digtersprog, kan man ikke andet end blive var at der er noget som rører sig nedenunder. Man får ved nærmere samliv et stærkt indtryk af at der netop bag denne stilerede kunst står en rig og levende erfaring. Disse digte lader sig ikke sætte i klasse med epigonskoler, der lever på et sprog i hvilket literær kurs erstatter mening og kraft. Man føler, at de mennesker der digtede sådan, havde deres øjne fyldte med erindringsbilleder. De ejede en rig fantasi, men en fantasi der sad i sanserne. Deres ordskat bærer mærke af at sprogets brugere levede et liv i førstehåndserfaring. Disse mennesker taler

ikke som kunstnere, der med bevidst kræsenhed vrager mellem sprogets udtryk; de vælger uden at vide af det, fordi de er i deres egne erindringsbilleders vold.

Den der er kommen til Homer fra Xenophon og til Edda fra sagaerne, vil vel stedse mindes sin første, forundrede fornemmelse, — hvis han da ikke havde den ulykke at gøre overgangen på en forholdsvis lav skolebænk, hvor alt græsk tager sig så nogenlunde ens, gløseagtigt ud, hvad enten linjerne går helt ud, og er prosa, eller de stumper, og er poesi. I det samme han lukkede den ene bog og slog den anden op, overskred han en hemmelighedsfuld grænse, for at træde ind i en verden med helt anden belysning. Sagaerne og historieskrivernes værker handler om konger og bønder og krigere; og fortæller om disse personer netop så fortroligt og netop så fremmedartet som man må vente efter den lange tid der ligger mellem dem og os. Men de andre! Hvor finder vi nøglen der forener disse spredte toner i et tonesystem? Det er ikke indholdet som volder vanskelighed, Homers sjæl er os fortrolig nok. Men ordene har ofte noget fremmedartet, næsten mystisk ved sig, som om de tilhørte en anden tidsald. Føler novicen ikke uvilkårlig at disse »sjældne« gloser, til dels af ukendt betydning, blot er vragstumper af et forlist sprog? Han bliver næppe klar over, at det der volder hans betuttelse, er en følelse af uensartethed: disse oldtidsstemte ord kræver et helt andet milieu end de fællesgræske eller fællesnordiske omgivelser som de stikker op af, de viser tilbage til en tid da de ikke stod alene i en fremmed verden, men om sig havde en tæt kreds af slægtninge og kyndige, alle prægede af samme gammeldags værdighed og vægtighed. — En tid lang går den ungdommelige læser rundt med en følelse af indre splid, indtil vanen kommer med sin dulmen, og befrier

ham for hans pinlige forventning om en udlæggelse, som vil sprænge det almindelige mål for exegese.

Den unge vidste ikke hvad hans uro betød, han kunde ikke omsætte den i spørgsmål, end sige da i tanker. Men ikke des mindre havde han ret, når han følte ånder, hvor læreren tilsyneladende intet så eller hørte. Mange af de gloser han med undren standsede ved, er virkelig lævninger fra en tid da sproget var møntet på anden vis end nu. Med al respekt for tilfældighedens majestæt tør man trygt påstå at f. ex. Angelsachserne ikke havde fundet på en sådan hær af gloser for »hav«, hvis de ikke havde haft dem nødig. Der er noget ærefrygtindgydende ved en række som: *brim*, *egor*, *flod*, *flot*, *geofon*, *häf*, *härn*, *holm*, *lago*, *mere*, *stream*, *sund*, *sæ*. Ofte nok får digterne skyld for at frembringe en falsk rigdom ved halvt ulovlige midler, idet de af trang til variation tager indholdsfattige ord og lader dem stå for mere end de egentlig betyder. Man kan prøve på at udtynde den imponerende falanx ved at trække f. ex. *stream* frem og sige: det er egentlig strøm og kun overført hav, eller sige om *brim*, at det egentlig betyder brænding og kun i nødsfald er anvendeligt på hav. Men trøsten er falsk. Sikkert nok havde hvert enkelt af disse ord en egentlig betydning, men kun i den forstand at det betegnede helheden med fremhævelse af en bestemt side ved tingen, eller helheden set i lyset af en bestemt egenskab. Digterne er ikke altid så skyldige som man gør dem, ti deres fremgangsmåde kan, selv om den degenererer til vilkårlighed og æstetiske fif, støttes ved gammel hævde og begrundes ved sprogets oprindelige karakter. De gamle ord havde altid en dyb baggrund. Det vi forstår ved egentlig betydning er fremkommet ved specialisering, idet egenskaben eller siden blev løsrevet fra helheden og gjort til et abstrakt begreb. Mådeligt udtrykt i vore anderledes

stemte ord vil det sige, at f. ex. *stream* i gamle dage ikke betød strøm, men hav i strømning; den abstrakte forestilling om en bevægelse uden en der bevæges, lå ikke for de gamles hjærner.

Denne rigdom er et vidnesbyrd blandt mange om at man i gamle dage havde klare, nøjagtige begreber om verden og dens ting, og ikke kunde tale uden i skarptbetegnende ord. Ligeledes bærer jo de afmærkende adjektiver hos Homer vidne om bestemte, herskesyge erindringsbilleder. »De fodsløbende okser«, eller rettere: »okserne, de som under gangen trykker det ene ben ind på det andet«, et sådant udtryk kommer man næppe til at bruge uden man er nødt dertil, uden man inden i sig har en forestilling der danner ordene for en. Samme realisme kan spores i Nordboernes, og i det hele taget Germanernes, digteriske ordskat. Her nordpå foretrækkes substantive udtryk, hvor Sydboerne rutter med adjektiver; heroppe siges: »grenskaderen, ringbryderen, kampfremmeren«, medens man sydpå vilde nævne vinden eller fyrsten ved navn og iklæde dette egenskaben i et tillægsord. Hvor stor betydning denne forskel end måske kan have for bedømmelsen af sprogets, og derved indirekte af folkets, karakter, antyder den i hvert fald ingen dybere ulighed i tankegangen. Jeg oversatte foran med vilje i adjektiver, for at vække lidt af den lydhørhed for sammensætningen der er blevet sløvet ved stilrette gendigtninger af oldnordiske poesier. Ringbryderen, fylkeren, f. ex., er ikke titler, sådan som vi ledes til at tro. Disse ord, som alle andre, degenererede under skjaldenes misbrug; men der er ingen grund til den antagelse at de i Eddadigtene, og for øvrigt også hos de ældre hofdigtere, står uden betydningskraft. Selve variationerne taler der imod; når der snart lyder et *hringbroti*, »ringbryderen«, snart et *hringdrifi*, »den der lader ringene fyge ud«, snart atter andre sammensætninger, har vi ingen ret til

at beskyldte digteren for at være i versenød. Og i hvert fald har ordene en gang haft forestillingvækkende karakter.

Om Germanernes poetiske ordskat kan vi kun danne os tilnærmelsesvis forestillinger. Dens oprindelige rigdom og kraft, dens karakter i det hele taget, kommer ikke umiddelbart til sin ret i de temmelig sene efterdigtninger som nu står ene om at repræsentere Nordeuropas store poetiske kultur. Her i Norden skal vi ofte søge de gamle ordbilleder frem af halvt misforståede og helt uforståede gloser, som har fundet optagelse i en eller anden skjaldehåndbog; eller vi skal vinde dem tilbage fra de ofte meget uindladende gude- og jættevæsen-
ner der har besiddet dem med dunkelhedens hævd; mangt et episk udtryk reddede sig fra forglemmelse ved at tage tjeneste som mytisk navn. Der finder vi da sådant et ord for bukken som »den der knastrer med hornene«, eller »den med de tilbagebøjede horn«. Der hører vi bjørnen kaldt — ikke blot *íugtanni*, som må indeholde en antydning af en eller anden ejendommelighed ved bestiets tænder, eller »blåkindtandet« — men også »fjedvideren«, som må give en antydning af bjørnens karakteristiske gang eller dens fodspor, noget lignende som man udtrykker ved at kalde den »bredvej«. Der benævnes raven »dugfjedret« og »årleflyver«, høgen »vejrblegeren« — blegeren taget i passiv, eller rettere neutral betydning, ligesom fjedvider ovenfor. Når hjortenavnet *duneyrr* er blevet fortolket som »den hen over småsten raslende«, da har denne tydning, så ubeviselig den er, en umiddelbarhedens myndighed, som fattes i alle lærde dissektioner.

Hvor skarp den karakteristik var som lå i disse gamle tillægsord, kan vi endda kun tilnærmelsesvis fornemme. De enkelte led er i vor gengivelse stedse for betydningsvide, sammenlignede med de verber og substantiver som stod til vore

forfædres rådighed. Vi har intet ord der er snævert nok til at slutte om hint *skvuli*, hvormed horns sammenstød betegnes, og dette ene eksempel kan tjene til at antyde hvor løst alle vore oversættelser hænger på den oprindelige sprogbrug. Vore eksempler kan da kun blive vage antydninger.

Homer er ikke folkedigtning, Iliaden og Odysseen bærer tilstrækkelig tydelige mærker af at være gået igennem en sammensat civilisation. Edda og Beowulf er alt andet end urgermansk poesi; man mærker på dem både forfinelse og forfald. Uden tvivl er der hist som her i stilen en vis, ikke ringe, konventionalitet at spore, den nødvendige følge af at formen tilhører en ældre tid end indholdet. Denne poesi kan ikke frikendes for at lide af uensartethed i stil, men den indre splidagtighed lader sig ikke føre tilbage til en overgang, da oldtidsrealismen opslugtes i en middelalders stivhed og død. Det stilrette i formen er en ærlig arv fra urtiden. Vi vilde gøre stor uret, hvis vi belastede en sen tids rapsoder med ansvaret for det selvmodsigende i billederne: den poesi som står bag Homer og Edda, den der skabte disse udtryk som sin form, den har ikke været et gran mere »naturlig«. Det er et spørgsmål om digteren af Atlakviða, der roser *ring sprederen* fordi han holder fast på sit guld, bør dømmes ned i epigonskaren på dette udtryk, hvad han så ellers kan have imod sig. Det der adskiller skjaldedigterne, der kvæder hvad de har digtet, fra sangerne, der digter hvad de kvæder, er kun en gradsforskel, — *stilen* er bleven, eller er ved at blive, *maner*.

Sådan som denne poesi taler, sådan tænkte det folk fra hvis midte eposet fremgik. De digteriske billeder, i hvilke skarp iagttagelse og ideassociationens tvang indgår en ejendommelig forening, er ikke stilprodukter, men et uundgåeligt udtryk for fjærne menneskers tænkesæt, i hvilket folkets be-

dømmelse af dets helte og af det selv genspejles. Menneskers ydre, deres påklædning, deres måde at bevæge sig på, så vel som deres måde at udtrykke sig på, er i den heroiske digtning bestemt ved et poetisk dekorum: en helt der ikke bærer sine følelser frem i hævdvundne ordelag, en helt der lader sig nævne uden sin titel af »væbnet« eller »modig« eller »langlokket«, — alt titler som en fri mand må gøre krav på, om han har nogen agtelse for sig selv, — han ligner en konge der sidder på sin trone i bar skjorte. Den germanske fyrste måtte være glad, både munter og mild; vi har allerede set de glade Ylfinger stævne frem mod Granmars land; vi har set den glade Hroddgar, den gode konge, som i al sin sorg over Grendels hærjninger ikke havde noget at bebrejde sig. Manden måtte være »ødig«, fast i sin lykke; og da Hrethel dør af sorg over sin søns nidingsdåd, kan digteren ikke få ham afklædt tilnavnet ødig, lige så lidt som Noa kan være andet end den lykkelige mand, da han drikker sig drukken og fornedrer sig for sin søn. Mændene var naturligvis som mænd sejræle, og ingen fare kan berøve dem deres natur; så må det hedde som i Judith om Israels helte, der sad på muren i bange forventning om morgendagen og stirrede ud mod den truende Assyrierlejr: Judith bød sejrfulk et godt budskab, og senere: I sejræle helte, se her Holofernes's hoved! Dette dekorum går langt dybere end al poetisk eller selskabelig etikette. Det hænger sammen med personernes massivitet, som gør det umuligt for dem at afpasse deres optræden efter hvad et enkelt livsopttrin kan anvende.

Den moderne digtning går ud fra det stykkevisse i al menneskelig selvåbenbaring: Hvad mennesker end har for indbyrdes, om de drøfter de dybeste hjerte- og lidenskabsanliggende eller de fører en dagligdags passiar, om de slås eller de elsker, vender de kun et lille belyst sjælesegment mod hinanden; største delen

af deres sjæleliv ligger i mørke, kun anet eller glimtvis oplyst af strejfstråler. Men hine helte præsenterer sig altid i rundskue. De er som de bekendte figurer på primitive malerier, der vender siden til tilskueren og dog ser ham an med begge øjne. De kan ikke tillade os at underforstå noget, fordi de aldrig kan underforstå sig selv; hvert enkelt øjeblik har de hele deres foregående liv, deres standsopgaver, deres standsherligheder, ja deres slægts fortid opradede i forgrunden af deres bevidsthed. Når deres samtaler går så uforholdsmæssig i dybden, ned i familieforhold og familiehistorie, at de aldeles sprænger den situation som har foranlediget tankeudvekslingen, da er det blot eet blandt mange udslag af deres helhedsfornemmelse. Når kongsmændene leder deres herres brud til kammeret, føler de sig som skjoldførende, selv om de har ladet lindetræsskjoldet hænge over deres plads i hallen. Når mændene lægger sten på sten og ser muren højne sig, da har de dog i hånden fornemmelsen af sværdfæstet: det er sværdbærerne der bygger. Når de sætter sig ned for at spise og drikke, da kan de ikke for denne almenmenneskelige virksomhed et øjeblik aflægge tapperheden og berømmelsen. Selv om de trækker alt rusttøjet af og går i seng, så må det dog være den pansrede, sværdsvingende, hestebevingende helt, der kryber ned under uldtæppet. Og hugger de til, da må tilhørerne forstå at i det hug ligger en slægts traditioner, en helts ubændighed, en søns utæmmelige hævn-tørst, eller rettere, så tvinger denne vægtighed i hugget hele heltens titel med fader og forfader ud i verset.

Det er ikke mændene alene som påtvinger beskuerne deres hele personlighed ved hvert skridt de tager. Homer ved, at dronningen som hviler på ægtelejet hos sin husbond, er den slæbkjolede. Når Judith går fra Assyernes lejr med sin fjendes hoved, skrider hun frem i al sin dronningeværdighed: som den

kloge, som den handlekraftige, som den hvidkindede, som den ringsmykkede; men anderledes kunde hverken hun eller nogen germansk ædelviv komme, hvad der så end var hendes mål eller hendes gerning. Wealhtheow, Danerdronningen, går guldsmykket ned gennem hallen, hilsende mændene; den ædle viv rækker først kongen bægeret; endelig kommer hun, den ringprydede dronning, den sjælsstærke, til den plads hvor Beowulf sidder, og hun hilser Geaterfyrsten viis i ord.

Og til menneskene svarer menneskenes samverden. Samme massivitet præger alt hvad der frembyder sig for tanker og sanser. Den hest som bider i sin lænke, står der som den hurtige løber; og den hest der farer hen over sletten, løber som den skønmankede, enhovet som den altid er. Kommer man langvejsfra, ser man ikke blot façaden og døren af huset, men på samme gang hele indretningen, pragten, og livet derinde. Den borg de vejfarende nærmer sig, er ikke blot højloftet, — så at bænksidderne ikke føler taget hænge ned på hovedet af sig, men kan sende øjnene på langfart op i bjælkeværket —, den er ikke blot vid — med bænkeplads til en stor skare —; men den stråler af lys og genskin fra våben, og den opfyldes af guld og kostbarheder. Man kommer rejsende, man skimter fra vejen i det fjærne den højmurede borg, man ser — fra vejen i det fjærne — sale rage op over skatte, man ser huse hvælve sig over det røde guld. Sådan vel også med højene, der står som blå banker ude i horisonten. Kender man dem selv fra hyppige gennemvandring, da er de vel, også når de fortoner sig til røg, dem med de mange bakker, dem med de skyggefulde veje. Når en mand springer ned på jorden, eller han falder på ryggen, da er den plet han dækker, dog: jorden med de mange veje, den kornbærende, den mangelærende,

eller den brede. Sådan taler Grækerne, og Nordboerne siger om slangen, at den bekryber på sin bug den brede jord.

Der er hos Homer to strata, let adskillelige fra hinanden. På den ene side det der repræsenteres ved sammenligningerne, de udførlige billeder som indledes med et »ligervis«. »Som Østen og Sønden om kap med hinanden ryster den tætte skov i bjærgets kløfter, og bøg og ask og slanktbarket kornel under frygtelig larmen pisker hinanden med deres fremstrittende grene mens det brager af splintrende stammer, sådan stormede Troer og Achajer sammen, og huggede ind på hinanden; ingen tænkte på flugt.« Den der taler sådan, han har sindet opfyldt af en situation, et øjebliksbillede; den scene der står for hans indre øje, vider sig ud til alle sider, og åbner rundt omkring udblik til andre syn. Digteren tager med velkommen mod alle ide-associationer og forfølger i rolig nydelse den bredeste af de veje som situationen åbner for ham. Anderledes forholder det sig med et billede som det der gemmer sig i »de fodslæbende okser«, »den mangevejede jord«, »den blå bølge«: de er ikke øjebliksbørn, men tværtimod et udtræk af års erfaringer. Her er det ikke digteren som følger, men forestillingen som drager og tvinger, fordi den har fæste nede i det dybeste af hans sjæl. Den tilhører en ældre tankeverden. Den bærer bud fra en tid da sjælen slet ikke levede på individuelle sanseindtryk, da den nok, lige så vågent som nu, optog alt hvad der stillede sig i vejen for sanserne, men uden at standse ved det enkelte indtryk malede sine erfaringer ned til en helhedsforestilling. Mennesket kan siges at erindre med alle sanser. Men alle hans erfaringer om et bestemt objekt tiltrækker hinanden indbyrdes og indgår en uopløselig forening. Hver ny iagttagelse opsuges af de tidligere gjorte og danner med dem en enhed, så at de billeder der lever i sjælen, med al deres natursandhed, deres

præcision, deres styrke, ikke er individuelle forestillinger, men almengyldige idealer, så indholdsrige, tunge og fordringsfulde som digtningens skikkelser.

Denne tanke kræver hvert øjeblik hele mennesket til regnskab for dets handlinger og dets væsen, uden at kende til den adskillelse mellem forskellige officielle og private jeg'er, som vi nu gerne lever højt på. Disse skikkelser som møder os i digtningen og som møder os i historiens virkelighed, lader sig ikke skille ud i dagvirkeren og natslumreren, i den offentlige og den private personlighed, i højtids- og hverdagsmennesket, i kongen, husbonden, manden, dommeren, rådgiveren, krigeren. Man kan ikke sige »mand« uden at tænke »våbenklædt«; derfor: siger man det sidste, bygger tanken helheden op. Så er der intet kunstlet i Kædmons udtryk: »den væbnede og hans kvinde, Eva«. For vore øren tager det sig underligt ud når Jesus kaldes ringgiveren, og hans disciple kaldes hirden, de tapre krigere. Men for en Germaner var det umuligt at komme uden om disse udtryk, så længe den gamle tankering ikke var brudt. Han tænkte sig ikke Jesus som farende over landet i vikingefærd; han sagde heller ikke ringgiveren, alene fordi man nu en gang rimede mand på gavmildhed. Jesus var herren, hans disciple mændene, Jesus var lykkemanden, disciplene lykkemodtagerne, og forholdet mellem herren og mændene kunde ikke opfattes i en brøks kvalitet; det måtte drage helhedsforestillingen ind, det måtte iklæde sig alle nuancer, og det måtte tage alle ord i sin tjeneste.

Om ulven, om ørnen, om ravnen, om hjorten samler sig alle de erfaringer som til forskellige tider er gjort angående deres levevis og karakter, vaner, vilje og udseende. Og så står dyret der for tanken som en uadskillelig helhed, der ejer sig selv ubetinget, ejer sine lemmer og sine egenskaber på en langt

mere absolut måde end nu om stunder. I den grad beherskes nemlig tanken af helhedsbegrebet, at den mangler enhver tilbøjelighed til at tage verden på tværs, til f. ex. at analysere dyreriget i hoveder, kroppe, ben, haler, eller skoven i blade, grene, stammer, rødder. De enkelte dele har slet ikke i sig den selvstændige realitet der udkræves til fremstilling af sådanne ordformler som: ben, hoved. Hovedet tænkes kun som tilhørende et bestemt dyr, og det er da enten et hundehoved eller et ulvehoved eller et andet individuelt hoved. Selv et spring man ser foran sig på vejen, vil have en bestemt karakter, vil være det og det dyrs ilen, og ikke en bevægelse i almindelighed.

Det er da ikke æventyret alene som lever på den kunst at lade en hel organisme fremstå af en enkelt klo, eller et hår, eller en trævl. I disse sjæle sker opstandelsen i hver en tanke. Det gamle ordsprog: Hvor jeg ser ørene, venter jeg ulven, gjaldt hos dem i langt mere bogstavelig betydning end hos os: I samme øjeblik som de to øren glippede frem, sprang ulven op, løb ind, trak en hel atmosfære med sig, satte alle sanser i virksomhed, så at øjet så dens trav, dens skulende tilbageblik, dens gulskidenhed, så at næsen sporede den, så at der inde i hånden føltes en krillende fornemmelse af stride hår. Og ikke blot trækker den en atmosfære med sig ind ved sit komme, men den udbreder et helt milieu omkring sig. Den kommer ind som en karakter, og stråler sine vaner og sin livsførelse ud fra sig til en lille verden.

Man vil sjældnen i folkesproget høre tale om sådanne generelle begreber som »træ« og »dyr«. Jorden er bevokset med eg, bøg, ask, alm, fyr; den befolkes af ulv, bjørn, hjort, ørn, ravn, orm. Fredløshedsforbandelsen gælder på nordisk så langt »fyr vokser«. »Den enes død, den andens brød« udtrykker ordsproget med: »Hvad der skræbes af een eg, kommer den anden

til gode«. »Fyrren som står ene på marken, frønner«; hverken bark eller løv kan skærme den. Lykkeligt varsel er det når man hører ulven tude under askens grene. Det store verdens-træ hedder ikke Ygdrasilstræet, men Ygdrasilsasken. Og poesien bevarer her som sædvanlig den gamle virkelighedssans. Sigrun sidder forgæves ventende på Helges gravhøj; »nu var han kommen om han agtede at komme; nu er der intet at håbe længer, ti ørnene sidder allerede på askene, og søvn er i deres øjne«. »Ensom er jeg bleven som aspen på bakken« (når dens fæller en for en er gået ud), klager Gudrun. Brynhild fortæller hvordan hun og hendes søstre blev fangne: Kongen overraskede dem og gemte deres hamme under en eg. For en del har vel trangen til rimstave hjulpet med til at opretholde den gamle sprogbrug, men det er dog, også hos de senere digtere, snarere ordet som byder rimstaven frem, end denne der trækker den konkrete forestilling ind. Inden for omskrivningerne har vi mere ret til at tale om maner: en mand kunde kaldes kampask eller kampfyr efter digterens lune og trang; men oprindelsen til denne variation er alt andet end vilkårlighed.

I sprog som tales på steppen, på heden, i skoven spiller arts- og klassebetegnelser en meget lille rolle. Når det somme tider ser ud som om ethvert udtryk for den ene eller den anden fælleshed mangler, kan årsagen imidlertid godt ligge deri at de europæiske iagttagere møder med et bestemt kategoriskema, som hint folks begreber ikke kan hitte ind i. Selv om også et sprog virkelig skulde vise sig at være læns for generelle betegnelser, skal man alligevel være meget varsom med at drage den slutning at folket er blottet for al trang til at sammenfatte og klassificere. Menneskehjærner kan ordne sig på så mange måder. Men så meget er vist, at de generelle begreber træder helt i baggrunden: de danner blot skyggen til virkeligheden, og

ikke virkelighedens stamme. De enkelte fremtoninger står så stejlt overfor hinanden, rejser sig i den grad uafhængigt af naturgrunden, at de ikke kan få direkte berøring med hinanden.

Helhed og selvstændighed, det er de to hovedegenskaber ved billederne i den simple tankegang som endnu stikker frem gennem udløberne af den heroiske digtning, og som vi finder sdestykker til rundt omkring os, både hos nærmere og fjærnere folk. Forestillingernes selvsikkerhed hæmmer i høj grad analyse og klassificering, men deraf følger ikke at det åndelige liv holdes nede på simpel verificering af det faktiske, eller at begreberne blot er kvitteringer for indtrykkene. Tværtimod, forestillingerne er nøjagtig lige så ideelle som de er praktiske. »Ideerne« har hos disse tænkere en styrke og indflydelse som undertiden kan få fremmede til at tage »de vilde« for filosoffer til hobe; sandheden er imidlertid den, at de netop adskiller sig fra filosofferne ved deres ideers kraft, og magt, og realitet.

Til det snævre omfang i ordet svarer en for os svimlende dybde i dets begreb, fordi dette i sig rummer alt hvad der kan tænkes om det objekt der lyder navnet. Betydningen er ikke indsnævret til at gælde tingenes legeme, den rummer lige så fuldt tingenes sjæl. I begrebet »eg« ligger alt hvad man kan tænke sig om *quercus*: lige fra selve egen som den står og knejser for øjet eller som den lader sig føle med hænderne, lige fra dens tale, dens form, dens ejendommelige måde at røre sig på, dens frugtbarhed, og lignende, til »eghed«, det at være eg, den tilstand at være eg, den egenskab som gør en til egetræ. Så rummelig er tanken, og så inderligt bøjet om virkeligheden er den. Ordets bund nås ikke førend vi står ved den rene væren, en væren som hvad åndelighed angår er fuldberettiget til optagelse i de højeste ideers selskab, men som dog

adskiller sig fra vore ærværdige abstrakter ved at have en udpræget karakter; en ren væren i hvilken der ligger prædestineret lappede blade, knortede grene, bredkronet vækst, spiselige skalfrugter.

Når vi nu forsøger at gå disse tanker i sporene, kan det vel hænde at den anstrængelse vi føler, uvilkårlig trænger sig ind i vor bedømmelse af de fordums tænkere, og end mere, at vor tankes bevægelse forplanter sig til de ideer vi forfølger. Det kan hænde vi kommer til at føle begrebet som en stige, ad hvilken ideerne steg op og steg ned. For os, der stræber at tænke en fremmeds tanker efter, består vanskeligheden da først og fremmest i at holde fast på enheden, og banlyse enhver mistanke om spidsfindighed og dybsindighed. Ideen er ikke skabt ved en refleksion hvorved noget abstraheredes ud af virkeligheden, og ikke ved en analyse som løste de enkelte elementer ud af deres naturlige forbindelse og omgrupperede dem til logiske kategorier, — tværtimod er den afhængig af et helhedssyn hvis natur er al analyse fjendtlig. Vi kalder begrebet tosidet, men med betinget ret, for så vidt som det ikke indeholder noget der med føje kan kaldes dualistisk. Det viser på een gang ud til noget åndeligt og til noget materielt, men der findes ikke i det nogen søm hvor materie og ånd mødes. Ide og realitet, det som fornemmes og det som føles, er identiske, så at sige to modsatte poler af forestillingen. Vi kan begynde med det faste, med en ulv, en sten, og grad for grad gennem dens karakter og egenskaber, dens ondskab og velvilje, dens bevægelighed og tyngde nå til ulvheden og stenheden, der er så subtilig som nogen filosof kan spinde den, og på samme gang så stærk i sin realitet som hin mytiske lænke der blev spunden af kattefjed og fiskeånde. Og vi kan begynde med en »kraft«, kraften at være ulv, at være sten, og gennem de

virksomheder som denne kraft har, atter nå til det bastante objekt som står foran os. Vi kan forlænds eller baglænds nå fra pol til pol, uden nogen tankesaltomortale, ja uden noget nok så lille hop. Sammenhængen er ubrudt, fordi tanken ikke på noget punkt slipper forestillingen om en karakter- og formbegrænsning.

Ideen ligger fast, spændende fra den ene yderlighed til den anden. Selve ordet griber ud over hele betydningsvidden; samme ord som betyder mand (og ikke en afledning deraf) bruges om mandsegenskab: kraft, manddom, som vi siger. Hvad vi kalder en flyver, og hvad vi kalder flyven, flugt, at flyve, vil i dette sprog falde sammen til een ordform.

Vi er ikke sønner af vore forfædre for ingenting; vi kan endnu af og til røbe lidt af deres ånd, når vi f. ex. i ordene træ og sten lige så let anbringer forestillingen om noget måleligt, tegneligt, genkendeligt, som tanken på en vis substans, og på noget som ikke engang er substans, men ren ide — i hvert fald i sammensætninger. Mangen åndelig revolution er tumlet gennem hjærnerne siden hine heros'er traadte jorden, men så dybt er ingen forandring gået, at den har rokket ved hovedernes indre konstruktion. Kunsten at danne sammensætninger udgør et bindeled mellem fortid og nutid, i den har vi endnu føling med vore forlængst hensovede frænder; ti den hviler på urtidens principper. Den behændighed hvorved vi formår at læmpe stridige tanker sådan at de to og to indgår de mest forskelligartede forhold indbyrdes, er næppe helt forenelig med vor logiske samvittighed [det kapitel i grammatikken som hedder læren om sammensætningerne, vidner tungt imod os]; den er en nedarvet færdighed, som vi har holdt ved lige gennem mange åndelige omskiftelser. Men den bredde og alsidighed i betydningen som nu kun lægger sig for

dagen en sjælden gang, og for øvrigt er sunket ned til at være en slags smidighed i ordenes omgang med hinanden, den var i gamle dage en karakteregenskab hos store og små medlemmer af sproget. Ti når vi siger, at ideen og realiteten danner hver sin pol af en sammenhængende forestilling, må vi tage den konsekvens, at alt det der ligger imellem, har samme realitet som de to yderpunkter. De to poler indeslutter en verden af myldrende virkelighed. Tanken er ikke indskrænket til at svinge mellem de to yderligheder, den kan slå ned et sted midt imellem. Betoningen kan falde på tingens hårde individuelle form, på dens strømmende ubestemmelighed, på dens karakter som vilende væsen, og på en uendelighed af nuancer midt imellem disse; og hvor så akcenten kommer til at ligge, tjener den ikke til at udelukke de andre nuancer, men tværtimod til at give dem deres ret, ligesom det enkelte ords akcent bærer stavelserne frem som en helhed. Deraf kommer det, at hine tanker ofte forekommer os så håbløst selvmodsigende, enten vigende, tågede eller indbyrdes urimelige.

Den åndelige type som her er skildret, vil man måske ikke genkende i Germaneren. Vore forfædre — sådan som de optræder i den historiske tid, — udtrykker sig, udvortes set i hvert fald, som mænd af denne verden, i hvis tanker forskellen mellem alment og individuelt, ide og håndgribelighed trækker sit faste skel. I deres tale sporer man ingen udvisken af den linje som skiller personlighedens fasthed fra den strømmende, formløse, altid afhængige og altid tjenstvillige egenskabelighed. Hvis vi ikke havde lejlighed til at søge ud til folk som i kulturel henseende står bag om Germanerne, vilde vi sagtens aldrig nå til at overbevise dem om at de havde haft lod i en slig naivitet, og, hvad der vil sige det samme, uden de mere umyndiges råd vilde vi aldrig nå til fuld fortrolighed med vore

forfædre. Ti det er ikke nok med at hemmeligheden, når den en gang er opdaget, finder sin bekræftelse i det tilsyneladende så selvbeherskede sprog, men uden denne indsigt vil den ureflekterede nødvendighed i vore forfædres handlinger for stedse blive en gåde. Tanken har strejft umiddelbarheden af sig. I de yderste sproglag hersker vor analyse. Der skelnes i afledningsendelser mellem handling og handler, mellem mand og manddom, ung og ungdom, mellem neutral og personlig; der er den betydningsfulde adskillelse af aktiv og passiv gennemført, næsten da. Det naive sprog har som basis for sit verbum et neutralt »det sker«: det dræber, der dræbes, dræben, hvordan vi nu skal gengive dette formløse noget, og subjekt og objekt træder til som en angivelse af udgangspunkt og retning. I de historiske sprog af vor æt er der sket den tankerevolution, at »han dræber« og »han dræbes« er revet ud fra hinanden og subjektet gjort til centrum. Men i de dannelser som udgør vore sprogs urkærne, kendes disse sondringer næppe. Der rummes hele betydningsvidden i samme form, — ikke fordi disse gamle afledningsendelser fra først af har tjent til at betegne noget som ikke i og for sig var enten neutralt eller personligt, men netop fordi de betegnede noget som i sig forenede begge karakterer.

I den grammatiske bygning, i betydningsudviklingens karakter, i opbygningen af ord og ordgrupper, bærer sproget vidnesbyrd om at være gået igennem en naiv periode. Og dette vidnesbyrd, så vægtigt det i sig selv er, træder dog i betydning tilbage for det sociale livs udsagn. Uden forståelse af tankernes enkelhed vil vore forfædres tale om liv og død, sjæl og legeme være ubegribelig.

Liv.

Ordene og tankerne er her nøjagtige spejlbilleder af verden. Det spørgsmål, som i senere epoker har voldet filosofferne så svært et hovedbrud: om sproget på en hemmelighedsfuld måde svarer til virkeligheden, eller om det er gisninger og gætteværk om noget eksisterende, for ikke at sige noget værre, nemlig en vilkårlig benævnelse på så og så mange items i verdenshusholdningen, det hørte hjemme i tider da folks tanker var ved at gå af led og trængte til at rettes. Ordene spejler verden, fordi de er udstrømninger af tingenes væsen. De har en materiel side og en åndelig side, fordi der i alt eksisterende findes et legeme og en sjæl. Fuglen har en krop som løftes op i vejret, og den har en sjæl som sætter den i stand til at flyve så vel som til at hugge med næb. Ligeså er stenen et legeme, men i dette legeme sidder en sjæl, som vil, og som bevirker at stenen kan gøre skade, at den kan bide og støde og knuse; en sjæl som volder dens hårdhed, dens tungtbevægelighed — eller dens raskhed, ti ikke alle stene er dørske —, dens rullende bevægelsesmåde, dens ævne til at spå om vejret eller til at vise vej.

Så vidt som til at opstille sjæl og legeme som to halvparter i tilværelsen, er vejen tryk. Men så snart vi vil prøve på at tildele hver halvdel hvad dens er og afgrænse dens retmæssige råderum overfor modparten, falder vi fra vanskelighed i vanskelighed. Om vi vil begynde med at lede efter sjælen i

kroppen, da kan vi spalte og dissekere på langs og tværs: vi kommer aldrig til at sætte fingeren på et sted hvor den ikke er, og heller ikke på et sted hvor den udelukkende har sit sæde. Og giver vi os til at underkaste tingens egenskaber, een for een, en prøvelse i det håb at kunne få tingen udskilt i en aktiv, initiativtagende side: sjælens del, og en trægere, adlydende, arbejdsudførende: legemets del, ender vi lige så sikkert i vilkårligheder; vi vil meget snart blive nødt til at distingvere på eget ansvar, om vi vil redde systemet. Nogen som lader sig ikke finde. Et pålideligt kendemærke på hvad der er sjæl og hvad der er legeme i stenen og fuglen, vil det være umuligt at opdage.

Derimod er det ikke svært at finde sjælen; hvor vi griber til, ved stenen som ved dyret og træet, får vi fat i den. Den kommer os selvbevidst i møde, som noget der ved, der vil, der handler, der lider — som en personlighed med andre ord. Man føler sig som en forhørsdommer, der har væbnet sig med al inkquisitionens snedighed, og nu opdager at hans gåde udleverer sig selv i sin første sætning. Dette tilsyneladende så flygtige væsen indespærrer sig i et menneske eller et dyr og spinder derved selv nettet om sig, ti hårdere kan ingen binde sig selv end ved at erkende at han har vilje, har lidenskaber, at han er et rigtigt menneske. Personlighed kan man ikke løbe fra når man først er i den, uden tillige at løbe fra sig selv. Kan man undre sig over at en slig naiv åbenhjertighed fremkalder et fint triumfsmil hos vore moderne sjælegranskere! De tilkaster hverandre et blik ud af øjenkrogene, som ypperstepræsterne og de skriftkloge må have gjort da de udbrød: »Hvad have vi mere vidnesbyrd behov!«

Kroppen er sæde for en sjæl. Det vil sige, at der inden i den sidder en lille mandsling, som beliver og bevæger, som

styrer og relleder, og engang imellem af utålmodighed over sit kluntede medium begiver sig nogen ud i verden og sætter tingene i lave på egen hånd.

Uden tvivl er der noget om at klarsynede folk har set en lille pusling eller et lille dyr forlade kroppen, og smutte ind i den igen når den troede at ingen så; og denne pusling var sjælen. Men da man havde set så meget, vendte man ryggen til, og deri gjorde man klogt, hvis man vilde spare sig megen åndsfortærelse. Ti prøver man at gribe om sjælen, skal man snart opdage at den gækker en og siver ud igennem maskerne på det spind den selv har spundet sig ved at lade sig se som et personligt væsen, i menneskeskikkelse eller dyreham. Den nys så egenskabsfaste, personlighedsmassive sjæl opløser sig til en kraftdamp; uden modstandskraft, altid viggende; uden form, dannende sig efter og udfyldende hvilket som helst rum; ja, uden selvstændighedens begrænsning, så at den lader sig assimilere af andre sjæle som en egenskab. Det personligt prægede kan da ikke i den grad underordne sig, at det indgår som en kraft i et andet væsen. Og dog er det sandt, at et menneske kan suge stenens sjæl op i sig og bruge den som hårdhed. Den nys så individuelt selvstændige sjæl afslører sig som et neutralt noget, der er personlighedens polare modsætning.

Men endnu har den ikke udtømt sine kneb. Skridt for skridt, eller grad for grad viger den under hænderne på os ud i mere og mere åndelige tilværelsesformer: kraft, egenskab, vilje, indflydelse — intet sted lader den sig standse. Altid er vi bag efter den, kun fangende dens forvandling; og har vi så jaget den gennem alle existenser, fra den tilværelse der står på overgangen mellem materiel og åndelig, gennem de mere og mere åndelige forfinelser, lige ud til grænsen, hvor

vi mener at kunne bringe den til stands på randen af det rene intet, slår den over i en tilstand som er uigengivelig på vort sprog, men som nærmest kan antydes ved vort ord energi, eller endogså princip. Den åbenbarer sig pludselig som liv. Er vi så dristige nok og snedige nok til at gribe om den for at rive den ud af dens krop og holde den fast, gemme den for at se hvad tingen bliver til uden den og således prøve dens værdi, da viser det sig at det var selve existensen, selve tilværelsen vi tog fat i. Det var sjælen som gjorde stenen hård og fuglen flyvende, men det var også sjælen som gjorde at stenen og fuglen overhovedet var til. Uden sjæl ingen væren: at tage livet fra en sten vil sige at lade den forsvinde ud i det absolutte intet.

Men der slår vore kræfter ikke til. Rive existensen op, det formår vi ikke. Men vi kan holde fast. Trods al sin forvandling er sjælen ikke bleven for åndelig til at menneskehænder skulde kunne gribe om den. Og krammer vi den så i hånden, vil vi før eller senere mærke at det gør ondt. Om en stund føder livet et skarpt, hårdt, kantet objekt mellem fingrene på os. Har vi mod og snildhed nok til at følge sjælen gennem alle dens forvandlinger og til at holde den uslippelig fast, må den engang tage sin første skikkelse igen og svare med hele sin personlighed. Da må den stå frem, ikke blot synlig og materiel, men i den form hvori den indgår som led af verden.

Først da er forvandlingen til ende. Nu har vi lært livets hemmelighed. Sjælen er noget mere end legemet, sådan som det ses og føles i rumfyldende virkelighed, men den er ikke noget uden for det materielle. Når vi ikke kan finde grænsskellet mellem det indre og det ydre, bliver der intet andet råd end at give sandheden æren, og sige at legemet er en del af sjælen, eller ligefrem sjælen selv. I det øjeblik man med

hånden griber fast om en sten, har man fat i stenens sjæl, det er sjælen man føler på. Den mulighed er der altid, at legemet kan suges op af sjælen og forsvinde, for atter at springe ud i lyset ved en anden lejlighed. Det åndelige kan forlade materien for at åbenbare sig under andre forhold; men når det så står frem og lader sig se, høre, føle, da sker åbenbaringen i kraft af den natur som sjælen sidder inde med. Hvor langt bort den end går, bærer den stoffet bundet i sig. Til en vis grad er det muligt at tale om sjæl og legeme, men skellet er ikke ført så langt ned at det har nået at rive de to fra hinanden.

En sjæl kan ikke fanges i en af vore snævre formler. Sproget indeholder et fingerpeg til os om at bygge vore tanker vide, og tillige en advarsel mod at møde med for mange af de distinktioner som er så nyttige i vor verden. Vi skal begynde i det materielle, gå igennem — ikke uden om — personligheden, med dens vilje og følelser, fra den ud i det neutrale, det vi kunde kalde liv, videre igennem liv ud i det ideelle: tilværelse, existens, og først der, i verdens urgrund, når vi sjælens grænse.

Men er vi nået så vidt, til bunds i den enkelte sjæl, standser vejen med et ryk. Liv er for os fællesnævneren for den ene halvdel af tilværelsen, og existens er det begreb hvori denne halvdel mødes med alt det øvrige. For vor fantasi står modergrunden som stedet med de mange veje fremfor alle steder. Der ser vi den enkelte brønd åbne sig ud i et netværk af kanaler fra sjæl til sjæl; vi føler os, når vi stiger så dybt ned, som stående ved indgangen til altings udspring. Anderledes for den praktiske tænker. For ham standser al tanke på dette punkt. Mellem sjælene er der befæstet det uigennemtrængeligste af alt skillende: et svælg, tomhed, intet. Adskil-

lelsen er så absolut, netop fordi den ikke består i en mur rejst af tanken selv, men deri at enhver anelse eller gisnen mangler. Os forekommer det uvilkårligt at der i ordet liv, eller tilværelse som vi nærmest vilde sige, ligger en opfordring til at grunde over det fælles betingende for alt som eksisterer. Men et sådant spørgsmål kan ikke nå frem til at fordre en besvarelse, fordi det ikke kan finde noget fodfæste på den givne basis.

Liv, tilværelse, så vidt er sjælens begreb, men denne sætnings rækkevidde går først op for os, når vi vender den om: sjæl, så snæver er tilværelsesforestillingen. Liv er ikke noget alment, ikke noget som forbinder, men snarere det der sætter det største skel i verden; ikke en fællesbærer, men en individuel egenskab. Liv er altid karakterbestemt. Det begrundes, nej rettere, det indeholder alt hvad der særkender livets ejer fra alle andre væsener, det indeholder alle hans egenskaber og færdigheder, alle hans tilbøjeligheder og fornødenheder, det indeholder ham lige til hans krops bygning.

Hvor dybt skellet mellem vore tanker og hine går på dette punkt, bliver os vel først rigtig klart, når vi ser at sjælen strækker sig videre end den blotte person, så at den indbefatter livssfæren med. Ikke blot dyrets levevis, men også dets livsområde hører med til dets sjæl. Poesien bevarer et tydeligt genskin af denne helhedsforestilling. Ravnen kan ikke optræde, uden at den med sig drager tanken på sorthed, på dugvingethed; men lige så sikkert fører den i sit følge en hel ligatmosfære. Digteren af den angelsachsiske Genesis står helt og holdent under den gamle tankegangs herredømme på dette punkt. I hans kilde fortælles, at Noa først udsendte en ravn fra arken, men den fløj frem og tilbage, til jorden blev tør, og dette former af sig selv denne begrundelse i hans sjæl:

»han troede at, fandt den på sin flugt intet land, vilde den fluk's komme flyvende tilbage over de brede vande; men håbet slog fejl; den satte sig glad, den mørkfjedrede, på et flydende lig, og søgte ikke videre.« Sortheden og ligglæden og ligfortæringen og liget selv hører med til ravnens sjæl. Når raven hedder valbegærlig, kampgrådig, da betyder det i virkeligheden, at lige så vist som ravn hører med til kamp, er kamp, eller reitere blodbad, et led i ravnens liv. Også ulven har lignatur, den kaldes ligbæstet; men hertil kommer noget mere, det som udtrykkes i navnet hedegænger, hedetræderen. Udørkenen er en del af dens sjæl. Eller et »i skoven« følger selvbudet med dens nævnelse: ulven frydede sig i skoven, ulven skreg i skoven, ja, den grå ulv i skoven løb ude på heden over de faldne; ulven er »skovens staldbroder«.

Kløften mellem sjælene er uoverstigelig, den går ned til verdens egen rod. Alle væsener rejser sig lige op af urgrunden, adskilte fra øverst til nederst. Ikke på noget punkt bygges bro. Der ligger for os noget vildledende i at alt, også det vi kalder livløst, havde en sjæl, og følgelig også et liv. Det synes os som om afstanden mellem de forskellige existenser den gang snarere var mindre end nu. Alt levende forenedes i besiddelse af vilje og følelse, ja forstand og ævne til at udtrykke sig. Stumme stene gaves der næppe den gang.

Livet er vilje. Alt hvad der er til, handler fordi det i sig føler en tilskyndelse, fordi det finder behag i dette og mishag i hint. Stenens sjæl, så vel som træets og dyrets, opfyldes af lyst og hensigt og godtykke, men stenens vilje er ikke dyrets, og ingen af de to er en menneskevilje. Jorderobrers ævne til at gøre forskel på villende væsener og sætte enhver af sine medsjæle i det ceremonielle relief der svarer til dens pretentioner og sikrer ham dens bevågenhed, er så højt udviklet,

at vi kan forstå den er erhvervet gennem pågående erfaringer. Mennesket måtte snart opdage at hver enkelt af hans omgivelser elsker og hader på sin måde, efter sine uforgribelige grund-sætninger, — efter sin natur. Denne opdagelse er det som har gjort mennesket så årvågent og lydhørt overfor sjælsyt-ringer i det fremmede rundt om ham. Ve den der troede at tingene havde menneskevilje og menneskeæвне! Den der skal kæmpe sig frem og være i stand til at overantvorde morgen-dagen sine erobringer fra i dag, for ham gælder det først og fremmest om forståelse af hvordan det er hans omgivelser vil; al opdragelse går ud på at bibringe novicerne sjælekund-skab og derved sætte dem i stand til at tage verdenskampen op. Der sidder da i mennesket en stærk følelse af forskellen mellem de lidenskaber og den selvbeherskelse som er inden i ham selv, og de åndelige kræfter som støder imod ham fra alle sider, en følelse som netop skærpes ved den ubevidste, dybtliggende genkendelse eller identifikation som bærer opmærksomheden. Vor enkeltalsform »vilje« er resultat af et tankearbejde som slet ikke var gjort i hine tider, da stenen for alvor talte et ord med i laget. Den ansporing til at se enheden i tilværelsen som synes at ligge i naturmenneskets personifikation — som vi kalder det — af naturen, har kun gyldighed i v o r e tanker.

Men så er jo al tilværelse liv. Vil man vide hvor enerådigt livet er her i denne verden, eller i denne Midgård, gør man vel i at spørge efter døden, f. ex. spørge om ikke stenen er en død ting. Efter alle analogier fra andre folk at dømme vilde vore forfædre have rystet det paradox af sig med en uvillig bevægelse, som noget ikke blot ørkesløst, men også rent me-ningsløst. Døden havde i den forbindelse ingen som helst be-tydning for dem. De vilde ikke opponere, ti de vilde slet ikke forstå hvad der lå i spørgsmålet.

Menneskets opgave har været den at tænke sig frem til begrebet livløshed, og den opgave falder ham grumme vanskelig. Atter og atter giver hans forundring sig til kende overfor de fænomener der synes at stride mod livets realitet. Han tumler hellere med hypoteser om forvandling, metamorfose, livets forandring til anderledes virkende former. Og vejene dér er lange. Det varer sekler inden han har udforsket dem så vidt, at han bliver nødt til at vende sig om og se problemet i øjnene som ubønhørlig fjende. Jo nærmere det rykker ham ind på livet, des mere stiller han sig i stejl opposition til det: han benægter døden, erklærer den for umulig. Han vil ikke engang anerkende at livsafslutningen hører med til naturens orden; overfor de hårdhændte kendsgerninger falder han tilbage på den påstand at »døden« en gang er kommen ind i verden ved en fejltagelse. Snart er det et voldeligt overfald fra noget uden for menneskehjemmet, som har afstedkommet forstyrrelse i urtilstanden; snart er det menneskets egen dumhed der bærer skylden, fordi en længst hensovet slægt greb fejl i et kritisk øjeblik, og ved forsømmelighed overfor en leveregel nedsatte livskraften. Og kun ganske langsomt fordybes denne »død«, som for ham dog er og bliver et skin, hen imod tilintetgørelse; det vil sige, han skubber livet over det egentlige punkt, og plumper det ned i et intet, som han så atter og atter kommer til at forestille sig som noget positivt, et værende intet, et massivt hul. Døden har han aldrig fundet.

Det er da ikke ved en slutning fra sig selv til andre at mennesket underlægger tilværelsen liv. Når han siger liv, udtaler han ikke ordet som en opdagelse hvis rækkevidde han er sig bevidst. Liv er jo forudsætning for alt. Mennesker har lige så lidt opdaget livet som de har opdaget lyset. Livet indeslutter da heller ikke i sig en forudsætning for indre slægtskab

mellem tingene i verden. Grunden til at ordet kommer i en skæv stilling er atter dets entalskarakter; hjemstavnsret i hin kultur får det først ved at bekende sig som legio: vi er mange. Men sandt er det, at liv indeholder spiren til enhedshypotesen. Den stadige tumlen med sjælen i naturen forbereder langsomt og sikkert en genial opdagelse, at det netop er menneskeliv som sidder i planten og stenen, en ide der som alle mægtige tanker har det i sin magt at stifte stor ulykke og stor velsignelse. Den synes at være en uundgåelig konsekvens af al menneskelig grublen, men netop de uundgåeligste konsekvenser kræver både åndelige forberedelser, en tidens fylde og et anspændt arbejde. Den kan ikke trænge igennem med kraft, før dagens krav ophører med at lægge udelukkende beslag på tænkningen. Tanken må i en vis forstand emancipere sig fra erfaringen, og skaffe sig fristunder til at spinde sine tråde længere end der bliver tid til, når kravene til virksomhed kommer igen med samme påtrængenhed hver eneste dag. Først når mennesket sidder så stot i sit sæde at han ikke hvert øjeblik må holde sine omgivelser fast i et betvingende øjekast, først når han begynder at se sin egen natur mere bevidst i øjnene, da rejser sig tilbøjeligheden til at menneskeliggøre universet. Da bliver han naturdigter. Først på det standpunkt vover han sig til at optræde overfor sine omgivelser som overfor lige-stillede, så at han byder dem samme behandling som han selv sætter pris på og som han selv bøjer sig for. Før vidste han alt for godt, at betingelsen for at drage sig naturens velvilje til nytte og til at tage sig i agt for skadeævnens, var den at kende sjælenes karakter.

På hvilket punkt Germanerne befandt sig da den gamle kultur successivt lukkedes i, kan vi næppe sige med nogen grad af bestemthed. At de kendte personificeringens kunst

tør næppe betvivles, men hvor vidt de var nået i anvendelsen deraf, derom ved vi næsten intet. Vidnesbyrdene for naturens menneskelighed er tilsyneladende mange, og disse mange tilsyneladende utvetydige. Hvilken forfærdende skare af stenturser! Op af jorden og ud af højene titter alfer og dværge. Fra havet svarer Rans døtre, de lokkende og hårdhjærtede bølgemøer, med deres gruelige moder; og hjemme i hallen sidder ærværdige gamle Ægir. Op over himlen går sol og måne, ja efter sommes sigende er de to endda til vogns, med forspand og agestol. Om solen og månen hedder det både, at de er blevet givne og tagne til ægte, og at der lever afkom efter dem.

Hvad nu først jætterne angår, er de højst sammensatte karakterer, hvis rette natur først oplader sig for os når vi møder dem med et endnu videre syn end det vi hidtil har nået. Deres vidnesbyrd hører for en del hjemme i en anden sfære. Hvor sol og måne har fået køretøj fra er aldrig blevet helt oplyst; der mangler ikke sigtelser for tyveri fra Føbus's stald. Måske er stjæle dog for stygt et ord at anvende — man kan endelig tømre sig en vogn uden selv at have opfundet at sætte en stol oven på to hjul —; rimeligvis har dog de to himmelbefarere været i stand til at gå, selv om de ikke kunde køre. Men i og for sig er personlighed ikke nok til at bringe en sjæl ind under personifikationens tegn. De to synsmåder, den der tager sjælen som en natur, og den der tager den som et menneske, står ikke i den grad skarpt imod hinanden, at overgangen betyder et spring fra noget til nogen. Personlighed ligger i enhver sjæls væsen fra oprindelsen af. Den store omvending sker i det øjeblik da personligheden fra at være afhængig af sin natur svinger over til at handle ud af rent menneskelige sjælegenskaber. Månen har sit legeme og sin åbenbaring, som vi ikke må tænke os i overensstemmelse med hvad

vi ved om dens form og art; blandt dens ævner findes mange som den har sat til siden hin tid. Den går ikke længer, den tæller ikke år mere, den bestemmer ikke over held og uheld, den sender ikke sotter, og hvad den ellers forstod i gamle dage. Månen føder, jorden føder, stenene sætter afkom i verden, og det betyder at disse væsener avler, undfanger og nedkommer; ti således sker al formering under solen. Men deri ligger ikke at jorden må forvandle sig til et menneske, søge et leje og stå på knæene for sine børn. Hvad vi hører om sol og måne og dyrene i fortiden, har givet anledning til megen deklamation over een natur som er lov, og en anden natur der var lutter kaprice; — ti lunefuldhed og ubestandighed er, som enhver god etnolog ved, lige så ubestikkeligt et kendemærke på naturmennesket, som målbevidsthed er det på os kulturfolk. Naturen handlede i luner, fordi den var menneskets udtrykte billede, men — det kunde være at netop vor talen om menneskelige lidenskaber i fortidens sol og måne indeholder en træffende illustration på den psykologiske beskaffenhed af de hjærner der fostrede naturmyterne. Vi må i hvert enkelt tilfælde give os tid til at se efter, om naturopfattelsen beror på at sjæleytringerne i sol og måne og dyr opfattedes gennem menneskelige — kulturprægede — hjærner, eller om den virkelig er grundfæstet i en personificering som omskaber verden i menneskets lignelse. Med en sælsom naivitet forudsætter en moderne forsker meget ofte refleksion som den nødvendige basis for al anden tænkning end netop hans egen. Vi ved, at det praktiske friluftsmenneske kender sin verden og dens beboere ud og ind, og at han lever paa sin intime fortrolighed med deres vaner; men hvis vi deraf slutter at han i sin digtning lader dyr og planter optræde med dyre- og plantepsykologisk korrekthed, tilskriver vi ham en ævne som tilhører selv-

ransagelsens yderste tider. Karaktertegningens kunst forudsætter at digterens sjæl indeholder et kamera hvor plader skydes ud og ind efter behag; men naturmanden går netop aldrig ud af sig selv for at fantasere sig ind i en andens karakter.

Når sjælen er frigjort, så at den står over sit fænomen, da, og først da, er den et menneske. Når nymfer ikke rinder mere, når jorden ikke mere kan gemme sine børn i sit indre, når solen står på en vogn og styrer et lysende forspand, som han kan sætte i stald med samt alle solegenskaber, da er naturen brudt, og personifikationen født. Så snart den forandring er foregået, da er vi sluppet ud af hin forvirrende verden, hvor en sjæl nu er kvinde, føder, skriger, truer, og nu atter er i stand til at visne, til at begrave fjenderne i sit skød, eller til at vælte sig som en flod over dem og drukne dem i sin harm; da er vi inde under en anden himmel, og det måske en himmel som vi kalder moderne, fordi vi kulturelt set er fødte under den. Men endnu har vi ikke gjort mellemværendet mellem sjæl og personifikation helt op. De to måder at se naturen an på er jo så langt fra at ophæve hinanden, at de ikke blot forbindes ved en lang række overgangsstadier, men også på senere udviklingstrin består side om side, udfyldende hinanden. Folket lever måske med alfer eller nymfer, medens de i alt praktisk forholder sig til sjæle. Kulturens karakter bestemmes af det indbyrdes vægtforhold mellem menneskeart og natur; og for Germanernes vedkommende råder næppe nogen tvivl om hvilken af de to der var fremherskende. Rimeligt nok har vore forfædre, i hvert fald poetisk, tumlet med selvgenkendelsen i naturen; de har talt deres eget menneskelige sprog til væsener i luften og i havet og på jorden. Men så vidt er de næppe nået, at den mere åndelige opfattelse af universet kunde

opkaste sig til herre, og få styrke til at overtage sin forgængers døgnopgaver.

Det lidet vi ved om vore forfædres praktiske forhold til omverdenen, tyder, som senere skal blive klart, på at de væsentligst kaldte på sjælen i det der omgav dem. Når digteren lader Frigg sende forbedere omkring til ild og vand, jern og alskens malme, stene, jorden, træerne, sygdommene, dyrene, fuglene, for at tage dem i ed på at de ikke vil skade Balder, ligger det tydeligt nok ikke i hans tanke, at sendebudene gik ud for at banke på hos nymfer og dæmoner; hans tilhørere må have været fortrolige med en henvendelse direkte til tingene selv, til sjælene.

Og digtersproget har endnu tydeligt fæste i tingenes natur. For skjaldene er havet Ægirs hustru, og jorden en kvinde, snart datter, snart moder, snart hustru; hun tilfalder til sidst Odin og kommer ved ham i indviklet familieskab med både Frigg og Rind og Gunnlød og end flere; men selv om hun er gået fra slægt til slægt og på den måde er bleven adopteret højere og højere op i personlighed, har hun ikke strejft sin oprindelige natur af sig; og netop når digterne selvherligt skalter med stoffet for at opjage en smule originalitet og en grandiose effekt, kan det allerbedst hælde at fantasien galoperer af sted med dem, ind på gamle græsgange. Halfred viser sit snilde i dets bedste lys, da han vil indprænte sine tilhørere at Hakon Jarl har underlagt sig jorden; han har fået faktum så åndrigt drejet, at det må fremstilles i mindst fire stillinger for at komme helt til sin ret. Først har jarlen afsluttet partiet med Onars enedatter, så har han draget Båleygs (Odins) kvinde til sig med stålets magtsprog; ugærne vilde han lade Auds søster sidde ene, og derfor brugte han sværdets sandtale på Odins fæstekvinde. Men Onars datter er den »skovgroede«, Båleygs

kvinde er »breds-kåren af træk«, Odins fæstemø er »løvhåret«. Ikke mindre kunstfærdigt leger Eyvind med ordene i de spotteviser han digtede om Harald Gråfeld, der på småbønders vis gemte sine skatte i jorden; gullet er solen som bør skinne på høgefjældene — jagthøgene blev jo båret på armen —, og der lyste dens skin i Gode Hakons levetid; nu fjæles det i jorden: i Tors moders kød, i Tors moders legeme. Eyvind tænkte åbenbart ikke noget som helst ved disse udtryk ud over det at »Tors moder« var et godt skjaldenavn på jord, men sproget har sin egen mening.

Egils ord: »Af mig har Ran rusket meget, havet sled min æts bånd over«, kan tyde på at han har set Ran stå som en forfærdelig kvinde med hænderne knugede om det der tilhørte ham; »Ægirs deje« råber han til hende i sin udfordrende trods. I Heidreks-gåderne leger bølgemøerne med næsten sydlandsk frihed. Først kommer de sørgende; mange mænd har deres komme bragt skade, — og dermed frister de livet. Nu ses de med lyse lokker indbundne i hvid hoveddug; ingen husbond har de kvinder. Sjælden er de skånsomme mod farende folk, i vinden må de våge. Atter kommer de gående i brændingssærke, ind gennem fjorden stævner de, der finder de en hård seng; men lidet leger de i vindstille. Men disse vers siger kun Nordboernes tanker halvt ud; den anden halvdel ligger antydnet i de navne som de lyshårede grumme bar: en hed »hævende«, en anden »himmelglitrende«, en tredje »duvende«, en fjerde »kolde«. Og om end måske Heidreks-gåderne repræsenterer den nordiske naturpoesis fuldendelse, er der ingen tvivl om, at selv deres bølgemøer godt kunde føre sig efter navnene Duvende eller Kolde. Der hersker ikke nogen modstrid mellem subjekt og verbum i digterens beskrivelse af vinterstormene: »Fornjots sønner begyndte at fyge«.

og heller ikke en stormskildring som denne: »Bygerne kartede og snoede Ægirs stormfro døtre«, indeholder i sig selv noget brud på sund sans. Så kunde man da endnu i sene historiske tider tale om Ran og Ægir som det hav de var, uden at tilsløre deres personlighed. »Søhøjenes hest slider sit bryst ud af den hvide Rans mund«, siger en skjald om skibet der arbejder sig frem i søen; en anden beskriver dets hårde duven i disse linjer: »Den vådsvale Ran fører gang på gang fartøjet ned i Ægirs kæve.« Her er endnu intet af den moderne digters »som om«, når han inspirationsdrukken lader sig omslynge af bølgens arme; og her er ingen spilloen på den pikante modsætning mellem munde med røde læber og munde af en anden bygning. Når bølgen hedder kolde, eller Ran kaldes vådsval, betyder tillægsordet ikke at kvinden er kold som havet, men at hun har selve bølgekulden i sig. Det »stormfro« som tillagdes Ægirs døtre, måtte også, så længe sproget ikke var helt forstenet, gælde noget mere end blot havkvindernes hoveren i vejret. For den der har opsuget den gamle kultur i sig, om end kun i overleveringens opspædning, kommer ordet kampfro, anvendt på krigeren, med en egen, energisk klang; man føler en utilfredshed ved de moderne substituter, og det en utilfredshed der ikke vil give sig overfor sådanne refleksioner som disse: at ordet var kraftigere, at kampglæden var voldsommere —; den følelse som tillægsordet kundgør, er ikke en brænding som opstår ved at krigeren og kampen støder sammen: kampglæden og kampen selv er en egenskab i manden, er hans sjæl. Således også de stormfro bølger: vinden er ikke musikanten for deres dans.

Mere end de yderste, halvt ubevidste hviskninger af den gamle sjæletro får vi ikke gennem versene. Det vi hører er ord som siger hvad mennesker har talt ind i dem, snarere

end ord gennem hvilke mennesker åbenbarer sig. Skjaldene brugte deres billeder uden kulturelt ansvar, og ofte i selvisk vilkårlighed, men om de end ikke længer følte sig bundne af nogen selvnidkær tanke, måtte de trælle under det sprog tanken havde skabt. Hvor radikal en stilfornyer Helgekvadets digter end var, står dog også han på gammel grund, når han nu hører Kolgas (Koldes) søster og lange køle støde sammen med brændingsbrag, og i næste øjeblik ser Ægirs skræksomme datter forsøge at kæntre skibene, ser brændingsdyrene vride sig ud af Rans hånd.

Det har sin vanskelighed for os at få så ubetingede begreber som liv og tilværelse indsnævret til det lille kredsfang som de må have for at finde anvendelse på fortidens sjæl, uden at med det samme dybden forsvinder. Nærmest kommer vi vel de gamle tanker ved at sige, at livet og tilværelsen den gang var en natur — natur taget i den ældre betydning, af noget som hører med fra fødselen af eller fra oprindelsen af, noget som følger uadskilleligt med, og som betinger så vel udseende som væsen og karaktertræk. En natur kan kun afføde ganske bestemte virkninger, nemlig dem der ligger inden i den, såsom fire ben af den særlige art som ulven har, tilsammen med den og den lugt, et gab som går op og i på den og den måde, en tilbøjelighed til rov og lusken om ude i Udgård. En anden natur kan kun frembringe noget kantet, hårdt, tungt, som i visse tilfælde ruller ned og bider tærne af en mand der står i dets vej. Men så ligger også i naturen, at den ikke kan lade være med at frembringe sine virkninger. Ulvheden kan vel nok eksistere som sjæl, men før eller senere må den slå ud i et bidende bæst.

Alle vegne hvor karakteren er forskellig, er de besjælede adskilte ved den uoverstigelige kløft som særliv betyder. Naturens uforenelighed overvejer og fordunkler al udvortes, lige så vel som al indvortes lighed. Træets natur, dets karakter dømmes efter dets udseende: om det har ru bark eller glat, om dets blade er runde eller lange, om det skyder op i højden eller ud i bredden, men også efter dets vaner: på et træ bliver barken glinsende i uvej, på et andet mørk og truende; det ene træ rasler med løvet, selv om vejret er stille, det andet svinger vildt med armene i storm, og hænger ellers dvask ned. Der ligger i denne træets sædvane en åbenbarelse af dets inderste sjæl, dets viden eller anen, og megen visdomslykke består i ævne til at aflæse træets sjæl på dets lader. Man ved at det ene træ besidder en kundskab og en varselsævne som det andet ikke åbenbarer, eller ikke åbenbarer på den tydelige måde.

Og endelig hører træets nytte med til dets sjæl. I egens natur ligger at sejle, som i askens at danne spydstage. De gamle sprogs artsinddeling af træer og buske er bygget over væksternes betydning for menneskelivet; de deles i træer med hårdt ved og træer med blødt ved, i de golde og de bærende, sådanne der kaster føde til mennesker og dyr, vel også i de bålnyttige og de trægtbrændende. Af den angelsachsiske runeremse får vi et, ganske vist svagt og brudstykket, billede af træernes sjæle. Taksen er »ru på ydersiden, hård, fast i jorden, ildens nærer, dybt rodslagen« — og noget mere, som vi ikke forstår. Birken er »frugtløs, bærer dog grene uden afkom; den er skøn af kviste, i kronen fagert prydet, svulmende af løv, luftens staldbroder«. Egen tjener »menneskers børn til kødets næring; hyppig farer den over havet, og bølgen sætter dens kærnefasthed på prøve«. Asken »er såre høj, mennesker dyrebare; fast i grunden holder den sin plads, om end mange mænd gør anfald

på den«, — og det må vi vel føje til, om ikke forståelsen skal blive halv: den holder sejgt stand, hvad enten den har sin rod i klippegrunden eller, som askespær, i krigerens næve.

Og stenene har deres natur, som giver dem deres træghed og deres hårdhed, så vel som deres ævne til lejlighedsvis at kunne flytte sig, deres skærpe til at bide, deres magt til at knuse — hver sten efter sin art. Hine menneskers usvigelige stedsans beror på at de fra barnsben af har kendsel på hvert træ, hver sten, hver lille forhøjning i jordsmonnet; de vænnes til at bære det een gang sete så nøje aftrykt i hukommelsen, at ingen lille variation undslipper dem og den mindste forandring slår dem. Så ved de også godt, at stenene på åben mark har deres forskellige karakter, som viser sig ikke blot i formen, men også i »vanerne«, måske i ævnen til at vise vej.

De bjerge og høje der danner synskredsen, har, som den ved der år ud og år ind iagttager dem, hver sine særheder; de er alle følsomme for hvad der sker i luften, men de spår ikke morgendagen, dens vejr og dens hændelser på samme måde, måske heller ikke altid med samme visdom. Adskillige af dem har den opgave at mærke dagstiden; alt efter som solen »er på« dette eller hint punkt i synskredsen, inddeler man sit dagsværk og sine hvilestunder, — det skulde være underligt om ikke »Middagsfjældets« og »Natmålstindens« viden har været rodfæstet i sjælsævner som udmærkede dem fremfor andre fjælde.

Vore forfædre har, synes det, med særlig tillid fulgt de råd og varsler som gaves af rindende vand; og der findes antydninger af at de med skarpblik aflæste sjælen på fossenes form og bevægelser, måske også lyttede efter ejendommeligheder ved røsten i faldende strømme. En digter som følte sig ude over verdens børnevisdom, biskoppen Bjarne Kølbeinsson, værger sig i sin Jomsvikingedrapa udtrykkeligt mod den mistanke,

at han skulde have hentet sin visdom »under fosse«; som om hans samvittighed ømmede sig ved alt det hedenskab han måtte tage i sin mund, når han vilde digte i de gamle former. Hvad Plutarch fortæller om Ariovists Suever har vel en videre gyldighed: de spåede af flodernes hvirvler og af strømmenes bugtninger og brus. I hvert fald, selv om sætningen er født som helhed i Plutarchs hjærne, og ikke ord for ord er afhjemlet i barbarernes tanker, indeholder den nok det væsentligste i Germanerens opmærksomhed, når han sad ude under fosse.

I bjørnhed, ulvhed, ravnhed, i eghed, bøgthed, almhed ender sjælen til den ene side. Men når vi så vender om for at søge sjælens grænse udadtil, mod lyset, skal vi snart opdage at vejen er længere end vi på forhånd tænkte. De to fløje af naturen, den der går ned i tilværelse og den der går ud i åbenbaring, må have nøjagtig samme længde; så langt naturen går, det vil sige, så langt egenskaber og udseende er de samme, er livet identisk. Alle ulve, alle ege, alle stene har samme sjæl. Og ikke blot er alle medlemmer i klassen delagtige i en bestemt slags sjæl, ligesom delejere i et fond af livskraft, men de er både sjæleligt og legemligt identiske, så at de lider hinandens lidelse, og føler hinandens krænkelser og vrede og velvilje. Den praktiske tanke, for hvem, i vore ordelag udtrykt, den rene spiritualisme og den mest håndfaste materialisme ligger uopløseligt i hinanden, betragter adskillelse i rum som en ligegyldig, tilfældig omstændighed; man kunde fristes til at udtrykke forholdet sådan: den *føler* materiens, legemets soliditet, men er blind for dens udstrækning i rummet, og måske er det udtryk mere end et paradoxalt billede.

At leve.

Intet under da at livet i Midgård falder så trygt trods alle farer og alle uforudsete hændelser. Manden står fast og selv-sikkert på sine ben; han er ved godt mod overfor de Udgårds-væsener som endnu af og til strejfer ind over jorden; han kæmper på egen mark og med en hær af forbundsfæller.

Vi så manden famle om uden for verdens grænser: hvert skridt var gætning af en gåde, den slags gåder som jætterne stiller, af hvis løsning livet afhænger. Derude kan en og anden undtagelse redde sig igennem i nogle få dage, og komme vel-beholden hjem; men leve derude er umuligt. Om Midgård var sådan beskaffen, om mennesker havde været henviste til at famle sig planløst frem på den vis, da havde jætterne huseret på jorden til dagenes ende.

Nu famler mennesker ikke. De kender altings sjæl, ved hvad der ligger i hvert enkelt væsen af vilje, både ond og god, de kender hadets natur og kærlighedens natur, de kan drage sig velviljen til nytte og tage sig i agt for skadeævnen, de kan bøje af på rette sted og gribe til i rette øjeblik. I kraft af deres visdom kan de herske, og hvor magten ikke slår til kan de beregne deres list med sikkerhed, uden frygt for at den, som så ofte ude i dæmonland, skal falde ved siden af sit mål. De kan tvinge sjælene til at tjene, ved at stemme dem venlige. Planter

som indeholder en fjendtlig vilje og ufejlbarlig æder den uvidende op indefra, kan den der kender sjælen forvandle til nyttige styrke- og lægemidler, ved forstående omgang under væksten, eller ved viis tilberedelse efter plukningen. Han har taget stenene i sin tjeneste og forvandlet dem til redskaber, i hvilke al skadende og tilintetgørende vilje er vendt udad, og al velvilje indad mod brugeren, så at han trygt kan føre dem i hånden og nå sit mål. Han er omgivet af tæmmede sjæle.

Næppe nogen sjæl kan fremføre et kraftigere vidnesbyrd om menneskets kløgt end ilden. Hvad den har været, og hvad den endnu kan være, får vi at vide af de navne den stundom bærer. Den hedder »fræk«, — og hvad det navn siger kan vi se på ulven; grum og grådig, lyder et andet af dets skudsmål. Og nu, hvad er de bedste ting i verden? »Ild er bedst blandt menneskers sønner, og solens syn, helbred og liv uden dadel«; i en række som ender med det største på jorden, den ære som ingen angrebepunkter har, kan ilden hævde sin plads. »Ild skærmer, eller hjælper, mod sotter«, hedder også et gammelt ord, og den der kender lidt til folkelivet, og til den rolle ilden dér spiller for menneskers og kreaturers velfærd, ved hvor dyb en brønd den lille sætning dækker over. Ja, ilden er livnærer, siger digtersproget. Og denne omskabelse af det urolige element har mennesker selv afstedkommet; stadig tæmmer de flammen, på ny og på ny, »vier« den og helliger den til nytte i Midgård. Skikkene ved den gamle vien kender vi ikke, men af senere folkesæd kan vi i det mindste danne os et begreb om ånden i dem. På bestemte festdage, eller når lykkens nedgang tilkendegav at der trængtes til en nybegyndelse, blev bålet slukket på alle arner; byens beboere samlede og vakte ny ild ved hjælp af det gamle, oldærværdige fyrstøj, hvor træ avler ild i træ,

og fra den nytændte flamme hentedes velsignelse til stald og lade, og nyt liv på arnen.

Men til syvende og sidst er Midgårds beboere ikke afhængige af en velvilje hos sjælene, de er ikke blot de snilde, der forstår at gøre sig en fordel af næstens svagheder og ædelmodighed, de kan tvinge ham ind under deres vilje. Jægeren kan skaffe sig herredømme over det vildt han jager, så at det ikke undgår ham, men tværtimod af egen fri vilje giver sig i hans vej, ikke bærer nag til ham og ikke ruger på hævn for hans overgreb. Der er langt fra sjæl til sjæl, en kløft er befæstet, og ingen kan i kraft af det liv som er i ham, umiddelbart påvirke et andet væsen, sådan at han rejser tilskyndelser og tilbøjeligheder op af dets viljesliv. Men så meget des lettere kan man liste sig ind i den fremmede sjæl, og sætte den i bevægelse med dens egne lemmer og dens egen styrke. Udseende og egenskaber er ikke tilfældige udslag af naturen, og derfor, antager man een af sjælens ejendommeligheder, samler man hele sjælen op i sig og gør den til sin egen vilje. Blot man kan få knyttet forbindelse med sjælen på et eneste punkt, da har man den hele; i en lille afreven stump af legemet sidder jo livet lige så fuldt som i den springende, spejdende, villende organisme, og kan man assimilere det lille udsnit med sig, ved at æde det eller binde det på sig, da suger man hele sjælen til sig. Men målet nås lige så sikkert ad den åndelige vej; gennem mimisk efterligning af legemets lader og opførsel tilegner man sig »naturen«, og sætter sig i besiddelse af hele den store, legemsrige sjæl — eller drager den i hvert fald halvt ind i sig. Man kan gå ind i dyrets natur ved at forfølge dets formål med dets gestus, ved at efterligne dets snigen sig på rov, dets skrig, dets spring, dets måde at æde på, måske dets parring. Og indefra kan man derpå bøje dyret efter sin vilje. Ja, egentlig er jo selve ideen

nok til at skaffe herredømme over sjælen, blot man kan få ideen, eller begrebet, fæstnet i en form der lader sig behandle. Måske er navnet en sådan iklædning af »naturen«; da har man i det sjælen indesluttet, og navnet er et magtmiddel til at bøje fjenden. Et eller andet farligt væsen træder manden i vejen, lukker sit gab op for at sluge ham, stirrer forstenende på ham; men han slynger sit: »Jeg kender dit navn!« mod utysket, og hvis det er sandt at han mestrer dets navn, synker det afmægtigt ned eller lister skulende til siden.

Men den der kender tingenes natur og forstår at undgå anstød, han kan også gribe ind og benytte sig af verden. Han kan ikke blot for en stund binde og kue sine omgivelser, han formår også at skabe en varig solidaritetsfølelse, så at han kan bygge »fred« mellem sig og det derudenfor. Han kan forbinde sig med en sjæl uden for menneskenes kreds, sådan at den bliver forpligtet overfor ham med en genansvarlighed der i styrke ikke giver frændekredsens ære noget efter. Men fred kan kun opnås ved at han, som det i gammelt sprog hedder, blander sind med dyret. Han indpoder sjæl af dets sjæl i sig, så at der mellem de to slags liv fremkommer en lignende identitet som den der holder alle individer af dyrearten sammen i legemlig enhed. En slig forening foregår ved overførelse af sjælefragmenter, og hvor den finder sted, må den bevirke hel og fuld overførelse af den fremmede natur på fostbroderen. Mennesket indoptager sin ny frændes sjæl, og tilegner sig både ret og ævne til at bruge dyrets lykke, når behov gøres. Hos Germanerne findes kun spredte minder fra den tid da menneskene forbandt sig med dyrene; men helt ned i den historiske tid træffer vi vidnesbyrd om en endogså meget stærk fostbroderfølelse. Omkring Erik Rødes gård på Grønland huserede en vinter en stor hvidbjørn, og da Torgils, der

på den tid sad som gæst på Brattahlid, fældede dyret for at frelse sin lille søn fra døden, fik han alle mænds lovord. Kun Erik tav, og selv om han ikke satte sig imod at kroppen blev udnyttet, forstod man godt at han harmede sig over Torgils's dåd. Somme sagde at Erik havde haft »gammeldags tro« på bæstet. Og sagaen antyder, at forholdet mellem de to mænd fra den dag af blev endnu køligere end det havde været i forvejen, ja, at Erik endog søgte at lede Torgils i livsvåde. — En slægtsbenævnelse som Ylfinger, og i lige så høj grad anvendelsen af ulvens navne som hædersbetegnelse for krigere og som mandsnavn, tyder temmelig sikkert på, at selv om ulven for de fleste Germaner stod som et »uhyre«, et jættebæst, gaves der enkelte ætter som havde overvundet fremmedheden. Om virkelige ulvmænd nogen sinde har existeret, da har ætten også for alvor haft ulvenatur i sig, med ulvens styrke og ulvens vaner.

I kraft af sin beherskelse af naturerne kan manden også kombinere sjælene, og indpode af den ene sjæls væsen i den anden. Således besjæler han hvad hans hænder har forarbejdet, og udruster sit værktøj med de egenskaber der kan gøre dem nyttige i deres kald. Når han binder et bundt fjer på sin pil, da inspirerer han skuddet med fuglens sikkerhed, måske også med fuglens hugkraft, lige så vist som han sikrer sig selv en stump fuglenatur ved at binde fjer på sin egen krop. Eller han kan i kraft af sin kunstneriske færdighed nøjes med at afbilde naturen. Han indhamrer en orm på sit sværd, lægger »en blodmalet orm langs æggen«, så at den »slynger sin hale om nakken på sværdet«, og så lader han sværdet »bide«. Eller han anvender en anden kunst: han synger »naturen« ind i sit redskab. Han hærder sit våben i ilden, smeder det med kunst og list, skærper det, pryder det, og »lægger det ord på det« at

det skal være en orm som bider, en ild som æder. Ligeså tømmer han sit skib med skibsbyggerens erfaring, maler det, sætter måske et dyr i forstavnen, og byder at det skal træde med hestens sikkerhed på vandet. Naturligvis er de blotte ord ikke tilstrækkelige: de virker kun hvis der er »lykke« i dem, hvis han kan gøre dem »hele«. Hvordan han skal bære sig ad dermed, det spørgsmål er for dybt til at udtømmes her; men efterhånden som vi lærer ham at kende, vil vi formodentlig opfange den ene lille hemmelighed efter den anden.

Digteren er en stor lykkemand. Han har ordlykken fremfor nogen, — det mærkes ikke blot på den velklang der er over hans tale, men også på den virkning som hans ord har både over mennesker og naturer. Vi er i vor ensidighed tilbøjelige til udelukkende at anskue det æstetiske i hans frembringelser. Som om *hele* hans kunst bestod i at beskrive hvordan kampens orm huggede fra krigernes hånd og bed sig fast i modstandernes hjærne, hvordan kampens ild flammede da helten svang den, og bed sin mand til døde i hvert hug, hvordan kampens fugle svirrede fra buen, hvordan havhestene, bølgegængerne trådte fiskevangen! Så letfærdigt tør disse billeder ikke fejles af. »Havets hest« er ikke nogen sammenligning, digteren siger ikke at skibet lignes ved — nej, skibet *er* det han siger; skibet går ikke over bølgen *som* en hest traver hen ad den faste vej, men havets hest træder bølgen. Den digteriske afbildning af krigeren som kampens træ, der tjener til at fylde hvert andet vers ud for de vindskibelige skjalde, synes at tilhøre Norden; i hvert fald er der næppe noget sikkert spor af den figur i de andre germanske folks poesi. Men hvad enten den nu var specielt skandinavisk eller ikke, har den ældens autoritet i sig. De senere digtere behager sig i billedet af krigerne som træer, der står i kampens storm og svinger vildt med

armene mens ligduggen driver ned ad stammen; i selve omskrivningen ligger ikke givet andet end dette: krigeren er det tykstammede, rodfaste træ. Runeremsens skildring af asken er vel den bedste kommentar: »fast i grunden, stand holdende selv om mange mænd gør anfald«, ord der får deres lys fra dobbeltspillet mellem tanken på det sejge asketræ og på det uovervindelige asketræsspyd. Han har været en stor lykkelmand, den digter som først inspirerede sin høvding med en sjæl hvis egenskab var sejgtsvingende fasthed. Skønheden ved den poetiske figur ligger i dens sandhed; ti hvis metaforet ikke udtrykker en virkelighed, har det ingen som helst digterisk be rettigelse.

Gennem utallige frændskaber knyttes naturerne sammen på kryds og tværs, til verden hænger i et spind af fred. Sådan drager mennesket sjælene ind i sin kreds, ind i sit venskab og ind i sin fred. For denne tidsold, som snart under det ene navn, snart under det andet: kristendom eller Vesten, fremskridt eller virkeligheds-agt, dristigt har sat sin kultur op som et banner for alle folk, er feltråbet: herske. Ned gennem tiderne forud for os og gennem vor egen tid lyder ordet: gør dig jorden underdanig; og det ser ud som om dette bud sympatisk træffer hjærtetonen i vor kultur, og stadig sætter ikke blot dens handlinger men også dens spekulationer i trit. Alle hypoteser om urtiden og fortiden i vor slægts historie lyder under begrebet kamp: kamp med naturen, kamp med dyrene, kamp med menneskene, og som omkvæd atter og atter: herredømme. Når mennesket spænder okser i åg, tænder ild under kedel, smøger angsten for de vilde dyr af sig, antager en selvtillidsfuld mine overfor de mange der vil skræmme ham fra vid og samling, da har han vel udstået mange kampe, og da har han måske,

hvem ved, opløftet mangt et hoverende herskerhyl. Sandt er det, at en kulturhistoriker der ikke vil se blodets værdi som udsæd for kulturen, kommer ikke langt i sin viden; og derfor egner en fyndig sentens om kampens betydning sig ypperligt til at stå som vækkende motto ved indgangen til menneskets saga. Ulykken er at den lille klump gærende vid, som skulde tjene til at frembringe hævelse i tankerne, gennemsyrrer hele dejgen. Der går motto i tankerne. Selv om livet indeholder kamp, og megen kamp, ja, om vi end vil sige at kulturen gødes med blod, har vi ikke dermed sagt hvad livet selv er; helheden afhænger af den akkord som strid og sejr danner med livets øvrige kår. Kulturen er alt for mangfoldet et værk til at dens væsen kan bestemmes ved et statistisk opgør af dødsårsager. Den ene periode er en økse- og sværdtid, som stiller våbendøden øverst blandt godartede tilskikkelser; en anden epokes mennesker sætter drab af enhver slags på listen over kulturstridige handlinger, regulerer salget af våben ved apotekerbevillinger, og dør kun i nødsfald og på stats vegne uden lægens medvirkning. De to vil nære en ærlig foragt for hinanden, de vil, hvis de kommer hinanden på nært hold, udveksle ord som »barbar« og »ovngnubber«, — og måske, når alt kemmer til alt, miskende både sig selv og hinanden. Kulturens væsen *kan* være fred under en buldrende og blodig yderside, og *kan* være strid eller vold under en forfinet fredsommelighed.

Det er et slid at være menneske, meget større slid end man på forhånd, efter de menneskelige fornødenheder og forudsætninger, skulde tro. Anstrængelsen gælder dagligt brød, livets frelse til morgendagen, håb for i overmorgen, den gælder mulighed for at stole på sig selv; og dette mål er ofte fjærnt nok anbragt til at fordre anspændelse af alle kræfter og ævner. Men som madstræber betragtet er mennesket en dårlig økonom; i

hvert fald forstår han kun slet at læmpe kræfterne efter dagens behov. Der er mere end anspændelse i hans arbejde, der er en forbiskydende fart, som vidner om at den energi der driver ham, er af en mere sammensat natur end den blotte omsorg for opholdet. Han drives af en ubændig trang til at indoptage hele naturen, til ved sin aktive sympati at gøre den menneskelig — ikke menneskeagtig —, at gøre den »hyre«.

Når vi ser hvordan mennesket i sin poesi, sine myter og sine sagn åndeligt gennemkomponerer den ganske natur, hvordan han indretter sine fester, ja somme tider sit hele liv, efter himlen og dens gang, kan vi ane hvilken vægt der for ham ligger på at underbygge sin åndelige tilværelse. Spædt og spredt kommer minderne fra vore forfædre, men så meget kan vi se, at deres liv både var et solliv og et måneliv. I den grad er solen gået ind i deres natur, at kraften i dem virker fra øst til vest. Medsols skal alt gøres, om heldet skal være i handlingen. Svenskekongen skulde ride Eriksgade — hyldningstoget omkring til rigets bygder — retsols om sit land; og retsols gik man formodentlig med ilden, når man helligede sig et nyt hjemsted og drog det øde land ind i sin lykke. Da der efterhånden blev trangt om plads på Island, fik man — efter sigende ved en opmandskendelse af Harald Hårfagre — vedtaget, at ingen måtte tage mere land end han kunde omfare med ild på en dag; man skulde tænde bål mens solen var i øst, og stedse inden for synshold tænde og tænde, til de sidste bål flammede op med solen i vest. Helt ned til dagligdags gang og laden gælder solens lov. Medsols — retsinninges — skal drikkehornet gå fra hånd til hånd om bordet. Under almindelige omstændigheder gik man solens vej om huset, synes det, at dømme efter et sted i Dropløgssønnernes saga. Grim og Helge for vild i et uvejr og vidste ikke hvor de var,

da de pludselig løb på en husmur; de gik medsols om bygningen og opdagede at det var Spakbesses blothus. Ved denne deres gang voldte de, efter Besses mening, at uvejret holdt sig i fjorten dage. Hvis vi tør stole på at sagamanden har vidst hvad han fortalte, må det vel være selve bevægelsen om gudehuset der gav vejret et så kraftigt puf fremad, at det havde ondt ved at standse. Omvendt tvinger man ved at gå mod solen, naturen sådan tilbage i sig selv, at den sprænges og går af lave. Sådan bar Groa sig ad da hun havde beredt Ingemundssønnerne et dødsgæstebud, men løb panden mod deres lykke: hun gik modsols om sit hus efter solnedgang, så op i fjældet og svingede en dug, hvori hendes guld var indknyttet; og med det suk: »svært er det at stå mod Ingemundssønnernes lykke«, og ønsket: »så ske nu hvad der er beredt«, lukkede hun døren efter sig. Da kom der et stenskred over gården, og alle omkom. Samme middel brugte Audbjørg til at hævn sin søns fornedrelse på Berg Skamfod. Hun kunde ikke sove for uro om natten. Det var stille og klar frost. Så gik hun ud og vandrede modsols om gården — sin egen gård —, satte næsen i sky og vejrede til alle verdenshjørner. Straks kom der omslag i vejret, det begyndte at flygte, vinden bragte tø, og et sneskred for ned over Bergs bolig, så at tolv mand fandt døden.

Når man forstod sine ting, behøvede vel ikke modsolsbevægelsen at have unaturlige virkninger; den kunde endogså, ved kyndigt at rettes mod et bestemt formål, gøre gavn. I hvert fald fortælles os om en mand, der standsede et uvejr ved at gå mod solen om en ring som fællerne dannede; når han finder det fornødent at tale irsk til, vidner det vel blot om at tiden er ude for kulturen — og følgelig inde for mystikken til mangefold at erstatte den simple mening som kulturen har taget med sig i graven, med sit praktiske eller spe-

kulative abracadabra. Handlingen i sig selv kan meget vel være kulturhjemlet.

Om månen hører vi hos Tacitus, at den regulerede folkeforsamlingerne; i ny og i fuldmåne mødtes folket på tinge, — »ti ved alle foretagender anser de denne begyndelse for bedst«. Også Cæsars bemærkninger om Germanernes dagvælgen har åbenbart stor dybde: »Ariovist og hans folk vidste i følge kvindernes spåvarsler at de ikke turde håbe på sejr, hvis de åbnede kampen før nymåne«. Vi har let nok ved at øge på disse tilfældige ymt ud fra moderne folketro med dens hundreder af forskrifter for hvad der skal gøres i tiltagende måne, og hvad der skal opsættes til månen tager af, og så megen visdom kan vi med varsomhed øse af denne tyktplumrede kilde, at månens bestemmelsesret ikke har været indskrænket til det offentlige liv, men at den har gennemtrængt hele livet, også det daglige, med sin indflydelse. Men desværre er indsigten i månens væsen gået tabt, og dens karakter står nu for os som en dunkel gåde. Kun så meget ved vi, at det var den — årtælleren — der bestemte tidens og dagens gang, og altså indgød dagene deres kraft ved at sende sin sjæl ind i dem; så har da tidens lykke ebbet og flodet med månens.

Vi kan ikke være i tvivl om hvilken betydning tankernes bevægelse med solen har; her er ingen halvhed mulig: mændene antager og befæster solnatur i sig. På den måde måtte de samle sig mægtige kræfter og megen lykke, det var lige så uundgåeligt som at de vandt styrke ved bordet; men fik de held ved venskabet, måtte de også erhverve sig noget mere: fred i sindet. At de gamle følte ærbødighed for solen, at de var bange for den, at de søgte at erhverve dens kræfter, at de vilde drage sig fordel af den, at de ønskede at stemme den venlig, at de vilde tvinge den ind under deres egen vilje, —

alt er sandt, ti alt er et og det samme; det mennesker stræber efter, og det de opnår, er fred og frændskab, tankefællesskab, overensstemmelse, samsvarighed: enhed. Uden sammenæltning af naturerne er frændskab ikke muligt. De gør naturen til sig selv ved at indpode liv af sit i det fremmede, og hvad der for dem er det samme, hente liv af det fremmede ind i sig.

Uden denne inderlige sammenhæng mellem mennesket og de andre naturer kan hverken han eller Midgård være til. Sildefødningen, der mener sig klogere end sine forfædre, har største delen af sin styrke fra sin troskyldighed. Han vågner op i en temmelig veloplyst verden, hvor han blot selv har at sørge for belysning når solen er af himlen og månen holder mørke; han finder sig bragt til sæde i et velforsynet spisekammer, hvor han blot selv skal finde føden frem, — og han tager al denne orden som en given sag. Som han står der i fællesmidtpunktet af en utallig mængde cirkler, i hvilke sol og måne og stjerner, sommer og vinter, dag og nat, store og små dyr, fugle og fiske, bevæger sig uden at aflade og uden at bryde ud, tænker han ikke på at skrive denne regelbundethed op blandt sine forfædres storværker, og allermindst falder det ham ind, at uden dem vilde der have ligget et kaos, som havde hvirvlet ham, stakkel, til bunds. Så underligt det må lyde i hans øren: forgængerne kendte slet ikke til triumferende pukken på en evig orden; de havde deres tryghed, men kun fordi de vidste hvordan verdens regelmæssighed var bragt til veje, og derfor kunde sige hvordan den skulde opholdes.

Ingen sinde tager de sig selv og deres egen stilling for givet. Den tanke at mennesket skulde sidde midt i herligheden og se dyrene komme for at gøre ham opvartning og få deres titel af ham, den er kun opkommet i dumdristigt-geniale hjærner, der har forsikret verden i en stor gud, og har for-

sikret sig selv i hans velyndest overfor mennesker eller overfor et bestemt folk.

Nordboerne siger på almenmenneskelig vis, at der var en gang da verden var »uhyre«: jætterne huserede som de havde lyst, de bredte sig som eneherrer i tilværelsen. Da var alt uland. Men de mægtigere — de snildere — kom over dem, og nu sidder tusseafkommet ude på grænsen og gnaver ben og bider negle. Sådan skiltes land fra uland, hyre fra uhyre. Men endnu den dag i dag holdes grænsen kun ved stræng årvågenhed. Guderne, hedder det, anrettede det første store blodbad på utyskerne, dræbte urjætten, så at masser af yngelen druknede i hans blod, og fejede resten væk fra Midgård; og endnu foretager Tor, Midgårds vogter, stadig sine udryddelsestog; endnu er der fare endog for sol og måne: så har den ene Udgårdsbo, så den anden, ved snedig overrumpling søgt at lægge dem ind under jættevilde.

I den literære udformning som myterne fik ved kulturens afslutning, ser det ud som om den skæbnesvangre styrkeprøve foregår mellem guder og jætter, mens jordbeboerne kun har at se til med behersket spænding. Ja, digteren fortæller i fortid, som om det var noget forbigangent og overstået han opfrisker, som om han blot kvæger tryghedsfølelsen ved at minde om et øjeblik da verdens skæbne stod paa vip, og vippede den rette vej. Men der er ikke plads til noget forbigangent i myten, lige så lidt som der er langt nok mellem guder og mennesker til at nogen symbolik kan skydes ind i mellemrummet. Fortællingerne udtrykker i bogstavgranne ord menneskers bedømmelse af deres væbnede tryghed; og hvis vi havde myterne i en folkeligere form, og med den levende kommentar som fortællers og lytters kreds var, vilde vi let få øje for at det var brændende menneskelige problemer der afhandlede. Kam-

pen føres fra dag til dag midt i menneskeverdenen; ingen er sikker på at beholde skinnet og varmen, om ikke han og hans fæller jævnlig styrker båndet mellem sig og de højtfarende lys. Svinger fælliget et øjeblik, da vildes himmellegemerne på deres veje, og da indtræder den tilstand som Vøluspås digter endnu kendte og kunde beskrive: »Solen vidste ikke hvor den havde sale, månen vidste ikke hvad for styrke [lykke, bestemmelse] den havde, stjærnerne vidste ikke hvor de havde deres steder.«

Og den fare som står så truende på himlen, den lurder jo i hver eneste sjæl i Midgård. Bag al tryghed står den alvor, at naturerne har mulighed for fjendskab i sig: de kan forvildes, de kan blive »uhyre«. Og de blir det somme tider, når mennesker ikke bevarer sig selv og deres lykke, og igennem den forbundet med omverdenen; da gror mulden ikke mere i sin klamkulde, da taber kreaturerne nytteænnen, og da bliver træerne ulykkebærende, fiskene står i sluttet skare til havs, mens søen vælter sig ødelæggende ind over landet. Om verdensfryden skal holdes ved lige, kræves der stor selvbeher-skelse hos mændene, og tillige stor agtpågivenhed med at gøre hvad ret er ved alle fester og rituelle nybegyndelser.

Et dybt træk i al menneskehed er angsten for det ukendte, en følelse som, tilsyneladende så simpel og usammensat, ved nærsyn åbner sig nedad i dyb efter dyb. Øverst ligger frygten for en vilje der ikke af nogen forpligtelse hindres i at skade og forulæmpe; knapt skjult under denne overfladefrygt dukker sig ængstelsen for hvad det fremmede kan hitte på, hvad det har kræfter til, den bekymrede stundesløshed der følger af at man ikke har midler til at bedømme faren. Men denne ængstelse for det uberegnelige går i virkeligheden langt ud over bange anelser for liv og lemmer, den fortøner sig i en angstens

forventning hvor fortvivlelsen hvert øjeblik står i brud; ti der hvor sjælene ikke på en eller anden måde er fældede sammen, må man være betænkt på at handlingerne går forbi hinanden og derfor rammer med et ulykkestilfældes kraft; de kræfter som kommer fra det fremmede er af en anden art og virker på en anden måde, så at modtageren måske slet ikke mærker virkningen før ulykken er sket, og i hvert fald ikke har noget forsvarsmiddel, skikket til at afværge indflydelsen. Rummet mellem to sjæle der således på grund af fremmedhed griber forbi hinanden, er det sted hvor trolddom er sikrest at finde. Den grænse som skiller troldmænd fra mennesker er så skarp, fordi den står uafhængig af alle udvortes småskøn om sort og hvidt: den kan aldrig udviskes, hvor meget end magerens handlinger og ævner ligner hverdagsmandens, og den kan ikke blive skarpere derved at troldmandens kunster går langt ud i mørket. Han er fremmed, han står uden for fred, derfor er hans gerninger i alle tilfælde fyldte af »uhyre«, og når de tillige mærkes både af uhygge og grusomhed, er disse egenskaber blot en forudgiven udfoldelse af viljens natur.

At Udgård er fuld af trolddom og uhyre, det ved alle, og alle frygter jættehjem med samt dets indbyggere; men den frygt hvormed man i tanken spejder ud over menneskelivets grænser, er dog anderledes beskaffen end angsten for hjemlig trolddom: man kan leve med den uden at tankerne hindres i deres bevægelser. Ikke så når uhyggemænd slår sig ned inden for grænsen mellem land og uland, ti deres nærværelse presser alle tanker, og stivner både vilje og ævne. Landet er ikke et udvortes rum, som man måler med benene og øjnene, og lader ligge når man lukker døren mellem sig og solen. Landet er mandens ære og lykke, så at enhver forandring på det fremkalder et skifte i sjælen; og alt hvad der kommer inden for dets

grænser er sjæledele. Det som sætter sig på jorden rager med mere end sit halve jeg ind i mandens inderste, og får han ikke lov til at gennempulsere dette, der har gjort sig til smådel i hans kød og hans sjæl, med sit blod og sit råd, da kommer det til at sidde som en kile, der skiller tanke fra tanke, og fremkalder en smærtetfuld spænding, sådan som den der mælder at muskler eller ben tvinges adskilt, blot så meget værre som spaltningen findes i æren, i sjælen.

Men til landet og til sjælen hører dyr og træer lige så fuldt som mennesker; solen som skinner over sjælen og frugtbargøden med varme, regnen og vejrene, lyn og torden, bør og fiske. Hvis mennesket ikke kunde drage alt hvad der griber over i ham, eller blot rører ved ham, helt ind i sin besiddelse, assimilere det, gøre det til råd af sit råd, da vilde hans sjæl skilles ad i smådele: en del gå ud mod øst, en anden ud mod vest; og følgen vilde ikke blive at manden opløstes og forsvandt, men den langt forfærdeligere, at han sad tilbage som et stort hul, med tomhedens pine i sig, som niding.

Dagens krav på føde, hus, ild i huset, klæder på kroppen, våben mod fjender, redskaber til erhvervet, kan ved sin evindelige prikken holde mænd i travet, og gøre nætterne kortere end dagslyset egentlig er til; men madstræbet kan ikke frembringe den blodets hidsen i årerne som driver manden endogså ud over ham selv. Det kan synes strængt nok at skulle tvinge sol og måne fast i banen, holde regnens sluser passeligt åbne, binde fisken til kysten, sørge for vårløv til skoven, og vogte tilværelsens endrægtighed; men den opgave falder dog helt i skygge for en anden, langt vanskeligere og endnu mere uafviselig: at bevare tankerne i deres bane og holde sammen på sjælen. Sult og frygt er strænge herrer, men den der står under deres herredom kan sige hvem han tjener, og hvorfor han tjener, og han ved derfor

altid, når han har opfyldt denne dags mål af trældom og tør unde sig et hvil-ud til en ny dag. Stærkere er den der byder med en sådan myndighed, at budet kun åbenbarer sig for trællen som vilje til at adlyde, og lader ham overhøre både befalingen og røsten som byder. Nidkært freder manden om alle smådele i sin ære, sin sjæl, fordi hans selvfølelse så vel som hans selvfornemmelse, hans moralitet så vel som hans forstand, er afhængig af den tilstand som råder inden i ham, og ikke uden at sprænges kan tåle nogen anden forandring end den gradevise og lovbundne. Det er en ringe ting, fra universets standpunkt set, at en ko flyttes over et gærde, men for den der boede hvor koen kom fra betyder tabet forstyrrelse i ære og i forstand, fordi koen var hans ejendom; lige så vist er solen hans, et led i hans ejebevidsthed, et felt i hans ærebillede, og vristes eller lirkes den ud af hans fred, lægger han sig ned og dør. Alt hvad der en gang er koblet ind i sjælen skal frelses, så helt og fuldstændigt som det er.

Dog, livet er ikke helt løst med den kunst at passe på. Selvhævdelse er lige så meget fornyelse som bevarelse. Den uro som driver mændene til atter og atter at gøre deres forfædres og deres egne bedrifter om, til igen og igen at forvisse sig om fred og frændskab med sjæle og naturer, tyder på en dybere grund i al identitet end den blotte vedvaren. Solen er den samme fra dag til dag, ti mere end een solsjæl findes ikke; men når man om en eller anden vedtagen ting siger at den skal fuldbyrdes inden femte sol, eller på den dag da fem sole er færdige på himlen, da betyder ordene virkelig at der kommer een sol i dag, en anden i morgen, og endelig en femte til at skinne over aftalens fuldendelse, og ikke et tællende første gang, anden gang; og man skal ikke undre sig hvis man pludselig i en ritus eller en fortælling bliver stillet ansigt til ansigt med

en hel række solguder. Vor tilbøjelighed til at betragte identitet som ensbetydende med individuel vedbliven kommer ikke til rette med det faktum, at alle sild er samme sjæl og samme krop, medens hver ny tilsynekomst af en sild — det være ingen anden end den vi så i går, eller det være gårsildens allerfjærreste slægtning, — er en nyskabelse ud af sjælen; eller måske nærmere gamle tankers gang: silden så vel som solen er genføddinger for hver gang de viser sig på ny. Jo længere vi kommer ind imod menneskets livsmidtpunkt, til hans personlige ejendom, til husdyrene, ind i de egennævnedes sfære, des stærkere bliver personlig hårdnakkethed i existens; men den dybe sammenhæng i sjælens tilværelse er og bliver dog en støt ævne til at genfødes, eller til at leve frem på ny i tide og i utide. Derfor kan det ikke være nok at slutte fred med omgivelserne een gang for alle, og derfor bliver sjælen selv, æren, som den kan kaldes, både så urolig og så fordringsfuld en ejendom.

Der har i sene tider været, og er endnu, stærk efterspørgsel efter en simpel, lethåndterlig forklaring på den febrilskhed som har lokket mennesker ind på den skæbnesvangre vej at skabe guder, og som stadig får dem til at plage sig med mangehånde spekulationer, der ikke blot synes overflødige, men i de fleste tilfælde beregnede på at gøre tilværelsen både vanskeligere og frygteligere. Problemet er løst, desværre blot alt for ofte, så at vi nu står som Romerne, der vidste at de ejede et helligt, lykkebringende skjold, men havde det liggende sammen med elleve kopier, der var gjorte så nøjagtigt at end ikke de indviede skulde kunne skelne det ægte ud af bunken. Ikke nok med at så modstridende navne som frygt, og trang til hengivelse passer lige godt på menneskets urfølelse, ikke nok med at de rummeligt kan få plads side om side, men de mister

i den stilling deres modsætning og stryger deres indbyrdes uforlidelighed af sig; den exaltation som gør mennesket til et bytte både for guder og for hans egne spekulationer, spiller imellem patos og burleske, imellem frygt og overmod: elementerne er ikke adskilte. Mennesker kan på een gang søge den høje sols gunst, og rose sig af at bestemme når den skal skinne. Måske er tordenen i deres opfattelse det mest ærefrygtindgydende af alle væsener, og så binder de dens væld i en lille stump flint, der sidder under hanebjælken. Sprogets vidunderlige ævne til at sætte en forbløffet mand på ret køl ved et lille stikord, som tragisk, ophøjet, patetisk, eller deres modsætninger, svigter her lige så vel som overfor en Brynhild, der følger med Gudrun ned til åen, men af sin sjælsstorhed drives ud på dybere vand end det medbejlersken pjasker i. Og Islændingernes sagaer med deres billeder af mænd der undsiger hinanden for en ko, for et nederlag i en brydekamp, for en strid om pladsen om bordet, er jo den rigeste illustration på livsfølelsens vidfavnen.

Humoristen blandt sagatidens helstøbte lykkemænd hed Glum og boede på Tverå. En af sine stolteste bedrifter øvede han dengang han fik sin hjemmemand Ingolf til at lyse drabet på en fedekalv. En aften på Tverå, da alle folk var inde og havde spist sig mætte, fik Glum pludselig lyst til tidkort; han foreslog at alle på rad skulde vælge sig lidsmænd — en slags mandjævning, hvor deltagerne málte kræfter i lovprisning af deres helte. Han begyndte selv med at nævne sine tre bedste venner: sin pung, sin økse og sit »stokkebur«, sit faste bjælkekammer; Ingolf, som fulgte næst, var uforsigtig nok til at sidde i sin ærekære husbonds stue og mæle højt om sin tillid til Torkel på Hammers venskab. Glum tog ham på ordet og fik ham af sted med et sværd der var tykt af kalveblod, for at han kunde

prøve sin fuldtro ven ved at mælde sig nykommen fra drabet på Kalv fra Stokkelade. Torkel jog ham forarget på døren, og da han kom hjem, mente Glum at nu kunde han jo prøve en god ven på Tverå, siden han på Hammer ikke havde svaret til forventningen. Og han fulgte ham ind i sit stokkebur. Underligt nok, næste dag rygtedes det at Kalv var bleven taget af dage, og Ingolf blev stævnet på sin drabslysning. Da sagen mod ham kom for på tinge, ødede Glum målet for sagsøgerne med en simpel indsigelse: »I har stævnet gal mand, ti det var mig der dræbte Kalv«; og der stod eftermålsmændene overrumpede og måtte tage imod hvad Glum bød dem, ti sagen måtte nu begyndes helt forfra, og til at føre en proces igennem mod Tveråbonden selv og få ham klemmt mellem lovens skjolde, krævedes der flere forberedelser end man havde anset for nødvendige overfor den ret ubetydelige Ingolf.

Fortællingen begynder i en humor, som breder sig ud i stedse videre ringe, indtil den altomfattende ironi at et kneb står op på tinge og med lovens egen styrke bøjer loven efter sig. Hvis Glum havde raget ud over sin kultur med blot den mindste del af sin personlighed, da kunde han være bleven en »interessant« skikkelse, som en Loke, en negérer, men han kunde ikke have iklædt sin handling humorens dybsind; nu sidder han helt indesluttet i kulturen og bevæger den som sit eget jeg: hans list går ind i hævnen, og er skælmsstykke udadtil, men ærealvor indadtil; hans kneb går ind i loven, og ikke blot optræder i dens styrke, men udfører dens gerning, at midle ære til ret. Dette er en kulturs egen dybsindige og alvorlige selvironi, så befriende og så vindende, fordi den er sundhed der ler ad sin styrke, og ikke har gran af den koketteren med en begyndende impotens, som giver dekadencens og overgangstidens ironi dens pikante ramhed. Glum bliver ikke komisk

figur, dertil har han alt for meget latteren på sin side; og den latter der gotter sig i følelsen af at stå i jævnhøjde med, eller måske over, sit objekt, den lader fortællingen ikke komme sig nær, fordi Glums skarnsstreg foregår på samme hellige jordbund som bærer Havard og Kveldulf og Egil og Langobardenen Sigvalde. Skælmsmesteren bevarer heltemålet, fordi der lige under hans snilde og hans skælmsstreg ligger livets barske: at være eller ikke være. Den Ingolf som han sender ud at løbe April, har sidet inden i hans ære og trykket den ned. Den Kalv som han sender ind til fædrene med halv oprejsning, har ved en hestekamp hånet ham gennem hans huskarl, Ingolf. Glums fif er bestemt til at skaffe ham noget som han for enhver pris må have; og netop fordi hans replikker fødes op af selve ærens spænding, kan de have deres lystige bid, som når han siger til Ingolf, idet han lukker ham ind i sit stokkebur: »Du bliver en vanskelig gæst at have, hvis han, Kalv, er dræbt«, eller når han styrker sin indsigelse på tinge med de ord: »Ganske vist dræbte Ingolf en kalv, men jeg gjorde ikke det drab til sag imod ham«.

Det ser ud som om Glum i overgiven selvtillid leger med mennesker og tilværelsen og dens grundlove; og det gør han, men det der giver ham kraften til i leg at tumle med det største, er faren, eller om vi vil, frygten. Hans skødesløse selvsikkerhed er støbt under en spænding af vilje og angst, eller snarere noget som er dybere: mulighed for angst. Hvad vil vi kalde denne energi, der giver sig til kende i sundhed og selvtillid, der skyder råd og foretagender op med en ødselhed som aldrig synes at komme til kort, men som heller aldrig undlader at våge over sig selv med en årvågenhed som ikke er frygt eller mistænksomhed, men det endnu dybere og stærkere: frygten for at frygte, frygten for at give bange anelser den mindste plads, — en energi der blot behøver at løbe sig

fast et øjeblik for at slå ud i dødsrædsel? Det ord frygt er tilpasset på de yderste udløbere af livsfølelsen, og hvis det kan gøres stort nok til at spænde over en angst der lige så let fremkalder hoverende spøg som fortvivlelse, ja, da har vi et godt ord for den urfølelse der skaber og afsætter guder, der driver mennesker til at gå bersærkergang gennem tilværelsen.

Hvad vi end kalder denne urfølelse, har vi ikke med navnet taget kraften ud af den. En lille skiftning af synsvinklen, og vi ser, både hvor nær vi står det centrale i menneskets væsen, og hvor fjærnt vi er fra en forklaring af den radikale art der med et rask tag bringer både problemet og problemets genstand ud af verden. Angsten er selve sammenhængskraften. Når manden med en sådan nidkærhed våger over den mindste stump i sit sjæleje, da er det fordi hans åndelige ejendele udgør, ikke blot en helhed, men den enhed som er *ham*. En enhed fremkommer ikke ved at mange dele indgår et samlag, eller ved at de underordner sig et overhoved; den beror på at enkelthederne går op i hinanden og bliver til en harmoni, at de hver for sig er et noget, men tilsammen er en styrke. Eller vi må søge et billede i de gamles tanker om sjælen, og sige at hver enkelt del i sig selv er helheden.

Den lille ærestump tager sammenhængen i sjælen med sig når den glider ud, fordi den var enheden selv. Manden er ikke dette og hint, frænder, fortid, ejendom, land, kreaturer, sol, måne, regn og bør: han er øjeblikket med dets fylde, og alt det andet ruller sig sammen i stunden som dens kraft, dens lykke. Er øjeblikket en ko som naboen har røvet, da er det koen som pønser på hævn og som hævder sig, og alle forfædrene, alle bedrifterne, vennesælheden og anseelsen samler sig som kraft i tanken på oprejsning. Er det en frænde som er fældet, da danner denne frænde kærnen i genopretteren. Snart er det

fiskeriet, snart krigstoget, snart solen eller månen, regnen eller tordenen, dyret eller træet, som udgør sjælen, jeget. Det overmodige udråb: jeg er solen, eller endogså: jeg er Gud, ligger ikke så nær periferien af et sundt menneskeliv som man skulde tro, og det er psykologisk nær beslægtet med det ydmyge: ikke jeg lever mere, men en anden, et andet lever i mig.

Derfor betyder det mindste tab af sjælestof opløsning af personligheden: da synker, ved vi, al selvbestemmelsesret, al moralsk bedømmelse, al vilje til at gøre forskel mellem sundt og fordærveligt, og al ævne til at vælge godt fremfor ondt, sammen i en ruinhob. Og manden bliver et åndeligt ådsel.

Sjæl.

Midt i denne verden af sjæle står mennesket, og står der i kraft af en sjæl, et liv. Denne sjæl kan bære aldeles de samme antiteser som de andre naturer i Midgård. Man kan godt begynde på angelsachsisk gådesprog med et: »Jeg ved en underlig ting: den er usynlig, men står dog for alles øjne i hallen; den er ikke større end tre alen, og dog kan ingen se mere end dens ene ende; den kan føles med hænder og uden hænder, og dog kan ingen gribe om den og holde den fast; den går over hede og brænding så hurtigt som en sky i storm, og en hund kan indhente den; den flyver i luften, og dog ligger den sovende i hallen«. Den er bunden til materien, og fri til at gå omkring på trods af tid og rum og tyngde. Den er formløs som varmen når den ved et håndtryk glider fra den ene arm op i den anden, og usynlig når den som en kraft udbreder sig fra en kriger til hele hans skare og inspirerer dem alle som een mand. Og den er nødsaget til før eller senere at tage skikkelse, til at vise sig som den mennesket er.

Menneskelivet er som de andre slags liv en natur, men hvad er kendetegnene på denne natur?

Den kan kaldes med navnet *megin*, i det ord ligger forestillingen om en kraft, og i det ord mødes alt levende. Jordens sjæl, dens *megin*, omtales ofte som en kostelig essens. En

drik der er tilsat med jordmegin, er stærkere end al anden vædske, ligesom jordmegin på den anden side synes at indeholde en åndelig styrkelse til at ophæve øllets alt for mægtige virkninger. Desværre er de antydninger vi får alt for brudstykkede, og alt for ensidigt husrådagtige, til at vi kan danne os nogen forestilling om i hvilke af jordens egenskaber man fornemmeligst så dens sjæl. Måske tør vi tilføje et par linjer fra en angelsachsisk formular, hvor der foreskrives med højre hånd at lægge jord under højre fod og sige: »Jord har magt mod alskens væsener, mod misundelse og glemsel, mod den mægtige mands tunge«. Versene er indsat i en anvisning til landmanden når hans bier har sværmet, men indholdet synes at antyde brugbarhed i mange andre livsforhold. — »Vejret har også sin megin,« siger den lille tungerappe Alvis, da han bredbenet står og lader sig mytologisk examinere af Tor; vejrets sjæl er skyerne, — det mener i hvert fald alferne. I urdagene, før verden var fuldt ordnet, da var månen og solen til, men de kendte ikke deres sjæl, deres megin, de vidste ikke hvad deres kraft var, deres bestemmelse, deres levnedsløb, deres gerning.

Menneskets megin er hans kraft, — hans legemlige styrke først og fremmest. Træl, Rigs første søn, voksede op og trivedes, så tog han til sin megin, begyndte at binde bast, og gøre sig byrder af ris, som han bar hjem. Men i mands megin er der mere end muskler: der er magt, der er bedrift, der er sejræle. Og endelig rækker megin op i sjælsstyrken, så at den der mister sin megin, kommer til at ligge bevidstløs, som vi kalder det.

Det der skiller asen fra alle andre væsener er naturligvis at han har *ásmegin*, asesjæl med dens vældige egenskaber. »Vokser du, Vimur, så vokser min asemegin så høj som himlen,« råber Tor da han står midt i Udgårdsfloden og den svulmer op til den skummer om skuldrene på ham. Tor havde

på sine farefulde vandringer lejligheder nok til at føre sig i sin fulde asemegin, når jættekrafterne tyknedes om ham.

Atter benævnes sjælen med navnet *fjör*, et ord der så godt som fuldstændig gik under med den gamle verden; det var måske for gammeltungt til at gøre forandringen med, da den ny sæd kom. Fjör er liv, det der bevirker at mennesket går, og taler, og hører til i lyset. Fjör er også sjælen, den sjæl der vandrer ud på sine egne veje efter døden. Fjör er selvet, det der gør mennesket til menneske, det er manden selv, og kan derfor komme til at bruges om legemet, også efter at døden har rørt det. Og som lykke bærer det manden, bevinger hans snilde, giver ham tanker, opholder ham, og udruster hans planer med fremgang. Da Hakon Adelstensfostre drog som tronkræver til sit hjemland, så det en stund ud som om elementerne tog magten fra ham: Hans flåde splittedes ad, og der udsprede sig det rygte at Hakon var bleven derude. Kong Erik tog budskabet som en kærkommen vished, men Gunhild rystede på hovedet: af sit dybsind vidste hun at Hakon havde fjör, — og han nåede da også til Norge med velbeholdent skib.

Sjælen kaldes »hu«, og dermed betegnes den som lyst og tilbøjelighed, som mod og tanke. Den inspirerer mandens opførsel; hans handlinger og tale får deres præg alt efter som de kommer ud af en hel hu, af hård hu, af modig hu, af bedrøvet hu. Den sidder inden i ham og ægger ham; sådan siger Loke da han har talt sit hjerte ud blandt guderne: »Nu har jeg sagt hvad min hu tilskyndede mig«; sådan siger Sigurd da han har dræbt ormen: »Min hu æggede mig«. Den sidder inde og råder eller varsler: »Min hu siger mig til«; og når hu'en har sagt til, da står sagen temmelig fast. »Han ser mig upålidelig ud, du skal se han vender ondsiden ud ret snart; det er mig ukært at han er hos dig, ti min hu siger mig ondt til om ham,«

sådan trænger Ingolf ind på sin broder for at han skal jage en tilløbende karl på porten. Der gik en vinter, og Ingolf kunde sige at alt var gået efter hvad hans hu budede ham. Og med tryghed beskikker den storættede Atle Håsteinssøn sit hus efter kampen med Ravn: »Du, min søn, vil hævne din fader, hvis du ligner dine frænder, og min hu siger at du vil blive en anseelig mand, og dine ætlinge efter dig.« Og er hu'en urolig, så at man kan sige med Gudrun: »Længe vaklede jeg, længe delte sig hu'erne i mig,« da er livet ikke sundt. Men når manden så har fulgt det gode råd indefra, og har nået sit mål, da stiger der op fra hans sjæl et triumfråb: det er hans hu der ler i brystet. — Undertiden har sjælen sin viden umiddelbart, som vi vilde sige, undertiden har den erhvervet sig kundskaben ved spejderfærd, og da kan det hænde at modparten har set sin fjendes hu løbe sig i møde, enten i menneskeskikkelse eller i dyreham. Han drømmer om ulve, og får oplysningen: »Det er menneskehu'er du har set.«

Endelig kommer sjælen os i møde som »mod«, og hvad det vil sige kan vi ikke umiddelbart slutte os til af det moderne ord; vi må lære hele fylden i ordet, som var det et fremmed sprog vi gjorde os bekendt med. Mandens mod er hans sind, det villende og det stærke, det langterindrende, det der holder så vel krænkelser som venskab levende i forgrunden af bevidstheden, og det fremdjærve, som ikke lader vilje og hukommelse fortære hinanden i ubeslutsomhed. Modet er ret egentlig sjælen i fuldt vågen tilstand. Når Tor bliver helt sig selv, viser han sig i asemod; jætterne farer i jættemod, når de anlægger deres samlede natur. Dengang da guderne lejede en bygmester til at sætte mur om Asgård, og lovede sol og måne med samt Freyja for værket hvis det blev fuldført inden første sommerdag, vidste de ikke hvem de sluttede handel med. Arbejdet skred

med forfærdende hast, mesterens hingst trak hele klipper sammen om natten, og mesteren selv stablede dem forsvarligt op om dagen. Da han var så nær rundt, at man kunde begynde at tage mål til portåbningen, holdt guderne råd, og kom i tanker om at Loke jo havde været mellemmand da aftalen blev sluttet. Og Loke måtte pænt love at skaffe udveje. Så var det at den fremmedes hest en aften blev hoppegal og for af sted efter den der vrinskede i skoven. Dens herre løb hele natten, men fik ikke fat i den, og næste dag stod han og så på hullet; i overmorgen var det sommer, — og han for i jættemod. Men da aserne så for vist, at det var en bjærgrise der var kommen, da lod de eder være eder og kaldte ad Tor.

Vi ledes længere og længere ind imod det allerhelligste i sjælen. Livet kendes på æren. Vi har lært hvor inderligt forenede lykken og æren er, eller reittere, vi har set at de to kun udgør sider af samme sag. De gamle var aldeles visse på, at i det øjeblik de tillod deres anseelse blandt mennesker at dale, så snart de forsømte forfædrenes gode rygte, når de ikke sørgede for deres eget lyse ry, når de begik æreløse handlinger, — da sygnede lykken. Deres vished var grundet på erfaring, og det en erfaring hvis overskyggende alvor tog livsbetingelsen fra slige overfladiske leveregler, som den at man måtte være en »ærlig« mand for at kunne leve. De havde oplevet ærekærhedens betydning for den kommende generations helbred og foretagsomhed, dens statur, muskler, mod; ja, de vidste at vanæren kunde dræbe børnene i moderlivet og gøre kvinderne ufrugtbare. Æren var intet mindre end selve livet, og holdt man sjælen i sig i halvkvalt tilstand, da sattes efterkommerne tilbage i væksten, så at de kom til verden svage, forkrøblede, lidet fremdjærve. Havde man derimod fodret sjælen og beriget livet ved at tvinge fremmed ære ind under sig, da

fødtes der helte i huset, med skarpe øjne og vældige kræfter, børn der langede efter våben førend de var voksede helt fra vuggen. Natte gammel står helten i brynje, det kunde man godt forsvare at sige om en Ylfing; mere hverdagsmæssigt hedder det måske, at drengen bistert rykkede tugteren i skægget, og begik sit første drab i den alder da andre drenge løber med deres moder. Eller måske var der så megen lykke i børnene, at de selv fordrede livet. Det hedder om en dreng, Torstein, søn af Asgrim, en fremragende mand i Telemarken, at han skulde have været sat ud, — hvorfor faderen nægtede at kendes ved ham, fortælles ikke; — men i mellemtiden, medens trællen gjorde sig rede til at bære barnet ud og grave det ned, hørte alle den lille kvæde: »Slip mig til min moder, jeg fryser på gulvet; passer anden plads for drengen end faders arne? Lad den sliben være, lad grønsværet i fred, — jeg har en fremtid blandt mennesker.«

Men selv om børnene er en sikker måler for sjælens tilstand, er det ikke sagt at man behøver at vente til den kommende generation for at se vanærens gnaven på livsroden. For Islændingen står endnu de to forbindelser »bevare sin ære« og »bevare sin lykke« som ombyttelige størrelser; når han siger sit: »Jeg tror mig ikke til at holde min hæder hvis jeg sidder stille i denne sag,« da har hans ord en vægt, som viser at denne sætning, for hjertet om ikke for hjærnen, står ensbetydende med at undgå døden, at holde fast på sin sjæl, at bevare sin existens. Hans sky for at gå fejl af en mulig pligt dækker over frygten for noget sådant som et ophør eller en tilintetgørelse.

Derfor havde opstandelsen i ærens eftermæle så strøtende en realitet. Helten glædede sig ikke blot over at så og så mange vilde nævne hans navn for efterverdenen; hans trygge tillid til fremtiden sad i forvisningen om at i denne nævnelse og be-

rømmelse bredte hans selveste selv sig ud, herskende og nydende, levende livet. Når Nordboerne siger: »Hjorderne dør, frænderne dør, selv dør man med: jeg ved eet som aldrig dør, død mands minde,« eller Beowulff trøster den nedslåede konge med sit: »Sørg ej, vise mand, bedre det båder en at hævne sin frænde end at sørge såre; hver en af os skal opleve ende på livet i verden; vinde sig den der kan, ry inden døden, det er lykke størst for kæmperen, når livet er endt,« så betyder ordene måske ikke mere end hvad vi omtrentlig lægger ind i dem idet vi gentager versene; men de har deres kraft for hin tid fra en virkelighed, som går langt ud over hvad vi kan tænke os ved eftermæle, en virkelighed som vi kun kan vurdere tilstrækkeligt ved at bytte ordet eftermæle bort for genfødsel, eller opstandelse.

At leve i eftermælet, helst så længe verden »er oppe«, det var Nordboens største higen. Ordet falder ham af sig selv i munden i livets højtidelige øjeblikke: da Høskuld velsignende modtager sin søn paa dennes ny gård, løber hans lykkeønsker ud i et: »Det tror jeg for vist, at hans navn længe vil være oppe.« Og gennem hele Germanien går denne ubændige tørst efter ry. Råbet på eftermæle, på noget som kan leve ud over heltens dag, lyder lige så fordringsfuldt igennem Heliand-digterens kristne vers som i nogen heltedigters mund. »Det er mandens behag at stå fast hos sin herre, villig dø med ham. Det vil vi alle, følge ham på hans færd, regne vort liv for lidet værd, og dø med drotten i fremmed land. Da lævnes os dog et eftermæle, godt ry blandt mænd,« lader den kristne Tysker sin Thomas sige til sine meddisciple. Den angelsachsiske Søfarer, som ikke ret kan få Kristus til at byde over bølgerne, hverken dem inden i ham eller dem udenfor, for hvem hele verden ligger trist og håbløs, som et kaos af møje, strabadser,

savn, fejlslagene forhåbninger, skilsmisse hvor man venter møde, — han klamrer sig til samme tro på dommen over de døde. Intet bestandigt kan han finde. Sygdom og ælde og kamp kappes om at plyndre mennesker. Så er der da intet andet at bygge på end de efterlevendes lovprisende minde. Hans råd er: brug tiden førend enden er der, til manddomsfærd mod fjender og djævl, for at menneskers børn kan prise dig, og dit ry kan leve blandt englene. Sildefødning som han er, betragter han verdens manddomsalder som afsluttet; den tid da folk levede og troede på livet, gav klenodier og frodedes i lykke fordi de var stærke, den er uigenkaldelig endt, jamrer han. Og med bitterhedens inkonsekvens sætter han selve tilværelsen på anklagebænken og holder dens grund-usselighed op for alles øjne. Men selv om de bitre alle dage ligner hinanden, så bærer deres resignation præg af tider og steder. En siger: Nu vel, lad os æde og dø, en anden: Lad os tænke og dø, Søfareren siger: Lad os dø og mindes. Den fremmede pessimismes håb til en himmelsk fremtid bliver for ham et spir på eftermælet.

Hvis man ved eftermæle blot havde forstået noget som udelukkende lå i andres mund, noget som var afhængigt af fremmede menneskers godvilje og deres ævne til at vurdere det store, da havde det alligevel været for usikkert et gode til at varme sjæle, til at forsone med døden, eller endogså gøre døden til en vinding. Glæden over et stort ry, over et minde der overstråler selve det kortvarige menneskeliv, havde sin ubændige styrke og sin ideelle værdi derfra at den hvilede på en realitet. Eftermælets liv var et virkeligt liv.

Vi har let nok ved at fatte begejstringen i den gamle dødsstolthed. Det luende og lysende i ordene har vi et åbent øje for, men vi er næppe mere i stand til at føle deres ævne til at sprede varme. Den moderne læser mener vel at vise digteren

den allerstørste hæder som det står i hans magt at yde, ved at tage ordene i en så åndelig betydning som mulig, men i virkeligheden dræber han blot deres sande liv med sin ideelle beundring. Et andet udtryk for navnets værdi giver den gamle formaning til kæmperne, sådan som den er skreven i den norske hirdskrå: »Husk, den der en gang dør niding, han bliver aldrig en anden gang [= igen] til en brav mand, men med det navn som han dør, med det ry skal hans minde leve.« Her taler den gamle virkelighedssans endnu et tydeligt sprog. Hvis det kan lykkes os, med sindet opfyldt af hine lovprisninger af eftermælet, at tage denne formaning sådan som den står, ord for ord, da vil vi selv føle både højheden og livsalvoren i den gamle higen efter et stort ry.

Så går da navnet ud fra sin bærer som en sejrherre og lægger verden under sig, det går frem uden at lade sig anfægte af liv og død, fordi det i sig har, nej, i sig selv er sjælen. Sker der noget menneskeligt for manden, da trækker hele livet sig sammen i hans ære, hans eftermæle, hans ry, hans navn, og lever i det sit uforstyrrede liv; det kan når som helst fylde en ny krop ud og inspirere den til et liv i ære og lykke. Når navnet sættes på en ætling, lever sjælen frem i lyset igen, som om intet var sket. Han er kommen igen, sagde man.

Atter træder menneskesjælen os i møde som »alder«. Alder er i ældre sprog — således på angelsachsisk og på gammelnordisk — livet, det man mister, det man vover, det man tager fra en anden. Alder er det fjør som sidder inde i brystet, og som sværdet kan trænge ind og bide. Men den sjæl, eller det liv, eksisterer ikke i bleg almindelighed, som en hvid tavle verden kaster sin skygge på. Den har et indhold, den er en skæbne. Norner skabte — dannede — Helges alder, da de

kom til gården i hans fødselsnat, bød ham blive berømttest konge, med det største ry blandt fyrster.

Fra fødselen af er ens alder bestemt, siger Nordboerne, og dermed mener de, at ens historie, som vi vilde sige, ens skæbne, som de selv vilde udtrykke sig, er givet: gennem de og de hændelser og handlinger skal han føres til sit endeligt. Man kan i sin samtidige genkende en fordums helt på hans mod og på hans æres indhold og dens styrke, men også hans livsgang indeholder et vidnesbyrd, og det måske et af de tydeligste, om sammenhængen mellem fortid og nutid. Når man ved hvad for en sjæl der er i en, kan man med umiddelbar sikkerhed vide hvad der venter en og hvad ens endeligt vil blive. Ens lykke er givet, og dermed både venner og uvenner, forbund og strid, tradition og formål; og med ættens »sære«, dens »egensind«, som vi har kaldt det, følger i rytmisk gentagelse samme skæbne. Atle Håsteinssøn afslog efter kampen med Ravn en venlig indbydelse af Ønund: han vilde hellere hjem, ti efter al sandsynlighed fulgte det med navnet at han skulde dø af sårene som hans farfar, Atle Jarl, — hvis navn og liv han altså bar.

I vort ord skæbne ligger der meget som har anvendelse på de gamles tanker om livet og dets gang; uden kraft er ordet næppe heller, men det imponerer nu kun med den art usikre ærefrygt som skabes ved hemmelighedsfuld karakter og omgængelse. Når ordet skal stå for den hårdhændte virkelighed som forfædrenes skæbne var, da må vi binde det til jorden ved at gøre det til et væsen med drifter, lidenskaber, særheder; tilbøjelighed til altid at vælge en bestemt side af en sag, til at vælge kamp og våbenafgørelse fremfor underhandling, — eller til altid at se sig om efter mæglingsmuligheder; tilbøjelighed til hellere at begå et drab for mange end et for få, eller også

en tilbøjelighed til stedse at gøre det som båder en mindst. Vi har altid med en enkeltskæbne at gøre, en som tilhører een mand og særtegner ham ud fra alle andre, og denne skæbne har krav på intet ringere end at kaldes sjæl. Den kan gå ud fra ham og meddele sig til andre, og den kan genfødes i samme personlige bestemthed som æren. I følge prosastykkerne til Helgekvadene i Edda skal Helge Sigmundssøn og hans elskede, Sigrun, være genføddinger af Helge Hjørvardssøn og Svava, og atter selv være blevet genfødte i Helge Haddingjaskate og Kåra Halfdansdatter. Vi har her tre ligeløbende sagn, om en helt hvis mægtige og hastige livstempo skyldes forholdet til en halvt overjordisk kvinde. Helge Hjørvardssøn vækkes til dåd af valkyrjen Svava, og dødvises på en måde ved broderens ubesindige løfte om at ville fortrænge ham fra hans elskovs ret. Helge Hundingsbane vinder på sine krigstog valkyrjen Sigruns, Høgnedatterens, kærlighed og beskyttelse, men for hendes skyld bliver han Høgenes banemand og forbereder derved sit eget fald. Det tredje sagn kendes kun fra en afbleget reminiscens i en æventyrsaga, hvor Helge ved at hugge for højt sårer sin beskyttende elskede og valkyrje, og derved sætter lykken og livet til. Hvordan de enkelte dele i denne trilogi forholder sig til hinanden hvad op- og nedbøjelse og gensidig berøring angår, derom ved vi intet som helst; kun så meget ser vi, at grunden til at de blev trukne på snor er ligheden i den skæbne som forbinder parret. Helge og Svava er ikke trådt ind i livet igen, men livet har genfødt gruppen: helt og valkyrjemø, og deres elskov med dens tragiske udgang.

Den der skød de prosaiske mellemlid ind i kvadene, har vel næppe helt på egen hånd spekuleret sig til sin genfødelsehypotese; men hvad enten der nu har ligget spirer til sammen-

knytningen i sagnene selv eller ikke, så er disse prosaliner hjemlede i gammel tanke. Livet kendes på sin færd. Sjælen har en livsgang bunden i sig, som sin egenskab. Skæbnen, eller som vi også kan sige, historien, er lige så lidt som lykken noget der står uden for mennesket; ej heller hænger den blot ved ham som et nødvendigt resultat af hans karakter. Den er selve lykken, den er hans natur. Den fødes ud af ham på samme måde som frugtbarhed og sejr. På denne identitet mellem skæbne og vilje beror Nordboernes frejdige fatalisme.

Derfor er det ikke ud af resignation at en Atle taler som han gør. Nordboerne lod sig ikke trække med af skæbnen, de gik frivillig, de valgte selv det som de vidste var deres bestemmelse, de valgte det uundgåelige af fri vilje, så paradoxalt end ordene lyder. Skæbnen stod for dem som en nødvendighed manden ikke kunde komme udenom, men alligevel følte de den som en vilje. De tog frændernes råd og planer op med samme varme som deres egne, og ligeså levede de forgængernes skæbne med ilter appetit. De greb fast om deres bestemmelse med en vilje der er skæbnens egen vilje, — der ligger hemmeligheden ved deres ejendommelige, hårdhændte sans for livet, den urokkelige tilfredshed med tilværelsens soliditet som gør at de aldrig går i dybet for at søge skatte, men heller aldrig falder på at drømme og trøste sig ud over det der nu en gang er.

Men endnu står der en hel side af sjælen urørt tilbage. Til naturen hører der en krop. Når moderen havde stået på knæene og født sit barn, da blev det båret hen til faderen, for at han skulde se hvilken af de gamle frænder det var der trådte ind i lyset igen. Måske kunde hans skarpe blik i barnets bevægelser skimte den afdødes karakter. Somme børn kom til verden med knyttede hænder, andre skreg helte-

skriget straks ved begyndelsen af deres bane. Barnet ser lovende ud, siges der, han vil blive en hård hals, men tro mod sine venner. Men først og fremmest var det dog ligheden i træk og øjne og legemsbygning faderen spejdede efter. Sjælen forandrede sig ikke. Lige så lidt som stenens hårdhed og kulde er tilfældige egenskaber ved et legeme som stenens sjæl iklæder sig, lige så lidt var kraftige lemmer, hvasse øjne, bølgende, lyst hår tilfældige attributter for heltesjælen. Det er et stående sagntræk, at det unge høvdingeæmne udmærker sig ved sine øjne. Han har hvasse øjne, han hvæsser øjne som rette kampfyrster, siges der om Helge Hundingsbane. Ligeså hedder det om Sigurd Fafnesbanes fødsel: Kongen blev glad da han så de hvasse øjne som sad i hans hoved, og sagde at ingen vilde blive hans jævning. Disse øjne er jo i digtningen høvdingens adelsmærke: et blik der kunde skræmme eller tæmme både mennesker og dyr. Sigurds morder måtte to gange gå ud af sovekammeret med uforrettet sag, ti Vølsungens øjne var så skarpe, at ikke mange turde stirre ind i dem. Hestene for til siden og vilde ikke træde på Svanhild, så længe hun havde sine øjne åbne. Saxos skildring af Ole Kække er en studie over helteblikket: Hans øjne var så hvasse at de huggede fjenden hårdere end andre mænds våben; de modigste krøb sammen for hans blik. Ukendt kommer han til kongsgården. Kongedatteren plejer på sin rundgang i hallen at bese gæsterne: hun kunde af trækkene i deres ansigt læse byrden. Men for Oles åsyn falder hun tre gange livløs til jorden. »Her er en kongebåren helt,« siger hun, og alle råber på at han skal kaste hætten. Da han adlyder, sidder alle mænd i hallen stirrende af beundring over hans skønhed og hans gule lokker, men øjenlågene holdt han dybt sænkede, »at de ikke skulde se og ræddes.«

Saxo, det moderne menneske, forundrer sig over pigens skarpblik; han finder sig i hvert fald beføjet til at sætte en slig skarp divinationsævn i gåseøjne ved et tilføjel: »man troede» at hun kunde læse gæstens stand af hans træk. Men der hørte i grunden ikke stor kunst til at udpege en konge. Det er håbløst for ham at forklæde sig. Lad ham tage trælleskørt på, og hovedklud, og lad ham dreje kværnen: man ser nok at tosen har hvasse øjne, det unge blod kommer ikke af hyttefolk; han kan ikke andet end dreje så stenene springer og møllekassen flyver. Et sådant udseende og slige kræfter hører nu en gang til hans lykke, til hans »natur«. Stor, statelig, skøn (skøn, det vil sige, uden husmandens arbejdertræk) måtte han være for at være høvding, og kunde han ikke andet end være, hvis han var høvding. Når sjælen genfødes, former den et menneske om sig med de lemmer, de øjne, det hår, ti andet formår den ikke. Eller skal vi ikke hellere sige, at sjælen er gulhåret, senestærk og blåøjet, — det er dog den egentlige mening.

Alle disse enkeltbestemmelser af sjælens væsen løber sammen i det enkelte ord: lykke. Sjælen er lykke, i den altomspændende betydning som åbner sig for os når vi tålmodigt følger dens virken hele kredsen rundt. Når lykken er ude, ved vi, da er livet endt, ikke fordi dette var afhængigt af visse udvortes betingelser, men fordi det var selve tilværelsen som slap op da lykken brast. At være i lykke, at vise sig i lykke, betyder det samme som at træde frem i lys og live. Derfor hedder sjælen med rette *hamingja*.

Det der gør hoved, arme, ben, vilje og ære til et menneske er en sjæl, og dybere endnu åbenbarer denne sig som liv. Manden er en stump tilværelse, der kan trænges sammen i et navn uden at miste noget af sit indhold, og som atter kan opsuges

i et håndslag, hel og fuld som den er. Men ligesom et råd ikke kan existere i og for sig, kun i en bestemt kvalitet, som djærvt, som dumdristigt, som lige ud sigtende, som listigt manøvrerende; kun som gående på et bestemt formål og med et bestemt indhold, — sådan må liv for den tanke der selv er et direkte udslag af livet og ikke en sidegående ræsonnør, altid være et program. Livet kan ikke udlægges som noget der er, men kun som: noget der er for mig. Ikke det levendegørende, det belivende, det inspirerende, men det handlekraftige, det lyst-frembringende er livet; ikke i at virke, men i at fremvirke, ikke i at bevæge, men i at indhente ligger dets kraft. Når vi sætter tanken til at gøre regnskab for de umiddelbare forudsætninger der ligger på bunden af vor tale om den kraft der rører sig i os og rører os, dukker den vel op med forestillingen om en klar, gennemsigtig strøm, der i sit løb optager følelser og stemninger; livet har vi til fælles med alle andre skabninger, det menneskelige er noget vi lægger til. Det liv derimod, som bar forfædrenes handlinger frem, var i sin grund ikke blot menneskeligt, men personligt — så personligt som et øgenavn. Vi skiller kraft og virkning så vidt ud fra hinanden, at der mellem de to kan blive plads for det spørgsmål: lad os se hvad der kommer ud deraf; hin kraft var altid sammenvokset med sit resultat.

Så snart vi indsætter ordet hamingja, er tanken oversat fra vor blege opfattelse af livet til fortidens blodrige og muskelstærke. Hamingja er en natur der kun kan virke på sin væsensgivne måde, og kun til det mål som ligger i den. Hamingja er en karakter der kun kan åbenbare sig som de og de bestemte mennesker, men til gengæld nødvendigvis må fremvirke sin bestemmelse: *den ære, den vilje, den skæbne*, og må skabe de og de personligheder, i deres ejendommelige forhold

udadtil og indadtil. Derfor kommer den snart som et menneske, snart som noget menneskeligt, snart som en personlighed, snart som en kraft — og altid er den sig selv, aldrig mere og aldrig mindre. Om den går i spidsen for hæren, i legemlig åbenbaring af den ene eller den anden slags, eller om den strømmer ud fra manden, ned under jorddækket og svulmer sædspirerne op af mulden, det gør ingen forskel i dens natur. Lykken udgør, det ved vi, et tæt hele, gennemens og usondreligt. Derfor kommer hver enkelt mandsegenskab som en hamingja: eftermælet er en levende sjæl eller et levende menneske, æren er sjælen. I dette intime fællig, hvor een står for alle og alle for een, ligger forudsætningen for sådanne udtryk som de oldengelske: »hedningerne faldt fredløse på slagmarken,« og »tiden kom for ham at gennemleve fredsskilsmisse.« Disse steder forstås ikke når man ensidigt tager dem som et vidnesbyrd om at jordelivet for Angelsachsernes forfædre først og fremmest var et samliv, en fred; de kan heller ikke tages som eksempler på digterisk anvendelse af fred i betydning af sjæl. Forklaringen ligger dybere: fred var virkelig en form for livet, og det vil i germansk tanke sige sjælen selv.

Her taber de modsætninger som for os har første rangs betydning, deres myndighed. Legeme — sjæl, neutral — personlig, helhed — brøk, ja disse bestemmelser har deres plads, de er blot ikke grundlæggende. Når vi hører om menneskets hu, at den kommer sin fjende i møde som en glubende ulv, da ved vi at den er en personlig sjæl; får vi at vide at en mand har en modig hu, da ved vi, eller tror vi at vide, at talen er om en karakteregenskab. Men i andre tilfælde pines vi måske af en ubehagelig tvivlrådighed: hvis en føler sig tilskyndet af sin hu, eller advaret af sin hu,

er det da en ånd eller er det ånd som taler inden i ham. Så længe man går ud fra at de to, ånden og ånd, udelukker hinanden, vil man ubeslutsomt veje for og imod ved læsningen af et vers som det Gro synger over sin søn: »Hvis fjender spærrer dig vejen, på ondt sindede, da gange deres hu over, dig til hånde, og vende sig deres sind til fred«. Nu falder ethvert enten — eller bort: hu er alle steder lige så personlig som upersonlig.

Den gamle tanke oscillerer ikke over modsætningen mellem legeme og sjæl. Kontrasten er der og har altid været der, om man vil, og den har været stor nok til at sætte tanker i drift, men ikke vid nok til at lade dem glide ud i to fjendtlige hobe. Spændingen mellem oplevelse af det åndelige og sansning af det håndgribelige er endnu ikke bleven så stærk, at de to poler hver for sig vil trække erfaringer til sig og holde dem fast i to grupper, så at der fremkommer et brud, et gab, noget at forsvare, et problem. Tanken går efter andre mål. For dem der har forstirret sig på kløften, ser det ud som om hine mennesker springer frem og tilbage over et hul, fra modsigelse til modsigelse, men der var intet svælg og ingen modsigelse i dem. Sammenhængen besidder en sådan soliditet, at den kan tåle ethvert pres som kendsgerninger udsætter den for; vi behøver ikke at dæmpe eller slibe vore ord, af frygt for at linjen skal bryde på midten hvis vi tynger for stærkt på enderne. Så længe vi har legemet for øje, kan vi dvæle så vedholdende og så ensidigt vi vil på dets ejendommeligheder; og forlader vi det materielle, behøver vi ikke at forfordele ånden af frygt for at vore tidligere ord skal stå op og vidne imod os. Ja, først når vi giver hver sit, fuldt og ubeskåret hvad de har krav på, først da kan vi bevare ligevægten imellem dem.

Sjæl og legeme kan skilles ad for en tid. Ingen vil prøve på at forklejne sjælens ret til at skille sig fra legemet for at føre en fri, ubunden tilværelse, medens legemet tilsyneladende, og måske også virkeligt, ligger hen som et hus uden beboer. Sjælen kan drage hvorhen den vil, gå ud på sine ærinder, spejdende, forberedende og også handlende på hele personens vegne. Sådan hændte det jo Kong Gunthram at han på jagten blev overfalden af stor træthed og lagde sig til at sove ved siden af en bæk; da han vågnede, kunde han endnu huske hvordan han var gået over en flod på en jærnbro, ind i et bjærg hvor der lå store skatte af guld. Sjælen havde set rigtigt, ti da man gravede efter på det sted kongen anviste, fandt man umådelige kostbarheder. Men den som sad med kongens hoved i skødet, havde set at der ud af kongens mund under søvnen kom en lille slange, som vimsede frem og tilbage langs vandet, til han lagde et sværd tværs over bækken, og så straks forsvandt over broen ind i et lille hul på bjærgsiden, for kort tid efter at vende tilbage ad samme vej.

Vi ved at sjælen — i hvert fald til tider — kan gå hvorhen den vil; men vi ved også at den bærer legemet i sig. Hvis hin kongelige orm havde mødt nogen som var stærk nok til at gøre den fortræd, så vilde kongen have set mærkerne på sin krop da han vågnede. Når som helst kan denne sjæl springe ud i en krop — ligesom krænge den materie udad som den i sin luftige tilstand bærer indad. Og så træder den frem ikke blot som et syn, et affillede af personen, men som et hårdt, fast, kraftigt legeme, et korpus man sandelig ikke kan gå igennem uden at vide af det. En mands fylgje kan både hugge med våben, og klemme med arme så at vejret forgår en. Der fortælles om to islandske bønder at de en nat mødtes i dyreham mellem deres gårde og udkæmpede dagens stridigheder; og da de våg-

nede om morgenen, lå de hver for sig med brådne lemmer og grundede over nattens begivenheder.

En oplevelse som den Torsten Oksefod havde i Brynjars-høj, kan lære os at sjælens foretagender er hele mandens. En nat da Torsten havde lagt sig til hvile i Jökulsdal, kom en af gravhøjens beboere ud til ham og bød ham ind; da de var vel bænkedede, klagede han hviskende til gæsten over den uvennesælhed som hans broder Odd ovre på den modsatte bæk viste, og lod tydeligt nok forstå at der trængtes til en stærk arm, netop sådan en som sad på Torsten. Lidt efter blev gæsten selv vidne til Odds overmod, da højboerne een for een gik frem og bragte deres gaver, mens han sad tvær og takløs og tog imod. Da Torstens tur kom til at vise sin hyldest, brød hans frimodige ord straks lammelsen, og det øksehug som han lod følge på ordenen, vakte endda en kamp i højen, der endte med at Odd måtte bide i græsset og lade sit liv. Til løn gav sejrherren Torsten den overvundnes trylleguld og tolv mark sølv i tilgift, og lønnen fandt han i sin hånd da han vågnede.

De nordiske fylgjeftøllinger antyder umiskendeligt at sjælen har en fordel fremfor den samlede person: den kan vælge sin skikkelse. Når legemet hviler, ser sjælen lejlighed til at iføre sig en ham af en anden art end den daglige, en som er bedre afpasset efter øjeblikkets krav. Vi hører om mennesker der påtager sig fugleskikkelse, enten for at komme frem gennem luften, eller for at skaffe sig adgang gennem åbninger der ikke vender ud til anden landevej end »biernes vej«. Freyjas fjederham er ganske vist lidt for udvortes et maskineri til at undgå mistanke for at være udgået fra et poetisk værksted; men der står virkelighed bag det vers i *Atlamál* hvori Kostberas varslende drømme skildres: »Jeg syntes at se en ørn flyve ind og salen til ende;

bittert er det som står os for; han dryppede af blod; jeg skønnede af hans truende miner at det var Atles ham.«

I det daglige liv tales der ikke så meget om flyvende sjæleformer uden for troldkællingernes kreds; men ret sandsynligt har de hamløbende kvinder i dette som i andre tilfælde opretholdt — og ved uforsvarlig anvendelse udartet — gammel færdighed. Gunhild, den kloge, ubøjelige kvinde, hvis stærke og sære »hu« har sat fantasien og lidenskaben i så stærk bevægelse at hun er gået over i historien som et halvt overnaturligt, halvt unaturligt væsen, fik også ord for at have magt i luften, og sene sagamænd tror for vist at det var hendes ham der sad i gluggen og kvidrede for at forstyrre Egil, da han smedede sit hovedløsningskvad.

Og gjaldt det styrke, da kom sjælen løbende ind i bamsens skikkelse og med bamsens kræfter. »Det ser Hjørvard og hans mænd, at en stor bjørn går foran Kong Hrolf og hans mænd, og stedse kongen næst; han dræber flere mænd med sin lab end fem af kongens kæmper. Hug og skud springer af på ham, men både heste og mænd der kommer i hans vej slår han ned under sig, og knuser han med sine tænder.« Bjørnen var Bødvar Bjarke, som sad og sov legemligt hjemme i hallen.

Uden al tvivl er denne ævne til at antage en ham noget ejendommeligt for sjælen i modsætning til legemet. Og dog, i vore ord bliver sjælens smidighed urettelig til et prærogativ, der som alle prærogativer planter skel mellem begunstigede og ubegunstigede, og sætter de to op imod hinanden. Legemets dvale, eller midlertidige hendøen, er betingelsen for at sjælen med fuld frihed kan udnytte den anden natur og udfolde alle de egenskaber som ligger i hammen: den massive åbenbaring, de særegne kræfter, hurtigheden, vildheden. Så snart Bødvar Bjarke vågnede og drog sin heltetekrop sammen om sig, forsvandt

bjørnen. Denne fortælling bør fremdeles indtage hæderspladsen som typisk illustration på sjælens omgængelse med legemet i oldtiden. Men lige så vist gælder den sandhed, at hu'en ikke vilde kunne antage en bjørns krop, hvis ikke dens lykke indeholdt bjørnenatur. De elementer af hvilke hammen bygger sig et legeme, tager den ikke uden for sig; de ligger inden i den, de ligger også i den daglige krop.

Der må tages et forbehold overfor de oldnordiske fortællinger om hamskifte; de er ikke i et og alt vederhæftige vidner om sjælen og dens ævner. Ganske vist, at sammenstille dem med almuens legender nu til dags, og stikke dem ind under rubrikken overtro, vilde indeholde et groft brud på historiske proportioner; det som sagaerne har at mælde om legemets ombyttelighed henholder sig overvejende til dagsiden, og ikke til natsiden i menneskelig natur; men lige så sikkert er det, at i sagatiden har tanken om sjælens færdigheder ikke længer livet i sig selv. Troen lever videre på det fra fortiden givne, men dens forudsætninger er døde; der kan ikke fødes ny former, de kan kun skabes ved en vilkårlig akt fra fantasiens side, som når en konge skaber adelsmænd. Sjølebjørnen lever ind i den historiske tid, men det inderlige samkvem mellem menneske og bjørn som gav den gang i Midgård, det tilhører en svunden periode. Og samme forbehold gælder også troldkællingerne; de er på deres enfoldige vis budbringere fra en virkelighed, men deres begrænsning viser sig allerede deri, at de over som kunst hvad der havde været natur. Heksene tager hammen på, de kryber ind i den, medens sjælen endnu hos Bødvar blot går ud som bjørn. Og dette udvortes forhold til hammen bliver kendetegnet på den senere sagnopfattelse, der har taget magten i nordisk digtning, og på mange punkter har udvandet en gammel virkelighed til halvt æventyr. Efter den

finder Sigmund og Sinfjötle ulvenaturen liggende som en pels; i den bliver der plads, og sans, for romantiske svanemøer, der klæder sig af til badet og lægger deres fjerdragt pynteligt under en busk. Men den der virkelig optrådte som ulv, som bjørn, som okse, som ørn, bar ulvens, bjørnens, oksens, ørnens karaktermærker i sig til stadighed. Hans lykke var af den art, at der bestod en væsenssammenhæng mellem ham og hans dyr. Han brugte dets kræfter, dets mod, dets vildhed, dets snuhed, dets anelsesævne og sporsans, også om dagen og i sit eget legeme. Og ser vi nærmere til ved sådanne ægte repræsentanter for sjælekraften som Bødvar, vil vi endnu, trods det at sagnet er løsrevet fra sin levende grund, opdage byrdsmærkerne. Navnet Bjarke er intet andet end bjørn, og måske ligger der endnu i novellen om hans oprindelse fordunklede minder om at han tilhørte en Bjørningeslægt, der som Ylfingerne havde fred med dyret, og kultiverede freden og samlykken ved stadig at optage dyrets natur i sig. Hans fader hed Bjørn, hans moder hed Bera, som betyder hunbjørn, og hans fader færdedes i bjørneham på den tid da han avlede ham. Fortællingen om faderens ulykkelige skæbne, da han af en stedmoder blev forhekset for sin dyds skyld, osv. osv., er gennemtrukket af roman og æventyr, men bjørnen synes dog at ligge i sagnet fra gammel tid af, og hvem ved om ikke Bødvar et eller andet sted på kroppen har haft sit mærke, ligesom Merovingerne deres vildsvineborster ned ad ryggen.

Det var først da poesien — og troen — trådte i steden for oplevelsen, at ham blev til hylster. Fra først af var den, således som Atlamáls digter endnu halvt om halvt ved, netop sjælen selv, hu'en, hamingjaen. Den der har lidt skade på lykken, så at han ikke har sin fulde megin, ikke kan huske, forstå, eller drømme, han er hamstjålen. Ikke alle havde i lige grad

ævnen til at »hammes«; den stærke, den der havde megen og mægtig lykke og derfor kunde sende så vel sine råd som sin hud i vældige skikkelser, kaldtes hamram, d. v. s. hustærk, med et ord der senere blev degraderet til et brændemærkende adjektiv. I sit forfald har hamram delt skæbne med *fjölkkunnigr*, der også i senere tider gik over til at bruges om de enkelte individer der sakkede bagud i det store fremskridt fra den gamle sæd til den ny, men som samtidig indsnævredes i sin betydning til kun at gælde visse færdigheder som man efter den ny skik skulde holde sig borte fra, eller til at betegne en ond brug af gode ævner. Egentlig betød det blot: mangfoldigt i stand til at bruge sin lykke, som jo den var, der sad inde med kendskab til forbigangne ting, og med en indsigt og samfølelse der satte ham i stand til at hente styrke fra sjælene rundt om ham. Den Raud der værgede sig mod kongens hidsige omvendelsesiver ved at sætte stormene på vagt om kysten, blev af Olav og hans mænd hånet som fjølkunnig. Men en Olav, der sendte sin lykke ud til at stå venner bi i nøden og tage klogskaben ud af fjendens tanker, eller trodsede stormen til lydighed i kraft af sin lykke, viste sig jo netop som hamram og fjølkunnig fremfor nogen. Og når en god lykkemand, Bård i Ulfsdalene, slynger ordet fjølkunnig mod kongens udsending, i det øjeblik da han ser sin prøvede hamingja mod al forventning blive sky overfor den fremmede lykke, da har han skel for sine ord, hvad så end sagamanden har tænkt da han nedskrev sætningen. Forfatteren til legenden — eller røverhistorien — har let ved at være åndfuld, ti kulturen står bag ham og siger sine dybsindigheder igennem ham; når han bruger ordet som et skældsord for at betegne hedningens platte tanker, kommer han til at lægge Bård netop det i munden som en mand af den gamle

kultur vilde tænke, når han stod overfor en lykke der var ham unaturlig.

Almuen har på dette punkt bevaret den gamle tro på at kraftige karakterer er i stand til samtidig at vise sig på flere steder, og efter vikingetidens udtrykkelige vidnesbyrd indbefattede hamramhed færdighed til at antage fremmed skikkelse og optræde som dyr, — den er styrkens højeste potensering; — men sikkert nok var den også en egenskab der viste sig mens manden færdedes i legemet, som kampvildhed, som usårlighed, som ufølsomhed overfor smærter, som forøget kropstyrke. »Da drog de sværdene og bed i skjoldrandene, gik skibet rundt, frem langs den ene ræling, tilbage langs den anden, og dræbte alle mænd; siden gik de hylende op på land,« — det er Bødvarnaturen der virker i dagens lys. Hvordan Odd på een nat kom tværs over Island, fra den yderste nordspids til sydlandet, da hans søster trængte til hans hjælp, om han luntede bjørnetrav, om han fløj, eller han brugte sine ben, det ved vi ikke; eet er nok: det var hans hamramhed der gav ham farten.

Og så består der da heller ikke nogen modsætning mellem det neutrale liv, den åndelige kraft som manden stråler ud fra sig til sine omgivelser, og den personlige sjæl, der går ud på sine ben og griber for sig med hænderne. De to er blot modsatte poler af samme lykke. Vi har set hvordan en mands hamingja kan gå ud og lægge sig som en tåge over en andens sind, skygge for hans fjærnsyn, kvæle hans initiativ og suge kraften ud af hans planer; og vi behøver aldeles ikke at tænke os den handlende som en mand, kvælende med hænder, sugende med mund, trædende med fødder. Kongens hamingja forplanter sig som en varme fra hans hånd over i krigerens, når han rækker sin imod; hans hamingja går som en kraft ind i mændene og

opfylder deres krop, trænger ud i de yderste led, og fra dem over i våbnene. Fremviisheden selv er hamingja, der stiger op af sjælens dyb og udbreder sig i den spående; »jeg ved af min fremviished og af vor ætfulgje [det er æthamingja], at stor kvide vil spire for os af dette svogerskab«, lader Vølsungesagaen Signy sige da giftermålet med Siggeir foreslås hende. Men når som helst kan hamingjaen springe op i sin fulde personlighed; — blot en lille drejning i betragtningen, og den bliver fra et noget til en nogen. På samme måde glider Nordboens »hu« jævnt over fra forestillingen om sind, vilje, lyst, tanke til det vi forstår ved sjæl, i alle dens nuancer, sådan at en slig åbenbaring af manden uden for sig selv som den der skildres i sagnet om Gunthram, meget vel kan beskrives med ordene: »Det er en hu vi har mødt«. »Det er menneskehu'er,« siger en mand som har set sine fjender i drømme, og det vil jo i nøgterne ord betyde, at hines sjæle pusler omkring ham, spejdende, lurende, forberedende.

Det billedlige udtryk, at ånden bærer legemet bundet i sig, — om det er billedligt — står i fare for at påtvinge sandheden en dybsindig mine; men når vi har gjort alt for at fjerne fristelsen til at tage ordene som moderne åndrighed, indeholder de netop hvad der må siges. Og uden tvivl har vi ret til en sådan taleform som den, at den neutrale lykke indebærer personlighed som en egenskab blandt alle sine egenskaber, eller måske bedre, at den er gennemtrængt af personlighed, lige så godt som den er gennemtrængt af sejr og frugtbarhed og visdom.

Livet er deleligt, og dets delelighed er ikke indskrænket til et bestemt snit. Sjælen kan strøs omkring i små brøkdeler. Har man en stor sjæl, en sådan som gjorde en til konge, da kan man udstykke sin sjæl til krigsmændene, så at een del går mod øst og kuer oprørere, en anden mod vest på søtog, en tredje på

fredelig sendefærd anden steds. Uden tvivl vilde folket have betragtet det som et drøveligt tegn på manglende åndsstyrke hos fyrsten, om en af disse udsendte sjæle — hvad enten han nu for tiden havde tre eller syv hære i marken, — manglede syn eller hørelse, visdom eller handlekraft. Ja, hvert eneste af hans »råd« og befalinger må være udstyret med øjne og øren. Hele sjælemassen er gennemtrængt af menneskelighed på samme måde som stenen af hårdhed, træet af træthed, så at manden — ikke blot overført — er dødelig sårbar i hver lille del af sin ære. Man kan korporligt tage livet af en mand ved at dræbe et af hans »råd«. Hvis en høvding midlertidig er delt i fire dele, da vil vel sagtens hans krop befinde sig i udelt tilstand hos den ene af fjerding-fyrsterne; men deraf følger ikke at de tre andre må holde sig incognito eller usynlige, eller at de i mindste måde er den hele mand underlegne i egenskabsfylde. Hver en af dem kan meget vel iføre sig høvdingelykkens bølgende hår, dens hvasse øjne, dens friske lød og statelige lemmer. Om vi vil, kan vi tilskrive manden fire sjæle. Men hver af disse fire rummer dog hvert øjeblik sine medsjæle, og svarer for dem til punkt og prikke. Ja, i sagens dybeste grund er de slet ikke adskilte. Rumadskillelsen gælder intet, eller næsten intet.

Lige så lidt er der da noget snit at opdage mellem den enkelte og slægten; og ingen modsætning mellem selvfor-nem-melsen og fredsfølelsen slider frænderne i to stykker.

Den gamle betragtning af livet fører nødvendigt tanken ud over individet. Så stærkt et eftertryk man lægger på personligheden, leder man altid bag personen efter hans forudsætninger. Man spørger omkring i slægten efter hans vilje og efter hans skæbne. Den ære som den enkelte overleverer til sin efterfølger med bøn om at få den rejst højt op som et banner

i lyset, den er dog, når alt kommer til alt, blot en enkeltmandsdel af den ære som alle frænder tilsammen våger over og tilsammen frydes ved. Dette grandiose i mål og skæbne og vilje, ikke at kunne nøjes med mindre end et rige, altid at måtte vide sin anseelse den største inden for horisonten — det er jo, lige så vel som de hvasse øjne, noget der tilhører en hel kreds af mennesker. Det glæder en faders øje når han kender sig selv og sine frænder igen i sønnerne, når han, som det hedder, »ser frændelykken på sin søn«.

De havde alle hu til fælles, de delte eet sind imellem sig. Hjernevæggene dannede ingen grænser for tankerne: hvad der var varmet i det ene frændesind, det kom ikke til de andre med det fremmedes kulde, det sank lige ned på sin plads uden først isnende at skulle skiftes fra sted til sted i sjælen. De var eet legeme så langt freden gik, og virkede med samme kræfter ud i samme egenskaber. Frænderne var identiske, så vist som den enkelte hjort der sprang over vejen, var identisk med alle sine medhorte og i sig bar hele hjortenaturen, hele den store hjortesjæl. Og den smærte som løb frændegærdet rundt når en af stavene fik et hug, var noget mere end en åndelig lidelse. Lemberne så vel som hu'en sagde til når der var sket en ulykke, længe inden nogen kom løbende med budskab om hændelsen. Samme livsfare truede dem alle. De havde eet liv tilsammen. Der kan siges om to samtidige, fader og datter, at de havde eet liv og derfor døde på samme dag. Dette livsfællesskab er blot en forstærket form for det som findes hos alle frænder. Ganske vist døde ikke hele familien i faderen, ikke straks i alt fald, men vi ved jo allerede godt nok hvor skæbnesvanger betydning for familiemedlemmernes fremtid den enkeltes frafald havde, hvor forsigtigt alle måtte omgås deres åndelige helse, hvor ivrigt de jagede efter sjæleforøgelse, efter »bod«. Deres

liv reddedes kun ved en energisk bekæmpelse af dødsspirerne i frændeorganismen. Den dødes fredfæller var »fejge«.

Ved et lille træk, en lille åbenbaring af naturen sættes sjælen i bevægelse, så at den fornemmer freden med umiddelbarhedens selvbekræftelse. I en walisisk historie siger kongen til en ukendt frænde: »Hvem er du, ti mit hjerte banker dig i møde, og jeg ved at du er af mit blod«. Jeg ved ikke om denne passus skulde kunne være en forædlet poesiblokt fra middelalderen; i så fald røber ordene sig ikke selv; de kan være det troskyldigste udtryk for en hverdagslig følelse, og stamme fra en tid da enhver frænde af erfaring kendte til fredens særegne banken i brystet. »Hu'en sagde til,« kunde en Nordbo have sagt, ti han følte på bevægelserne i lykken inden i sig, at lykke af hans lykke nærmede sig, ligesom han også fornam en uvens nærværelse ved at en fremmed lykke »lå på« hans og knugede den. Han kunde måske også sige, som mennesker har sagt andre steder: »Min sjæl går ud for at møde dig, og deraf kender jeg at vi er eet blod.«

Om hin Torsten Oksefod fortælles, at han blev udsat, fordi hans moder, Orny, en datter af den bekendte Geitir på Krossavik, var bleven lokket af en norsk gæst. Men drengen blev fundet af en nabobonde og af ham optaget i søns sted, og i sin opvækst løb han omkring der på gårdene, og kunde da også komme som gæst til Krossavik, sin moders hjem. En dag kom han på børnevis farende hovedkulds ind i stuen, og faldt så lang han var midt på gulvet, og da hændte det at hans bedstefader slog en latter op, medens Orny brast i gråd. Knøsen gik lige hen til Geitir, og vilde have at vide hvad det var han lo ad. Men den gamle sagde: »Det var fordi jeg så noget du ikke så: da du kom ind, løb en isbjørn foran fødderne på dig, og det var den du faldt over, fordi den blev stående brat ved

synet af mig; jeg skulde tro du er af større æt end du går for.« Dette syn af drengens fylgje var nok til at vække frændefølelsen i Geitir, og da drengen skulde gå hjem om aftenen, opmuntrede den gamle ham til at komme ofte igen, og han tilføjede: »Jeg skulde tro du har slægt her.«

Frænderne udgør tilsammen een sjæl, — og dog var de jo så og så mange mennesker. De to sider har begge fuld gyldighed, men de kan ikke drives så langt fra hinanden, at der i kløften bliver plads til opgør af et mellemværende mellem den altomfattende sjæl og de enkelte brugere eller tjenere af den. Ætten er ikke et hele i den forstand at den kan lignedes ved et væsen med mange hoveder. Ikke heller står frænderne som delejere af et livsfond som de enes om at forvalte. Fællesskabet ligger langt dybere, så dybt at enhver modsætning mellem den enkelte og slægten i virkeligheden er udelukket. Heller ikke vil vi kunne finde sandheden i en formidling, som neddæmper den ene eller den anden sides fordringer. De enkelte er hver for sig en realitet, de er hver for sig en person; og både realiteten og personligheden er så udprægede, at de kan komme til at stå imod hinanden som vilje mod vilje. Men den personlighed der gør den ene frænde til en karakter, er den samme som giver broderen og sønnen deres silhouetagtige skarphed. Frænderne ejer hinanden, de er hinanden, hver enkelt indeslutter hele sjælen i hver af sine handlinger.

Den eneste vej til genoplevelse af samsjælens ejendommeligheder er vistnok den, at se hvordan livsenheden former menneskers praktiske adfærd. I frændernes sociale genafhængighed som i deres individuelle selvstændighed ligger tanken livfuldt og natursandt illustreret. Det gamle samfund under ikke personligheden nogen som helst betydning i sig selv. En ensomt tænkende og ensomt handlende mand er et moderne begreb.

Fordum havde den ensomme ingen muligheder. Hans genialeste ideer vilde gå tyst til grunde, ligesom han selv forsvandt uden at efterlade sig spor. Den fyr som står ene på marken frønner, hverken bark eller løv klæder den, siger Hávamál, og for at forstå tiden ret må vi dukke helt til bunds i billedet: det træ som står ene på marken kan kun visne, det bruger al sin kraft til at sinke vindens og råddenskabens nedbryden en lille smule. Den enkelte kunde ikke leve, ikke eksistere uden som træl eller som en niding, i hvem kun den animalske del af menneskelivet var blevet tilbage, og næppe nok det. En frigiven var det ufuldkomne væsen som han var, fordi han ikke i rette forstand havde en æt. Ætmanden er fri; fordi han står i frændegærdet, har han ingen fast overligger knugende sig; omvendt den frigivne; han står ene, følgelig må han have en magt over sig.

Og at stå i frændegærdet, det vil sige at være led af en fast orden, som ingen genialitet og ingen sjælskraft kan forandre. Vi har egentlig intet ord der kan måle sådanne vaner som bøjer enhvers vilje derhen hvor den ikke vil, som om den selv vilde. Ordet styrke leder tanken hen på et arbejde i lyset, hvor syn og beregning gælder for noget; og man ser sig uvilkårligt om efter et andet ord til at anvende på det dyb hvor livskværnen røres i uforstyrret regelmæssighed af væsener der intet har at se, intet at mæle om, og som trods det jættee arbejde de udfører, ikke kender til styrke, fordi kværnen aldrig har stået stille. Vi vilde ikke være mennesker om vi ikke i os selv kunde opdage den blinde, forudbestemte vilje; vi træffer den når vi stiger dybt nok ned, men vor kultur tvinger den til at virke gennem så mange bevidste mellemlid, at sproget næsten kan glemme dens tilværelse. Og derfor når vi kun ad lange omveje til at udtale vor ærbødighed for en sådan magt, der lægger

hensynet til næstekredsen ind i menneskets planer mens de endnu er under undfangelse, og som gør at selve oppositionslysten kommer til verden med modstanderens vilje inderst inde i sig. En forandring af den nedarvede »ære«, det som forfædrene havde anset for ret og nyttigt og nødvendigt, — hvad enten ændringen nu gjaldt forhold til mennesker, eller den gjaldt hvad vi kalder driftsmetoder, hellige skikke — en sådan forandring stod næppe til at gennemføre ved een mands vilje. Der står mange vanskeligheder i vejen for en sammenligning mellem hines samfundstugt og vor, fordi meget af det som for os hører ind under samvittighedens lov, dengang stod udenfor og omvendt, så at de og vi ikke er enige om hvad det absolut fornødne er; og ligeså, fordi forholdet mellem det enkelte ser som nødvendigt for sig, og det han respekterer som lovlig orden og sømmelighed, er et ganske andet efter individualismens gennembrud, end det nogen sinde har været for denne store revolution. Men på en vis måde formår list og læmpe mere nu til dags: man kan omgå loven hvis den er for snæver til at rumme samvittigheden, man kan hylde den med sin mund, og uden at bryde den frelse sin sjæl; man kan bevare sin stilling i menneskeheden ved at leve et officielt skuelevned, og derved redde sig selv fra åndelig isolation, og vinde den føling med næstesamfundet som er nødvendig for at man i stilhed skal kunne gøre sit eget værk. I hin tid kunde man hverken med list eller trods bryde igennem livets grundlove uden at snøre halsen over på sig. Man stod i frændegærdet, og kun det som lod sig nå uden at bryde kæden, kun det var opnåeligt.

Myndigheden i ættesamfundet er af en egen art, den er her, den er der, den er alle vegne, og den slumrer aldrig. Men nogen absolut bydende magt findes ikke. Kredsen har måske sit overhoved, men han kan ikke tvinge nogen ind under sin

vilje. På Island viser mangelen på ave sig i sit grelleste lys. Island havde mænd der villigt betalte af egen pung for deres urolige frænders extravagancer, blot de kunde bevare freden og hindre unyttig blodsudgydelse; men deres fredstiften blev et evigt lapperi. Der var ingen magt over dem som ikke vilde ret. At gribe fast ind imod dem har selv den mest håndfaste frænde ingen midler til, ti at ætten skulde prisgive de urolige hoveder kunde ikke komme på tale. Da den højættede Chrodin på grund af sin dygtighed og sin gudsfrygt blev valgt til major domus i Austria, undslog han sig med disse betegnende ord: »Jeg kan ikke skaffe fred i Austria, fornemmeligst derfor at alle de store i landet står i slægtskab til mig. Jeg kan ikke ave dem og ikke lade nogen henrette. Ja, på grund af deres frændskab med mig vil de rejse sig og handle i trods.«

Man føler måske på den vilkårlighed som præger de islandske brushoveders fremfærd, at kulturens bedste tid er forbi. Kloge, mere fremskredne folk kunde glimtvis se en fare i frændernes selvrådighed, en fare der var stor nok til at retfærdiggøre visse forbehold i udøvelsen af freden. Nu kan vi, med bagklogskabens indsigt, se at harmonien, kulturens hjertestyrke, er brusten, den der vejer alle elementer af imod hinanden, og samler dem i en kraftfuld, etisk balance; underbygningen er begyndt at smuldre hen, således at mennesker ikke længer gennemlever de forudsætninger ud fra hvilke de handler. Og når kulturen ikke mere er en karakter i eminent forstand, for hvilken alt, også lidenskaber, har et forhold og fører sig sammen til et ensemble, får de enkelte handlinger et overdrevent, ofte voldsagtigt præg, selv om de i og for sig ikke har undergået nogen forandring. Men som enkeltheder slutter de skildringer sagaerne giver os af hensynsløshedens sejr over besindigheden, så vel som den replik kronisten udtaler i Chrodins navn, tæt om

virkeligheden, sådan som den levedes under fredens myndige herredømme. Frændernes trækken på hinanden er netop så stor som den var i kulturens glanstid.

Trods alt hvad vore forfædre havde lært og oplevet i de bevægede århundreder da Vesterhavet næsten var blevet dem en alfarvej, tør vi tage de islandske sagaskikkelser som repræsentanter for en lykkekultur, fordi de har bevaret identiteten mellem ret og pligt: de er etiske personligheder. Egentlige forfaldstider kendetegnes ved det misbrug, den brug mod naturen, som de gør af den forudgangne kulturs helligste energi; deres handlinger stormer frem i kraften fra bud og pligt, men de er ikke længer bundne til at holde trit indbyrdes, og en dyd som går bersærker gang er værre end de syv dødssynder tilsammen. Islændingens og Nordmandens selvrådighed skiller sig ud fra den frankiske lykkeridders vilkårlighed, som ære ud fra vold, fordi den ikke blot tvinger sin vilje igennem overfor frænderne, men også binder helheden til ansvaret for sine private gerninger. Så længe styrken slår udad, og ikke forgriber sig på det urørlige, freden og æren, har ætten kun valget mellem at sige god for de ustyrlige medlemmer, og at hugge dem løs fra sig, — og en sund æt falder sent på at årelade sig selv. Freden prisgiver frænderne til den enkeltes vilkårlighed — og foretag-somhed. Han kan skrue æren op så langt han vil: de andre har intet andet råd end at følge med; trykke ham ned formår de ikke; de har intet at lide på imod ham ud over ordets magt til at overtale; de kan snakke godt for ham, men preller alle fornuftgrunde af, da er de nødt til at indlade sig på hans foretagender og gøre sig delagtige både i ansvaret og i risikoen ved dem. I kraft af at han selv er en del af sjælen kan han tvinge hele sjælen.

Freden var en grundlov af en hårdhed som vi nu næppe

kender mage til, men så var den også en kraft der lod sig bruge, både til ondt og godt. Man kan trænge sig ind i lykkens centrum og suge lykken til sig, man kan assimilere andres sjæl og gøre den afhængig af sin, og så slynge mennesker frem mod hvilket mål man vil, så længe man er sikker på sig selv og på sin lykke. Der gives næppe nogen formel myndighed som den stærke kan tage op og inspirere med sin begavelse, sit mod, sit initiativ, sin snildhed, sin list, sin frække trodsen på sig selv; men han har det som er bedre: han gør de andre til led af sin tanke og sin vilje og fordøjer dem sjæleligt, bruger dem som sine lemmer.

Frændernes omgængelse med hinanden, som den her skildres, er ikke en oplysende parallel til en såkaldt sjæletro, ikke heller en spekulation der er sat i system og gået over i blodet, men ganske simpelt den virkelighed som alle tanker må dreje sig om. Disse mennesker siger at trællen ikke har nogen sjæl, fordi de har set at den mangler ham, og ser det daglig. Når en træl kommer i en farlig stilling, bliver han som blind, så at han styrter ned og slår sig ihjel af bare dødsfrygt; eller han bærer sig ad som Arnkels træl gjorde, dengang hans husbond på grund af et overfald sendte ham hjem for at hente hjælp: På vejen blev han råbt an af en medtjener — og gav sig villig i lag med at hjælpe ham med hølæsning. Først om aftenen, da de derhjemme spurgte ham hvor Arnkel var henne, vågnede han op og kom i tanker om at hans husbond sloges med Snorre Gode på Ørlygsstad. Der behøves ikke nogen hypotese om sjæl og liv til at slå den kendsgerning fast, at trællen manglede hu og hamingja; man kan se hans sjælløshed på øjnene. De samme mennesker, som ser at trælleøjne ikke er menneskeøjne, lever og oplever sjælefælliget, de ved at livet er eet og det samme i alle frænder, fordi de erfarer hamingjaens

slægtsåndedræt i sig selv. Og en erfaring er det, at når en ætmand segner til jorden, da er det ikke et individ blandt mange der synker sammen under blodtab; det er ikke blod af ætten som er udøst, men blodet.

Hvad der er udtænkt af menneskehjærner vil altid bære en kulturs stempel på sig; kun eet område i åndens verden synes på forhånd at måtte være unddraget det indsnævrende præg af tid og sted: tallene. I dem skulde man da vente at finde en fællesgrund, hvor folk af alle slægter og alle tunge-mål kunde mødes. Og dog undslipper man end ikke her kulturens babel. Den ene tæller således at han stabler tal på tal op i en slank obelisk, mens den anden bygger på en pyramide, hvis grundflade stedse holder mål med højden; og så snart de to tællere får en hvilestund som giver dem lejlighed til at måle hinanden, vil forvirringen lyse dem ud af øjnene. At have mange børn og mange frænder var en livsfornødenhed under den gamle sæd, en talrig æt var tegn på stor lykke, — det falder let nok i fremmede ord; men hvad intet fremmed sprog kan udtrykke, er frændebehovets inderlighed. Tacitus kan sige om Germaneren, at jo flere frænder han har til fædrene og mødrene, des lykkeligere en alderdom ser han i møde; men for Romeren var de mange stærkere end de få, for Germaneren var en af de mange i sig selv stærkere end en af de få; hin talte dem sammen, en til en, for denne talte de alle til noget som lå bagved.

En gang da Harald Grenske var på vikingetog østpå, hedder det i sagaen, eller sagnet, kom han til at forse sig på Sigrid Storråde og hendes rigdom; da han kom hjem, havde hans tanker fået et nyt mål på alting, og mod det mål tog Åsta sig lille ud: nu så han at hendes æt næppe kom op mod hans. Han havde ikke ro på sig, førend han kom af sted

for at bejle, men da mødte Sigrid ham med disse ord, der gik ned under alt udvortes skin: »Kan være du er ætslørre end Åsta, men jeg skulde tro at begge eders lykke nu er hos hende«. — Kort efter at Harald havde bødet for sin påtrængende bejlen ved Sigrids ild og våben, fødte Åsta på Oplandene deres søn, Olav — Olav Digre eller Hellige.

Absolut enhed, livsfællesskab inden for ætten må da til sidst finde sin begrundelse i absolut ulighed, væsensforskel fra alle andre kredse. »Vort« liv er ikke blot særartet i karakter, det har sin egen stamme, sin egen rod, og drikker af sine egne kilder.

Vi behøver ingenlunde at konstruere en egen race mennesker, så indsnævrede i deres selvbevidsthed at de slet ikke kunde opdage modstykker til sig selv rundt om. Det er ikke på dette sted det åndelige vandskel ligger. Intet samfund har nogen sinde trukket sin egen grænse op som ydermærkerne for det område hvor et »jeg« kunde møde et »du«. Derimod kender historien adskillige folk som har kaldt sig selv for mennesker og de øvrige for noget andet, og tydeligt nok har ment, at sådanne væsener som de selv var kendte den øvrige tilværelse slet ikke. Modsætningen mellem folk og andre, mellem mælende og mumlende, har vore fædre sikkert været ganske fortlørlige med, men spørgsmålet mennesker — ikke-mennesker, menneskeliv — ikke-menneskeliv faldt uden for den flade deres tanker rørte sig på; problemet kunde ikke rejses i den form som det uvilkårlig antager for os, end mindre besvares.

Den gamle verden var anderledes inddelt end vor. Forskellen ligger ikke så meget deri at grænserne løb anderledes, som deri at de var af en anden slags. På den ene side var mennesket skilt fra naturen ved en dyb, os ukendt fremmed-

følelse, som han nok kunde gennembyrde på enkelte punkter, men aldrig formåede at overvinde. På den anden side ser det ud som om han i fordums tid ikke kunde bygge bro fra sig til sine omgivelser, uden med det samme at tabe sig selv mellem de »naturer« der stod hinsides kløften. Har han overvundet sin modfølelse overfor dette eller hint dyr, går han straks til den yderlighed at kalde dyret sin broder, og det med en ufigurlig alvor der tydeligt nok viser, at han ikke holder over menneskeverdigheden som en standsherlighed for visse skabninger med to ben nedad, to arme til siden og hovedet øverst. Han føler ikke afstanden mellem sig selv og bjørnen som større end den der ligger mellem bjørnen og ulven; hver for sig er de tre en sjæl, en selvstændig existens, og deres indbyrdes forhold lader sig da umulig udtrykke i nogen fast konstellation således som hos os, der uvægerlig stiller mennesket øverst og aldrig ind imellem de to. På den ene side er trællens tilværelse så svagt udpræget at han ikke engang kan gøre uret, og ikke kan stævnes, medens til gengæld dyrene ikke på forhånd er udelukkede fra den ære at blive opfordrede til at forsvare deres handlinger og tåle dom.

Verden danner ikke en udbredt flade, hvor sjæl støder til sjæl, kant i kant. Vore fædres synskreds var tilsyneladende meget snævrere end vor, tanken nåede hurtig ud til verdens vægge; men den mindre kreds rummede meget mere end vi vilde kunne presse sammen på et tilsvarende flademål. I virkeligheden er Midgårds rummelighed ubegrænset, ti dette folkehjem består af en mængde verdener der griber ind over hinanden, og derfor ikke i deres udfoldelse er afhængige af plads.

I Midgård løber dyrene ikke ud og ind imellem hinanden og trænges om alburum. Ulven kaldes hedegænger, fordi heden hører med til dens sjæl, men den kommer ikke derfor

umiddelbart i slægt med hjorten, som bærer navnet hedetræder. Ulvens tilholdssted er ikke det samme som hjortens, hvor meget de end falder sammen geografisk. Heden var som hede noget for sig, en selvstændig sjæl så vel som et rum; men når vi siger hedegænger, eller hedetræder, kommer vi kun til den gennem det dyr der fylder bevidsthedens forgrund ud, nu gennem den grå, ligældende, »frække« ulv — og heden er et ulykkesattribut, — nu gennem den kronprydede, egely søgende, hovedet tilbagebøjende hjort — og heden er en sjæsegenskab, — og man lod hver sjæl beholde sit med fred.

Den sfære som vi summarisk affærdiger med formelen: dag og nat, var opløst i en mængde sjæle der mødte hinanden, helhed mod helhed, i steden for at begrænse hinanden. Først dagen og natten. Dagen er den lyse, men også den larmende, efter angelsachsisk digtersprog at dømme. Nattens væsen er mørke og sorthed, søvn og drøm; men dens natur rummer også beklemmelse og uhygge, — derfor stammer den fra jættehjem, og der hører den til. Og endnu videre går dens sjæl; herredømmet over tiden må have hørt til nattens lykke, siden vore forfædre talte efter nætter, og som tidvæsen indeslutter den uden tvivl lysets og dagens stunder i sig. Den myte som siger at natten fødte dagen, har da gode forudsætninger i den gamle kultur. Næst dag og nat kommer lys og mørke, hvis saga er gået tabt. Uafhængige af lyset har sol og måne deres gang blandt mennesker. Solen kører sit forspand, Árvakr og Alsvinnr, med samme ret som dagen sin Skinfaxi, — det er det senere mytesprogs udtryk for de tos selvstændighed. Solens lykke består i at gå over himlen, at sprede lys og varme, og mere end det: at udsende stråler og at forstene alt utysketøj der vover sig frem for dens åsyn. Dens karakteristik er givet i Alvismáls vers: Dværgene kalder den »den underjordiskes

fortræd«, jætterne »altidskinnende«, alferne »fagert hjul«, aserne »lutterstråle«. Et andet træk hos den antydes af myterne; i følge dem er den et flygtende, angstfuldt væsen, der haster som om »den frygtede sin bane«. Også månen er en sjæl hvis natur er bevægelighed, derfor hedder den skynderen; men den har også sin store magt, den tæller årene og bestemmer tiden. Og atter en ny side af dens væsen skimtes gennem Hávamåls råd: at påkalde månen ved fjendskab, en anvisning der ikke siger os noget — ud over det at den lader os føle det brudstykkede i vor viden om naturerne i Midgård.

Næst disse store guder kommer en række mindre guddommeligheder, der for os med vore, på en og anden mytestump nær, renpillede remser kun er navne, eller som stjærnerne, end ikke er kendte af os ved navn. Ny og Næ, Ny, den tiltagende, lysende måne, og Næ, mørkmånen eller den måneløse nat, lever som »dværge« i et katalog. Vi må ikke undre os over at træffe månefaserne som selvbevidste væsener ved siden af månen; de har deres egen natur. Deres fordums selvstændighed har sat sig et svagt minde i Völuspås vers om guderne der gav Nat og Næ navn, og i Vaftrudnesmåls lære om guderne der satte Ny og Næ til at regne år efter. Om Bol og Hjuke, aftenen og tilvækst, vilde vi ikke vide noget, hvis de ikke var sluppet ind i historien, fordi man i literære tider kunde huske en legende om deres fortid, da de gik til brønden og blev røvede af månen.

Under himlen færdes gnyfarende storme, drivende sne, og disse er, lige så lidt som Ny og Næ, tjenere som udfører en størres vilje; de er sjæle hvis lykke rækker så vidt som deres bane er. Men ikke des mindre har himlen selv som sin megin både lys og vidfavnen, skyer, storm og strænge vejr, klarhed og fygen og lummervarme, og den bærer både »gnyfarende«

og »drivende« som sine navne. Måske hørte også solen til dens kraft, selv om vi ikke kan tilhjemle vore forfædre den tanke at solen var himlens — eller nogen andens — øje. Jordens væsen kan vi stave os til gennem lævninger af det gamle digter- og lovsprog, selv om naturligvis mange af dens egenskaber, og det måske de allermægtigste, bliver skjulte for os. Den er vid, stor, umådelig, rummelig; den hævder sig som ubevægelig stød. Den hedder den grønne — endog stedsegrøn — og den vækstgivende, fødende, nærende, — »så vide som jorden gror« er et nordisk udtryk for »verden over«; i frugtbarheden er det vel også vi skal søge jordsjælens kraft til at læge og til at skærme mod ulykker. Til jordens natur hører endelig befærdelighed; den er vej, eller vejene, både hos Nordboen og Angelsachseren; og her kan vi se for vore øjne hvor dybt ordet går ned i den daglige tanke; ikke blot kan Odin sige på vers om sine oplevelser da han kravlede gennem bjærget ind til Gunnlød, at over og under ham stod jætternes veje, men Norge er simpelt hen Nordvejene, Rusland Østervejene.

Dette er den Jord som fødte Midgårds vogter, guden med det røde skæg, og som senere, i hvert fald i højere kredse, gjaldt for Odins hustru. En sum eller et indbegreb kan ikke føde guder, end mindre kan en geografisk størrelse gøre det; man når ikke storheden ved at tænke hende sammen af muld og græs og veje. Hun er noget andet end alt det der rører sig i hende, større end det alt sammen, men med en storhed som overgår i steden for at omslutte. Den der vil se hende, må ikke komme med forventninger om en majestætisk kvinde der holder attributter i hænderne; han må vide med sig selv før han vover sig ind til hende, om han kan tåle synet af den tunge, barbariske værdighed hos denne kvinde, der snart er stor som en jættele, med hovedet over fjældene og en arm-

vidde der fylder dalen, snart trækker sig sammen til menneskeskikkelse, der snart ligger hen søvnbunden, med brede og uformelige, eller snarere ubestemte træk, og undfanger af ploven og såmanden, snart er natur uden mindste tilløb til noget menneskelignende, blot muld i lugt og udseende, blot vej og flade, men som atter kan rette sig op, lade befærdeligheden rulle af sig som en kappe, og gå ind blandt mennesker. Vort sprog kan kun hjælpe sig ved at springe frem og tilbage imellem de enkelte faser; samle helheden kan det ikke. Og at udtrykke det forhold hvori jorden står som en sjæl — ikke person, men hamingja — overfor himlen på den ene side og på den anden side overfor alt det der rører sig på hende og udgør hende, ligger ganske uden for vore ords rækkevidde. Her må vi nøjes med at beskrive og forklare.

For en moderne ånd, der kommer med den trygge forvisning at tilværelsens dele er svaledede ind i hinanden, er det livsfarligt at begive sig ind i Midgård. Kan man ikke omskifte sit væsen og blive som en af naturerne i dette rige, da knuses man mellem disse sjælekolosser der opfylder hint lille rum. Sjælene kommer, voksende sig af sted, med en ubegrænset ævne til at fylde nyt rum, og vælter sig over den uerfarne fra alle sider. Så stor er hver sjæls selvstændighed, at end ikke en oprindelse kan få de genstridige til at smelte sammen. Om nogen sinde noget er blevet til, — og ikke ganske simpelt alt var i urdagene, — da kom dag og sol, måne og nat lige selvstændige ud af ophavet. Forudsætningen for at finde sig til rette i Midgård er den at se alt, hver ting for sig, som verdensdannende og verdensfyldende, og ikke som del af en verden. Hverken dyret eller træet, himlen eller jorden betragtes som indtagende et større eller et mindre rum af tilværelsen, men som en stor eller en lille verden.

Når folk støder mod folk, stamme mod stamme, da er det ikke menneskefyldte flader som skæres af en politisk eller sproglig linje, men lykke som møder lykke. De to kredse har en jordisk grænse mellem sig, men dette skille er kun den øverste rand af deres gensidige berøring. Under den står ven-skab, fjendskab, samkvem, fejde, med alle de nuancer som ærens og lykkens karakter lægger ind i disse forhold. For den der, selv sjæl, ser de andre an som sjæle, er vennerne ikke noget uden for ham: deres selv, deres ære, deres arbejde, deres for-fædre indgår som led i hans natur. Og atter ejer de andre ham og hans, ikke som skatskyldige eller undergivne, men som æresindhold. Hver for sig er »vi«, hvor meget eller hvor lidt vi optager i os af vore venner og af vore fjender, ikke dele af mandhjem, men selv er vi folkeverdenen. Vort folk optager jorden, dels som bebygget land, dels som udmark, og fylder den ud til dens yderste grænser. Vort folk er Mid-gård, og det der ligger uden for folket er Udgård.

Spørgsmålet menneske — ikke-menneske falder da bort for det simple faktum, at alt hvad der ikke er vort liv, det er en anden sjæl, man kalde den så hvad man vil. De fremmede, udlændingene har ingen retsværdi — for senere tiders ved-kommende kun en illusorisk anerkendelse i lov og dom, for ældre tider den absolutte uret i alt; deres liv er ligegyldigt. Man dræber ikke et dyr, hugger heller ikke et træ af ren ørkes-løshed, uden en eller anden grund, hvad enten denne nu består i væsenets skadelighed som levende eller nytte som død, eller i lyst til at øve kræfterne og få tiden til at gå. Og sådan hugger man vel næppe en barbar på hans blotte existens. Men i det ene som i det andet fald griber man bare for sig ud i naturens store rige.

Inden for den tågede horisont som dannes af de »umælendes, utydeligt mælendes, sprogløses« skarer, står et samfund hvor individet har en bestemt retsværdi, der karakteriserer ham som et væsen af samme art som den der forgriber sig på ham. Folkefællen er berettiget til at besidde sit med fred. Hans liv er dyrt. Men inden for den snævre kreds som holdes sammen ved fælles ting, fælles lov, fælles høvding, fælles krig og fred, er drabet — bortset fra visse tilfælde hvor der støder en særlig »fred« til — dog ikke nogen forbrydelse mod selve livet, ikke engang at regne for noget unaturligt.

Derimod, i samme øjeblik vi springer ind i ætten, da rejser livets hellighed sig i absolut ukrænkelighed, med sin dom over blodsudgydelsen som formastelighed, som forblindelse, som selvmord. Udslaget kommer så pludseligt og så umiskendeligt som når man med en nål rammer en nerve. Med denne lille bevægelse fra samfund over til æt har vi overskredet den dybeste kløft i tilværelsen.

Fødsel og livsende.

I frænderingen viser sjælen sine træk og sin styrke, men ættens hamingja er ikke indskrænket til det menneskegarde som nu hegner om den hellige mark. Sjælen er ikke noget som fødes med hver generation og fornys med hvert nyt indtrædende frændekuld. Den rækker fremad, den vil, så sikkert som noget er sikkert, bølge gennem de sønners sønner som alle gode frænder håber og venter vil følge på hinanden. Og den rækker tilbage over den kendte del af fortiden, omslutter alle forne frænder, og strækker sig bag om dem ind i urmørket, fra hvilket fædrene kom.

Den sjæl som kaster sig hvileløst i nutidsgenerationen er netop så urolig som forfædrene har gjort den, idet de altid lod den få sin vilje, aldrig tillod den at hunge, men villigt slæbte ære sammen, så at den stedse voksede ud over sin bolig.

Hvorfra havde Harald Hårfagre fået sin kongelykke, sin kongesjæl, med dens vidtomspændende ufor nøjelighed, med dens planer om et helt Norge, med kraften til at realisere sin vilje? Spørgsmålet har været stillet i fortiden, og er blevet — i hvert fald delvis — besvaret. I følge sagnet blev grunden til hans sjæl lagt med mangehånde lykke. Han selv var en søn af Halfdan Svarte, en i det små ret fremragende fyrste, sejrsl og meget årsæl. Halfdan var først gift med en datter

af Harald Guldskæg i Sogn, og ved den første søns fødsel tog morfaderen drengen til sig, gav ham sit navn og sit rige og opfostrede ham. Denne Harald døde ung, omtrent samtidig med sin navne, og nu gik navnet — og sjælen — videre til den yngre broder, til trods for at han var født af en anden moder, nemlig en kvinde fra en mægtig herseæt på Hadeland. Således ophobedes fra flere sider grundsummen af Haralds store kongelykke. Vi kan med al ret sige, at Norges første konge var en såre sammensat natur.

Halfdanætten blev den største i Norge, fordi dens medlemmer havde forstået at drage andre livskilder ind i sin og fylde sig med sjæl til overflod.

Ved at genopleve, eller omleve, den vældige samrytme som æren danner af nutid og fortid, kan man komme til at udtrykke sin oplevelse i slige ord som disse: de gamle forfædre levede inden i deres efterkommere, fyldte dem ud med deres vilje, og øvede deres bedrifter om gennem dem; sætningen tvinges ind på en, ikke alene fordi den inderlighed hvormed de nulevende antager sig forgængerne, kræver de inderligste ord til sit udtryk, men fordi æren munder ud i en virkelighed. En hånlig omtale af den hedenfarne rammer virkelig en sjæl der lever; ti medens sjælevandreren blot gentager sig selv, og redder sig ved gang på gang at vorde, når han svipper fra eet legeme ind i et andet, er frænderne deres fædre og fædres fædre, og opholder dem ved deres væren. Fordi det er samme sjæl som gjorde de gamle til mennesker og nu gør de levende til bærere af ære og fred, kommer nutiden ikke til at udelukke de forbigangne. Den identitet i hamingja der bærer ætten, indbefatter alle hedengangne.

Ja, her er næppe tale om fortid og nutid i samme skånselsløse betydning som hos os, der altid går med ansigtet halvt inde

i en mørk sky og med en klam fornemmelse i nakken. Tiden lå udbredt omkring hine mennesker. Fortiden var dem nord, det kommende syd, det samtidige øst og vest: alt på en måde lige nær, alt på en måde lige nærværende. Og til højre som til venstre, lige frem og bagud, der lukkedes synskredsen af denne lykke; »tiden« gennemstrømmedes af den, som den bølgede om menneskene, flød igennem dem, fyldende dem og rummet om dem; altid og alle vegne med bevægelsens kraft i sig, altid og alle vegne med udvidelsens fylde, atter og atter krystalliserende sig til et menneske, der boede sin tid i lyset for så at synke tilbage og gemmes til en anden stund. For hamingjaen er nutid og fortid ikke lag som ligger over lag, men en dobbelttilværelse, gennem hvis åndemur mennesket uhindret går frem og tilbage.

Når der kom en ny mand ind i familien, sagde Nordboerne udtrykkeligt: Vor frænde er født igen, den og den er kommen tilbage. Og de bekræftede deres udsagn ved at sætte det gamle navn på den unge. Torsten vier sin dreng til livet med de ord: »Denne dreng skal hedde Ingemund, og jeg venter ham hamingja på grund af navnet«. Den gamle morfader Ingemunds sjæl og lykke skal nu leve op igen til ny virksomhed i lyset. Senere hen i sagaen fortælles, at Ingemund genføder sin morbroder Jøkul, idet han udtaler disse varslende ord om sit næstældste barn: »Denne dreng ser ud til at blive foretagssom; hvasse øjne har han; hvis han lever, bliver han nok mangan en til overmand og ikke så let at komme ud af det med, men tro mod venner og frænder — en stor kæmpe, hvis mine øjne kan se; tør vi nu ikke komme vor frænde Jøkul i hu, som min fader bad mig, — vist skal han hedde Jøkul.«

Navneskikkens fasthed vidner om at de gamle mente hvad de sagde. Man ødslede ikke med navne; familien rådede over et vist antal kendingsord, som blev båret efter tur. Børnene »kaldtes op« efter en afdød slægtning, og overtog det ledige navn. I og for sig er det højst troligt at Olav Geirstadalf blev begravet på Geirstad og senere, ca. år 1020, besøgte sin egen grav, eller, som sagen også kan udtrykkes, at Olav Hellige engang havde heddet Olav Geirstadalf og, om han vilde, kunde huske sin bolig på Geirstad. Folk spurgte Olav, engang da han red forbi sin frændes høj, om det var sandt at han var højlagt her; rygtet vilde vide at han på det sted havde ladet falde den ytring: »Her har jeg været, og her gik jeg ind.« — Olavs gejstlige biograf bruger historien til at illustrere kongens flammende nidkærhed overfor al gammel surdej i folket, og hvad enten biografen har læmpet teksten lidt efter udlæggelsen, eller han virkelig i sine ord griber folkemeningen sådan som den gik fra mund til mund, tyder hans fremfarende iver på at han kendte sine får, og vidste hvor de var mest udsatte for den ondes listige besnakkelse. Samme ukirkelige tankegang var levende på Island. »Kolbein er kommen igen«, hører vi jo folk med en inderlig genkendelsens glæde sige om Torgils Skarde; her havde man hele den beundrede mand for sig: hans vennesælhed, hans gavmildhed, hans gæstebudsglæde — i det hele hans stormandssind.

Medens Nordboerne i deres opkaldelse betoner den genfødtes individualitet, følger de øvrige Germaner en anden navneskik, idet ætlingen ikke direkte benævnes efter sin forgænger, men får et navn der i sig optager led af frændernes navnemateriale; og efter alt at dømme beror den nordiske opkaldelse på en indsnævring af tankerne. Ætten havde to eller flere kendingsord i hvilke den fandt sin vilje og sin ære udtrykt; og

frænderne bar det ene eller det andet af disse slægtstegn, udvidet til navn ved en tilføjelse såsom stærk (*bold*), mægtig (*rig*), lykkelig (*red* og andre) eller *bjært*, d. v. s. strålende, videkendelig. Fyrsterne fra Kent hed Eormenric, Eormenred, Eorconberht, Eorcongote og Æthelbeorht, Æthelred, deres kvinder Eormenbeorh, Eormenhild, Eormengyth; *eormen* og *eorcon* er begge to ord som går på det store, det imposante i lykken. Den »sære«, gammelstolte æt som sad i Essex's kongesæde, kaldte sig efter *sax*, det korte sværd, efter *sige*, sejr, og efter *sæ*, der vel ikke er andet end sø, hav; der var Sæbeorht, Sæweard, Seaxred, Seaxbeald, Sigebeorht, Sigeheard, Sigebeald. Hos Vestsachserne er det *coen*, *cuth* og *ceol* som dominerer, pegende på fremfærd, på berømmelse og på skibsfærd — *ceol* er vel køl eller skib —: Cuthwulf, Cuthgisl, Cuthred, Cuthwine, Ceolric, Ceolwulf, Ceolweald, og således videre.

I Beowulf lever mindet om de gamle Skjoldunger: Heorogar med brødrene Hrodgar og Helge, og efterslægten Heorowearð, Hredrek, Hrodmund og Hrodulf; de havde til deres navnemærke sværdet, *heoru*, og ryet, *hrod*, *hred*. Det frankiske hus Merovingerne var stolt af sit *chlod* og sit *child*, ry og kamp. Østgoternes mærke var, så vidt man kan se, først og fremmest det gamle hellige *amal*, men ved siden deraf var kongstegnet *theod*, som ikke alene betød folk, men også i videre forstand betegnede det store, det som gik ud over almindeligt mål: Theodomer, Theodoric, Amalaric, og kvinder som Amalafred, Amalaberg. Fra det første århundrede, selve gryningstiden i Nordeuropas historie, får vi gennem sydlandske årbøger overleveret et par navne som blev båret i en cheruscisk kongeslægt: Segestes, Segimundus og Segimerus hedder tre frænder i romersk udtale; vi tør vel i disse navne genfinde ordet sejr.

Forskellen mellem den gamle, måske fællesgermanske opnævnelse og Nordboernes opkaldelse antyder et brud i tankegangen, en revolution, hvor den enkelte blev trukket frem og fik fri hænder til — efterhånden — at gøre det mest mulige ud af sig selv. Men ved alle åndelige tidsskifter ligger det ny helt i det gamle og det gamle helt og holdent i det ny; forskellen består i en omlægning af akcenten. Modsætningen mellem de to systemer betyder sikkert ikke andet og ikke mere end en ulige betoning af det personlige og det almene. Forud for den tid som fostrede det ny opkaldelsessystem går næppe en periode da man slet ikke genkendte den kommende som en der allerede havde været. Man troede den gang så vel som senere på menneskets leven videre efter døden, men ved slægtens forøgelse har tanken mere dvælet på at *det* genfødes, end på at *han* kommer tilbage. De døde fortsatte deres liv indtil de glemtes, eller så at sige opløstes i lykken, og alt imens foregik pånyfødselen af det uudtømmelige, — det evige kan vi nok sige, når vi tager ordet evig i betydning af lange tider der forude og bagude forsvinder i intet.

Ved barnets fødsel bryder frændelykken igennem i et nyt individ. Måske har begivenheden en udvortes anledning i at der er blevet en lykkelod ledig; måske, udvortes set; men død og fødsel står for et dybere blik ikke i et så retlinet forhold til hinanden. Den levende kan ikke ved simpelt hen at plumpe ud i sjælevældet få dette til at pible op i en efterkommer. Når en fødes, da er det lykkekilden som svulmer over, og når en død skal kunne frembringe denne svulmen, da må det være på grund af al den ære som han har i sig, eller som hævn over ham fremkalder. Når ætten øger på æren, lykken, livet, sjælen, da står der frænder op og gør gærdet både

videre og tættere. Viljen bliver ikke delt ud mellem flere individer, men viljen vokser, så at den trænger til flere virkemidler.

Når ættens mænd er ærekære og lykkelige, bliver dens kvinder frugtsommelige. Lykken må igennem moderen for at få styrke til at leve; men dette, at kvinden står på knæene for at føde barnet, er ikke nok til at indblæse det liv og give det del i lykken. I Norden blev barnet straks ført hen til husherren, og optaget af ham ved navn. Der hedder det f. ex.: »Denne dreng skal hedde Ingemund efter sin morfar, og jeg venter ham lykke på grund af navnet«, eller »Denne dreng skal hedde Torsten, og jeg ønsker at lykke skal følge navnet«. Betydningen af dette »venter«, dette »ønsker« ligger midt imellem et »jeg ved« og et »jeg bestemmer, jeg vil, jeg giver ham nu den og den bestemte lykkelod, jeg føder ham herved«. Det kan faderen sige, fordi han med navnet holder sjælen i sin mund og blæser den ud på barnet; han inspirerer ham med den lykke og den ære, den karakter og den vilje, den styrke og det udseende som ligger i den sjæl der hænger over ham. Med navnet gik lykken og livet og dermed freden og frændeværdigheden ind i barnet. Først da havde den lille en levende sjæl. Rundt om i lovene findes antydninger af at der havde været en old da barnets levetid regnedes fra den dag det fik navn. I England måtte man, selv efter at loven var kommen så vidt som til at stille det lille barn lige med den voksne mand, udtrykkelig slå en streg over de gamle distinktioner, ved tilføjelsen: hvad enten det har et navn, eller ikke har det. Hos Frankerne holdtes det barn der endnu ikke havde navn, vedvarende i en klasse for sig, med en ringere mandebod end rigtige mennesker.

Det vilde blive betragtet som en livskrænkelse, om en anden på eget ansvar satte et navn på barnet og dermed prægede dets sind og legeme og skæbne; man ved hvor illert endnu Olav for

op, da Sigvat i stilhed havde døbt og navnet sønnen Magnus. Og fast i den germanske retsbevidsthed står hadet til den der vover at sætte et øgenavn på en mand og derved plante ny sjælssegenskaber ind i ham. På den anden side kan der siges, at tilnavn bringer lykke, idet det jo forøger modtagerens hæder; stolthedens dybde skimtes endnu i den sene »overtro«, at den der havde to navne levede længer end den eennavnede.

En dreng der begyndte sin bane med et rigt, kraftigt navn, et som fader eller bedstefader eller en anden frænde havde fyldt med ære og fremgang, med ånd og sjæl, han havde fået meget forud. Det forstår endnu Torsten Siduhals søn, Magnus Godes tro mand. Han kommer på hjemvejen fra en pilgrimsfærd til sin konge, da denne ligger på sit yderste og allerede har beskikket sit hus og uddelt gaver til sine mænd. Der er intet lævnet til den sildekomne, men Torsten ønsker heller ikke gods; »men det vilde jeg, at du gav mig dit navn«. Kongen svarer: »Du har på mangan vis gjort dig fortjent til det bedste fra mig, og jeg under dig vel dette navn til din søn. Selv om jeg ikke har været en storladen konge, er den djærvhed ikke ringe for en simpel bonde at kalde børn efter mig, men da jeg ser det betyder noget for dig, skal jeg tilstå dig bønne. Det siger mig min hu, at i dette navn vil ligge sorg og ære.« Barnet får i navnet en fleg af kongelykken, men det skal han vide, at kongelykken er stærk, så stærk at en almindelig dødelig næppe har kraft til at bære den frelst igennem.

Faderens handling er lige så fuldt en fødselsakt som moderens nedkomst. Den lille tomme mulighed hørte i og for sig slet ikke med til ætten, havde intet krav på at kaldes frænde; og viste han onde tilbøjeligheder, tegnede han, med andre ord, til at ville blive niding, — noget som kunde skønnes på sådanne sikre kendetegn som vanskabthed eller fremmedartede

kropejendommeligheder, — så fik han slet ikke lov til at komme ind i lykken, han blev anbragt uden for livet, til den smule rørlighed der var i ham, også forsvandt. Han blev sat ud. En Germaner vilde have rynket øjenbrynene ved en så urimelig sigtelse som den at han satte levende væsener ud; og traf beskylldningen ham i et øjeblik da han var oplagt til at diskutere, vilde han uden tvivl rette floskelmagerens forvirrede hjærne med et rapt øksehug. Han vidste nok hvad liv var værd. Havde barnet haft mindste del i freden, måtte der ved udsondring fremkomme et hul, som krævede omhyggelig og forsigtig behandling.

Så virksom en part har faderen i den unges menneskeblivelse, at man kunde være fristet til at se vielsen som den egentlige fødsel. Hvad gælder da byrden, når barnet før adoptionen fra faders eller mandlige frænders side dog kun er en ting, som man ikke engang behøver at dræbe, men blot kaste ud som ikke hørende til menneskeheden? For os kan det være vanskeligt nok at forene faderens absolutte veto med de gamles lovprisning af ædelt ophav, og deres skulende mistanke overfor mænd som måtte råbe højt om deres fader for at ikke moderen skulde komme på tale.

For Nordboerne var byrd den eneste adkomst til ære og anseelse, eller dybere set, enebetingelsen for at en mand kunde besidde den dygtighed og den selvsikkerhed som æren og anseelsen forudsatte. Intet understykket kongsæmne kunde i længden forblive uopdaget; skiftingen kunde ikke skjule at han manglede en sjæl, det bevidner historien om Dronning Hagnys fejlslagne forsøg på at erstatte sine to grimme, »helsorte« sønner med et fagert trællebarn. Engang lå de to trælleunger og tumlede sig i gulvhalmen, mens Leif sad i højsædet og legede med en fingerring; så sagde den ene af brødrene: »Lad os gå

hen og tage ringen fra ham;« den anden helsorte var straks rede til selvtægt, men Leif bare græd. I denne lille scene har Brage Skjald nok til at gætte sammenhængen; han lader dronningen vide: »To er herinde, de huer mig, Hamund og Geirmund, Kong Hjørs sønner; men han, Leif, er trælkvindens søn, ikke din, kvinde, — en usling som få.«

I denne historie er det der var det tavse grundlag i Nordboernes menneskebedømmelse betonet med polemisk udtrykkelighed; dagligdags giver det sig til kende i spot over lavættlingen, forundring over opkomlingens ævner, og allerstærkest i frimændenes umiddelbare ærbødighed for den traditionsbårne. Så meget er vist: ingen kunde blive modig og dygtig uden at han tilhørte en modig og dygtig æt. De stakkels krystere, klodrianerne, hvem hænderne sad akavet på og hjertet galt i — ja, de havde måske en usikker chance hos kvaksalvere, kloge mænd der eksperimenterede med bjørneblod og lignende livselixirer, men kloge kure var vist ikke mindre nykkefulde den gang end nu til dags. Medicinen kunde ophæve sygdomssymptomerne, den kunde give kræfter og dristighed, men alene formåede den ikke at give den sundhedens ligevægt som i sig selv er kraft og mod, og man kunde befrygte at den førte til forstyrrelser som var syv gange værre end den uddrevne svaghed. En portion bjørneblod kunde gøre en mand til bjørn i steden for til helt. Den der fødtes i, af en stor lykke, havde en borgen for sit liv som han der så lyset i ringere kår, aldrig fik; han kunde gribe fuldere med hånden, uden frygt for at håndknytningen skulde glippe. Han var sikker på at have de og de lykkeegenskaber — dem som fandtes i ætlykken — med sig, og han vilde altid med umiddelbar sikkerhed vælge den afgørelse som var den ene rigtige og ene mulige i alle sager.

Den gamle lykkemand Glum havde engang en oplevelse,

der lærte ham at en byrdsfejl, selv om den er godt gemt, altid kan bryde frem i de afgørende øjeblikke og slå tankerne fra en. I Tveråslægten, som regnede sine led op til Vikingekåre, en af de store begyndelser i Norges genealogi, og som på mødrene side havde forbindelse med Norges konger, var der indkommet trælleblod; en mand som Glum havde givet friheden og som på en eller anden måde havde svunget sig op til velstand, var bleven gift med en — unævnt — slægting af frigiveren. Deres søn, Øgmund, var en lovende ung mand, som Glum tog til sig og holdt for jævngod med sine egne sønner. Da tiden kom, for Øgmund også udenlands, på eget skib som det sømmer sig et stormandsæmne; og på stormandsvis mældte han sin indsejling i Norges fjorde ved at løbe et langskib i sænk. Skibet tilhørte Hakon Jarl, som naturligvis modtog underretningen med megen fortørnelse og ikke opmuntrede de kuldsejlede sømænd til sagtmodighed, og dåden indbragte Øgmund et nakke-drag der gjorde ham til sengefyld den største del af vinteren. Nu var det som om han pludselig havde mistet al højfærd. Han så sin frænde Vigfus Glumssøn sidde i Hakons hird, og han vidste at jarlen vilde holde sig skadesløs i ham, hvis der hændte en af Nordmændene noget; og han skyldte ikke Glum at bringe ulykke over Vigfus, mente han. Så lod han slaget sidde. Vigfus mente anderledes; hans svar på Øgmunds retfærdiggørelse skærer lige ind til det syge punkt: »Hverken jeg eller min fader skønner på at du varer for mig, når jeg ikke selv gør det; det er andre ting som lærer dig at tage hensyn; som venteligt er, du slægter mere på trælleætten end på Tveråmændene.« Og Glums bitre udbrud til Øgmund efter hjemkomsten er en forstærket modstrofe hertil: »Hvad skulde du hytte ham, når han ikke hyttede sig selv; hellere havde jeg set jer begge døde og dig en hævnnet mand;« og han mindes den

gamle sandhed at ufrels æt er udrøj på manddom. — Det var byrdsmærket, at han så det mindre først, og at det voksede i øjnene på ham, medens de rette Tveråmænd kun så det der skulde ses.

Nordboerne havde et skarpt blik for psykologiske tegn på raceblanding; hos dem sad det ord løst: Hvem er det du slægter på? Og vi har ingen grund til den antagelse at kun den ene side regnedes for afgørende. Torolfs modstandere, de tidligere nævnte Hilderidssønner, kom aldrig udover den mangel ved fødselen at deres moder tilhørte en ringere æt end deres fader; det var en fejl som kunde spores i hvert eneste af deres ord, når de listede bag ind i hallen, så snart Torolf var skredet ud ad fordøren, og fortolkede og udlagde deres uvens handling, medens Torolf lod handlingen fortolke sig selv. Sagaerne kender da også det argument at en mands skurkagtighed skyldes moderblodet i ham.

Fra de øvrige Germaner kan det måske blive vanskeligt at fremføre noget vidnesbyrd der direkte giver os dagens dom over den halvbyrdige. Dog kan endnu i Kong Gunthrams dage en biskop, hvis øjne var blevet klarede ved modgang og embedets fortabelse, indse at byrdens vanrøgt var et led i folkets moralske nedgang; »hvor kan kongens sønner nogen sinde komme til at herske, siden deres moder gik lige fra trællebænken til kongens seng?« — det var hans stadige tema når samtalen gled hen på alvorlige ting. Den stakkels Sagittarius's oplevelser havde netop været af den art der plejer at give lideren det mest uhildede syn på modparten: han var blevet berøvet sit embede uden at have nogen egen retfærdighed at sætte op mod uretfærdigheden; Gregor derimod, som har fundet en plads til sin excentriske kaldsbroder i sit rundmaleri af det frankiske samfund, ser mere historisk på sagen: »Sagit-

tarius tænkte ikke på, at nu til dags holdes alle som har kongen til fader for kongebørn, hvilken så end deres moders byrd er.« Men selv om vi slet ikke fik lejlighed til at høre dommen udtalt i lydelige ord, kan vi læse os den til i menneskers praktiske adfærd. Man kan ikke være længe om at opdage hvor meget byrden gælder, også uden for Skandinavien. I sin stærkeste form måtte jo finfølelsen vise sig som en offentlig modvilje mod ægteskabelige forbindelser med lavættede. Og virkelig hedder det om Sachserne, at de opstillede jævnbyrdighed i ægteskabet som et bud : intet giftermål måtte bygge bro over kløften mellem adel og fri, lige så lidt som mellem fri og frigiven, frigiven og træl. Vor hjemmel for denne lov, en gejstlig levnedsbekræftelse fra det niende århundrede, forfattet af en munk hvis etnografiske viden indskrænker sig til en god sidefuld excerpter, hører til den art kilder hvis sætninger man ikke vurderer ord for ord, men tager en bloc på et skøn; om ordene går på en skreven eller en uskreven lov, om de gælder mange Sachserne eller kun en lille tidklike, må stå hen; så sippede formalister i social etikette som Sachserne var, vilde de sikkert være de nærmeste til at gøre et forsvarligt dogme ud af finfølelsen.

Et standspedanteri som det sachsiske hører, lige så lidt som nogen kasteafgrænsning, hjemme blandt folk der er stolte af byrden fordi de føler den og føler dens virkninger i sig; kun indirekte røber standsrettighederne, at der i forfædrenes karakter lå en stærk agt for blodets betydning. Men stivheden er dog et vidnesbyrd om en forbigangen byrdsfølelse, fordi den forudsætter denne byrdsfølelses død.

To ting er alle gode Germaner enige om : at den fri kvinde der giver sig trællen i vold ligger under for trælleuvirkeligheden og mister sin sjæl, og, at den ufri kvinde indgiver sine børn

ånd af sin trælleånd. Af træl kan der kun komme træl, den sandhed var for meget en selvfølge til at den kunde brede sig i retsbevidsthedens øverste lag; det der optager tankerne er frændernes bekymring for det forlis af ære som kvindens nedværdigelse betød, og ættens trang til at udrydde hende af jorden er bogført i lovbud om deres ret, eller endog pligt, til at gøre det. I Sverig, hvor de gamle linjer har bevaret deres hårdhed langt ned i middelalderen, men så til gengæld er blevet des voldsommere foldede og brækkede ved ny tiders pres, der er også den gamle vurdering af det menneskelige brudt, inden lovene kom i den overleverede form. På mange enkelte punkter har kirken, med sit fjendskab mod frillelevned og sin uvilje overfor slaveri, vundet en hel sejr, og fået sin sejr proklameret i form af lovparagraffer. Så kan loven komme til at lyde på, at ret ægteskab altid sikrer barnet friheden. Men rundt om til alle sider af paragraffen strækker sig den gamle opfattelse af manden som den der bæres af og har sin gyldighed fra en æt og en æts ære. På en historisk betragter virker da bestemmelsen i disse omgivelser med det isoleredes, det abnormes uhygge; og denne virkning forstærkes derved at ordene er kommet til at stå i kapitel med en gammel sætning, hvori en ældre tid har formuleret sin fordømmelse af kvinden; den kvinde der indgår ægteskab med en træl, skal gå avet ud af sin æt, hedder det, med ord hvis bitterhed kun er fuldt forståelige for den der kender de gamles tanker om avet og om æt. Den fri mand har naturligvis sin ret ubeskåret til at bruge sin trælkvinde som han vil, men de børn som avles i trællekrogen bliver ufri, uden ret til gang og sæde og arv med den fri kvindes børn. Det barn sidder i krogen og æder af sin skål blandt trællene, antyder norsk lov; det samme kan udtrykkes som det siges i Danmark: Har en mand avlet barn med sin

trælkvinde og er barnet ej frigivet, da bøder faderen ikke mere for hans gerninger end for enhver anden træls. Kvinden præger sit barn, det siger også de ord hvori Langobarderne har omskrevet en mands ret til at ægte sin egen trælkvinde: han skal først frigive hende, og ophøje hende i retmæssig hustrus stilling, da bliver hendes børn ægtefødte og arveberettigede; det ord hvormed lovene udtrykker hendes ny stand, hvad enten det er *vidibora*, ædelbåren, eller *viderbora*, genfødt, indeholder tydelig den tanke, at hun skrider ud af een tilværelse og over i en anden, en som er liv.

I al germansk ret, så langt vi har vidnesbyrd, gøres der forskel mellem den ægtefødte og den uægtefødte, selv om denne både er fri af byrd og anerkendt af faderen. Hos Langobarder som hos Nordboer, både Danske, Svenskere og Nordmænd, bydes der angående den uægtebårne: ikke som de andre, ikke til lige deling i arven, eller stærkere: lad ham få en gave af sin fader, og lad ham gå tilfreds med den til sit eget. Hvordan nu end den uægtefødte frimands stilling i ætten har været hos de forskellige folk, er der dybt rodfæstet en følelse af at der fattes ham noget som de andre har, eller en frygt for at han ikke er så stærk som frænderne, at han ikke er den klippe som en ubetinget tiltro skødesløst kan fæstes på, at arven ikke er velforvaret i hans hænder. Måske har en sådan følelse af forskel ikke altid eller alle steder fået lov til at være afgørende i den sociale udformning af frillesønnens stilling, men den har overalt været medvirkende i dommen over ham, om ikke som frygt, da som forsigtighed. Det lyder barokt, når Helge Drop-løgssøn i sin sidste kamp hånende råber til sin modstanders svigersøn, der trænger ind på ham: »Det kan nok være du vilde have gået på, hvis det havde været Helge Asbjørnssøns fribårne datter du var gift med,« — men der står netop den

virkelighed bag ordene, at hans hustru kun dårligt formidlede freden og æren over i ham; og den virkelighed er gammel nok og stærk nok til at give ordene brod: de bed Hjarrandi, så at han gik end hidsigere på. Og selv om replikken er helt og holdent islandsk i sin udformning, vilde en mand fra en anden stamme straks have følt dens vægt; samme utryghed som for Helge finder lige ud i ord, er til stede neden under lovbestemmelserne om den uægte søns stilling yderst ude i rækken af frænderne. På dette punkt havde kirken under sin stræben efter at trykke frillesønnen ned for at styrke monogamiet, en forbundsfælle i de gamle tanker, og det en forbundsfælle der virkede nedefra opad i sjælene og derfor kunde bruges til at afstedkomme store og hurtige forandringer.

Sikkert nok fødes man til at være den man er. Mellem ægteskab og løsere forbindelser, mellem de børn som havde et ligestillet fædrene og mødrene, og dem hvis moder ikke var husfrue, mellem byrd og halvbyrd går en af de skarpeste linjer i germansk tankegang, en grænse som aldrig sløres. Hvad end Tacitus har fablet af sit eget om barbarkvindens højtidsstemning når hun slog sin hånd i brudgommens og i tankerne gennemløb de farer som hun var bestemt på at ville dele med ham, så stemmer hans beskrivelse af ægteskabspagten med alle senere kilder i at fremhæve brylluppet som en hovedhandling i vore forfædres liv. Pagten var en begivenhed hvis sociale og juridiske rækkevidde betonedes ved et omstændeligt ceremoniel; den bragtes i stand med samme omtænksomhed som en fredslutning, hvor grunden lagdes tryggelig ved en samfælding af to hele ætter og deres lykke; den blev forberedt med forsigtighed ved en række højtidelige handlinger, hvis formtvang stod i forhold til den retslige vægtighed handlingen havde. Så kan man trygt slutte, at alle spekulationer over ægte og uægte

Og om "frillen"
"en datter har
en konge?"

fødsel, der lader denne institution stå som en gold pæl midt i Germanernes liv, må lide af en eller anden brist i tankegangen.

Atter og atter må det vise sig at vore ord er for små, og at de forestillinger som ordene af sig selv opbyder, løber panden imod de gamle fakta. Ordet fødsel må udvides således at hele det vægtige byrdsbegreb kan få plads i det. Når fødsel kan spænde over både nedkomst og vielse, da beror det på at den er noget mere end disse to; den er en fortid som kommer til gennembrud.

Byrden kommer gennem fødsel, den rette fødsel, som begynder med moderens veer og ender med faderens vielse. Man kan ikke umiddelbart af en kvindes skrig slutte, at nu fødes der; men skillelinjen ligger ikke på det sted hvor vi med vor tro på fødselsaktens absolutte gyldighed er tilbøjelige til at anvise plads, — når vi har set at et skel er uundgåeligt; ikke mellem en nedkomst og en besjæling sondres der, men mellem den dobbeltsidige akt gennem hvilken et menneske fødes, og den ligegyldige frembringelse som slet ikke er nogen fødsel. Det eneste sted hvorfra man kan se hvad der foregår, er ætten, og står man der, som en frænde blandt frænder, oplever man i det ene fald den lykke at en frænde bliver til, medens man i det andet blot er tilskuer til en ligegyldig hændelse, hvor et individ passerer forbi ens øjne, ud i intet, ud i trællevirkelighed, eller måske ud til en virkelighed der ikke kommer en ved.

Den byrd og lykke som sønnen tager af sin moder, presser sig ikke ind gennem det lille øjeblik da moderen handler og faderen venter, den hænger lige så meget i det liv som faderen nævner ind i ham. Vil man gå tilbage i historien for at finde det øjeblik hvorfra fødselshandlingen får sin tyngde og sin magt, vil man først komme til at standse ved den aften da

de to højtideligt indleder deres samliv; dette at de går åbenlyst til hvile sammen er mere end et blot juridisk kendetegn på at deres forbindelse har alle et ægteskabs virkninger. Men dernæst vil man også finde at samværet før sengeledningen, øllet, fremhæves som et sikkert tegn på forbindelsens dybde og ægthed; fremdeles står »købet«, den retsgyldige aftale bekræftet med kostbarheder, som kendetegnet på at de to er rette ægtefolk: moderen er købt med brudesum. Og endelig kan vægten også lægges på det øjeblik da manden hædrer sin kvinde ved at give hende ret hustrus gave; med fuld ret er morgengaven i Langobarderloven opstillet som den slutningsvelsignelse der udløser kvinden af hendes trællestand og gør hende til »født« husfrue. Hver for sig kan alle disse ceremonier fremhæves som den grundlæggende og som den afgørende, uden at nogen af dem forringer de andres vægt; ti alle står de som bevis for at der er sket noget nede i sjælene. Før svogerskabets indgåelse var de to frændekredse fremmede, nu er de forbundne ved en sammensmæltning af lykke og vilje; fra begge sider er der optaget sjæl af den andens sjæl, så at begges hamingja går styrket ud af »købet«. I det øjeblik da faderen optager lykke af en anden lykke og forener den med sin egen, da lægges grunden til den ægtefødte søns liv. Derfor kan visselig drengen kaldes en streng, en hårdtsnoet streng, men han er ikke en tvesnoet tråd hvor de to tvind ligger løst ved siden af hinanden, hans lykke er gennemens, faderens og moderens i eet. I virkeligheden er den hamingja som nu inspirerer sønnen, fuldt ud virksom i faderen; allerede faderen med sin æt ligner de mødere frænder og slægter dem på, og han må gøre det, så sandt han har så meget af mågernes ære i sig, at han kan lide med dem og stå under samme skjold med dem. Opkaldelsen i Norden kan forklares ud fra det enkelte optrin hvor faderen,

eller den der giver barnet navn, besinder sig enten på en af sine forne frænder eller på en af hustruens kreds, og siger sit: Han være det! Opnævningen derimod forudsætter et videre syn; for at vurdere den må man se, at retten og ævnen til at levendegøre den mødrene lykke ikke er indskrænket til det led som ved giftermål har bragt de to ætkredse i forbindelse med hinanden, men at giftermålet har frembragt både kraft og vilje ligeligt over hele ætten. Man opkalder ikke efter barnets morfader eller morbroder, man opkalder ættens måger og deres lykke.

Trods al tørst efter ry og eftermæle har de fleste af Germanerne måttet gå i graven uden at sætte sig andet mindesmærke end i lykkeligste fald en slægtstavle. For os er disse rækker af navne en liste og intet andet, men for navnenes bærere var registret i sig selv en historie eller et heltedigt, og et portræt af en karakter, og vi behøver ikke megen kommentar for at genopleve noget af den sindsberedthed der for slægten selv gjorde opregningen på een gang til et alvorligt gøremål og til en opbyggelse.

Historien ved ikke meget om Kong Penda af Mercia, og endnu mindre om hans fader, Kong Pybba. Vi må nøjes med et par kirkehistoriske fakta, netop så meget som kunde passe til en paragraf i Krønikernes Bog, om en konge der gjorde det som var ondt for Herrens øjne. Kun et eneste træk af menneskeligt minespil er bevaret i denne maske: hedning som han var, brugte han intet andet våben mod de kristne end hån, når de ikke gjorde troens gerning, hedder det; og på denne hångrimace synes man at kende en af de »sære« karakterer, der med rette kunde have sin plads ved siden af en Harald, en Hakon Jarl, en Chlodevech. Men selv om Penda var en rigsgrundlægger der

som Harald slog et høvdingeskab op til kongevælde, måtte han gå under med sine fædre; han er ikke falden for nogle kirke-mænds uvilje; kulturen har fældet ham med sin uryggelige dom som en af dem der ikke flød i strømmen, men stod på grund. I England blev den ny tid og den ny ånd ikke således som i Norge bygget ind i den gamle sæd; hver en pæl som dér rammedes ned for at bære det ny, tjente tillige til at binde det gamle fra at gå igen. Med den sidste hedning faldt riget, og stod det op igen, da var det med den første kristne Merciakonge. Men når nu Merciariget blev stående efter sin konges og hans kulturs fald, når det gik frelst igennem den krise som følger på en skabelsesperiode da opretholdelsen skal træde i stedet for fremfærdens naturlige ligevægt, og når det efter krisen hævdede sig som en stormagt, da var det fordi disse »vilde« krigere, Penda og hans frænder, tillige havde været rådsnilde mænd, der lagde grunden dybt til deres kongelykke. Denne æt havde, ligesom Halfdan Svar-tingerne i Norge og Merovingerne i Frankrig, forstået at lede omverdenens storlykke ind i sin sjæl, og at føde sin hamingja på ny og på ny, stærkere for hver gang, og ikke blot stærkere, men også rigere, med ny egnens kamplykke og med ny egnens herskelykke i sig. Et af de sikre tegn på Merciafyrsternes ævne til at underbygge deres åndelige vækst ved at hente lykke udefra, er svogerskabet med Vestsachsernes kongehus. Hvornår de to fyrsteslægter blev måger for første gang, ved vi ikke; kun så meget er vist, at Pendas søster var gift med Kong Coenwealh af Wessex. Og nu ser vi, at allerede en af Pendas brødre er opkaldt efter svogeren; han hedder Coenwealh, og til trods for at freden snart blev brudt, da Vestsachseren forskød sin hustru, fortsattes Coenwealhs gren af slægten med lutter vestsachsiske navne. Desuden forplantedes den fremmede hamingja på to af Pendas sønnesønner, i Wulfheres søn Coenred, og i Æthelreds

søn Ceolred, til trods for at den enes moder var kentisk og den andens northumbrisk.

Også mod nord kan vi følge ættens aspirationer; Pendas forbitrede kampe med de fromme konger Oswald og Oswiu af Northumberland står på en eller anden måde i forbindelse med det faktum, at to af hans sønner var gifte med døtre af Oswiu. Og allerede i samme generation opdukker i den merciske slægtstavle de ejendommelige northumbriske navne, der taler om en familie som var stolt af sine guder; Pendas broder Eowa kalder sine sønner Alwih og Osmod. Også det *æthel* som træder frem i en af Pendas egne sønner, Æthelred, har gammel hævde i Northumberland, men på grund af sin almindelige karakter er det ikke noget utvetydigt slægtsmærke.

En anden stræberæt, hvis navnerække for os endnu bærer vidne om lykkens berigelsesæвне, er Merovingerne. Deres første historiske navn er Childeric. Denne konge står nærmest til at kaldes Frankernes Harald Hårfagre, og ligesom den norske rigsgrundlægger havde han en del af sin lykke fra et naborige. Der fortælles i sagnets form, at han en tid lang opholdt sig i østen, i »Türingen« hos Kong »Bisinus«, og at Østerlandets dronning af beundring for hans manddom fulgte efter ham til Franken og blev moder til den næste storhed i ætten, Chlodevech. Hvad denne myte betyder omsat i moderne historiske proportioner, ved vi ikke, men at den siger noget ligger antydnet i navnene på Childerics døtre Audeflæda og Alboflæda, eftersom man også andensteds finder et *alb* og et *aud* visende tilbage til det samme mystiske Türingen med dets endnu mere mystiske Kong Bisinus. Senere forbandt Childeric sig med Theodoric den Store, og gav ham en af sine døtre til ægte; Chlodevech ventede sig, som en historieskriver udtrykkeligt siger, meget af svogerskabet, og derfor skyndte han sig at indlemme lykken i

sin æt, ved at opkalde sin søn efter den store Goterkonge. — De følgende generationer særmærkes af forbindelsen med det burgundiske kongehus; navne på *gunn*, som Gunnthramn, og *chrote*, som Chrotesind, er symbolet på sammenknytningen. Hvad de øvrige navneforøgelser, som Ingomar, Chramn, eller Charibert, betyder for ættens historie, er vi ude af stand til at opklare; man kan gætte på at de delvis står i slægtsrækken som mindesmærker over de rivaliserende frankiske ætter der efterhånden blev opslugte af sejrherrenes linje. Alle disse indoptagne navne betyder først svogerskab, men dernæst anmasselse af lykke og vilje; når man havde så meget burgundisk sjæl i sig som Merovingerne, kunde man trøstigt sætte sig i det fremmede sæde, uden fare for at ens lykke skulde svigte i det ny land.

Overfor disse gamle realister, der omfødte fremmed lykke og fremmed ret til kød og blod i sig selv, slår vore svage forestillinger om tilgiftning og nedarvning ikke til. Vore ord og tanker lader os kun ad lange omveje nå ind til den art af sjælehistorie som ligger i disse slægtregistre; men har vi først ladet os føre så vidt, springer også genealogien frem som det udtryk der siger alt, og siger alt på den rette måde, som den autentiske illustration på fødselen, der ikke lader sig fuldt erstatte af nogen anden, netop fordi den er afsat af livet selv. Og det symbol den fremkalder for vore øjne, er ikke en fader der fra sit »knæ« i slægtsfølgen prøvende sender blikket op ad de to veje som løber sammen i ham, i håb om at det må møde en der kan give navn til hans barn; vi ser en mand sidde inspireret af en lykke der er hans, hvad enten han selv eller en anden har bragt den sidste forøgelse ind i den, og han tager af hamingjaen og bestemmer sin søns »alder«.

»Jeg »ønsker« denne dreng lykke i navnet,« det er et ord, mægtigt til at virke netop det der ligger deri efter gammel sprogbrug. Den der siger det véd at han kan gøre sine ord »hele«. I den gamle sæd havde man ingen agtelse for halve eller betingede resultater; selv når der, som ved giftermål, udkrævedes en hel række af formaliteter, måtte hver enkelt handling have den hele virkning i sig for overhovedet at være gyldig. Kunde derfor faderen ikke give barnet virkeligt liv, og liv ubeskåret, da havde han slet ikke formået noget. Han kunde da også tage af sig selv og af sin sjæl for at føde et menneske efter at det var blevet gammelt. Når Islændingene fortæller tendenshistorien om Harald Hårfagre der tvang Adelsten til at fostre en af hans sønner, ved at lade sit sendebud sætte drengen på den engelske konges knæ, digter denne replik sig af sig selv for dem: »Nu er barnet din knæsatte, og du må frygte og ære ham som du frygter og ærer din søn.« Hvad nu end forfatteren og hans kreds har tænkt ved disse ord, går kraften i dem tilbage til den erfaring, at en handling som den Nordmanden listede Adelsten til at foretage, virkelig snoede tråde mellem den siddende og den der sad på hans knæ; ordene kommer som en eftervirkning af den oplevelse, at sjælene blandedes og at freden og frændefølelsen voksede.

Uden al tvivl kunde sjælen fornys i en mand, så at han fødtes ind i en anden æt end den han ved byrden tilhørte. Ved ætledningen, adoptionen fik den optagne en ny lykke, ny planer, nyt mål foran sig, han fik minder og forfædre til fælles med sine ny frænder, han fik deres »fred« i sindet, deres hævnvilje, deres ære. Endnu gennem Cassiodorus's pompøse latin kan der trænge en efterklang af Germanernes fortrøstning til den adopterede; denne Theodorics pennefører berører lejlighedsvis mindet om Gensemund, der blev optaget i Amalernes

slægt og i den grad bandt sig til Amalerne, at han bevarede sin troskab mod de rette arvinger, selv da tronen blev tilbudt ham.

Så kan det da umulig være andet, end at manden blev genfødt fra grunden af og optog en helt anden sjæl i sig. Der må være foregået en forandring inden i ham, en fødsel, som ikke blot greb ind i hans tankeverden, men også over i hvad vi kalder karakter, i ævner. Den nordiske barnefostring var i sit inderste væsen en adoptionshandling, og til trods for at antagelsen i barns sted for fristatstidens Islændinge var et stykke nede ad vejen til at blive en køn skik, gik oplevelsens kraft aldrig helt af den. Fostersønnen følte fred overfor sin fosterfader, så at han tog sig hans krænkelse nær som sin egen, og førte hans ret igennem på trods af folks mening om rettens art. Vigfus Glumssøns pietet overfor en Halvard, hvis karakter i bedste fald kan hedde tvivlsom, er intet overdrevent eksempel på følelsens inderlighed. Halvard fik skyld for at være en vindesyg person, og man ymtede om at han ikke var nøjeregnende med midlerne; der var meget som tydede på at en halv snes beder og en liggefed galt havde taget vejen til hans gård, og sikkert er det at de aldrig fandt vejen derfra igen. Hans ende blev kummerlig: da den fornærmede ejermands søn kom til ham i lovens ærinde, så han ved første øjekast at hovedet sad løst på tyven — og sparede sig fornuftigvis stævningen. Glum lod ham ligge omtrent som han havde redet, uden en ærlig mandebød til hovedpude; men Vigfus, som havde været udenlands mens sagen afgjordes, fik aldrig ro over sig førend han havde mødt Halvarfs banemand, og havde givet sin fosterfader en hævn ned i graven. Og for sagamanden var det ikke betydningsløst, at Einar, der på dette punkt træder ind som en af de farligste i rækken af Glums modstandere, var fostersøn af galtens ejer; han lader ham skyde sin ansvarsfølelse ligeligt ind

under fosterforholdet og under det frændskab der forbandt dem: »han kendtes ved sin forpligtelse til at forfølge sagen efter sin frænde og fostbroder.« — Der hvor freden er draget ind, må ganske sikkert hu og sind følge efter; forvisningen om, eller rettere oplevelsen af denne sjælsforandring er forstenet i ord-sproget: man slægter sin fosterfader på for en fjerdedel af sig selv.

Den halvbyrdige var da ikke udelukket fra at blive født; han kunde, lige så vel som trællen, fornys, ja fødes så grundigt at der i virkeligheden ikke blev rest tilbage, hverken af den gamle krop eller den gamle sjæl. En sådan genbyrd betød knæsættelsen eller, som Svenskerne sagde: skødsættelsen. Når Uplandsloven i en paragraf helliger uægte børn til fuld ære ved deres forældres senere ægteskab, men i paragraffens overskrift kalder dem for skødsædebørn, ser vi atter et af disse karakteristiske eksempler på modstriden mellem de gammelkloge ord og de unge tanker. I de norske love får vi ættelningen beskrevet i hele dens dramatiske fylde: Der slagtedes en treårig okse, og af huden på dens højre fod lavedes en sko; under et højtideligt gæstebud blev skoen stillet frem på stuens fornemste plads, og een for een trådte ættens medlemmer op i den: først faderen som ledte i æt, derefter sønnen som blev ledet i æt, og efter ham de øvrige frænder. Fra det øjeblik havde sønnen ættens fulde liv i sig, som det tydeligt ses på de virkninger der retsligt tilskrives handlingen: han tager arv, han hævner, han forfølger sager, han er en af sine. Den formel hvormed faderen bekræftede hans frændeværdighed, indeholder i gamle ord den sjælshelhed som vi udtrykte ved lykke og ære og fred: »Jeg leder denne mand til det gods som jeg giver ham, til gave og gengæld, til stol og sæde, til bøde og ringe, og til fuld mandsret, som om hans moder var købt med brudesum«.

Det samme kan udtrykkes på svensk med: Inden en mand er ætledet, må han ej stå blandt edsmænd, må ej afslutte køb, og alt hvad der øves mod ham, øves som mod en træl; men når han rettelig er ledet i æt, når frænderne har udtalt deres højtidelige: vi tager ham i bo [æt] med os, da må han både angribe og værge sig på tinge, da må han indtage sin plads blandt edsmænd når hans æt aflægger vidnesbyrd i sager mellem mænd. Og når ætledningen er fuldført som alt sig bør, da er den indtagne født så fuldkomment som den der har ligget nogen og sprællet mellem den ætbårne kvindes knæ; hvad han end har været, træl eller fri, skal ingen kunne skelne ham ud af ætten. Han adskiller sig ikke fra sine brødre i at han er født af fader uden moder, ti hvad enten nu optagelsesceremonien har indbefattet en adoption fra husfruens side eller ikke, så var hendes fødsel, hendes lykke, og de mødrene frænder indesluttet i den sjæl som faderen nævnede ind i ham. Ætledingen har fået byrd, han har fået en hel sjæl og en fortid.

Disse to realiteter: sjælefornyelsen og byrden, udgør modpolerne i Germanernes livsopfattelse; de to tilsammen bestemmer det retslige syn på ægthed og uægthed. Moderne følgestrængthed kan ikke komme ud af det med to så genstridige kendsgerninger som den at Merovingernes kongeslægt åbenbart ikke skiller uægte fra ægte i deres egen familie, og at en mand i folket som Sagittarius dog var, selv om han måske ikke var af folket, kan have så klart et syn på forskellen; så må da den stakkels biskop til al sin anden ulykke føje den, at få sine jævne ord omfortolket i lærdom og skarpsindighed. Visselig fødte Merovingerfyrsterne deres sønner så at de kunde se hele verden an til at gøre deres vielse ugjort; og næppe vil nogen der kender en germansk lykkemand på nærmere hold, tvivle om at der er gået mange Germaner hen over jorden, som skyldte

en sådan fadervilje deres byrd. Men så vist som respekten for byrdsrenhed og byrdshelhed var et levende element i folkesjælen, og det et af de lag i kulturen der tjente til at holde den frisk, kan den hvilket som helst øjeblik springe i vejret, som et råb mod en mand, som en anklage, en hån eller en mistanke.

Og agten for byrden satte sit præg på folkets liv, ikke ved at fornægte det faktiske, men ved at gøre det faktiske uangribeligt. I Norge skulde ved ætledningen alle frænder være til stede og træde i skoen, for således een for een at overdrage den ny mand ret til livet og del i livets rettigheder; de spæde børn, som endnu ikke havde alder til på egen hånd at deltage i handlingen, bekræftede optagelsen af deres broder ved at sidde på faderens arm når han steg i skoen. Samme betingelse for adoptionens gyldighed er vel bleven stillet af andre Germaner, uden at vi derfor tør sige at den overalt har indsnævret faderens ret på samme måde som i Norge. Der fandtes andre midler, hvormed styrken i genfødselen kunde fæstnes og virkningen blive synlig for verden. Hovedformålet med ceremonien er ikke det at gøre omskiftningen i den ny mands tilstand vitterlig, men at gøre forvandlingen reel, så at den trådte verden i møde som en kendsgerning som alle måtte føle. Barnet sad ikke på sin faders arm for at figurere som en tilkendegivelse; han gav lykke fra sig, og han vilde, når han kom til skels år og alder, føle det frændskab som han havde stiftet uden at vide af det. Derfor var den tinglysning som foreskrives i danske og svenske love, i og for sig ikke virkningsfuldere end den handling en fader selv foretog, når han i sig havde koncentreret en stor lykke. Og når de norske love simpelt hen kalder den lovligt og retsligt ætledede en mand som alle andre, med samme mandebod og samme retsværdi som frænderne, taler de et ældre fyndsprog end den

svenske, der siger at hans bod dog skal stå tilbage for frimandens, »fordi hans æt er halvt træl«.

Ved siden af de ægte frænder synes da at stå en klasse mænd som har livet, som handler i lykke, som værnes på æren af ætten, men som dog mangler noget. Når trælkvinden tilkaldte faderen ved sin nedkomst, og han lod sig hente for at tage imod barnet og nævne det, således som Høskuld gjorde ved sin søn Olav, da var drengen fri, og han kunde vel, som Olav, blive til store tidender; men han sad jo dog afsides ved arvedelingen med sin bare gave i hånden, den som faderen havde givet ham ud af arven. Og sådan beskriver virkelig lovene den uægtefødte søns kår, både i syd og i nord. Der er fra germansk standpunkt noget unaturligt ved denne klasse frænder, der ikke arver, men nok kan få en lille arv som gave, der har ære nok i sig til at aflægge ed, der deltager i forfølgelse af sager og har del i bøder så vel som i bortgiftning af frænker, men altid til sidst, for sig selv, med en ringere lod end de andre; frænder, der nok kan blive betroet til at tage ansvaret for ærens opretholdelse, men kun når ingen bedre lever. Deres stilling er et kompromis, der går på trods af kulturens ånd. Vi må imidlertid blive stående ved den kendsgerning, at en slig halvstilling var mulig inden for et samfund der var bygget på den gamle kultur, og levede på den gamle ære som al menneskeheds grundlag. Man kan muligvis læse de halvbyrdiges skæbne og grunden til deres svaghed ud af det gamle ord der i Norge bruges om adoptivsønnen, når han gennemgår den fuldstændige ætledning: »Den mand skal ledes til mænds og kvinders skød«. Hvis meningen er den, at han dermed får et fuldt mødrene lige så vel som fædrene, da antyder sætningen sikkert nok den psykologiske brøst der skiller den ikke-ættede fra hans brø-

dre. I langobardisk lovsprog modsættes den ægtefødte søn som *fulborn* den uægte, men anerkendte, og da ordet tydeligt nok stammer ned fra en tid da forskellen var en realitet og ikke en juridisk distinktion, kan man ikke komme uden om den bogstavelige betydning: fuldt født, til forskel fra: mangelfuldt født.

Og så gaves der da en udvej hvorved krysteren kunde blive sikret mod tilbagefald. Når ordet har lydt over ham: »Nu hedder du ikke mere Høtt, nu skal du hedde Hjalte«, da er han forløst fra fejgheden, da er han indpodet på en levende stamme.

Fødselen, frændetilblivelsen er ganske vist en begivenhed som står over alle andre hændelser i betydning for ættens liv, men dens enestående karakter beror på at indvielsen er den højeste og mest potenserede form for sjælemeddelelse. Når den hellige handling at give barnet navn, har en sådan magt til at forlene med en skæbne — eller til at berøve en skæbne —, da er det netop fordi denne nybegyndelse i sig opsummerer kraften fra alle de sjæle- og lykkefornyelser — fornyelser i venskab, i svogerskab, i dagligt samkvem — der er nødvendige for livets trivsel, og som mellem år og dag bestemmer menneskers forhold indbyrdes.

Vi må uden tøven godkende den tanke at et menneske kunde fødes flere gange; og den konsekvens som vore egne tanker drillende stikker frem, at den enkelte da fik to eller endda flere fædre, kan vi frygtløst gribe om, ordene brænder ikke. Fostersønnen følte, at den på hvis gård han voksede op, var hans fader, og han følte at i hjemmet hvor hans brødre var, havde han også en fader. Men han tænkte ikke forholdet på samme måde som vi; han sagde ikke det vi siger, fordi det ikke faldt ham ind at holde de to sammen, og sige een—to. Og vil vi vide hvordan hans tanke faldt, behøver vi blot forstående

at høre sønnen kalde sin fader og faderen sin søn med ordet frænde. Dette navn var grundtonen i alle de nærmere slægtsbetegnelser, på samme måde som nu omvendt fader, moder, søn, broder alt efter omstændighederne er grundtonen i ordet slægtning. Faderskabet overskyggedes af freden, og fik sin styrke derfra, så at han der avlede gjorde det i kraft af sit frændskab; faderforholdet var da ikke noget som stod over alt slægtskab, men netop et segment af frændefølelsen. Eller fra den anden side set: frændskabet består deri at have del i hamingjaen, ikke i at være bleven født.

På Harald Hårfagres tid, eller i den generation der fulgte, var de gamle livserfaringer for en stor del blevne til oplevelser der fandt sted i hovedet; man følte kraften i det der skete, og forpligtelserne som udsprang af handlingen, og man vidste fra hvilket ceremonielt øjeblik følelsen tog sit udspring, men man fornå vel næppe kraftens fødsel mere. Den ætledede oplevede freden i sig, ærens uro, lykkens tryghed, men han mærkede ikke genfødselen som et pust, hvor han snappede efter det gamle vejr når det forsvandt, og lettet trak lungerne fulde af den ny luft. Når alligevel minderne fra hin tid så fuldkomment slutter sig sammen til et livsbillede fra den gamle sæd, da er det fordi der ikke fortælles om generationer der tungt og trægt slæbte på nogle døde former, men om mennesker der levede disse former og i dem fandt den naturlige modus for alt hvad de foretog sig.

I alt det ydre er Hakon Adelstensfostres liv en kraftig illustration på formernes kraft. Harald Hårfagre havde avlet ham med Tora Mosterstang, hedder det. Da moderen følte stunden nærme sig, ilede hun til skibs fra Moster nordpå til Sæheim hvor kongen opholdt sig. Barnet skulde fødes hos Kong Harald og i hans hænder. Men hun nåede ikke frem, ti da de under-

vejs, efter skik og brug ved sørejser langs kysten, lagde ind til havn for at overnatte, måtte hun føde sit barn på en sten ved landgangsbroen. I steden for Harald blev det kongens nære ven og besvogrede, Sigurd Jarl, der plantede navnet i den lille, og han kaldte ham op efter sin fader, den gamle jarl på Hålogeland. Barnet blev da født lige ind i den Haraldske æts mødrene, og kom måske aldrig reelt i slægt med Toras frænder. Senere har utvivlsomt Harald anerkendt drengen som sin og fuldgyldigt optaget ham som sin ætling, siden han lod ham opføde på kongsgårdene sammen med hans moder. Da Hakon nu som en femtenårs knøs vendte hjem fra den gådefulde opfostring hos Adelsten for at kræve sin arveret, var det hans første tanke at gå til Sigurd Jarl; og under hele hans brydsomme regeringstid var Hladejarlen for ham netop hvad en frænde kunde være. Bedømmelsen af de to som politikere kan aldrig løsnes fra den form som en kulturhistorisk tradition iklæder forholdet imellem dem; Sigurds solidaritet er ubetinget, den er uafhængig af stemninger, uangribelig for alt hvad der kan komme imellem, selv i det øjeblik da den ny tro i Hakon kommer til at stå skarpt overfor den gamle sæd i jarlen og hans kreds; den begrænses ikke af nogen mulighed for at tage en anden stilling, og derfor kan den aldrig broddes med en antydning af at han kunde komme til at befinde sig på en anden side. Da Sigurd Jarls ældste søn blev født, vandøste Hakon ham og gav ham sit navn; han voksede op til at blive den Hakon Jarl der en tid lang viste sig i stand til at fylde Haralds kongesæde.

I enheden mellem det fælles og det individuelle går også alle tanker om døden op. For Nordboerne var et navn, et ry nok

til at tage al bitterhed af døden, fordi eftermælet var et virkeligt liv, et liv i frændernes fortsatte lykke og ære.

Der er kommet noget moderne over Nordboernes råb efter liv; vi føler en ny tid igennem det. Ordet ry har fået en åndig klang i vikingetiden, og det kan ikke nægtes, at eftermælet har købt sin skære glans på bekostning af indre, substantielt liv; det er steget så højt at det har revet de rødder over som gav det jordisk næring, og er nu henvist til at opholde sig ved ideelt rov. Og som det går overalt hvor en kultur begynder at lutre sine værdier til overåndelighed, endte idealerne i overspændthed og holdningsløshed: råbet på ry bliver mere og mere anstrængt, som om den råbende skulde overdøve sig selv; den stakkel har hele sit jeg i hovedet, og kan derfor ikke føle på sig om han er mæt eller sulten. I stedet for den gamle tids æreshelte træder æresatleterne, der farer landet over for at søge berømmelse, og stønner af livslede når de ikke kan finde nogen at måle kræfter med. Vore tidlige forfædre havde ikke foregrebet moderne opdagelser om udødelighed i gode gerninger eller gode viser. De vilde sikkert have udtrykt sig i stærke »fuldbødes ord«, hvis man havde antydnet for dem, at den rette, og eneste, udødelighed bestod i at folk talte om en når man var død, — hvis man da havde kunnet få dem til at fatte et så barokt indfald. Og vikingetidens mennesker er endnu ikke blevet så moderne, at de helt kan undvære håndgribeligheden.

Den gamle Jøkuls opvækkelse i Ingemunds næstældste søn skal i følge sagaen være opfyldelse af en bøn og et løfte. Jökul, den højættede stimand som Ketill Raums søn Torsten nedlægger, skænker sin banemand livet på betingelse af at denne ægter hans søster og genopliver navnet på en af sin æt, — »og deraf venter jeg mig velsignelse«. Jökul er ikke tilfreds med den lod af liv han har haft, han vil leve mere. Samme motiv

er anvendt i Svarfdoela, hvor Torolf, en brav yngling fra Nau-medalen, som allerede på sit første vikingetog får bane, døende beder sin broder, Torsten, om at forplante hans navn over på efterkommerne: »Mit navn har kun levet en stakket stund, og så vil jeg blive glemt så snart du går bort; men jeg ser du vil øge ætten og blive en stor lykkemand. Jeg vilde at du lod en søn hedde Torolf, og alle de lykkeegenskaber (*heillir*) som jeg har haft, vil jeg give ham, da tror jeg mit navn skal leve så længe verden bebos«. Og Torsten svarer: »Det vil jeg gerne love dig, ti jeg venter det skal blive til ære for os, og god lykke vil følge dit navn så længe det går i ætten«. Han holder da også sit løfte, og den ny Torolf bliver lig sin frænde.

Svarfdoelas fortælling om de to brødre er åbenbart den rene, konventionelle romanscene, og skudsmålet roman kan næppe heller de allerførste kapitler i Vatsdoela undgå, selv om der tydeligt nok under et novelletilsnit skjuler sig familiesagn. Men motivet bærer sin værdi på panden, det er en literær forstening af tanker og ord som altid var mulige. Utvivlsomt sidder i Torstens og Jøkuls længsel efter at vide sit navn og sin berømmelse genoprejst i lyset en egoistisk lidenskab, noget som kommer nær op til den angstfulde hungren efter en fremtid og et håb, som vi kender fra andre tider og steder. Men også på dette punkt mærker vi endnu det gamles magt til at bære og til at mildne hungerens gnaven. Deres livsbegær mættes ved forvisningen om at æren og lykken ikke skal komme til at ligge nede. De er fuldt ud tilfredse med at genopleve livet i en anden mand, og spørgsmålet om deres egen identitet kan slet ikke nå frem gennem de gamle forudsætningers masse. I Torolfs ord: »Ham [den tilkommende navne] vil jeg give al den lykke jeg har haft, og da tror jeg at mit navn vil leve så længe verden bebos,« har vi på en måde to forskellige tænke-

sæt lagt oven på hinanden, eller, nærmere sandheden: gamle forestillinger er stivnede til et mønster, ind i hvilket nyere tanker uvilkårlig føjer sig, når de kommer for at kræve udtryk.

Vil vi ret vurdere trygheden i Jøkuls eller Torstens dødsro, kan vi sammenligne dem med senere livshigende sjæle. I moderne tiders folketro ser vi konsekvensen af genfødelestan-ken gennemført med den følgestrængthed som karakteriserer enhver konsekvens, når den er bleven frigjort for halvdelen af sine egne forudsætninger. Der trænger de afdødes griskhed efter igen at slippe ind i de levendes liv — blive »rejst op«, som udtrykket lyder i Norge — sig hårdt, ja brutalt frem. Lokkende og truende kommer forfædrene i drømme til husmoderen når hun går med forventninger, indprænter hende deres betydning og deres magt, og lader hende forstå, at hvor hverken lokken eller truen finder indgang, der kan hævnens finde vej. Hvor nær end en Torstens eller en Jøkuls længsel efter at vide navn og berømmelse sikret kommer denne egoistiske lidenskab, ligger der dog en dyb kløft mellem dem og deres efterkommere. Den utilfredse døende talte dengang om genfødselen mere som en materialisering af eftermælet end som sin egen begyndelse på ny. Nu er der foregået en hel omvurdering i livsbegreberne: siden dødsningene har deres centrum i sig selv, er i virkeligheden deres berettigelse til nyt liv gået tabt, og deres eneste håb er det de kan true sig til.

Udødelighed består i at forblive i lykken og æren og vide den sikret; lad tanken på egen velfærd rejse sig så stærkt den vil, — og utvivlsomt kan den stige til en patos der i kraft ikke giver Torstens og Jøkuls lidenskab noget efter, — den kan ikke tage form af et: hvad skal der blive af *mig*? Så længe livet er uadskilleligt knyttet til en helhed, så at den enkelte slet ikke kan eksistere som enkelt, mangler den brod som skulde sætte tanken

på egen inkarnation i bevægelse. Den døde så vel som den levende frænde lever i sine ætfeiler: han tænker deres tanker og deres ære, han vil deres vilje, han føler deres følelser, han er deres krop. Han gennemvarmes af den hjærtekvægende ære som han selv lagde grunden til og som andre holder ved live, han mætter sig af lykken, og han handler med, virker og råder. Og dermed er dilemmaet: at være eller ikke-være, udelukket på forhånd.

Men når så manden har fået forvisning om at hans lykke og ære er trygt forvaret, og han har lukket øjnene, begiver han sig til det sted hvor hans slægt opholder sig, — han »drager hen for at se til sine frænder«, som Egil siger om sin søn, — og der ankommer han i sin hele, fulde person med legeme og sjæl og fuld udrustning. Ikke som en ånd, der har lagt sit futteral til side og tænderklaprende lister ned ad Helvejen, men som et menneske, med menneskenatur. Hele manden fortsætter ganske simpelt sit liv, under noget andre vilkår, men stadig i lykke, sandsynligvis lidt ringere end før, måske også i visse henseender lidt kraftigere. Han rider sin hest og bærer sit sværd, som han lader blinke på våbentinget hvor de døde samles, og til sin rastløse færden behøver han en solid udrustning, et godt smedet og godt syet våben, der falder bekvemt i hånden, sådan som han er vant til. Han er en massiv person, til at tage og føle på og til at kæmpe med. Vi skal ganske vist ikke helt karakterisere ham ud fra de komisk-gyselige gengangere som rumsterer i en del islandske sagaer, karle der vrider halsen om på folk, eller måske endogså løber rundt med deres eget hoved i hånden og bruger det til at banke på døre og på fjender med. Noget må man holde disse højboer til gode; deres egenskaber er tilpassede efter det literære milieu som de er sluppet ind i, idet de har måttet indrette deres genfødsel væsentlig på

at gå igen fra det ene kapitel til det andet, og fra det ene digterværk til det andet, og har måttet udvikle deres korporlighed ensidigt på at hjælpe helten til spændende situationer. Men svagheden ved dem er endda ikke den, at de er for håndgribelige, heller ikke egentlig den, at de er overdrivelser; de adskiller sig fra deres forgængere deri at de har mistet noget. Hvis man kunde gøre dem hele, både legemligt og sjæleligt, så vilde øjeblikkelig deres fremtræden få den rette form. På grund af tidernes og tankernes omskiftelse er dødningene blevet forudbestemte til karikaturer, derved at den ene side af deres væsen — deres ihærdighed i at stampe omkring efter døden og tage sig noget for — bliver stående uforandret, medens selve menneskeligheden, det at være vågen for og bestemt af det aktuelle, visner i dem. Men indirekte åbenbarer de dog noget af den gamle dødnings natur: denne Glam, der rider hustaget så at det brager i alle bjælker, og er ved at knække arme og ben på Grettir, denne Torolf Bøgefod, der løber efter hyrderne og slår dem blå over hele kroppen, har ikke megen realitet i sig, men de har en virkelighed bag sig; de nedstammer fra håndgribelige hedengangne, som meget vel kunde tage et brydetag med levende, og som måske ikke gav sig førend deres rygrad var knækket eller deres hoved hugget af.

En enkelt gang — i historien om Hermod — hedder det at de døde træder ganske anderledes let på Helbroen end de levende; men den iagttagelse har vistnok kun en relativ gyldighed. Efter de levendes erfaringer i underverdenen at dømme, var både veje og broer bravt solide, åbenbart beregnede på et fast fodslag, til forskel fra de rigtige åndelande, hvor alting bæver. Digteren af Eireksmål opnår sin indgangseffekt ved fuldt lovlige midler, når han lader Odin fare op af søvne ved Erik Blodøkses og hans følges drabelige trin: »Hvad er det for

drømme? Det var mig som i morgendæmringen, at jeg gjorde plads i Valhal for våbendøde skarer; jeg vækkede ejnherjerne, bad dem stå op, brede halm på bænke og skylle ølkarrene; valkyrjerne skulde bære vin om, som var det en konge der kom.« Drømmen var ikke et gækkeri, det kan han mærke på at den har varmet hans hjerte, og han råber ud: »Hvad runger der, Brage, som om en mængde på tusind eller større rørte sig fremad?« »Væggene brager fra gavl til gavl,« lyder svaret, »som om Balder kom tilbage til Odins sal.«

I versene om den døde Helge der besøges i sin høj af Sigrun, har vikingetidens forestillinger om dødningsenes realitet fået sit ideelle udtryk. Sigruns trækvinde gik en aften forbi Helges høj, og så Helge ride til højen med mange mænd. Hun mældte sit syn til Sigrun. Sigrun gik i højen til Helge: »Ulivs-konge, et kys først, inden du kaster blodig brynje. Håret bøvner af rim på dig, Helge. Gennemblødt er du af bloddig. Klamkolde er dine hænder. Sig mig hvad jeg skal gøre.« — »Nu lader vi drikken smage, om jeg så er dreven fra lyst og land, og ingen synge klagesang, selv om sårene lyser røde på brystet af mig; nu er kvinden kommen — lukkede døren efter sig — i høj til mig dødning.« — »Her har jeg redt leje, Helge, kummerløst: jeg vil sove dig i favnen, så villig som da du var levende.«

Denne Helge og denne Sigrun personificerer, i poetisk forklarelse, vikingetidens tanker om forholdet mellem død og liv. Som Helge tænkte man sig de døde, og som Sigrun forholdt man sig praktisk overfor dem, selv om naturligvis kun undtagelserne følte sig kaldede til at gå i seng hos dem. Alt hvad de to siger til hinanden er gennempræget af den romantiske, alt andet end højgermanske kærlighedsømhed der bringer dem sammen. Det er, om man så vil, en ny følelse som giver ordene

farve, men det der giver dem liv og som forlener skildringen af de tos møde med dens naturlighed og ligefremhed, det er digterens ureflekterede forestillinger om de døde. Der er intet i disse vers som tyder på at han udvortes repeterer en literær lektie, sådan som sagafortællerne ofte nok gribes i.

Manden forblev den har var i skikkelse — måske en del reduceret, men ikke forandret. Og på samme måde måtte han naturligvis bevare sin sjælsfriskhed, så sandt han da var en ærlig dødning; han blev sig selv lig, med samme fulde ære, samme fordomme, samme familiestolthed og samme familieensidighed, så vel som samme respekt for livets realiteter, — som Eyrbyggjas forfatter endnu forstår, da han lader de druknede, hjem søgende dødninge een for een rejse sig fra det varme sæde ved ilden og vandre ud i kulden, så snart stævningen for uretmæssig indtrængen i huset er fuldført og dommen er falden imod dem. — Den døde bevarede sin troskab mod hjemmet og sin interesse for alt hvad der foregik på gården. Ganske naturligt valgte han sig derfor en god boplads med vidt og frit udsyn over egnen og sit hjem. Eller han kunde ønske at få plads så nær gården som muligt, for at han stedse kunde sysle med sine vante arbejder. Torkel Farserk var en meget kraftig mand både af ånd og af legeme; han var fulgt med Erik Røde til Grønland, og han var engang da Erik besøgte ham på hans gård og der ikke var nogen sødygtig båd hjemme, svømmet ud til øen i fjorden for at hente en bede til slagtning. Intet under at han fredeligt gik omkring på sin gård efter døden og tog sig nyttigt for.

Et godt billede af dødningens enhed med sin fortid får vi i humoreskens ensidige, men klare lys, når der i Grettirs saga fortælles om Kår den Gamles foretagsomhed efter døden: Han boede i en solid, bjælkestivet høj, og fra den førte han den

lille krig med bønderne i omegnen, så at han i fællig med sin levende søn, Torfin, udvidede familieejendommen fra en enkelt gård til at omfatte hele øen Haramsø ved Søndmøre. Naturligvis led ingen af de bønder som Torfin holdt sin hånd over, nogen som helst skade. Kår drev altså ren familiepolitik, blot med de højere midler som nu stod til hans rådighed.

Og det der var frimandens adelsmærke, hans »glæde«, fulgte med lykken over i den højere tilværelse. Man kunde høre dødningsen kvæde ud fra sit kammer eller sit skib om sin velstand og sit eftermæle, i vers som det der vides at være sunget af højboen Asmund på Langaholt. Denne anseelige mand var bleven begravet i sit skib, og de efterlevende havde med viselig omsorg givet ham en hengiven træl med i højen; men da selskabet blot var ham til lede, bad han om at få denne klynker taget ud. Og så hørte man ham kvæde med livets stolte hoveren: Nu bemander jeg ene skibet; bedre huer den kampvante at have plads end at trænges af usselt følge. Jeg styrer mit fartøj, og dette vil længe mindes blandt folk.

Død.

Hvad livet egentlig er får man først rigtig at vide ved at se dets opløsning. Sundhedens natur er afvisende utilnærmelighed, og det er derfor af nød og ikke af lyst at sjæleforskeren går til de syge sind for at få at vide hvad der rører sig i de sunde. Om vi ikke kendte folkenes begreber om døden, vilde vi vel i de fleste tilfælde være udelukkede fra at forstå deres tanker om livet. Man ser på opløsningen ikke blot hvad livet er værd for dem, men også hvori dette liv består.

Vi møder ikke hos vore forfædre nogen frygt for livsafslutningen. De gik trodsigt leende gennem det uundgæelige, hører vi; eller de mødte tanken på det jordiske ophør med en overbevist ligegyldighed, som tydeligt nok giver til kende at de ikke tillagde den begivenhed stor betydning. Livet var så stærkt i sin realitet, at døden slet ikke kunde komme op overfor det, og ikke i mindste måde kunde øve noget pres på dets krav. Trodsigheden var en del af æren og mandskravet, og derved vises vi hen til at søge dødsforagten rødder dybt nede i sjælen. Og den nordiske livsvurdering indeholdes hel og fuld i det billede af de unge som Tacitus giver: Hvis deres fædreland dovner i langvarig fred og uvirksomhed, da søger de fleste af de højbårne ynglinge ud til sådanne folk som har krig gående, fordi disse mennesker nu en gang ikke holder

af ro og fred, og fordi det går lettere at vinde ry hvor farerne spiller imod hinanden . . . ,« — utvivlsomt en af de i henseende til indholdet ægtteste og mindst romantiserende af Tacitus's psykologiske udredninger. Disse »højbårne ynglinge« har da næppe levet i et milieu hvor døden opfattedes som en ængster, der listede bag på folk og åndede dem koldt i nakken.

Når manden havde fået sit sidste hug og havde indset at dermed var hans tid udtømt, så gik han med faste skridt til højen og indrettede sig der for fremtiden, vel til mode ved den udrustning som frænderne havde givet ham med. Men er han alligevel ikke bleven en ringere mand end han var i sit legems dage? Selvfølgelig måtte han have sin lykke i behold for at kunne fortsætte sit liv inden for gravporten, men deraf følger jo ikke at han har taget den hele med sig. En del har han sat til, det synes den mest nærliggende slutning alle vegne hvor ikke livslængselen og livstrangen er svulmet op til sådanne dimensioner, at livets virkelighed ikke formår at fylde dem. Og Nordboerne vedkender sig utvivlsomt den tanke at døden er en nedgang.

Måske rungede virkelig mandens skridt mindre den dag han gik til højen, end de havde gjort i den forgangne tid. Ja, det kan jo godt være at der var noget ved dødningens gang og dødningens færd som gjorde at man forstod, og kunde tilegne sig, tanken om de døde fylkingers tyste ridt.

Det er ikke let at sige hvorfor eller hvordan mennesker tager af. Når man rent begrebsmæssigt forestiller sig en mand som levende og som hedengangen, falder der hen over bevidstheden et skifte, ikke af lys til mørke, men af lys til skumring. Men fanger man med kraft sin forestilling ind i tanken på den og den bestemte personlighed, hvis livskraft man føler umiddelbart virkende op ad sig, da får skiftet en

anden karakter. Bliver han i grunden svagere af legemsstyrke? Synker hans visdom, hans fremsyn? Bliver der mindre drift i ham? Det er umuligt at sætte et ja ved nogen af disse sætninger. Er han en følelig lykkemand her i livet, bliver han vel snarere dobbelt stærk efter døden. Vi finder virkelig antydninger af at døden kunde forlene en mand med højere kraft og dybere visdom. Hvorfor skulde Odin gå ud og fritte den døde vølse, om ikke de hedengangne overgik de levende i indsigt? Eller, hvis overgå er for stærkt et ord når man tager hensyn til de ædleste former af visdomslykken, for hvilke fortid og fremtid lå som en slette uden horisont, må vi dog antage at dødsningene til tider stod på indsigstens højeste trin. Odin-Vegtams gang til dødsriget har utvivlsomt haft sine forbilleder i det virkelige liv.

Og man kan spørge om livet ved overgangen sank ned til et lavere mål af lykkelighed. Atter her vil vi møde dobbelte svar. Da Helge mødes med Sigrun i højen, taler han som om dette møde med al sin fryd er noget han røver ud af livet: han vil frydes, selv om han er drevet fra land og lyst. Men på den anden side tyder jo Valhalsbillederne på en tilbøjelighed til at vende liv og død om og til at se eftertilstanden som en forhøjelse af livsfølelsen. På dødsmarkerne vokser der en uafhøstelig grøde af ære, det er jo meningen med den daglig fortsatte kamp uden for Valhals porte, og dermed er da på klar og fyndig måde udtrykt overbevisningen om at tilværelsen ikke taber i kvalitet. I dødssalene fortsættes det frydefulde samvær, livet i ære og fred under gammen; — alt hvad vi har fundet at livet, i eminent forstand, beroede på, det tager helten med sig ind bag gravdøren.

Valhal tilhører en bestemt kultursfære. Ejnherjernes raske, glamfulde liv er vel utænkeligt uden vikingetidens exalterede

og overhastige livstempo, i hvilket sådanne idealer som ære og eftermæle blev drevet frem, til roden ikke kunde bære dem længer, og de blomstrede sig ihjel. Men Valhal kunde ikke bygges op løst oven på jorden, den må have sin grundvold dybt nede. Forud for den poetiske indvielse af en kamphimmel går der en umiddelbar tillid til fremtiden, og det ikke en tillid ud i det blå, men en tryk overbevisning om at man vil finde sig selv igen i højen. Af fortællingen i Eyrbyggja om Torsten Torskebids endeligt kan vi danne os et begreb om hvordan Eijnherjedogmet tog sig ud som familiemyte. Der fortælles, at samme aften som Torsten druknede, så en fårehyrde at Helgefjæld åbnede sig: ind igennem fjældet brændte store bål (som i hallen, naturligvis), og ud lød lystighed med klirren af drikkehorn; da han lyttede nærmere efter, kunde han skelne røster som hilste Torsten med hans ledsagere velkommen, og bød ham tage plads i højsædet lige over for sin fader. Denne hyrde bringer os et budskab fra en dagligdags verden og en dagligdags tankegang, som uden ham vilde være gået sporeløst til grunde. Han giver os med det samme forudsætningen for at forstå hvad det er der gør Einherjerne til så kraftige skikkelser, og fortællingerne om deres liv hos Odin til myter i steden for til digtninge. Men på den anden side er det let at se hvorfor Valhalstroen blev til noget helt andet end dens forudsætninger. Fortrøstningen er bleven sig selv bevidst. Før end kæmpernes stridsglæde og drikkeglæde i dødssalen — mands gammen ved mand — kunde blive en forhøjet livsnydelse, måtte der en refleksion til, hvorved livets værdi løsnedes fra livet selv, og opfattedes i sin selvstændighed. Det er gået med dødsfortrøstningen som med æren og eftermælet, der fra at være realiteter blev ideelle værdier, og endte som virtuosegenskaber.

Og nu på den anden side Helges gribende klage over det tabte! Scenen tilhører snarere en germansk middelalder end en nordisk oldtid, har vi ret til at sige. Heltens følsomhed, hans vemodige dvælen på sit savn og sit tab hører ikke den gamle sæd til. Men vemoden er ikke desto mindre begrundet i den gamle sæds tanke. Det moderne ligger i at kontrasten mellem før og nu slår ud i stemning. Modsætningen var der; men det ny består atter her i at den er bleven sig bevidst. Dødningen bar sine blodige banesår, inden han blev var hvad det var der peb i brystet.

Selv om den fremtidstryghed som har rådet på Torsten Torskebids gård, tilhører en ældre verdensold end den livskærlighed der åbenbarer sig i Helges vemodige tilbageblik, så lader modsætningen sig ikke bringe ud af verden ved at omsættes i historiske proportioner. I virkeligheden står den lyse og den mørke betragtning af tilstanden efter døden ikke så vidt adskilte, at de kan nå at vende ansigtet mod hinanden i fjendskab. De udfylder hinanden, eller rettere, de skiftes til at gribe ind over hinanden, og gennemtrænger hinanden med vekslende overmagt. Snart bliver døden en svagere form for liv, snart stræber den hen imod at blive den stærkeste tilværelse. I sådanne ligelige kontraster lever sundheden og urefletherheden lykkeligt. De to vugger frem og tilbage uden at trænge hinanden, indtil dagslivet af en eller anden grund tvinger mennesket til at tage parti.

Fordi dødslivet kun er en afart af liv, en provins af lykke-tilværelsen, kommer spørgsmålet om den dødes tilstand som død altid i andet plan. Germaneren har ikke som jøden eller den kristne en fast, variggældende løsning af problemet; hans anskuelse af tilstanden udenfor gælder kun det øjeblik som fremkalder bedømmelsen, så slukkes den af tanken på det rig-

tige liv, og må for hver gang tændes på ny. Livet hinsides har ingen selvstændighed, — det er afhængigt af de kræfter som virker i solens lys. Den døde lever i sine frænder, i enhver forstand af ordet: hans lykke er gået op i de efterlevende, og det liv han fører i graven og i gravens omegn, har nu som før sin kilde i frændelykken. Visselig betyder det en forskel, om manden slipper »saldrømmen« så at sige uden erstatning og blot glider over på skyggesiden, eller han fylder sig med ære, lykke, liv i selve dødsøjeblikket, faldende i en krans af nedmejede fjender, hvis varme blod han har overstænket sig med, og hvis ære han har brugt til foder for sin egen. Men når alt kommer til alt, råder den helt som tager en hel hær af fjender med sig ned i graven, ikke selv for om han skal nyde sin rigdom. Hans ævne til at udnytte sin overflod afhænger af om de overlevende frænder kan optage tilskuddet i sig og hindre det fra stillestående forrådnelse.

Man døde efter som man havde liv til. Den store lykkelmand gled med et lille bump over revlen, og sejlede videre. De små, hyttekarlene, strandede måske og gik til bunds, forsvandt. Den der havde et stort fond af sjæl kunde, efter menneskelig beregning, leve evig; den sjælefattige stod i yderste fare for at bruge sit forråd op her i tiden.

Troen på menneskets lykkebestemthed kan føre til standsorganisation, så snart de ydre omstændigheder leder den menneskelige trang til at drage konsekvenser i retning af et socialt system. Individualismens regelløshed bøjes da ind under højere synspunkters orden. De stolte lykkemennesker finder hinanden i følelsen af livsslægtskab, de lavere slås sammen, eller slår sig sammen, til en åndelig middelstand, og midt imellem de to danner sig måske en stødpude af mellemadel, stilende opad, men uhjælpeligt skridende nedad. Og med standsorganisation

følger en retfærdig fordeling af livet her og livet herefter for både høje og lave, i nøjeste overensstemmelse med byrdens kvalifikationer. Man kan ad den vej nå til et sådant klart og fast system som det der stod i kraft hos visse sydhavsfolk, før europæisk demokratisme greb ødelæggende ind. På Tonga slap udødeligheden op midt imellem første og tredje rangklasse; det vil sige: første klasse, høvdingefamilierne, var fuldtberettigede; andenrangshinsidigheden beroede på en slags personlig adel for de tjenstgørende hoffamiliers mandlige overhoved, med oprykning for den ældste søn efter faderens død — næsten i engelsk stil. Vor hjemmelsmand siger rigtignok, at der blandt de udelukkede fandtes mennesker der foretrak den usikre fortrosthed til sig selv fremfor den trygge, regulerede udelukkelse, det gamle system var altså ikke helt overvundet.

Så velordnet en udødelighed nåede i hvert fald Nordboerne ikke i deres hedenskabs dage. Der viser sig hist og her en begyndelse til standsdannelse, når f. ex. visse love hævder en stigende skala af mandebod, beregnet efter den dræbtes stilling i samfundet; høvdingerne kunde måske kaldes gudebårne, men de store er dog næppe noget sted nået så vidt, at de indtog deres stilling i kraft af at de tilhørte en kategori. Og så langt som til at bringe det tilkommende ind under offentlighedens tilsyn og forskrifter var udviklingen sikkert ikke noget sted nået, da den brat blev brudt af. Enhver måtte sørge for sin fremtid, og fik det hinsides efter sine dennesidige ævner og midler. Han måtte fremdeles bæres af ættens lykke. Kongen førte et kongeliv i sin høj, og daglejerens tynde lykke reddede ham vel knap nok over i gravens skinliv for en føje stund. Efter alt hvad vi kan se af dagliglivets tanker i Norden, havde hver æt sit private Hades; og var ætten ikke så formående at den kunde skaffe sine afdøde et passende opholdssted, da stod visselig ingen offentlige

haller åbne for hjemløse sjæle. Vikingetidens anordning af kongshaller for våbendøde, for druknede, for ærlige agerdyrkere har forudsætninger i folketroen; man gik ud fra at man hinsides fandt hinanden, drak og »dømte« med hinanden, og ikke havde mistet den trang til faste former og vedtægtsbunden skik som havde reguleret tingsforsamlingerne. På disse praktiske forudsætninger — eller hvad vi nu i sprogets nød må kalde sådanne axiomer der mere kendetegnes ved at handlinger udgår fra dem end ved at tanken går til dem — opbygger sig den store ide at holde folketal over de døde; men generalisationen svæver oven over dem uden endnu at have virket tilbage på de grundelementer som indgår i opdagelsen.

Kongen sidder som konge i sin høj, og hersker sandsynligvis som konge fra sin høj, på samme måde som han i levende live sad på sin gård og i kraft af sine frænder både herskede ud fra gården, og lod sin ætlykke virke på de rundt om siddende lykkekrede. Han er konge i døden i kraft af hvad han er, ikke i kraft af hvad han har været. Og hvad han er, det afhænger helt og holdent af hans frænders foretagsomhed.

Døden var ikke farlig — for dem der havde noget at leve af. Døden rummede flere muligheder end den på nogen måde kan spænde over hos os; den åbnede både udsigter frem til bredt velvære, og til alle tænkelige grader af åndelige og legemlige småkår, den åbnede ud til magt så vel som til total udslættelse. Overfor en så partisk herre skulde der synes at blive god plads for mange slags stemninger, for den frejdigste tillidsfuldhed som for den ynkværdigste jamren; men alle vidnesbyrd tyder på at svingningerne ikke var store, at vi med fuld ret kan tale om fattethed overfor døden som et kulturmærke. Der er ingen tegn til at stemningen nogen sinde er gået ned under

den lidenskabsløse tagen det kommende som det kommer. Livet er trygt; i alle de monumenter der er os opbevarede finder vi, så vidt jeg ved, ikke et eneste spor af uhygge ved forvandlingen, endsige noget angstskrig. Fra Germanernes sindslige vægt, hvor »liv« og »død« vejer så nær lige meget at omgrupperingen næppe kan fremkalde vilde rystelser i sjælen, er der da tilsyneladende et langt spring over til den uhygge, eller snarere uvilje overfor den store forandring, der træder så grelt frem hos mange andre folk, en uvilje overfor døden som noget unaturligt, noget man kun kan forklare sig som forårsaget ved andre menneskers, eller ånders, ondskab. Men nøjere beset er der dog et nærmere slægtskab mellem de to måder at tage døden på, end vi ved første øjekast synes. De lader sig, når alt kommer til alt, spore tilbage til samme lag i sjælen. De gladeste kække indrømmer staklerne der går rundt og skælver for deres liv, at selve overgangen fra den ene tilstand til den anden rummer en risiko.

Det gamle sprog ejer et ord til betegnelse af en mand der har dødsspirene i sig, en som allerede er rørt af døden; han hedder »fejg«. En fejg er ingen god kammerat at have med sig. Der er ingen lykke i ham. Ja, man kan kende den fejge på at hans råd er bagvendte, at alt snilde svigter ham, at han ikke formår at drage sig andres visdom til nytte. Skarphedin ryster på hovedet over Njals fordring om at de alle skal blive inden døre da angriberne nærmer sig; »vor fader er dødsens nu,« må han tro; så vidt kan det altså komme med den rådsæle, den fremsynte, den hvis blik aldrig har skuffet før. Turid Storenke fik jo sin hævn frem ved Sigurds umådelige forblindelse: han vilde have sin broder Tord gift med hende på trods af alle betænkeligheder, og han vilde søge hende på trods af alle indtrængende advarsler. »Du må være fejg, sådan

som du stormer på,« siger Tord opgivende. Fejghedens uhygge viser sig også tydeligt i det nære slægtskab mellem fejl og fredløs, — de to stilles ofte sammen. Og fejl går over til at betyde usalig, uduelig, — lykkeløs, med andre ord.

Døden er alvor, lader Nordboerne os nok forstå; og om det så er lystigheden ved arveølet, vidner netop den om at der er fare på færde. Dødstiden betegner en krise, som kan drage de værste følger efter sig, om man ikke tager sine forholdsregler. Alle der ved fred var knyttede til den døde balancerer på randen af ulykke. Dødsforagten beror ene og alene på forvisningen om at man har alle sikringsmidler i sin magt. Deri er dødstrodsen enig med den dødsrædde, at døden betegner et indbrud i lykken, en krænkelse af livet, som hurtigst muligt må genoprettes. Og når der ikke bag døden står nogen som kan drages til ansvar, kan det hændes at frygten slår ud i raseri, som endogså løber storm mod det usynlige. Egil har givet os et storslået eksempel på at forfærdelsen står lige uden for døren og når som helst kan gøre sig gældende som den overlegne.

I det normale tilfælde betyder døden at livet går på grund, og skal den enkelte hvem forandringen er overgået, så vel som hans livsfrænder glide flot og sejle uskadt videre, da udkræves oprejsning af en eller anden art, så at ulykkesspirerne fjernes. Var det et dødsfald der krævede hævn, og udeblev hævn, da så fremtiden sort ud for den hedengænge.

På Ingolfs klagende ord over Hjørleif, da han om våren fandt landet øde, kan vi forstå at der er hændt en stor ulykke; »usæl skæbne for en brav mand, at trælle blev hans bane,« udbryder han ved synet af fostbroderens lig. Men havde sagamanden sluppet os her, vilde næppe vore videstgående gisninger være nået helt frem til den virkelighed som knuede Ingolf.

Den Hjørleif som landede på Island havde krav på at regnes blandt de store lykkemænd. Han var af god æt, han havde selv øget sin arv på årlige tog hele sin ungdom igennem; han hørte til de ærens stormænd hvis blotte navn var et heltedigt i antydning, ti fra først af hed han Leif, og han havde selv erhvervet sig den »lykkelige« dobbeltform »Sværdleif«, da han i Vesterlandene hentede sit berømte *hjør*. Så berettes os at han straks efter sin landing i det ny hjem byggede sig en gård, og sad stille der om vinteren; men ved vårens komme begyndte han at opdyrke landet, og da han ikke havde mere end een okse, lod han sine irske trælle gå for ploven. De lededes ved arbejdet, og dræbte oxen for at narre husbonden ud på jagt efter den bjørn der skulde have hjemsøgt gården. Mens han var ene i skoven, faldt de over ham og dræbte ham, og hans lig blev liggende på marken, til Ingolf kom og beredte ham en grav. Men så øde som landet var nu, kom det til at ligge hen i lange tider; ti Hjørleif blev en ond vætte der gjorde omegnen utryg, *uhyre*, så at ingen kunde fæste bo på stedet.

Det kan da være at vi i vor spørgen efter døden har ramt et stykke foran det egentlige mål, derved at vi brugte ordet død i vor egen forstand, om hjærtets stilhed. Vi er kun nået til dødsmuligheden og ikke til døden selv. At være til betød at have delagtighed i et bestemt liv, med dets sum af nydelse og virksomhed; og fælliget om liv sprængtes derfor ikke ved afslutningen af ens tilværelse i dette lys, hvis den døde efterlod frænder til at holde æren oppe og holde forbindelsen med alle fæller ved lige, både dem her og dem et andet sted. Men fælliget kunde sprænges. Nidingsisolationen, den rev selve livsåren over, og trak dermed ethvert håb op med rod; og ser vi nu til, da skal vi opdage nok af dødsrædsel hos vore forfædre, nok

af den golde dødsfrygt der kvæler alt hvad der er af adel i mennesket og kun lader dyrets paniske halsen tilbage i ham, eller måske brutaliserer ham til udyriskhed.

Nidingen er den der med rette skal bære navnet dødning, ti han er den diametrale modsætning til det levende menneske. I hans liv vender den menneskelige hamingja vrangen ud. Hans våben bider ikke mere. Hans skib kan ikke fange børen længer. Den kraftstrøm som opholder hans bedrift, standser: agrene svies af, kreaturerne styrter.

I forbandelserne over dem der har forbrudt sig mod livet, får vi billedet af nidingen klart omskrevet. »Skride ej skib som skrider under dig, selv om den ønskede bør stryger agterind. Ej løbe den hest som løber under dig, selv om du flyr spring på spring for fjender. Ej bide det sværd du drager, uden det suser ned over dit eget hoved,« siger Sigrun til sin broder Dag, da han har hugget sin svoger.

En tilsvarende indvielse til nidings»liv« findes forklædt i Saxos første bog, hvor den udtales over Hading af en kvinde, efter at »han med mange hug havde nedlagt et dyr af ukendt slags«: »Hvad enten du skrider til fods over marken, eller du hejser sejl på søen, skal gudernes had følge dig, og overalt skal du se elementerne trodse dine forsæt. På marken skal din fod snuble, på søen skal du tumles om; en evig storm skal hyle om dig hvor du går, aldrig skal isen tø på dine sejl. Intet tag skal give dig ly, — kryber du under et, skal det falde for uvejret. Din hjord skal omkomme for frostbid. Alting skal visne, og klage over at din ånde har rørt det. Du skal skys som en pest-befængt, — ingen syge være mere stinkende end du!«

Historien, sådan som den står her, er gået i baglås for os, som så mange myter og sagn hvis nogle tiden har forlagt, — om da drabet på det sære dyr og denne forbandelse har hørt

sammen hjemmefra, og ikke er passede ind i hinanden af Saxo eller hans hjemmelsmand. Måske har, kunde man formode, Hading og bestiet eller vel snarere samfundet og bestiet haft gensidige forpligtelser; Hadings »ulykke« skulde da have bestået i at han med eller mod sin vilje brød ind i en ukrænkelighed, af hvilken liv og velfærd i det land afhang; han forbrød sig mod guderne, i græske ord udtrykt. Lige meget. Beskrivelsen af dådens virkninger giver så god en karakteristik af nidingsværkets udvortes forbandelse som gives kan: Kamplykke, erhvervlykke, børlykke, alt er borte. Hvad manden rører ved styrter sammen, ti i steden for liv udgår der død fra ham.

Nidingens *råd*, planer, duer ikke. Selv om de ser nok så sunde og snilde ud og tilsyneladende lægges med al list, er hele spændkraften gået af dem. Det vil vise sig at de mod al menneskelig beregning, ligesom våbnene, hugger tilbage i hans eget ansigt i steden for fremad. Der har vi den forgiftede brod i en sådan forbandelse som den kællingen udslynger mod Grettir i hans fredløshed: »Her udtaler jeg over dig, at du skal være forladt af lykke, af held og velsignelse og al værgende kraft og kløgt, des mere jo længer du lever.« Når Grettir farer op ved ordene som stukken af en orm, så er det ikke så meget fordi han ved man kan vente sig alle kunster af sådan en troldkælling, men snarere fordi hun i djævelsk snedighed rammer ham med sine mægtige ord på hans sårbare punkt, og med et giftigt stik lammer hans modstandskraft mod enhver trolddom. Hun begynder med ganske nøgternt at konstatere hans tilstand: »Disse mænd (Grettir og hans broder) turde være lykkeløse i deres kækhed; her bydes dem gode vilkår, men de støder dem fra sig, og intet fører vissere til ondt end ikke at kunne modtage godt.« Groft oversat på moderne sprog: »I kan jo se hvordan det er fat med ham, han har ikke sin forstand, han er

mærket.« Der rammer hun den fredløse, ham samfundet har erklæret for niding, og så behøver hun blot at lade ordet sidde i såret og virke selv. Når der i en ung saga siges om en skovgangsmand at han så alting forud, men ikke kunde gøre noget derved, er det kun et nyt bevis på hvor instinktivt sikker en forståelse man på Island havde af det overleverede; sætningen indeholder negativet til Ingemundssønnernes kloge lykke.

For nidingens øjne ligger der tåge over alt. Han ved ikke hvad det han gør skal blive til. Hans gerninger er ikke ladede med den viljekraftige lykke som fører dem til deres mål. Kendetegn på nidingen er at gævhed og lykke, kraft og held ikke følges ad mere. Når manden er ved at glide ud af menneskelivet, da passer på ham de tungsindige ord, der så sikkert som klokkeslaget før eller senere gentages over de islandske fredløshedshelte: »kæk nok, men ingen lykkemand«. Den iagttagelse: een ting er gævhed, en anden ting er lykke, blev først gjort på den »fejge« — enten fejge til døden eller fejge til nidingsliv —, førend en ny art erfaring, mere verdensviis end den gamle sæd, greb ordet, og bragte det i anvendelse på den irrationelle tilværelse som efterhånden ved synsfeltets og virkekredsens udvidelse steg op om den gamle kultur og truede med at oversvømme den. Men tvespalten i nidingen går jo dybere endnu, den kløver sjælen, sådan at vilje og hu ikke kan nå hinanden. Det hedder i en islandsk saga om en fredløs, at han selv kunde sige: »det er mig imod at ligge her i røvertog og anden ufærd med disse ildgerningsmænd«, — og så blev han dog imellem dem. Lykkekilden er helt udtørret. Nidingen har intet hold på sig selv. Han har ingen ære, og dermed er al moralsk dømmekraft ophævet. Han bliver kujon, og han bliver ond. Alt hvad en ærlig mand afskyr, det er nidingens skik og brug: at bryde eder og løfter, at dræbe kvinder og

våbenløse, at myrde i mulm og mørke, at svige den der betror sig til en, at krænke fred, og hvad man kan nævne. Han har ingen fred. Alle er hans fjender. Hans venskab er som ulvenes, der løber i flok og river hinanden i nøden. Det angelsachsiske Hávamál beskriver hans tilstand, når det med en ejendommelig, men naturlig mangel på adskillelse mellem den fredløse mand og det fredløse bæst siger: »Venneløs, ulykkelig mand tager sig ulve til fæller, de trædske dyr, ofte nok river kammeraten ham sønder. Den begraver døde mænd i sig, og hyler af sult. Den opløfter intet klageskrig, ingen veklage over døden, den grå ulv, mænds mord; nej, stedse ønsker den mere.« Eller som det hedder på oldnordisk med endnu tydeligere fremhævelse af mangelen på fredsfølelse: »Skal vi bære os ad som ulve, strides indbyrdes, som nornernes hunde, de grådige, hvis ophav er den øde vidde?«

I blind ødelæggelseslyst hugger nidingen om sig. Gamle svenske dombøger tegner ham endnu i al hans forfærdelighed som det etosløse bestie han er, når han slynger sit spyt midt ind i den levende Guds ansigt, sværger som om han har alle djævlene i ledebånd, og undsiger alle uden persons anseelse. En var der engang, som tvang præsten til at give ham øl, og med kruset red hen til kirkegården for at drikke alle djævlene han kendte navne på, til og tilbyde dem slagsmål. Der fortælles om en anden, at han ved sin tilfangetagelse frit erkendte alle sine misgerninger, og kun plagedes af tanken på alt det ugjorte onde som han nu var afskåret fra at udføre: om han blot havde kunnet slippe fri en otte dage til at ordne sine sager sådan at han havde noget at dø på, da vilde han have været tilfreds. Et sådant ondskabsvanvid er den germanske fredløshed; lad være at dets udslag hos de smålandske bønder i det

17—18de århundrede er regulerede af lidt andre forhold, kristelige om vi vil, — afsindets art er uforandret.

Mod denne i fortvivlelse stivnede nidingsrædsel, nidingsuhygge tager de islandske fredløse sig næsten blege ud. Som naturligt er, fortæller man ikke en saga om et udskud af menneskeverdenen: der lader sig ikke presse patos ud af nederdrægtighed, lumskhed, dyriskhed; livets egen patos er, som dombøgerne tydeligt udsiger, for hård til at nogen idealisering kan arbejde i den. De islandske skovgangshistorier udspringer af frænde- og vennefølelser, de skildrer, eller forherliger, mennesket i den udstødte, og nærmer sig mere og mere til den moderne art af banditlegender, i hvilke undtagelsen anmasser sig en vis romantik ene og alene i kraft af sin undtagelsesstilling.

Des mere gribende virker da den opdagelse på læseren, at fortællerne ikke kan frigøre deres helte for Kainsmærket! Så dybt ligger følelsen af at overgangen til fredløshedstilstanden er en karakterforandring, at Islænderne end ikke i deres efterdigtende romantiske dage formår at holde en karakter uforandret ud over det grænseskel. Ingen sund Nordbo bærer sig ad som Gunnar på Hlidarende, da han færdedes på Island som en fredløs mand der havde brudt sine egne løfter: Han tager imod Olav Pås indbydelse til at søge sikkerhed på hans gård, og da tiden kommer, bliver han hjemme, simpelt hen fordi han mangler vilje til at rejse; eller literærhistorisk udtrykt: ingen fortæller hither på at tilskrive en lykkemand den vægelsindet-hed som var et karaktermærke for nidingen. Og en beundret folkehelt som Grettir forringes etisk — etisk i gammel forstand naturligvis — under sin fredløshed. Set mod den forskønnende medfølelse tager tragikken sig blot så meget bitrere ud, når en mand giver sig ind på gement røveri og nidingsværk

med en blandingsfølelse hvori de to elementer: selvforagt og erkendelse af det unyttige i at stride imod, skærper hinanden.

Selvhævdelse findes kun hvor der er lykke, hvor der gives en ære at kæmpe for, og hvor kampen fører til æresberigelse. Hos nidingen, som kun lever et skinmenneskeliv, er strid og forsvar intet andet end en blind biden, snappen, snærren som dyrenes, eller rettere, som visse dyrs, nidingsdyrenes. Jo mere han slider, des større vanære drager han ned over sig. Ikke engang den sidste udvej som enhver levende mand har i sin magt, at tiltrodse sig hæder ved sin undergang, er ham lævnet; der er ikke så megen ære ved ham, at han kan blive genstand for hævn. Drabet på ham betyder uskadeliggørelse.

Uden fred og uden fryd — der har vi enden på nidingens saga; disse to »uden« befæster svælget mellem frændskab og nidingskab. Uden det liv der består i fornemmelsen af frændskab, i den stiltiende erindring om frændelykkens historie i en selv og ens frænder, i ætstolthedens tillid til fremtiden, uden fred, kan ingen have livstegnene: samtalens velvære når man strækker sig på bænken, og den halvt hånlige, halvt jublende skoggerlatter, der tilsyneladende fremlokkes af selve bevægelsen når manden »stolt af sin styrke« slår over i løb. Man kan ikke fylde lungerne til latterudbrud, når årerne klapper sammen. I nidingen er livsåren revet over, og derfor ebber al ævne til glæde hurtigt.

Død, det vil sige en tilstand uden lykke, i ulykke. Vi må huske, at ordet skal tages absolut, således at der ikke bliver plads til mellembestemmelser og tanken på en overgangsform slet ikke kan snige sig ind. De fattige småmænd havde en meget tynd lykke, så tynd at den højt oppefra set måske næppe var synlig; men ulykkesmand kunde ingen kaldes der ejede hus

og hjem og frænder, og som endnu følte sig som værner for en ære. Hvor fattig man kunde være uden at falde ud af menneskeheden ved jeg ikke: snart gik vel tærskelen noget højere op, snart noget længere ned, alt efter samfundsvilkårenes stand. Men selv de allerfattigste måtte, så sandt de var til, eje en lykke som de levede på, og som de kultiverede i religiøs inderlighed. Om de var tilfredse med hvad de var og havde, eller de knurrede over pundets lidenhed, bliver en sag som de afgør med sig selv, og afgørelsen kan ikke røkke ved kulturrens grundfakta. Vi skildrer ikke en stand af sentimentale småkårsfolk som finder lykken, d. v. s. den rolige tilfredshed, i deres forfædres gerning, — livet er i lykke, og lykken må, i fedme eller magerhed, svare til jordloddens omkring huset; — hvordan i alverden skulde loddens dyrkere være voksende op af den plet, om de ikke var fødte af loddens lykke? Ikke engang trællene kan komme på tale som en slags overgangsled, ti de står helt og holdent uden for enhver form af lykke. De har intet liv i sig selv, men de inspireres af ejermændens kraft, og holdes i ligevægt så længe den får lov til at virke igennem dem. Der gives ingen anden mellemtilstand end den hvori hine unge mænd befandt sig mellem faderens drab og hævnen, da de gik som skygger, under skyggetilværelsens uhygge, og listede i en bue uden om alle mandemøder. Overgangen, den der med tidens sikkerhed og tidens selvfølge fuldender sig blot ved at overlades til sig selv, er den eneste mellemform mellem lykke og ulykke.

Når de gamle siger ulykke, er det på samme måde som de taler om usejr, hvor u'et har den fulde vægt af et nej som ophæver. Islændingene taler ud af gammel ånd når de for »ulykke« vælger *gæfuleysi*, »lykkeløse«; Sam der sparede Hrafnkel havde sit lykkeløse at takke for nedværdigelsen; og da

Grettir var blevet fangen og bunden af en bande kujoner af husmænd, sagde den mandshjærtede Torbjørg der kom til og befriede ham: »Hvilket et lykkeløse for en ætstor mand at fældes af den slags sølledom!« I vort sprog har ordet ulykke noget positivt ved sig, vor kultur har gjort — eller stræber i hvert fald hen imod at gøre — ulykken til en værdi, til et adelskab; men den gang der virkelig var ulykke til, da var den udelukkende af det onde, en blottelse, et negativ, som enhver idealitet sank igennem uden at kunne finde fæste. Hvor mange ophøjede egenskaber der end af oplevelserne blev bragt ind i den, den skød alt hvori der var vilje til ædelhed fra sig eller fordjævnede det.

Dødens frygtelighed består deri at den ophæver menneskeligheden, og sætter noget andet i stedet. Nidingen er ikke et intet, som man kan gå uskadt igennem som man kløver en ånd. Germanerne afskyede ham, kaldte ham det foragteligste af alle væsner, men de frygtede ham nok så meget som de afskyede ham.

Mægtige kræfter er sluppet løs i ham. Om han vilde, han kunde ikke tæmme dem. Men han vil ikke. Den der er blottet for ære har jo ingen vilje i menneskelig forstand. Men så er der en vilje, eller snarere en drift, som har ham og regerer ham. Modsætningen til vilje så vore forfædre ikke i slaphed og viljeløshed, men i noget som rettest kan benævnes trolddom, den meningsløse, vanvittige ondskab som ledsages af hemmelighedsfulde ondskabsævner. Fra sagaerne ved vi hvilken uhyggens atmosfære der stod om disse rigtige troldmænd og troldkvinder; og vi ved at det dæmoniske ved dem ikke lå i sådanne enkelte kunster som at virke på afstand, at sende sin vilje ud gennem luften, at omskabe sig, at rejse gennem tid så godt som gennem rum. Om deres håndlag og bevæ-

gelser i den ydre façon ligner menneskers lidt mere eller lidt mindre, gør i virkeligheden intet til sagen, fordi de i alle tilfælde foregår i andre dimensioner end det menneskelige, og inspireres af andre — fremmedartede — motiver. Troldmandens karaktermærke er den ondskafulde planløshed som præger hans hele handlesæt, modsat manden som er målbevidst i alle gerninger, hvad enten de er gode eller onde. En mands våben kan visselig have den egenskab at intet sår heles for det; men det er lykke som giver kraften, og der er lykke at hente i ejermandens blod. En troldmand derimod har sjælelig gift både i sin hånd og i sine våben; og hans blod er en pestilens som man skal vare sig for at få på hænder og klæder. Deraf kommer det, at hans øjne er så onde at et blik af dem er tilstrækkeligt til at svide en egns frugtbarhed af, og dette sjælelige kaos er det også som gør at hans blotte nærværelse fremkalder uhyggelige synsforblandelser. Han kan udryddes, men fordi han er et sådant giftvæsen, må hans tilintetgørelse forberedes og udføres med største omsigt, så at man kan gå hjem efter gerningen med den vished at man ikke bærer noget af hans edder i sine klæder, og at han er helt udsløttet af jorden. Man prøver at brænde ham til støv, at vælte en stenbunke over ham, at pæle ham fast i jorden, at drukne ham langt fra land, — ingen sikkerhedsforanstaltning er for omstændelig.

Frygten for troldmanden, hadets art, iveren efter at få ham bortryddet — alt er anvendeligt på nidingen. Bønderne har endnu bevaret frygten for de uhyggelige løsgængere i menneskeverdenen, hvis blotte nærværelse bringer ulykke. Når en tyv, en morder, en hore, en troldkvinde, altså i gammeldags sprog nidingen, ser et spædt barn på det bare bryst, får det svindsot; eller, hvad der ligger endnu sikrere op ad oprinde-

lig tankegang, hvis en hore slår en mand, kan han aldrig mere forsvare sig mod en fjende, — alt i ham bliver smittet af kræften. Hadings forbandelse består ikke blot i at han overalt hvor han kommer, med sig drager ulykke som ved en fejltagelse rammer andre, — han uddunster jo ligefrem pest. Nidingens smittefarlighed er livets realitet bag lovens anatema over den fredløse. Ingen *må* omgås ham, æde med ham, sidde eller sove med ham i samme hus, og dette forbud skyder op af et dybere: ingen vil, ingen tør.

Nidingens særkende er uberegnelighed, samme egenskab som særmærker det dæmoniske i jættesjælen. Intet i ham og intet ved ham er hvad det synes, men noget andet. Nidingen kaldes »uhyre« ligesom Udgårdsvæsner. Fredløs — eller fredsbryder — og uhyre er ord som trækker hinanden til. Når den angelsachsiske digter skal udmale Ismaels skæbne, hans der var sine egne frænders modstander, da kommer han til at kalde ham uhyre og kampvild, og han bruger ordet uden at tage noget stillende forbehold på den poetiske licentias vegne. Ti ulykkesmanden betragtes med samme blanding af had, foragt og rædsel som de rigtige Udgårdsjætter, af ingen anden grund end den at han hører til utyskernes hær. Der er foregået en væsensforandring inden i ham: det sunde blod er udtørret, og skadelige væsker har taget dets plads; der flyder edder for blod i hans årer ligesom i jætternes.

Og netop på dette punkt dukker frygten for den »ufødte« op. Om Torsten Oksefod fortælles det, at han siden sit livtag med jætten altid var lidt underlig, ikke »eenhammet«, og fortælleren lader det stå hen, om hans ulykke skrev sig derfra at han under kampen slugte noget af jættens spy, eller den var en sygdom som han bar på fra sin allerførste levetid, da han blev sat ud. Den der fortalte historien om Torstens vid-

underlige hændelser når han både i drømme og vågen færdedes blandt jætter og højboer, har ingen ret til gang og sæde blandt sagamændene, hvis beretninger er kultur, selv om de ikke er historie; han har det tilbageskuende blik der er ejendommeligt for en æventyrfortæller. Men netop ved sin tvivlrådighed, som sætter spørgsmålstegnet på det sted hvor det skal stå, røber han at han har v i d e n om den kultur han ikke længer lever i.

Udgård er da en magt der ikke blot står udenfor og trykker på menneskelivet; den skyder sig ind i hus og hjem, om man ikke varer sig. Intet under at kampen mod så farlig en styggedom føres med allerstørste kraft. Er den onde en konge, da så meget des større en fare for omgivelserne at han ligger i lykkens midtpunkt som en edderorm og ruger på kongeskatten. Det kommer over alles hoved når hans lykke opløses, og — som det hedder i Buslas forbandelse over Kong Hring — »bjærge raver, verden oprøres, vejrliget forværres, og det sker som ikke skal ske«. Hvis man ikke vil kvæles i den ånde som udgår fra ham, og se alt sit afsvedet ved frøst og rim og goldhed, da har man ingen anden udvej end at bortskaffe ham af jorden. Og han blev visselig rykket op med rode.

I de dødes hær rummes da alle i hvem livet viser sig brøstfældigt. Der gives lykkeløse af naturen: krøblinge, fejge, fjolledede, — ti til lykke hørte jo først og fremmest et sundt legeme og sund fornuft. Endnu i moderne tider har nordiske bønder været tilbøjelige til at sætte vanføre i samme ulykkebringende klasse som tyve og uærlige mordere; og når man i gamle dage samvittighedsfuldt vågede over at sådanne stakler så vidt muligt slet ikke kom ind i tilværelsen, da var det fordi en mangel i fuld udvortes menneskelighed blev betragtet som en forbrydelse, og ikke som en ulykke i moderne forstand. Andre er

der som blev født lykkelige, og ikke vidste af noget, førend en skønne dag jætten stak sit hoved op midt i lykken. Døden kunde springe frem med eet, så at manden uden varsel følte sin sjæl sprængt. Et nederlag var fare nok. Kom der over den stærke en stærkere, som pludselig drev ham fra land og lykke, da sank han sikkert og uhjælpeligt ned i nidingens lumpenhed, og mistede efterhånden både vilje og ævne til at hævde sig. I den overvundne og hærtagne blev al ædelhed fortrængt af trælleagtig ængstelighed og uforetagsomhed. Der er en virkeligheds kraft i Fafners ord når han minder Sigurd om at hans fader var falden og uhævnet og hans moder havde været hærtagen: »Var du vokset op i frændernes kreds, kunde man få dig at se i drabelige hug; nu er du træl og hærtagen, og mænd véd at evig skælver den båndlagte.« — Når digteren, opfyldt af kristendommens overbevisning om det jordiskes usikkerhed, skal give et eksempel ud af livet på rigdommens falskhed, kommer han til at sige: »De troede ikke, Unnarr og Sævaldi, at lykken kunde slå dem fejl, men de blev nøgne og berøvede alt«; og tanken river ham med sin egen fart hovedkulds ud i slutningslinjen: »og de løb som ulve til skoven«.

Så undres vi vel ikke over den stundesløse iver hvormed Hakon Jarl den Unge skyder tanken på lykkeløshed fra sig, da Olav åndeligt forfølger sin sejr over ham ved at sige: »Det er ikke løjet at I frænder er smukke mænd, men ude er det med eders lykke (hamingja).« »Nej,« svarer Hakon, »nej, dette er ingen uhamingja som er hændt os, sådan er det gået længe, at høvdinger har skiftedes om sejren; jeg er knap vokset ud af barnealderen, og vi var ikke forberedt på at skulle værge os, vi ventede ikke ufred, og det kan vel hændes endnu at vi kommer bedre af sted en anden gang.« I disse ord ligger der en hemmelig angst, som fortidens erfaringer har stampet ned i

sjælen. Og på den anden side, hvis livsforliset ikke var så ubedragelig en kendsgerning, kunde der ikke være blevet plads til det paradox, at mennesker til tider mistede friheden og dog syntes at beholde noget af lykken. »Hun var dronningens tvættepige — eller trælkvinde —, men dog ikke helt lykkeløs«, hedder det i en norsk kilde om Alfild, Olavs frille og Magnus Godes moder.

Eller faldet kunde komme uhyggeligt glidende, når ævner og held på ubegribelig måde tørredes bort og manden mærkede at hans spring og hug stadig forfejlede deres mål. I Beowulfs beskrivelse af Kong Heremod føler vi hirdens voksende uhygge, idet de dag for dag ser nidingsgrimacen vokse sig igenem fyrstens træk: »Ej blev han en hjælp for Skjoldungerne, ej voksede han op dem til glæde (nemlig ved ære og sejr), men til bane og blodig død. I vredesmod slog han sine bordfæller ned, de skulder mod hans skulder stående, indtil den høje konge en som gik bort fra menneskeglæden. Dog havde den mægtige Gud (han står for klærkens regning, denne Gud) stillet ham højt over alle mænd, stivet ham af med magt og styrke; i sjælen voksede blodvilde tanker i flok, han gav ikke Danerne ringe som sømmeligt var. Glædeløs oppebiede han tiden da han høstede smærten for sin id, varende ulykkesfylde«, — da han, som det ligefrem hedder, »faldt blandt jætter«, Udgårds slæng, og fik nidingens endeligt.

Fra Island har vi i Grettirs saga fortællingen om en mand i hvem goldheden fra tidlig tid af var i vækst. Han var stærk nok og rådsnild nok at se til, frygtløs og foretagslysten; men hans råd og hans gerninger gik altid fejl af hinanden, så at resultaterne faldt tilbage som slag på ham selv. Det ser ud som om hans store basketag med utysket Glam var begyndelsen til hans ulykke; og dette er også en god gammel tanke, som

naturligt finder udtryk i dødningens forbandelse, da han udtaler over sin besejrer at fra dette øjeblik skal alle hans bedrifter falde ud til vanheld og vanære for ham selv. Men allerede inden denne skæbnesvangre oplevelse har mærkerne været kendelige på Grettir. Man ved at fortælle om de ord der faldt fra hans morbroder før dysten med uvætten: »Det er sandt som sagt er, at eet er lykke, et andet er raskhed«; og atter: »der er mænd som ser et stykke frem for sig, men ikke kan vare sig mod det de ser«. Og langt tidligere endnu har vise mænd, som Torarin Spage, set nok til at tage sig i vare for den bomstærke vildbasse; da hans fostersøn Bardi har tinget sig Grettirs hjælp til sit store hævntog, gør Torarin bestemt indsigelse: »Visselig står Grettir langt over andre mænd, og sent vil våben få bugt med ham, hvis hans lykke holder, men jeg lider ikke på hans lykke; og nok kan du behøve at du ikke har lutter ulykkemænd i dit følge.« Og det blev som Torarin raadede.

Som Glam havde varslet, sådan gik det. Da Grettir engang i nøden frelste sine medrejsendes liv og helbred, ved svømmende at hente ild fra det norske fastland til det udskaar hvor de lå og var ved at omkomme, voldte han mod sin vilje en ulykke, der skaffede ham mægtige og bitre fjender på Island. Som han kom stormende ind i huset, dækket med isslag, troede folkene at han var en uvætte, og dængede ham til med stokke og ildbrande, så han med nød og næppe reddede sig og sine gløder ud; men gnisterne havde fænget i gulvhalmen, og om morgenen fandtes på stedet blot en asketomt. Og blandt de omkomne var to sønner af Torir Skeggesøn i Adaldal, en formående islandsk bonde. Grettir opnår tilladelse af Kong Olav til at rense sig for mistanke ved jærnbjærd, men midt under prøven løber »ulykken« af med ham,

og han slår en dreng der håner ham, til gulvet midt i Guds hus. Atter lyder det tungsindige ord over ham: »Stor ulykkesmand er du, Grettir, og det vil ikke være let at gøre noget derved«. Og nu driver han uimodståeligt ind i den uendelige fredløshed, videre og videre i nidingskab, til han ender som et usseligt bytte for trolddom.

Denne skildring af nidingskabets vækst i Grettir er et af de største og mest gribende vidnesbyrd om den magt dødsfrygten havde over sindene. Man kunde nå til at beundre fribytteren, men man kunde ikke vriste de tanker og de ord som beundringen måtte iklæde sig, op af den dybe uhyggegrund hvor de havde rod. Og typisk for nordisk tænkesæt er utilbøjeligheden til at blive stående ved et bestemt tidspunkt med dets impuls som nidingskabets udgangspunkt; man følte en trang til at gå tilbage i tiden og genfinde symptomerne i tidligere handlinger. Således da Sigurd Slembe kom og fordrede den krone som han mente broderens drab havde givet ham eneret til, da ledte hans ulykkelige handling jo straks folks tanker hen på hans fødsel: »Hvis du virkelig er en søn af Magnus og Tora, har din fødsel været ulykkelig, og sådan er det også faldet ud, hvis du har myrdet din broder.« Den enkelte handling eller undladelse — et mord, fejghed i optræden, edsbrud, uhævnet drab, tyveri — er en absolut begyndelse, som føder nidingskab ind i gerningsmandens liv; det er ophavet til hans ulykke, som mundheldet lyder på nordisk. Nordboen vilde fuldt ud forstå, og sætte et hjærteligt ja ved Angelsachserens udbrud om de hirdmænd der ved deres lumpne flugt trak ulykken ned over deres æt; når han siger sit: »Nu skal ingen i eders slægt mere gribe med glæde efter guldet . . .«, falder hans »nu« på Nordboens øre med hele sin skæbnesvangre vægt. Men dette »ophav« leder videre til en tidligere

begyndelse. Det var mandens ulykke at han ikke hævnede, men hvorfor kom der ingen hævn? Ja, man når ikke til at spørge efter et svar, ti alle kommer straks noget i hu som er sket for længe siden. Hele nidingens fortid rejses op som et vidne imod ham, fordi nidingeskabet til syvende og sidst kun er et udslag af en indre fejl i lykken. Han er mærket indefra ved sin konstitution. Ophav er både noget mere og noget mindre end en begyndelse; det er en opboblen af det tidløse.

Og så kan døden lige så godt hugge bagfra ind på udøveren af ganske ufarlige handlinger. Hvis ætten ikke har styrke til at føre sin frændes sag igennem med våben, eller i nødsfald med bøde, og den da køber sig fred ved at ofre gerningsmanden, da bliver han uhjælpeligt niding og ulvmand på sådanne hæderlige forgribelser som drab eller åbent, voldeligt angreb mod næstens ejendom. Og faren lurar på manden lige så godt hinsides som her. En helt som foretrækker døden for et liv i skam, og begraver sig under sin ære og sin lykke, han har dog ingenlunde sikret sig tilværelsen for stedse. Bliver han opgivet af sine frænder, eller falder han som den sidste af sit »folk« så at ingen efterlades til at tage arven op, da — lad os håbe han udslukkes; der er al fare for at han bliver ond, og går igen på både mennesker og fæ som en dæmon der er så meget des mere frygtet som han var vældig i sit livs dage. Det er ikke alene de levendes tanker der værker, når ætten bliver nødt til at lade en af sine ligge »uhellig«.

Dødningen sygner hen med de levende, og den fremtid han går i møde når livet standses, er så uhyggelig at angsten for familiens uddøen igennem mange århundreder kan tage kampen op med alle Helvedes rædsler og berøve dem deres magt over sjælene. Og faren bliver til alle tider ved at være lige stor, hvor mange lykkelige år den døde så får bag sig. Der

gives nidinger hinsides, ude i natverdenen, som en gang har været ærlige dødnings; de har ikke fundet genfødsel, fordi ætten gik nedad og slukkede; de er ikke blevet holdt i live af dygtige og omsorgsfulde frænder, og så kommer den stund da folk får at føle hvem der har boet på stedet i gamle dage. I højsagnene kendes ikke til andet skel ud fra dødnings tidligere liv end dette ene, at han derude kan være en frænde. Hervør går tillidsfuldt ud til Angantyr's høj og hilser ham som en af sine; og den døde kæmpe har ikke glemt sin »fred« og sin ære: han advarer og han giver. Derimod, hvor der lå fremmede i højen, som ingen nulevende kunde regne sig i slægt med, dér var utrygt, uhyre, og intet andet. I dragefortællingerne forstikker sig under det lidt udenlandske klædebon hjemlige erfaringer af at enhver ensom eller glemt heros antager glubske vaner. Den grumme drage som blev Beowulfs bane, lå og rugede på en afdød æts efterladenskaber. »Stammens« sidste mand gemte sine skatte i hulen under klage over de ædle helte som kampdøden havde bortrevet til næstyderste mand; der endte han sit liv, og den gamle fjende, skumringslisteren, lagde sig på guldet og vogtede skatten, som var ham selv til ingen glæde. Vi kan trøstigt slutte, at fra først af har gemmeren selv eller hans nærmeste, de fordum så ædle og kække, røgtet utyskegerningen. Nordboerne er fuldt fortrolige med den tanke at den døde »blev trold« på sit gods og skinsygt værgede guldet med sit nidingsspy. Det var intet ophøjet endeligt Bue Digre fik, da han kom til at ligge som en orm på sine kister; han var bleven ensom.

Den simple adskillelse fra slægt og land er nok til at bringe livet i fare; ingen kunde mere end en vis tid tære på det fond af sjæl som var inden i ham. »Det er ondt at leve i uland«, sagde folk i Norden, og i det mundheld ligger jo noget

mere end en antydning af utryghedens karakter. Sikkert havde de gamle deres hjemve; men et sådant allemandsord er ikke egnet til at give noget indtryk af hvad det var der bølgede op og ned i en bortelevende, når han som Hengest sad fjærnt fra sit arvesæde og tænkte på sit hjem. Islændingene sagde, at *landmunr* spillede i gæsten, og med dette ord rykkes straks hjemlængselen ind på en bestemt kulturbaggrund; ti dette *munr* (dansk »mon«) indeslutter i sig ikke blot betydningerne kærlighed, lyst, vilje, vigtighed, vægt, interesse, det betegner et hele på hvilket alle disse egenskaber passer: sjæl, liv. Og selv om den gamle betydning af *munr* kun var en baggrundsstemning for de mennesker som har overleveret os talemåden, er der dog i ordets klangpræg nok til at skille det ud fra vore udbrud af hjemtrå. Og nærmere virkeligheden endnu ledes vi ved Angelsachsernes brug af *feasceaft* om den landflygtige. Den glædeløshed som ligger i dette ord er ikke af den mildt vemodige art som inspirerer digtere, den er en »husygdом«, som gør ensomheden til noget blot og bart hæsligt. *Feasceaft* er et ord som passer lige godt på den fredløse og på selve utysket Grendel, Udgårds beboer.

Landsforvisningen var en amputation, blot så meget des værre som det ikke var et lem, men hele manden der blev amputeret; og en Germaner der voldeligt blev taget ud af sin kreds og anbragt i en eller anden civiliseret indlandsby som Romerfolkets gæst, kunde nok komme så vidt at han foretrak døden. Eller tog han sig måske af dage af dødsfrygt, fordi han ikke så nogen anden udvej til at slippe ind i livet igen, end den at lade sjælen vende tilbage til sine rette omgivelser? Syd-lændingene forstod ikke meget af et par »indfødte« høvdingers fornemmelser, og brød sig ikke om at forstå mere; de vidste at barbarerne ikke kunde holde tilstanden ud, men ulykken

bliver end vildere når vi får sætningen oversat på det sprog der gjaldt for de udstødte.

I fredløsheden har da samfundet et frygteligt våben mod fredsbrydere som ikke vil ret. Våbnet slår så hårdt fordi det rammer selve livsnerven. Den fredløse sættes ikke uden for samfundet, men uden for verden. Han straffes ikke med døden, men han straffes på livet (hvis vi for en gangs skyld tør misbruge verbet, ti nogen straf kan der egentlig ikke være tale om). Men så afhænger også dommens virkning ganske af den dømtes frænder, om de kan bevæges, eller tvinges, til at opgive deres mand, om de vil exekvere forbandelsen ved at skære hans livsåre over. Ti om så hele den kendte verden exkommunicerer en mand og dømmer ham hjemfalden til alle onde ånder, det har ikke fjærneste virkning på hans velvære og åndelige sundhed, så længe hans frænder »holder« ham og lader ham drikke af deres livskilde, — såfremt da disse frænder har så stærk en lykke at de kan afværge de mægtige ordbrodde som fyger ind over dem.

Blandt vore forfædre kan man finde ophøjede eksempler på hengivelse i den offentlige vilje side om side med hårrejsende ringeagt for lovlig orden. Deres retsbevidsthed er mere levende og derfor mere elastisk end den nogen sinde kan blive hos folk der bringer dommeren til sæde på en lovebog og stiller en velbestaltet politibetjent bag synderen, parat til at underkaste ham instruxmæssig behandling. Nutildags er retsfornemmelserne temmelig ensartede hos hele befolkningen: frygten for justitia hæver sig næppe til noget der med rette kan hædres med navnet ærefrygt, og trodsen kryber normalt sammen til en usikker pukken på snedighed og omstændigheder. Hos Germanerne havde retsmidlerne endnu en praktisk karakter; de beroede på en juridisk anvendelse og tillæmpning af

livsfornemmelserne, og de retslige følelser får da langt større spændvidde. Mænd kan føle sig trælbundne under et ord, og de kan med suveræn foragt sætte sig ud over det højtideligste anatema; den ene lammes af rædsel ved en fredløshedsdom, hans nabo betragter den som en simpel fornærmelse, måske endogså for ringe til at ruske hans interesse helt vågen. Tager retsmidlerne bund, holder de med en forfærdelig kraft; men får de ikke fat i æren, driver de tomme af. Lovlydigheden og lovtrodsen — ord der kun er anvendelige når der tages ganske løst på dem — svarer i vælde til hinanden, fordi de kommer fra samme lag i sjælen; de ophæver ikke hinanden, men kan bestå jævnsides, endog i samme person, uden at der føles nogen splitelse.

Vi ved at helt ned imod vor tid har almuen bevaret sin gamle vurdering af fredløsheden. Kongens overbevisning om at ret er ret og skal være ret, er både i middelalderen og senere tørnet hårdt sammen med bondens uformuenhed til at komme ud over den grundmoral, at ret føler man, eller den er ikke til. Drabsmanden sidder hjemme i ly af det gammeldags frændskab, og kongen sidder på sin gård i lyset af en moderne kultur og ransager sproget for stærke ord til at anvende på disse hårde halse der »tåler« fredløshedsdom uden at røre sig af pletten. »Det er usømmeligt at de skal begå sig i deres uretfærdighed,« siger Hakon Magnussøn 1315. Og 1315 har kongen ret; bønderne er i færd med at blive lovtrodsere, ikke fordi deres følelse og retsbevidsthed har forandret sig, men fordi loven er bleven en anden: den er bleven endeligt befriet for erfaringens formynderskab og stillet under de logiske konklusioners mægtige beskyttelse. —

Når forbandelsen har lydt, og ætten har sagt den domfældede løs fra sig ved at deltage i den ed hvormed tinget »sværger

ham ud«, eller tingmændene ved våbnenes sammenstød har forpligtet sig indbyrdes mod ham, hvordan formerne nu har været, — da er den fredløse død. Han er slængt fra menneskers liv, og han må jages »så vidt mænd jager ulve, ild brænder, jord gror, søn kalder moder og moder føder søn, folk tænder ild, skib skrider, skjolde blinker, sol skinner, sne flyger, fyr vokser, falk flyver vårlang dag når børen står ret under vinger, himlen hvælves, verden bygges, vind tuder, vand vælder i sø, karle slår korn«. Fordi han er ulv, *vargr*, »blottet for lykke og gammen«. Som fredløs og niding bærer han »ulvehoved«, det vil fra først af sige, han forvandles til en ulv, som løber på heden og slider i lig. Og dog kan han ved et skridt over en dørtærskel slippe ind i livet igen, blot han finder en kreds der er villig til at tage ham op i sit liv. I samme øjeblik som han hilses i et hus og bydes til sæde, stryges al dyrenatur af ham, og han står igen som et menneske.

De ord som det grønlandske *Atlamál* lægger Gudrun i munden om hendes egne og hendes brødres bedrifter i ungdommen, kunde virkelig siges med prosaens bogstavelige alvor: »Vi friede af skoven den vi ønskede frelse, vi gav ham l y k k e som intet ejede«.

Hvis liv og død var de to store skemastørrelser som de undertiden praktisk gælder for, vilde de opfylde tilværelsen uden at lade et hul tilbage som en tanke kunde forstikke sig i, og de vilde da være de tryggeste ord at oversætte fra og til alle tungemål. Nu er de ikke kvantiteter, men kvaliteter, og den opgave at tolke dem fra sprog til sprog kan blive anledning til årelangt studium. Vi har arvet ordet dø fra vore forfædre, og bruger det om samme proces som de gamle gjorde, men i virkeligheden er dets betydning undergået en sådan forandring at

den sproglige kontinuitet næppe er tilstrækkelig til at forbinde de to i een begrebspersonlighed.

På oldnordisk kan der formes et sådant udtryk som dette om underverdenen: derhen dør mænd, og uden at sige noget om denne sprogbrugs ægthed eller uægthed, sjældenhed eller det modsatte, kan vi tage ordet som en nyttig antydning til at forstå at død den gang ikke var så usammensat et begreb som det nu er — eller synes at være, ti usammensathed betyder blot at man selv sidder i brændpunktet. Der udkrævedes på en vis måde altid en nærmere bestemmelse af hvad man døde over i. Mod-sætningen død — liv, der nu står så betingelsesløst, så uformidlet imod hinanden, var snarere to grupper af tilstande og modtilstande, som kædede sig ind i hinanden. Nu betyder processen livsophør, medens det i hin tid var en overgang fra liv til liv; nu betyder dø det store indsnit i tilværelsen, men det store indsnit kan ikke være noget som skærer midt igennem lykkelivet. Hvis vi da ikke vil opgive det væsentlige i ordet, dets bitterhed, dets hentydning til planers ende og ændring, dets henblik på rækernes udtynding, dets absolutte »holdt«, da kan ingen etymologi hjælpe os til ækvivalenter i det gamle sprog. Et nøjagtigt modstykke må vi opgive at finde i hin kultur så vel som i nogen anden, men i overgangen fra lykke til ulykke kommer vi den uoprettelige omvending nærmest, som vi afmærker med det strænge ord.

Den død kunde dø i levende live, og den kunde lige så fuldt dø i dødsriget, eller på overgangen mellem de to. I denne mulighed for at udåndingen kunde blive en afsjæling ligger den alvor og den fare som gjorde forandringen til en krise, ikke blot for den hedengangne, men også for hans nærmeste. De efterladte har taget alle forholdsregler, kan vi tænke, selv om vi ikke ved ret meget om dødsцерemonierne. I den nordiske

literatur hører vi ikke direkte om nogen anden sikkerhedsforanstaltning end *nábjargir*, ligbjærgen, der væsentlig synes at have bestået i tilklemning af næseborene, men vi kan vist trygt slutte at tidligere tider har kendt et mere omfangsrigt ritual. Uden tvivl har der været nogen uhygge forbundet med en sådan dødning som endnu ikke var bjærget, ikke mindst når katastrofen var voldeligt fremkaldt, så at der skyldtes en hævn. Formodentlig har der fundet et slags ligsyn sted til bestemmelse af døds måden; når sårene er talte, har en af frændeskaren højtideligt overtaget ansvaret for en god udgang og stillet sig frem som leder af genoprettelsesforetagendet ved at besørge ligbjærgningen. Også ellers, når der var noget usædvanligt ved døds måden som kunde tyde på at en »ulykke« havde strejft huset, kunde der være anledning til forsigtighed i omgangen med den afsjælede. Da Gudmund Mægtige, høvding på Mödruvellir, frøs ihjel indefra ved at høre en mand fortælle ham en mærkelig drøm, forbød husmoderen enhver at røre ved liget før hans broder Einar havde synet det; dennes visdom skønnede straks sammenhængen, at det var drømmens kraft som havde isnet hans inderste, og derpå syslede han liget. — Folk som uvætter havde dræbt, gik hyppigst igen, i uhyggelig betydning, og det samme skete hvor en eller anden »manddød« hærjede. Sikkert er det efter alt hvad vi ved, at først gravøllet med dets ceremonier bragte ligevægt og tryghed tilbage, efter at dødningen ved selve begravelsen var bleven »vist« til sit sted, — »vist til Valhal«, lyder frasen i senere sprog, ved modernisering af gammel formel. Alligevel må vi ikke ensidigt betone uhyggen; ti for folk der sad fast i lykken, var dette interregnum dog kun en kortvarig pause, hvor livet for en stund blev stillet i bero: man havde trygge midler til genoprettelse af sikkerheden både for døde og levende. I tvivlsomme tilfælde derimod, hvor hævn

var usikker, hvor lykken kun stod så som så på benene, der var døden i huset.

I virkeligheden er det vel kun de færreste kulturer der nøjes med een død; hvad enten folk simpelt hen lader sproget trælle for sig ved at sætte den anden død efter den første død, eller de drager deres linjer mindre koncentrisk, — så længe der er grænser, bliver der altid noget som grænses ude så vel som noget der omhegnes. Stedse famler tanken ved tilintetgørelse som livets yderste, tågede horisont, men det rene intet vil aldrig lade sig erobre; og for et så karakterfuldt væsen som livet var i vore forfædres dage, flygtede tanken på et ophør rappere end nogen sinde.

Man havde praktiske grunde til at opdage tilintetgørelse. At bo i herred med u-sjæle var ikke til at tænke på; dertil var de alt for uhyggelige og alt for massive. På en eller anden måde måtte man se at få dem besværgt over til dæmonernes udørken, hvor de havde deres kyndinge og ligesindede. Men Udgård lå nu en gang menneskenes verden meget nær, man vidste aldrig når man havde disse uhyggenvæsener på døren igen, man var aldrig sikker mod at blive krammet en sildig aften. Bedre var det måske at binde gengangeren korporligt, ved at læsse sten på ham — når man vidste hvor hans krop lå — eller pæle ham fast, eller forflytte ham til et udskær hvor den megen fugtighed holdt hans bevægelighed nede. Men det hændte nok så ofte at alle foranstaltninger slog fejl, hvor indgribende de end blev gennemført. Så tårnede man ødelæggelse på ødelæggelse, huggede måske først hovedet af, brændte derpå hele kroppen og strøede asken i havet, og forsøgte på den måde at knuse sjælen så småt at den praktisk taget hørte op at eksistere. Men helt frem til existensophævelse som livets sidste og afgørende modstykke nåede man aldrig. Tanken og hånden

stødte sin genstand ud til en grænse og lod den plumpe ned i en tåge; men denne tåge var dog ikke mere af en anden verden end at den kunde siges at stå midt imellem »binde, uskadeliggøre« og »bringe uden for horisonten«. Den endelige død, den man gerne vilde have sin besværlige nabo igennem, er egentlig forglemmelse. Ret beset indeholder ryet, eftermælet i bogstavelig forstand den højeste form for liv og det højeste pres af liv, og således gælder det med mere end åndelig berettigelse, at livets fjærneste modpol er en dyb glemsel, hvor ingen kender ens navn og ingen kender ens sted.

Hvem er frænde?

På denne baggrund står Egil frem i sin rette skikkelse. I en verden hvor alt er hamingja, og hamingja er sammenhængen i alt, får hans ord deres rette voldsomhed og deres rette vemod. Ikke for intet falder ordet titanisk os i munden ved hans udfordring til de himmelske magter: titanisk trods er vort højeste udtryk for menneskets afmagt, titan er den der har opgivet at bevæge verden, og med vilje sprænger sig for at demonstrere at vore pander kun er til for at knuses mod det stærkere. Skarpere kan modsætningen mellem vor kultur og hin ikke komme til orde, end den gør når vi jævnstiller det moderne menneske, der står uden for, er sat uden for verden som ener mod det uendelige, med en Egil, der står som repræsentant for en kosmos der er rullet op på mennesket som kærne. Det er ikke titanfortrædelighed, ikke trods, ikke storhedsvanvid som beånder Egil, men den simple virkelighed at hamingja er sol, er måne, er verden, og at hamingjaen råder over sig selv, og står på lige mark når den udfordrer guder. Det er sandt at han, hvad hans vågne tanker angik, lå ud over den gamle kultur, og hans udråb bærer utvivlsomt mærke af åndens splidagtighed, men så længe det ny ikke er sunket dybt nok ned til at blive sjælens selv, er det den forbigangne kultur som undfanger tankerne, og nærer dem til det punkt hvor de træder ud i dagslyset. Der stryger

en moderne stemning ind i hans fortvivelse, ved at han ser guderne rykkede uden for hans nærmeste rækkevidde, i færd med at frigøre sig for afhængigheden af hamingjaen, på vej til at blive selvstændige personligheder med en egen vilje; men i samme øjeblik åndssamfundet synes at knytte sig mellem ham og os, skærer vemodens art det over: hans afmagt er dog den gamle, hamingjaens svaghed, den at slægtsælgheden er bristet og med den styrken, at han har få bag sig, og det vil sige at han har få i sig. Det er ikke fordi de er guder og han menneske, at han fortvivler: var han blot nok, kunde han stå ved sit ord og tage holmgangen op.

Men når alt er hørt, og det spørgsmål: hvad er ætten? har fået sin besvarelse, åbnes pladsen for det næste: hvor er den? Sjælen er dette og hint, ære og fred, men hvor langt går den? Hvilke mennesker hører med, og hvilke står udenfor?

Det er faldet i adskillige forskeres lod at bakse med dette problem under den ene eller den anden form, når de har haft deres gang i egne hvor befolkningen er marscheret op imod dem i klaner og stammer og slægter. Og tidt nok har de vel opgivet ævret for at slå sig til tåls med en definition som til nød rummede hovedmassen af fakta og lod resten om at skaffe sig husly selv. Der har de måske stået overfor en stamme, en klan eller hvad den nu passende kunde hedde, der ved blodets bånd og hævn var sammenkittet til en uopløselig helhed overfor omverdenen; og de lærde har med bestyrtelse set at denne uopløselige enhed indeholdt modsætninger, der bravt nok i indbyrdes fejde hjalp hinanden til at holde manddom og blodfølelse levende, når freden blev alt for knugende udenom.

Fakta vil vedblive at modsige hinanden, og problemet vil blive stående uanfægtet af alle løsninger, så længe vi — som de Nyeuropæere vi er — går ud fra at en solidarisk helhed skal kunne omsættes i et fast tal, og tager for givet at slægten må kunne omskrives ved en optælling af slægtled.

Den helhed som ætten udgør er absolut, men omskiftelig. Det forholder sig ikke anderledes med sjælen end med jorden og alt hvad derpå er, snart vider den sig ud til at omfatte det meste inden for horisonten, snart springer den over og lader en lille kreds mennesker løbe en selvstændig bane gennem den øvrige verden. Sjælen bestemmes af stundens krav, den er øjeblikket og dets fylde. Staten er ikke en sjæl, men en sjæl kan være en stat, — i det øjeblik mændene optræder som et folk, da er hver enkelt af deres sjæle en stat, hvor de solidariske bånd strammer med samme erfaringens styrke som i fader og broder og søn, når de er på hævnstien. I princip og i virkemåde er enhjørtheden den samme når de besvoglede står under eet skjold, som når svogerkredsen løsnes og ordner sig til to fjendtlige skarer. Hemmeligheden i grundlovens kraft er ikke den at de fordrer så og så mange mennesker for at virke — de har altid deres spændkraft, og virker samlende så langt stunden giver dem spillerum.

Det er da ikke sjælens konstruktion der skiller mellem dem og os, kun måden, kun spændingen i de forskellige led. Også vi går over mange akser, men aldrig over nogen med den intensitet som vore forfædre gjorde; til gengæld er skiftningerne aldrig så bratte — skønt de kan være bratte nok — og ringene vel også langt talrigere. I hvert fald een af vore muligheder fattedes de gamle: hos dem kunde kredsen aldrig snævreres ind til en enkeltsjæl; men hvor lille kunde den da

være, og hvad er dens yderste mulighed? Hvad kan der rummes i ætten, og hvad er på forhånd udelukket?

Hvis problemet efter den gode, gamle form for kulturelle spekulationer rettes hen imod en type, der skal forklare formernes mangfoldighed som variationer, er og bliver det uløseligt. Den megen jagen efter »grundformer«, der skal fungere som generalnævner, har sløvet manges øjne for det der egentlig er det samlende princip i enhver kultur: spillerummet; åndsfrænderne forenes ikke i et skema, men i en fælles fornæmmelse af hvad der er inden for typen, og hvad der ligger udenfor, og følgelig er kulturfremmed og kulturfjendsk.

I navnegivningens vaner sådan som de udformede sig her i Skandinavien under den senere epoke, har vi et udtryk for sjælens spænsthed. Det ses på opkaldelsen, at til sjælen hørte først og fremmest blodfrænderne i lige opstigende linje. Hyppig oprejses bedstefader og oldefader i den lille, når de er døde inden slægts-øgningen, og bedstefaders brødre og faders brødre deler ligeligt den lykke at blive kaldt frem til solen igen, så snart de er gået bort. Dernæst inddrages ivrigt svogrenes lykke i ætten: barnet får navn efter morbroder, morfader, eller fjærnere slægtninge af moderen; men opkaldelsen er ikke begrænset til en sådan nedleden af navnekraft gennem moderens person. Alt hvad svogrene er og har ligger åbent for ætten. Ofte nok kommer brudens eller brudgommens unge søskende til at stå som levende vidner om det brudekøb der har fundet sted mellem slægterne, — man giftede sig ofte tidligt, og man avlede ofte børn højt op i alderen den gang. Og endnu mere fremtrædende er tilbøjeligheden til at trække på mennesker som vi vilde kalde svogres svogre, måske endda svogre i tredje og fjerde led.

På flere af disse punkter danner Vatsdølefamilien en samlet illustration, udfyldt som den bliver ved slægtsoverleveringer, der, ligegyldigt om de er historiske i vor snævre forståelse af ordet eller ikke, viser hvad de mennesker tænkte om deres egne navne. Da Torsten fik sin søn, vilde han at barnet skulde nagle den gøtske høvdingesælhed til familien, og han kaldte ham Ingemund efter hans morfar. Ingemund »mindedes« i sine børn først sin egen fader, Torsten, dernæst sin morbroder, Jøkul, ham som Torsten havde lovet nyt liv for det liv han berøvede ham ude i vildskoven; og i datteren Tordis fejrede han sin egen moder, den gamle Götlandsjarls datter. Med sønnen Torir beseglede han sit eget svogerskab med de anseelige Mørejarler — Torir Tavse var hans svigerfader —, og ved sine andre børn greb han vidt ud i fjærnere svogerkredse. For det første var han gennem en islandske gren af Mørejarlerne i slægt med Tord Illuge, og da han fik en uægte søn, kaldte han ham Smed efter Tords søn, Eyvind Smed; men Tord Illuge hørte atter til den vidtforgrene æt der satte en stolthed i at føre sig op til Bjørn Bune, og da Ingemund fik en datter til, mindedes han en Jorun der i slægten. Endelig er hans søn Høgne et vidnesbyrd om, at han i sig følte Bjørn Buneætlingenes svogerskab med den slægt der nedledte sig fra Høgne Hvide, og hvis islandske repræsentant var Atle Røde.

Men kredsen er ikke sluttet med det fædrene og det mødrene. Også stedfaderens familie kan indeholde et lykkefond som man gerne holder åbent for sig; på en sådan vane beror det, at Erling Skjalgssøn, der var gift med en datter af Astrid og Tryggve, opkalder en søn efter Astrids senere mand, Lodin. Lige så vel kan tidligere ægteskaber have lagt grunden til en ære som man ønskede at bevare for sig og

sine, — et tegn for den der ikke lader sig nøje med den viden, at skilsmisse var en let sag, men altid forlanger at se de enkelte fænomener på en baggrund. Når sagaens Halfred tog sig en svensk hustru og opkaldte deres søn efter hendes forrige husbond, som lidt ubekvemt for Halfred var omkommen i hans rejseselskab, da var det ikke fordi det angrede ham at så megen svensk manddom skulde lægges øde; han handlede ganske simpelt sådan som forfædrene havde lagt til rette for ham, og han, sjælesplidens talsmand blandt digterne, illustrerer mekanisk tilbøjeligheder som havde været levende inden for den gamle sæd. Der er intet påfaldende i at Glums datter, Torlaug, mindedes sin afdøde mand i sit senere ægteskab, og fornyede hans sære navn, Eldjarn, i sin søn.

Utvivlsomt vilde navnegivningen røbe endnu flere muligheder for sjælenes sunde grådighed, om vort materiale var større, eller i hvert fald på flere punkter tillod os at knytte forbindelse mellem de tørre navneregistre og bærernes historie. Man tør anse det for givet, at både adoption og barnefostring har sat spor i slægtsrækkerne, men uomtvistelige eksempler lader sig næppe fremføre.

Så langt disse muligheder går, så langt findes der frænder, og i samme øjeblik ordet udtales over dem, går de ind i en sluttet skare, i hvilken der ikke tælles efter det nærmere og det fjærnere. For domstolen gjaldt den enkeltes ed kun for så vidt den i sig rummede en hel æts vilje, og regelmæssig måtte den derfor bæres af en kreds »mededsmænd«, der bandt deres overbevisning til det hovedsværgeren slog fast. Her kan loven roligt nøjes med at forlange så og så mange mænd »af hans køn«, eller af hans frænder, og stole på at livet i hvert enkelt tilfælde på forhånd har afgjort hvem der går ind under

en sådan benævnelse, og at der under frændenavnet altid sidder en mand som kan fylde sin plads i edskæden.

På disse frænders virken indadtil mærkes det snart at de ikke er en løs trop, der holdes sammen ved en vag følelse af modsætning til alle andre. Den enhed de danner har praktisk fasthed nok til at udføre en social organismes funktioner. Når det gælder at lægge livet til rette for en umyndig, eller at bortfæste en frænke, da står en af ætten frem som ansvarets bærer, den »naturlige« væрге, eller hvis han falder fra, da den nærmeste i slægt — søn efter fader, dernæst broder, og således videre udad, hvordan nu reglerne lyder. Men bag den enkelte skimtes de fleste steder tydeligt en mandskreds, og bestandig ser vi i lovenes antydninger frænderne træde ud af halvdunklet, og vise sig ikke blot som interesserede ved alle vigtige foretagender, men også som dem der fordrer deres deltagelse agtet. De har »råd«, og råd betød i gammelt sprog noget såre aktivt. Når det antydes at myndlingen kan søge ly hos frænderne mod overgreb fra værgens side, eller at ætten kan gribe ind mod den der viser sig at hærje i steden for at væрге, da er denne nødhjælp at forstå som eftervirkning af en tilstand hvor den enkelte, også den der rådede i kraft af sin faderlighed, kun handlede som indbegrebet af en hamingja. Angelsachserne udtrykker hele virkeligheden når de ved trolovelse fremstiller brudens og brudgommens frænder som forhandlende med hinanden, og lovende med een mund hvad loves skal, medens den enkelte i hvem handlingen koncentrerer, siges at råde for partiet.

Det vilde være overdreven samvittighedsfuldhed, om vi nu satte os ned for ret at udpønske hvor mange af disse onkler og svogre der kan tænkes at have haft den rette kapacitet. Der krævedes en fast definition, som satte alle uvedkommende på

døren, og den fandtes: livets afgørelse falder netop i navnet »frænder«. På nordisk, hvor sproget endnu var det fødte udtryk for kulturens oplevelser, findes der jo intet navn der således kan bruges til at underlægge ordene fredens stolthed eller fredens myndighed i samtale mellem de allernærmeste, som netop dette »frænde«, der føjer alle ind i samme forbund; »søn!« kan faderen sige, men nok så ofte indvarsles hans formaning eller opmuntring og ros med det inderlige: »frænde«. »Torsten, frænde, gå med dine brødre, du har altid forstået hvor læmpe var bedst,« siger Ingemund til sin søn, da Jøkul farer ud ad døren med alt andet end læmpelige forsætter.

Og nu i den sag der satte ættens sjæl i stærkest bevægelse, sagen om fald og oprejsning, — dér støbes helheden sammen så langt freden endnu har mindste hold over sindene. I de islandske hverdagsskildringer virker endnu den levende følelse for vore øjne; den enkelte føler kaldet til at gribe et gunstigt øjeblik i flugten, uden at han falder på at spille tid med beregninger af led og nærhed. Hist og her tales om slægtsråd, hvor en hævnleder iklædes hele ættens samvilje som en fuldmagt til at tage ansvaret for god udgang; og hvad enten nu en sådan skik i tidlig tid har været gennem-gængs, eller den blot er en form blandt andre, udspringer den direkte af slægtsfølelsens grund. På den anden side faldt udvælgelsen altid i sunde forhold på den der af fødsel var nærmest til retten og pligten, den der stod i forhold til den dræbte som søn til fader, som fader til søn eller som broder til broder. Frændernes ansvar tynger ind imod det midtpunkt hvor den faldne ligger. Så vanskelig en sag det kan være at forene en fælles, ubetinget skyldighed med forrang i ansvar hos en enkelt eller nogle enkelte, når man betragter verden ud fra individualismens punkt eller fra kommunismens cirkel: for den der lever sit liv i en

hamingja og i sociale forhold der er udformede under dens kraft, falder de to kendsgerninger godt i tråd med hinanden.

Utvivlsomt må da den gammeldags indretning af mandeboden være den bedste vejledning til at forstå de gamles selverkendelse; bestemmelserne om dens udredning og modtagelse må vel indeholde det troeste spejlbillede af ættefølelsens struktur.

I Norge bestod drabsbodens hoveddel af tre »ringe«. Den første ring udrededes af drabsmanden til den dræbtes allernærmeste: søn og fader; den anden hed broderring, med den bødedes krænkelsen hos den slagtes broder, og tilvejebringelsen var også en brodersag i angriberens kreds; i den tredie bødede de to fætterkredse, farbrodersønnerne, til hinanden. Mangel på repræsentanter for den ene eller den anden gruppe gjorde intet skår i boden: retten til at modtage og pligten til at yde gik da over på en af de andre, således at i nødsfald drabsmanden selv bødede alle tre ringe, og arvingen fik hele boden. Imidlertid var udredelsen af de tre ringe ikke nok til at løse drabsmanden og hans nærfrænder ud af deres forpligtelse; foran dem stod endnu tre klasser af frænder, der hver for sig fordrede en bod for den tabte frænde; fra leddene oven over fætrene og ned under brødrene — farbroder og brodersønner — tyndes de ud gennem morbroder og søstersønner til fjærnere slægtninge på fædrene og mødrene side. Og når alle disse har taget den større eller mindre bøde som tilkommer dem fra ringmændene, har de endnu i vente nogle gaver fra de tilsvarende kredse i krænkerens æt. Først når hele dette netværk af bøder er trukket gennem ætterne, tilsiger man hinanden freden.

I Danmark står drabsmanden og den dræbtes søn ansigt til ansigt, med deres fædrene og mødrene frænder som en sluttet skare på højre og venstre side. Bodens er delt i tre

lige store dele, og af dem betaler dræberen selv, eller for ham hans nærmeste, den ene lod; de to andre går fra og til ættens tvende sider, og på frændestævne fordeles forpligtelserne i mindre og mindre krav, alt efter som slægtskabet ebber længere og længere ud. De to sider svarer hver for sig; så længe der på den anden side er en eneste mand tilbage, kan man på denne side stå på: vi vort og du dit; men er grenen helt visnet, må de andre bære dobbelt byrde. Og sker det, siger Eriks lov med trygt, gammelt tonefald, at der ingen frænde er på mødrene side, og den der er avlet af den dræbte er af trællebyrd eller er udenlands, så at ingen kender hans æt, og har så fædrene frænder taget en lod, og en til, da må deres frænde ikke være ubødet hvis han var fri mand, til fulde skal han bødes, — og fædrene frænder tager alle bøder. På det endelige fredsmøde, da drabsmanden udbetalte den samlede bødesum i nærværelse af sine frænder og af den dræbtes æt, tilsvor hovedmanden med tolv af sin slægt hel fred og tryghed.

Frankernes mandebodssystem kender vi desværre alt for lidt til. Hvad man gjorde når alt gik som det skulde, det vidste man godt nok, men hvorledes den stakkel skulde bære sig ad som intet havde at betale med, det trængte man til at skrive op, — og det er vor hele viden. Vi står da som de der tilfældigvis er blevet tilskuere ved en handling der er anlagt på yderste nødsfald, og som fra det de ser stå på spil og fra de handlendes yderste forsøg på at redde, skal drage deres egne slutninger om livets jævne gang. Lovparagraffen sætter os midt ind i en scene hvor en drabsmand har opbudt al sin ejendom, uden at kunne fylde drabsboden; han går da højtideligt i sine frænders nærværelse ind i sit hus, tager der en håndfuld jord og kaster på sin nærmeste slægtning, for således at vælte ansvaret fra sig over på en der kan bære det, inden han tager sta-

ven i hånd og springer over gærdet, så at alle ser hans blottethed. Hvis fader og brødre allerede har tilskudt hvad de kunde — og det synes loven at ville forudsætte om dem — rammer mulden den næste frænde uden for deres kreds, og sådan kan den komme til at gå gennem rækken: tre fædrene og tre mødrene frænder, hver for sig naturligvis repræsentanter for et slægtskuld. Hvis de alle har måttet lade det tilkastede ligge, skal drabsmanden bydes frem på tinge, for at den eller de der føler forpligtelse mod ham, kan træde ind, og først når han tre gange har fremstillet sig under tingets tavshed, står han til svars med livet som en der ikke satte bøde for sig.

Der står vi, og grunder. Eftersom de gamle Franker ikke spillede for os, men handlede for deres eget stakkels selv, har de ladet meget stå dunkelt hen uden så meget som et lille oplysende afsides til bedste for tilskueren. Om det forudsættes af denne paragraf at drabsmanden betalte hele bøden, eller om det er sin egen ring han manglede midler til at bringe i stand og måtte skyde over på frænderne — deri kan tilskuerne, om de vil, finde stof til at disputere om resten af deres levetid. Og dog, skulde man for alvor nære nogen tvivl om, hvorvidt lovens »nærmeste« her er frænder og fredsforbundne med germansk frændevilje, så bliver der sagt os et sted med rene ord, at drabsbøden deles i to lige store dele, at den ene går til sønnen, den anden til frænderne, at disse frænder repræsenteres af tre på hver side, fædrene og mødrene, og at de tre deler deres tilfaldende med aftagende lodder, efter som de står den dræbte fjærnere. Og så ved man vel så meget, at en frænde ingen rettigheder har uden han har pligter — eller har haft dem.

Mellem Nordmanden der sidder med sine frænder og regner reguladetri i brøkdele af ringe og brøkdele af frændskab, og

Frankeren der gør sit sidste spring over tærskelen ud af hus og hjem i sin bare skjorte, er der mere end en omstændigheds forskel. Men de nationale ejendommeligheder kan ikke skjule dyb enighed i det væsentlige. Og først er det vel samansvarligheden som trænger sig på tilskueren. Nordmændenes bodsgeometri kan betyde skarpe hoveder — den betyder i hvert fald tillige stærke behov til at se og fornæmme æthele i forhold til æthele; på alle optænkelige måder krydses leddene sammen i bod og genbod, klasse mod klasse og mand mod mand. Frænderne er delte i grupper, og forpligtelsen rammer efter klasse, men over al inddeling står det fælles ansvar. Boden skal skaffes til veje, og svigter den ene side, da må de andre træde ind i den tomme plads; mangler der et led i slægtskæden, da falder byrden over på naboledene; hele tyngden kan rulle over på frænderne, hvis drabsmanden selv har forfald, og den kan falde fra en tom frændeplads tilbage på drabsmanden selv. Og som en enkelt side ofte må yde et meroffer, sådan skal de også som modtagere have en ledig bødedel, ti hovedsagen er at den faldne frænde bliver fuldelig og rettelig bødet. Alle må de bære hævdnen så længe ikke enhver skyld er udslettet, det er en grundsatning der røber sin styrke ved at tvinge verden til at modsig sig.

Først på baggrund af denne elastiske enhed kommer de juridiske fikseringer som findes hist og her, til deres ret. Man trængte ofte, i hvert fald i senere tider, til en bestemmelse af hvor frændskabet kunde gøre holdt, lige så vel som til en grænse, inden for hvilken man var sikker på at træffe ansvarlige mænd. Når man så opstillede tre fædrene og tre mødrene frænder som den faste stok i modsætning til den frivillige, hvem hjertet drev til at mælde sig på tinge og betale den bod som freden inden i ham nødte ham for, eller man fastsatte tredie

knæ eller syvende mand som yderpunktet, traf man naturligvis sin afgørelse således som livet lagde den til rette for en: man slog ned på det sted hvor frændskabet sædvanligvis ebbede ud, eller hvor det gled over i den videre personlighed, der kun føltes med under et større pres fra omverdenen. En konturagtig op-ridsning af det faktiske, andet kan lovene ikke blive; og meget som i virkeligheden satte et mere end overfladisk præg på samfundslivet, kommer med nød og næppe til orde i deres gennemsnitsskema. Ved et tilfælde har Langobardereditet fået fostbrødrene med blandt de edsberettigede, og hvis det skulde vise sig at det er bestemte historiske konstellationer som har gjort lovgiverne opmærksomme på fostbrødrenes mededskraft, får bestemmelsen ikke mindre vægt som vidne om stalbrødrenes inderlige sammenhæng med ætten i tidligere tider. Fra Island ved vi at fostbrødrenes hjælp påkaldtes i hævnssager, og det er da i gammel ånd, at der i følge visse norske systemer tilsikres dem en ret til at tage bod. I virkeligheden var grænsen alt for individuelt skiftende til at nogen lovbestemmelse kunde give sig i lag med den uden at opløse sig selv.

Men midt i den store ring bliver vi snart opmærksomme på en mindre gruppe mennesker, som stedse ses i travlere røre end omgivelserne: på den ene side drabsmanden og hans hus, på den anden side arvingerne. Selv om naturligvis den næste frænde udenfor må indtræde i drabsmandens plads og »tage ved hans økse«, hvis han selv, hans fader og hans brødre falder fra, kan den stedfortrædende pligt ikke udviske billedet af en mindrehamingja, som frænden først og fremmest føler som sin sjæl, den han dagligdags lever i og røres i og er. I denne sjæls-kærne indbefattes de som vi vilde kalde de nærmeste, men heller ikke denne inderste kreds har været den samme til alle tider og på alle steder. På dette punkt kan reglerne for drabsboden

ikke give mere end et groft billede, der forkorter virkeligheden stærkt, og den eneste måde at bruge lovene psykologisk er at lægge hovedvægten på uoverensstemmelserne. I Danmark, og ligeledes i de sydlige lande, så vidt vi kan dømme efter de knappe antydninger, er det en familieagtig gruppe, fader, søn og broder, som står i midten; på norsk grund ser det snarere ud som om sjælen strækker sig på tværs gennem ætten: det stærkeste lys falder på søn, broder og fætter. Frostatings lovmænd tager endogså farbroder og brodersøn med fætter og fætters søn ind i det snævreste samfund, og rækker således hånden til Angelsachserne, der i hvert fald anså farbroderen for en hovedpille i familien. Atter kan det ske, at fader og søn til en vis grad trænger broderen i skygge, og andensteds står broderen frem som en særlig nær frænde, der ansvarer for den betydningsfulde anden ring.

I denne snævre kreds synes man at måtte spore virkningen af det daglige samliv i dampen fra den fælles gryde og røgen fra den fælles arne. Det vilde da give en smuk teori, om stor-slægten repræsenterede den klynge huse der satte ryggene op ad hverandre til godt stade mod al uro i luften. Men ingensteds blandt Germaner findes et system af slig storruddet simpelhed. Fællerne fandt hinanden i slaget og ordnede sig efter æt og frændskab, siges der, og hvem tror ikke det? Og at »kønnet« nogenlunde holdt sammen lokalt, også i hine rastløse tider, da folket mere skvulpede frem og tilbage i landet end sad fast klump ved klump hver på sin tue, er også mere end rimeligt; Cæsar fortæller jo om Sueverne, at de skiftede agre fra år til år, og deres øvrigheder tildelte stammer og slægter deres årlige lod alt efter egen højere visdom. Ingen der kan tænke sig ind i Cæsars stilling, når han stod og så på disse menneskeskarer, vil dog falde på at tage ordene som sætninger der var grundede på

resultater som han havde nået ved en undersøgelse af familieforholdet inden for de enkelte grupper, eller vove af sådanne alment gældende ord at slutte at de lokale linjer på noget sted er faldet nøjagtigt sammen med slægtsfigurerne.

Sjælens struktur måtte have sin genpart i den sociale orden. Der er ingen tvivl om at ætsammenholdet i det store og hele forudsatte naboføling som det normale — ti »normalt« betyder at en vis tilstand ikke er grund, men resultat af samvirkende faktorer, og det normale taber ikke sin værdighed ved at det netop tjener til at holde undtagelserne i live og til at give fasthed til deres krydsning. Til visse var også samlivet i huset under opvæksten en af de samvirkende faktorer, og det en af de meget mægtige; men den forslår ikke til at forklare sjælsenheden mellem frænderne. Der var i freden et åndeligt element, bevidstheden om at have arvet samme arv, og jo nærmere lykkefælliget kommer til at være enhed i mål og virke, des mere er frændskab en daglig fornæmmelse. Når vennerne går op i hinanden, og bevidst i hinandens nærværelse vier sig selv til alle de uberegnelige konsekvenser der følger med at være eet liv og een sjæl, kan de ikke besegle sig selv fuldkomnere end ved at gribe til det gamle, trygge ord: hævne og handle som var det søn eller broder, hvor tanken på moderbryst og faderknæ er umiskendeligt til stede. Men hvis et trofast par taler om at de har delt alt, bittert og sødt, som var de fødte af to brødre, er ordene gennembævede af en oplevelse der ikke nødvendigvis falder sammen med fornæmmelsen ved at være opfødt sammen, — og det er denne art horisontfællig der stiller fætrene på deres fremskudte plads i den norske mandebodsordning.

Så tør vi gå et skridt til, og sige at det inderste livssamfund ikke var indskrænket til afstamning fra fælles fader og farfader. Så vist som vi ud fra liv og love ikke kan hente nogen beret-

tigelse til at sætte de mødrene frænder som klasse ned i et underordnet plan, så sikkert er det, at nogle af moderens slægtninge, især vel hendes brødre, men også hendes fader og hendes broder- og søstersønner, har været med til at udgøre en hjærtering i ætten. Det må vi vide, om vi så blot har læst i de islandske hverdagshistorier, hvor umiddelbart påkaldelsen går i nød til moderens nærmeste, og hvor redebon de mælder sig så snart behov gøres. Det siger sagn efter sagn på germansk grund, når det f. ex. sender helten til morbroderen efter gode råd, eller når det lader hævn over morfader være hans konstituerende livsopgave. Det antyder ordsprog som dette, at sine morbrødre ligner man mest, og det har allerede Tacitus forstået, siden han må indflætte den bemærkning, at der består en særlig varm hengivenhed mellem onkler og søstersønner.

De norske slægtskabstavler er indviklede nok til at fremkalde en let karusselfornæmmelse i et moderne hoved, som ikke er vant til at drive familieskabets matematik ud over regnestykker med to eller tre faktorer. Hvilken lise da at kunne slå sig til ro hos Nordmændenes mindre skarpsindige brødre, og tænke at forkunstlede systemer må bunde i forkunstlede former. Men simpelhed — det vil sige bekvemhed for det mønster v o r e hjærner er byggede i — er nu desværre ikke noget usvigeligt kriterium på ælde; sæt der bag de tilsyneladende så enfoldige former skjuler sig samme livets mangfoldighed som trykkede Nordmandens rutinerede hjærne, og ikke lod hans tanke ro før han havde fået den behørigt systematiseret. Der kommer også komplikationer til verden, når en sammensat følelse, der i praksis altid går sikkert, skal udregne alle sine instinktbevægelser i tal, og stræver med sig selv til den står måbende overfor sin egen uudgrundelighed, og måske ender med en opgivende

appel til den individuelle stedsans — altså netop til det gamle og fortrolige. Norskeloven lægger et sted arbejdet ned med et suk: for resten må enhver selv se at finde ud af det, »så mangelunde skikker sig slægtskab mellem mennesker, at ingen kan gøre skel for al arvegang, man må ordne en opkommende sag som det synes rettest efter dens art.«

De velgennemtænkte paragraffer i Gulatingsloven giver ikke *det* germanske system — blandt andet fordi *det* ikke eksisterer. Deres værdi for germansk kulturhistorie beror på at de udtrykker *een* form for ætfølelsen, og det, som vi ved fra litteraturen, en form der længe bevarede sin gamle adel og sin styrke. Naturligvis kan Nordmanden kun udtale hvad han selv har oplevelse til, og hans oplevelse tilhører den tid han står i, ikke en forhistorisk periode. Der behøves intet overnaturligt skarpsind for at udfinde, at hans slægtskabsberegninger røber træk som ikke vilde passe i noget andet fysiognomi end hans eget. Utvivlsomt kan også nogle af disse træk kendes som moderne, i den forstand at de ikke ret passer til en Germaners væsen. Men en kritisk udsondring lader sig ikke gennemføre ved simpel subtraktion, ti så dødt arbejder ikke en levende tanke med et levende stof, at den blot skubber det gamle lidt sammen og hægter lidt ny annekser på.

Der har nu loven gjort frænderne op i sine tre grupper hovedringsmænd og sine tre klasser videre frænder, opnamsmænd: for det første sådanne som farbror, brodersøn, morfar, dattersøn; for det andet broderdattersøn, morbror, søstersøn og fætter gennem faster og morbror; endelig for det tredie mosters søn, fætters søn, fars fætter, mors morbror og søsters dattersøn; men, tilføjer den, foruden disse er der »sagøjerne«, og så opregner den søn og broder hvis moder var trællefødt, samt sammødre broder. Og atter følger som en anden gruppe de

mænd der hænger ved ætten gennem svogerskab: den nærmåg som har en mands datter, den der har hans søster, fremdeles stedfader og stedsøn, stalbroder og fosterbroder. Uden al tvivl var disse mænd fra gammel tid dybt interesserede i hævn og bod, og sandsynligt er det at deres krav udgjorde et hele for sig, en ring. Selv om vi nu kunde slutte med matematisk sikkerhed, at et navn der bekender sig selv som øgning må være ny klud på gammelt klædebon, har vi ingen garanti for at de der fylder det ny sæde er unge fordringshavere, end mindre at det gruppeagtige i anordningen er et tilfældigt udslag af agglutination.

Det moderne må søges på mere åndelig vis. Form skrider frem af form gennem en gradevis forskydning af trykket, — når da ikke kulturen på een gang møder sin skæbne i skikkelse af en determineret modstander, så at den tvinges gennem en akut krise. Det nytter intet at pege på en enkelt person og sige: han der forstyrrer den germanske ligevægt i ætten, ti vi kan ikke begrunde udelukkelsen af en eneste, vi kan ikke påkalde den øverste domstol, freden, mod en eneste af dem der indesluttet i boden. Moderniseringen ligger først og fremmest i den symmetriske udfolden af leddene: farfar fremkalder morfar, sønne-dattersøn fremkalder dattersønnesøn, som lyden kalder ekkoet. Praktisk kan resultatet udtrykkes således, at frændskabet — efter al sandsynlighed da — er udvidet på mødrene side; dybere set består forandringen i at de mødrene frænder er gået over fra at være en gruppe umiddelbare fredfæller til at blive et skema-betinget modbillede af fadersiden.

Skal vi så have nogen ret til at råbe dekadent efter Gulatingssloven, må vi først have forvissat os om at dens forskydning har sprængt den gamle sjælestruktur, og har skabt et system der fornægter ætfølelsen lige så meget som den bejaer en moderne slægtsbevidsthed. Men bodregulativets opgave er jo netop den,

at få alle disse mennesker anbragt i kategorier som går på tværs af beregning efter linjer og grader. De gennes sammen: farbror, brodersøn, dattersøn, morfar for sig, morbror, broderdattersøn, søstersøn for sig — i grupper der visse lig ikke kan være opfundne for at skemaføre slægtsnærhed. Til grund for det gruppevis ligger sikkert et princip der har brede forudsætninger i Germanernes måde at tænke på.

Det siger sig selv at en så fintmærkende organisme, så koncentrisk i sin kraft og så øjeblikssmidig i sin form, meget dårligt lader sig tryllebinde i et system. Alle de tilbøjeligheder som fulgte med at være frænder og at have med frænder at gøre, var ikke jura, og det ses noksom på lovene hvor hårdt det holdt at få dem sat om til et N. N., i hvilket Per lige så godt som Povl kunde finde sit udtrykte billede. Men over den vanskelighed som bestod i at et juridisk skema skulde passes til på liv, stod stoffets genstridighed mod den form der nu gjorde krav på at blive anvendt. Vore forfædre blev vakte til selvbevidsthed ved sammenstød med verdenserfarne civilisationer, og blev ledede ind på selvopgør under indflydelse af færdige modeller, og det har bevirket at deres erfaringer er kommet til kort i udtrykket. De har aldrig fået udtalt deres forståelse af sammenhæng i det forbigangne, det som her oppe i Norden kaldes »megen forn viden«. Ved mødet med krønike og genealogi blev deres »historie« slået til jorden, og enten trampet ned eller rejst til live under ny skikkelse. Det fremmede syn lod historien vokse som løv på stamtræer; i menneskers forhold til hinanden kendte det kun formelen: fader avlede søn, og søn avlede sønnesøn, og efter det kom verden til at se ud som et mylder af spidse vinkler. Germaneren havde på forhånd ondt ved at ordne sig ind i dette netværk; men helt ubehjælpelig overfor en nødvendighed har han aldrig været. Der hvor ætten bevarede sin kraft ned i

tiden, lærte han at kløve slægten op og ned, i fars og bedstefars og oldefars linje, og at springe med sikkerhed mellem disse diger.

Det hurtigere pulsslag som fulgte med stærkere oplevelser, tillige med adskillelsen fra hjemmet gjorde visse grene af Germanerne fortrolige med den genealogiske kunst, og Islændingene uddannede sig endog til rene mestre i faget. Men dette mesterskab betegner netop et vendepunkt; det som ligger bagved og det som ligger foran, er to helt forskellige størrelser, hint »myte«, dette historie. På udflytterøen havde den jævne bonde nøjagtig rede på sin nedarvede og indgiftede status fra landnamstiden af; medens de allerfærreste landnamsmænd kendte mere end deres farfar. Lige så klar historien bliver da Islændingene kommer til, lige så tåget er den i det tidsrum da de gode øboere endnu var Nordmænd. Næsten alt hvad der ligger forud for Harald Hårfagre er fra en genealogs standpunkt kaos, og selv i kongefamilien er Haralds fader historiens ende. Haralds samtidige, den mægtige Mørejarl, kan næppe siges at have mere end en bedstefader, og det samme gælder Hladejarlen Hakon, medens hans farligste modstander, Atle Jarl fra Gaular, er indskrevet i historien som sin faders søn. Den ætædleste af alle landnamsmænd, Geirmund, hvis forfædre var konger i fuld ret, måtte man lade gå over i historien blot som søn af Hjør. Alt bag disse to eller tre forhistoriske generationer er myte. Og mens Islands ætstolte bønder uddannede sig til Europas foregangsmænd i videnskabelig nøjeregnen, skete der hjemme i Norge ingen store forandringer i menneskers genealogiske sans: i det ellefte og tolvte århundrede ser vi fremragende slægter træde frem for historien på en mærkelig abrupt måde, uden fader- og moderrække.

Der voksede ikke med eet ny organer ud i Englændernes eller Islændingenes hjærne. De havde hjemmefra medført tro- skaben mod fortiden og trangen til stedse at holde den levende; de formede blot den gamle »tradition« om på nyt grundlag. Også tidligere havde man hæget om sin slægts historie, overleveret den fra led til led, men i en form der stemmede med ens beskuelse af tiden som et plan og af sjælen som et altid nærværende. Inden for et sligt system har de rette, op- og nedstigende linjer ingen plads, lige så lidt som nogen beregning af slægtskab efter disse linjers krydsning; de erstattes af plane figurer, grupper eller ringe. I midten står som ættens grundstamme, fra husfaderen beregnet, han selv (og hans hustru), hans fader og hans moder med deres næstefrænder, og uden om dem stiller sig en mangfoldighed af kredse som griber over hinanden, somme beroende på avling, andre på giftermål, atter andre på fostbroderskab. Og de mennesker der således drages ind i livsfællesskabet, bliver ikke først udvaskede af deres sammenhæng; hver for sig trækker de uimodståeligt med sig den ære og lykke som udgjorde deres sjæl. Mellem disse ringe er der ingen rangsforskel, i den forstand at denne eller hin nød eneret til den ære at udgøre forudsætningen for ættens tilværelse, dens fortid og dens forfædre. Man har tidt nok talt hånt om den parvenugrådighed der forleder islandske og norske familier til at gnubbe sig op ad mytiske eller halvhistoriske berømt heder; som om man den gang uden omsvøb tog en Ragnar Lodbrog eller en Sigurd Fafnersbane og stak ham ind i sit regiment af forfædre. Tænk blot på Are Frode; i slutningen af den bog som med rette har skaffet ham navnet historiens fader i Norden, regner han troskyldigt leddene fra Yngvefreyr gennem Ynglinger og vestfoldske konger, og sætter til punktum: »Torgils, min fader, og jeg hedder Are«, — han må da være manden med den svedne naivitet, der ikke for-

står distinktionen mellem en god virkelighed og en god opfindelse. Og må vi ikke være skæbnen taknemmelige for bekendtskabet med hans forfædre — selv om det kun er gennem formodningen —, folk der kunde forelske sig i literære storheder og roligt sige: det var en fin familie, den tager jeg. Et interessant psykologisk tilfælde, disse forfædre, men desværre for fænomenet kunde enhver der tilskrev sig slægtskab med de store karyatider i Nordens fortid, bevise sin afstamning, ganske vist ikke ved at regne op led for led, men ad en vej der for ham var af samme fasthed, ved at dokumentere at hans lykke greb over i den han anmassede sig gennem sin ætberegning, og dette vil i gammel ånd sige, at han ikke kaldte andre sine forfædre end dem der var det.

I det monumentale digt Ynglingatal har en af det niende århundredes modedigtere omsat en norsk fyrstes slægtsbevidsthed i en moderne stamtavles form; fra Rognvald Heidumhærri i Vestfold regnes fornfrænderne op i lige linje til guddommelige konger i Upsala, sådan at hvert led er begrundet i forgængerens faderskab. I hvert fald forstod eftertiden digtet på den måde, og vi har vel ikke nogen ret til at gøre Tjodolf mere gammeldags end de var der benyttede hans værk, selv om der ikke i versene findes nogen antydning af at den ene konge avlede den næste. Trods al den megen retten af i linjerne lyser imidlertid det gamle ringsystem igennem, også for os hvem tiden har berøvet næsten al sidehjælp til forståelsen.

Efter at digteren i de første vers har begrundet en guddommelig herkomst gennem Sveigdir og Fjølñir, Yngvefreys ætling, begynder han med Vanlandi de jordiske kongers rad. Ham knuste troldbåren kvinde med sine fødder, og smykkeøderens bål flammede på Skutas bred. Visbur, ham nedsvalg ilden, da sønnerne hidsede skovens skadetyv på deres fader, så

at han bed storfyrsten ihjel i hallen. I fordums tid hændte det at sværdmænd rødede jorden med egen herres blod, da de svenske i håb om gode år bar blodige våben på Domaldi, Jydernes hader, og Domar blev løftet på — den indebrændte — Halfs knitrende bane ved Fyrir, da dødelig værk havde bidt den Fjølairs ætling. Tiden kom, at Hel skulde vælge sig en kongshelt, og Dyggvi, Yngvefolkets hersker, faldt for hendes tag. Higende efter ry fulgte Dag dødens bud, da han drog til Vørvi for at hævne sin spurv. Det undrer mig om Skjalfs råd huede kriger-skaren, da hun, dronningen, hejsede Agni, deres rige drot, op i hans eget halssmykke, og lod ham ride galgens svale hest. Alrek faldt dengang da han og Erik, to brødre, bar våben på hinanden; de to Dags frænder slog hinanden ned med bidsler. Yngvi faldt; han blev liggende, da Alf avindsyg rødede sværd, ja begge faldt de, og Bera, Alfs dronning, var det som gjorde to brødre til hinandens bane. Jørund blev listet fra livet i Limfjorden; ham som havde taget Gudlaugs liv, ham bar strikkens hest højt. Aun higede efter at leve, til han diede horn som spædbarn; med sine sønners liv betalte han for sit eget. Egil, Tyrs ætling, ry-sæl som han var, flyede land, og den Skilfingeætling endeligt blev oksen, der løb sit hoveds sværd i hans hjerte. Ottar faldt under ørnens klo på Vendel for Frodes Daner; de svenske kunde fortælle om ølandets jarler, som fældede ham da han bød kamp. Adils, Freyrs ætling, styrtede af hesteryg, og der døde han, Alis modstander, da hans hjærne blandedes med gruset. Om Eystein flammede hallen ned, jyske mænd brændte ham inde. Rygtet for at Yngvar var falden for Syssels folkehær; Østhavet forlyster den svenske konge med havgubbens sange. Ønund, Esternes fjende, bukkede under for en slegfredsøns fjendskab; han fik Sørles og Hamdirs hårde stendød. Da ilden, den bulmende hus-

raner, trådte gennem Ingjald med hede fødder, da var det gudeætlingen selv som slap den løs mod sig.

Og så følger rækken Olav, Halfdan, over hvis ben Skereid i Skiringsal luder, Eystein, der ligger under sten der hvor Vadlas haglkolde strøm møder havet, Halfdan, fjælet i jord på Borro, Gudrød, som svig vandt lønsejr over på Stiflusunds bred, Olav, som rådede over Upsi og Vestmar med Grenlands fylke, på Geirstad ligger han i høj. Men det bedste kendingsnavn som konge bærer under himmelblået, det ved jeg er Rognvalds, Heidumhárr bliver han kaldet.

I midten står altså Rognvald, konge på Geirstad, med det stolte tilnavn hvis herlighed desværre er os fordulgt, og hans fader, Olav Geirstadalf, som hist og her optræder med en egen, halv mytisk værdighed, næsten som om han kunde være stamfader. Oven for ham er der en sikkert afgrænset kreds i rækken fra Gudrød opad til Olav Trételgja. Bortset fra Eystein ligger enheden udtrykt i navnene, de møder samlede igen i den senere kongestamme; vi må sikkert antage at disse konger repræsenterer hjertebladet i Rognvalds hamingja, at de står ham nærmest både i slægt og i tid, uden at vi deraf tør drage den slutning, at de nødvendigvis er fulgt efter hinanden som lige linje i den orden. Denne slægts virkemærke er grænselandene mellem Norge, Sverig og Danmark, og hvis vi til hjælp tager de stumper af slægtssagn som Ynglingesagaens forfatter eller hans hjemmelsmand lykkeligt har opspurgt til udlæggelse af slægtstavlen, åbner der sig et billede af vestfoldske konger, hvis foretagsomhed betingedes af svogerskab og strid med småfyrster fra det sydlige Norge. Det nære forhold mellem Vestfoldmændene og Østlandet finder sit udtryk i Olavs fader, Ingjald, der ved sit navn og ved sin hustru Gauthild er inderligt knyttet til Götland, og hvis skæbne er Ivar Vidfadme. Oven over denne grundstok

kan vi skimte forskellige grupper, uden at det er muligt at sætte fingeren på sammenføjningspunktet. Adils og hans fader, Ottar, er bekendte gennem Beowulfdigtet som »Svenskere«, og deres stilling i verden antydes ved fjendskabet med Frode og Hrolf Krake, og med Ali Oplandske fra »Norge«; det er ikke den verdensstormende Ivar Vidfadmes lykke de brydes med, men den gammelværdige højhed fra Lejre, det er Hadubarden Frode, hvis søn Ingjald i følge Beowulf blev Hrolfs ulykkelige måg, og det er endelig en egen frænde, Ali — Beowulfs Onela — der river riget til sig og fældes af sin brodersøn. Til samme kreds hører utvivlsomt Aun Gamle, der vel ikke er identisk med den Eanmund Beowulf kender som Adils's broder, men åbenbart i sit navn bærer samme lykke. — Atter en anden ring repræsenteres af Yngvar og Ønund; de vender deres ansigter mod Østen, mod de svenske vikingefelter i Estland, hvor Yngvar faldt for Sysselfolkets hær, og Ønund, Esternes fjende, hævnede ham. — Inden for den øverste del af slægtsrækken kan man i det mindste skelne to slægtsgrupper. Den ene har til midtpunkt det ulykkelige broderpar Erik og Alrek, som dræbte hinanden på jagten, og sønnerne Alf og Yngvi, der stredes for en kvindes skyld; og deres slægtsskæbne er foretegnet i Vanlandi, Visbur og Agni, der alle bukkede under for kvinderåd; disse kongers stilling i verden er angivet ved at deres togter gælder Finland og intet andet; der hærjede de, der hentede de deres kvinder, derfra kom den troldbårne mare som trådte Vanlandi ihjel. — I denne gruppe, som vel mest af alle har ret til »Upsalaskatten« og er nærmest til navnet Ynglinger i dets traditionelle klang, er der indskudt en anden række: Domaldi, Domar, Dyggvi, Dag; hvor de hører hjemme findes der ikke mindste antydning af, ud over dette ene at »Domar blev brændt ved Fyrir«, men denne stedfæstelse betyder næppe mere end viis mands gætning. Det er muligt at de

snarere skal rykkes ned til det begivenhedsrige land længere mod syd, hvor alle disse »danske«, »svenske« og »norske« konger tumler sig mellem hinanden. Sikkert er det, at denne Dag afmærker en oplevelse i Vestfoldkongernes liv, ti ikke blot møder han atter og atter op i deres slægtregistre og deres overleveringer, så på en, så på en anden måde, men navnet selv er fortsat i Harald Hårfagres børneflokk. Og han lader sig næppe skille ud fra sine forgængere. Det lader også til at Ynglingasaga har traditionshjemmel for sit tillæg om Dyggvis moder, Drot, ti Saxo har hørt sagnet om Drot, moder til det ulykkelige kæmpepar Halfdan og Hildiger, som fældede hinanden uden at ænse frændskabet; nu er der i Harald Hårfagres slægtstavler genklange af disse broderdræbere, under navnene Hildir og Hildebrand, og genealogien ved ikke bedre end at give dem en Dag til stamfader. Dermed er ikke sagt mere end at Dyggvi og Dag inden for disse norske slægter har stået som lykkeforenede; — hvilket deres indbyrdes forhold var, med andre ord, hvordan en Dagling vilde have formuleret sin slægtsgæld til Domaldi og Domar, er et spørgsmål der slet ikke kommer inden for vor rækkevidde.

Rognvald Heidumhærri og Harald Hårfagre skulde efter borgerlig beregning være kødelige fætre, og på grund af det nære slægtskab har historikerne grebet Ynglingatal med de tilliggende slægtssagn som et kærkomment grundlag til at bygge Haralds forhistorie op på. Men ejendommeligt nok, Ynglingatal var netop ikke Haralds slægtstavle, — hans tanker om fortiden har bevæget sig i helt andre baner. Ganske vist giver Flatøbogens overarbejdede lister vel ikke noget helt korrekt billede af kongen, men sikkert er det at de indeholder vigtige antydninger af hans selvbevidsthed, sådan som den måtte afspejle sig i folkets tanker om ham. Der ligger tonen dels på norske slægter, for hvilke Harald Grenske og Sigurd Hjort er samlings-

navne, dels på forbindelser med ætter som indeholdt Lodbrogs-, Vølsunge- og Skjoldungelykken. Foruden Gudrød og Halfdan — som ikke fører op til Ynglinger, men til Nordmænd som Bragi — foruden Dag med Hildir og Hildebrand, er det dér »norske« slægter som Alf og Alfgeir og Gandaalf fra Alfehjemmene — krigere som spiller en stor rolle i hans og Halfdan Svartes historie, der er det danske som Sigurd Orm-i-øje og Ivar Vidfadme, æren finder sin begrundelse i. Der er det Hrórek Sløngvanbaug, Ingjald med Frode, Sigurd Fafnersbane som har de højeste hæderspladser, der er det ikke Freyr og Yngvi som troner øverst, men Skjold og Odin.

De moderne og de gamle forestillinger om en stamfader går langt fra hinanden. Nu er en slig herlighed noget man møjsommeligt kravler op til, trin for trin, og er man ikke i besiddelse af det antal spoler der går til en præsentabel stige, må man fjæle sit ansigt i den efemære hob som nok er, men ikke har været. Anderledes med den gamle stamfader, han sad jo inden i en, om han overhovedet var til; man greb ham umiddelbart ved at stikke hånden i sin egen barm, man kunde beråbe sig på ham, hvis man var kommen til at leve ham. Deraf følger visse ejendommeligheder i de overleverede stamtræer. De mangler den faste orden der sikrer et led med tipoldefaders rang mod at blive degraderet til bedstefader ved en anden lejlighed. Ligeledes forbavses vi over dristigheden i historisk forkortning, når man tidt og ofte lader en åbenbarlig mytisk person springe midt ind i en slægtsrække og agere troskyldig søn af veritable personer, eller rykker ham ned lige over hovedet på en helt der i selve øjeblikket endnu ikke har opgivet at være lyslevende. Det velbegrundede i disse uhyrligheder klarer sig bedst ud, når man ser fast på hvad resultatet bliver for nærbeslægtede, når tiderne folder sig mere ud i bred-

den end i højden; de frænder har slægtled til fælles, men fælliget viser sig i elementer, mere end i orden. Det gælder altid om at holde fast på endepersonen i registret, ham fra hvis synspunkt slægten ses; går han tabt, og mister ættavlen således sit bømærke, kan man aldrig rekonstruere dens værd, og falder der led ud, kan man aldrig bringe den i lave ved sammenligning med nogen anden, end ikke en kødelig fætters.

Harald og Rognvald har farfader og oldefader sammen; de mødes i fællesskab om Dagætlingernes frændskab, og når Harald i sin fortid har en række: Erik, Alrek, har vi fuld føje til at genkende noget af den skæbnesvangre slægtsvilje der toner så højt i Ynglingatal. Men på alle andre punkter går de to hamingjaer hver i sin gænge, og gængen er bestemt ved de to slægters forskellige lykkedrift.

En senere digter, Eyvind Skjaldespilder, skaffede Hladejarlerne et monument, som kunde måle sig med stolkongernes i Sydnorge. Utvivlsomt er det rivallysten som har inspireret både digtets bestiller og dets kunstner, men deraf følger ingenlunde at Håleygjatal's indhold i mindste måde står under Ynglingatal i lodighed. Desværre er største parten af digtet gået tabt, og tilbage har vi kun excerpter af navnerækken. Den lyder sådan i danske historikeres sprogdragt:

Odin og Skadi	Heimgest,	Havar
Sæming	Hulds broder	Harald Trygill
Godhialt	Gylaug	Trond
Sverdhialt	Gudlaug	Harald
Hadbrod	Mundill Gamle	Herlaug
Himinleig	Herser	Herlaug
Vedrhalt	Brand Jarl	Grjotgard
Havar (Handrammi)	Brynjolf	Hakon Hladejarl
Godgest	Bard	Sigurd
	Hergils	Hakon Rige.

Jarlernes stamfader i snævreste forstand var Grjotgard, manden med det navn, der længe var ættens særeje. Om Grjotgards forgængere i digtet, Herlaug og Harald, er hans far og farfar, eller måske snarere har været hans måger og nærfrænder i gammel forstand, den hemmelighed må de døde have lov til at bevare for sig; hvad vi véd er at to brødre, Herlaug og Hrolaug, var konger i Naumedalen på Harald Hårfagres tid; og navnet Herlaug gik i Hladejarlernes æt. Af rækkens øvrige navne slår Brynjolf og Bård os som gamle kendinge fra de nordlige regioner i Norge, hjemstedet for Hakons æt. Både ved Godgest, konge på Hålogeland, der kaldes Kong Adils's ven, og ved Gudlaug—Gy-laug-gruppen berører Hladejarlernes og Røgnvald Heidumhærris rækker hinanden, og når man holder de to sammen, springer deres ring-karakter straks i øjnene. Den moderne indvending at Godgests sønnesønssøn vanskeligt kunde fældes af Godgests ven, Adils's tipoldefar, og hævnnes af Godgests sønnesøn, har ingen kraft til at overbevise de gamle om bristende sans for fakta, eller om »mytisk« løragtighed.

I historisk tid havde jarlerne fast fod fra Hålogeland syd-på helt ned til Møre, og deres indfødsret er beseglet i deres hamingja, som den giver sig til kende i slægtregistret. Der er hamingja fra naumedalske kongsslægter, som Gudlaug—Gy-laugs, som Godgest-Heimgests — når Heimgest kaldes Hulds broder (og det træk er utvivlsomt traditionsbåret) kunde det tyde på at kvinden Huld har været et mellemed i Hladejarlernes slægtsfølelse —; der er blod fra gode bondeætter og høvdinge-ætter, som Brynjolfs og Brand Jarls og Harald Jarls; Møre-hamingjaen ligger rimeligvis skjult i selve Grjotgardnavnet; jarlernes hjemstavnsret i Trondhjem er spigret fast i den Trond der står som fjerde mand fra Grjotgard, men hvem og hvor mange der hører sammen med ham, kan vi ikke afgøre. Og fra

disse hjemlige cirkler langer så hamingjaen udad i den store verden. Det mest påfaldende for moderne læsere er vel tilknytningen til Skjoldungerne gennem Havar Handrammi, Godgests »fader«; måske kan Havar hjælpes lidt ud af sin skumle mistænktthed ved en sammenligning med andre genealogier fra Nordlandet. En god slægt fra Trondhjem, som også anerkendte Trond blandt sine forudsætninger, Hrafn Heimskes familie, har lige så bestemt formuleret sit forhold til Syden, ved at nævne Harald Hildetand og Hrørek Sløngvanbaug blandt sine ældste frænder. Vi stammer fra Hrafn, sagde de frænder, han fra Ævar, han fra Vemund, han fra Torolf, han fra Trond, men Trond fra Harald Hildetand og Hrørek. Her skal ikke tænkes på urtids-samkvæm, — den rette kommentar ligger i den historiske navnetilknytning, sådan som den skinner frem i Hakons søn Heming, sammenlignet med danske konger og stormænd af navnet, og sådan som den giver sig til kende i Hakons datter Aud og hendes sagnberømte navne, der kaldes Ivar Vidfadmes datter og Harald Hildetands moder.

Lykkeligvis er der bevaret os et genealogisk digt, som efter al rimelighed er bygget over de gamle former, i hvilke frænderne opfriskede deres dyrebare traditioner, eller indpræntede dem i ungdommen. Da sagde man omtrent som Vølven i Hyndluljóð siger til den videbegærlige yngling: Du, Ottar, er avlet af Instein, og Instein af Alf Gamle, Alf af Ulf, Ulf af Sæfari, Sæfari af Svan Røde; og din moder — en kvinde i ædle ætsmykker var det din fader tog, hun hed Hledis Gydja, hendes fader var Frode og moder Friaut, hele den æt regnedes blandt stormænd. Fordum levede Ali, rigest blandt mænd, end før Halfdan, højest blandt Skjoldunger, alle véd at tale om de storslag som den herlige holdt; han forbandt sig med Eymund, højt æret af mænd, og han fældede Sigtryg med sval sværdæg; han hjemførte Almveig,

højt æret blandt kvinder, de avlede sammen atten sønner. Derfra stammer Skjoldunger, derfra Skilfinger, fra dem Audlinger og Ynglinger, fra dem stolte bønder, fra dem høvdinger — alle de er din æt. Hildegunn var hendes moder, datter af Svava og Sækonung, alt er din æt. Mærk vel, der ligger magt på at du ved det. Og hør nu mere. Dag ægtede Tora, heltemoder, i den æt fostredes kæmper fremfor andre: Fradmar og Gyrd, og de tvende Freki, Amr, Jøsurmar og Alf Gamle. Mærk vel, der ligger magt på at du ved det. Deres ven hed Ketill, Klyps arving, han var din moders morfader. Der var Frode, før end Kåri, og ældre end fødtes Alf. Dernæst Nanna, Nökkvis datter, hendes søn var måg til din fader, det mågskab er gammelt; og endnu mere kan jeg optælle, både Brodd og Hørfi — det er alt din æt. Isolf og Asolf, Ølmods sønner, med moderen Skurhild, Skekkils datter; til mange mænd skal du regne dit frændskab op. Alt er din æt, Ottar Heimske.

Man har været tilbøjelig til at betragte Hyndluljóð som et slags pulterkammer, hvis vers er blevet brugt som hylder til at gemme forskellig slags viden på; man kendte jo fra andre Eddadigte disse godtfolk, som ikke kunde komme over et vers med et par dværge i, uden at gøre holdt så længe som det tog at tælle til navnene på alle de bitte grå man havde gjort bekendtskab med. Så har man villet udskyde verset om Ali, fordi Hildegunn ikke skulde kunne tåle så grum en adskillelse fra sin familie, og verset om Dag og Tora, fordi Ketill ikke skulde have lov til at hedde ven med vennerne, men kun med sin hustru — se, da havde man tillige en ægtemand til Hildegunn. Men især blev det galt når digteren fra disse, nogenlunde jordiske, storheder går på flugt ud over Bolm østpå, hvor Arngrims sønner fødtes, Angantyr og hans bersærkerbrødre, der for med fordærv over land og hav, som ild farer; og videre

til de højder hvor Jørmunrek, Sigurd Fafnersbane, Gunnar og Høgne strider og dør, — her må da fantasi eller opfindelse være med i spillet. Imidlertid lader den talende sig ikke mærke med sin listighed, han — intet tyder på at en anden er indkommen i den oprindelige digters arbejde — han fortsætter som om hans tanker ikke er gået over stag: »De var alle fødte af Jørmunrek, måg af Sigurd som vog Fafner; han kom fra Vølsung, og Hjördis — Sigurds moder — fra Hraudung, og Eylimi fra Audlinger, alt det er din æt.« Der er intet som tvinger en æts sunde følelse af sin fortid til at gøre holdt overfor det højeste, når den véd med sig selv at den har ret til det, og Ottars slægt kunde vel lige så godt som vestfoldske konger og Hladejarler vide sig i knytte med Skjoldunger og Ylfinger. Digteren bliver ved: Harald Hildetand avlet af Hrørek Sløngvanbaug, søn var han af Aud, Ivars datter, men Radbard var Randvers fader — man vidste at Aud også var gift med Radbard, som opad knyttede til Jørmunrek og nedad til Ragnar Lodbrog, ja af den æt var også både Hladejarler, sydnorske konger og islandske slægter.

Konstruere sammenhængen som den af sig selv faldt i lag for digtets ejer, kan vi ikke, men parallelle slægtstraditioner lader os ane at kæden ikke er bristet på noget punkt, og tillige hvor det er de underforståede led ligger; ti i følge Hervørs saga knyttes Harald Hildetand gennem en frænke, farmoderen Hild, til Angantyr's efterkommere, og ved Randver slutter ringen sig til Jørmunrek og Vølsungerne. Helt hjælpeløse står vi heller ikke overfor digtets hovedperson, Ottar Heimske; ti de ikke almindelige navne Klyp og Ølmod hører hjemme i den såkaldte Hørdekåreæt, den som på Island blev berømt ved lovgiveren Ulfljot, og som i Norges historie skrev sig ind som Erling Skjalsson på Sole.

Erling blev gift med Astrid Tryggvedatter, barnebarnsbarn fra Harald Hårfagre, og det er ikke urimeligt at Erling og Hyndluljóð er omtrent lige gamle. Dermed mener jeg ikke at have klemmt hemmeligheden ud af digtet; det er altid en pauvre forklaring som hviler på en gisning. I Erlings ægteskab har vi blot en antydning af, at et samlag om Niflungers og Angantyrers frændskab mellem vestnorske storslægter og Haralds efterkommere ikke er så mystisk som det på forhånd kunde se ud. På den anden side var Nordmændene på Erlings tid næppe vokset fra den forne selv-følelse, så at Hyndluljóðs åndelige begrundelse ikke behøver at ligge forud for den periode da »Rygekongen« og hans frænder sad bredt og mægtigt på Jæderen.

Hvad tykkes os om vore forfædres historie, deres forne viden? Den er ikke som vor. Den mangler ævnen til at udtrykke visse tidsforhold som for os er grundhvælvinger i al historisk sandhed, den kan ikke tumle med århundreders blokke, og tårne dem op til skyhøje pyramider. Men den kan een ting som vi ikke formår, eller ikke har formået endnu, til trods for at vi i vorl ansigts sved stræber efter den hemmelighed som skulde give vor fortid begrundelsens enhed, og til trods for at vi inderst inde bekender, at så længe vi ikke har fundet hemmeligheden, bliver vor historie en rad torsoer. De gamle kunde give fortiden i en helhed, sådan som den var nutidens begrundelse; medens vi i følge vor metode — og vor livsførelse — er nødt til at flætte tråd for tråd færdig, og aldrig kan få dem forbundet til en væv der ses på een gang, samlede de deres egne forudsætninger sådan at de var een livstråd, hvori nutiden hang.

Fortidens historie overskygges af det personlige. Sagaerne hviler ikke på en forfatter, men på en ejermænd, en der ved-

kender sig fortiden som den her fremstilles, hævder den som sin, er stolt af den og er afhængig af den. Den egentlige saga, den der inderst inde inspireres af mundtlig gengivelse, har i grunden aldrig arbejdet sig løs fra det personliges mandat. Vølsungesaga er forspillet til Ragnar Lodbrogs, og den ender i Høfdetord, høvdingen i Skagefjorden, efter Landnamas slægtstal femte mand fra den berømte vikingefyrste. Hrafnistamændenes livshistorie er grundfæstet i islandske ætter, der i bevidsthed og i handlefærd fortsatte Hålogemændenes hamingja — ætter der blev berømte i en Gunnar fra Hlidarende, i en Hrafn Lovsigemand og i en Jørund fra Midenge. Hervørs saga er vistnok bleven forlænget i moderne historisk retning, men den har sit tyngdepunkt i Berd-lukåres familie. De mellemlidende der holder den gamle saga på sin plads, kan en gang imellem se svage nok ud, som når f. ex. en Høfdetord eller en Harald Hårfagre rækker hånden til Vølsungerne gennem en Aslaug, Sigurd Fafnersbanes uægte datter, forglemt, og opdraget af fattigfolk, og til sidst Ragnars kloge hustru; men der er noget skjult i disse led: en følelse af enhed og slægtskab havde sat dem til at vogte broen mellem nutid og fortid.

Her er ingen sagn der vandrer og gør sig hjemme i de lande hvor de driver hen; de overleveres ikke, de lever sig gennem verden fra folkekreds til folkekreds. Ja her er slet ikke sagn, ikke poetiske skatte, men oplevelser der er holdt virkende og skabende i menneskesjæle. De er blevet formidlede fra sted til sted, på den måde at sind er draget ind i sind, og gjort delagtig i den ære som fandtes der; på den måde at sjæl smittede af på sjæl. De er gået med pigen når hun, rig på ædle ætsmykker, drog ind i sin husbonds hjem, og førte en slægts viljestærke og handlenødte ære med sig; de udbredte sig når mand blandede

sind med sin fostbroder og blev en del af ham, fik hans forfædre, fik hans bedrifter, fik hans tanker, blev bunden af hans hamingja.

Disse helte har aldrig været uden for virkeligheden. En Heidrek, en Sigurd Fafnersbane, lige så vel som en Ketill Hæing, er levet op gang på gang, er født frem fra slægt til slægt; de har været forfædre, hvis handlinger blev fornyede i frisk menneskeliv.

Vi ser på en Harald Hårfagres som på en Ottar Heimskes eksempel, hvordan en verden mødes inden i det enkelte menneske. I Halfdan Svartes søn trænges de: norske bygdekonger der kæmpede, avlede, og forlængede deres hamingja, danske stolkonger med en fortid der rinder op af urgrundens intethed, sammen med helteslægter der levede og stred ved Rhinen eller helt inde i Rusland. Det er en hel verden ikke blot i tværsnit, det er en verden af århundreders tykkelse; al tidsforskel går under i den levende fornyelse som rummes inden for et par slægtled.

Vi tænker ved hin tid på uvejsomheden og de dårlige samfærdselsmidler, som jo måtte gøre stedsafstande til isolerende grænser om bygderne; og vi falder i beundring og forbavselse over den ihærdighed hvormed hine folk prøvede på at byde adskillelsen trods, når de f. ex. fra Balkanhalvøen sendte deres budbringere op til Østersøen for at udse et kongsæmne. Ja, vi hører jo de udsendte kom tilbage, og vi tror vel nok på sandheden, men kommer ikke troen inde i os til at fremkalde sagnene om brudgommen der blev borte på bryllupsaftenen, og vendte hjem for at finde sine i kirkebogen? Og dog var altså det halve Europa en åndelig enhed, forbunden i menneskesind, hvor mennesker der aldrig havde set hinandens ansigt, genfor-

nam hinanden. Da Germanernes storhedstid var forbi, da de fjærne stammer gik under, og de andre slog sig ned i kultur-dagens slid, da sænkede grænserne sig for en stund tæt og fast over Europa.

Uden genfødelse ingen evighed. Nu forstår jeg både hvad det vil sige at have liv, og at dø så at ingen kender ens navn.

Anmærkninger.

Man kan ikke skrive en enkelt kulturs sjælehistorie, hvis man ikke alvorligt har søgt at liste sig ind i forståelsen af en del andre end den man gør til sit æmne. Bag første bogs beherskede ord må der ligge et alvorligt etnologisk forstudium, og jeg har da nok også lært en hel del folk at kende, for hvem ære og hævn og lykke var grundbegreber. Men vejen til forståelse af menneskelighed går gennem et studium af den enkelte kultur i dens særart, så vist som kultur er en balance, en harmoni; hver for sig skal ættesamfundene underkastes en undersøgelse, hvor ingen utidig sammenligning slører de vigtige særegenheder. Ti hvad er hævn? Er der nogen glæde ved at vide at den består i at slå mennesker ihjel for en andens skyld? Nu har den etnologiske metode længe nok forfladet alle problemer ved at opstille et råt gennemsnit af forskellige kulturfjærne mennesker som den højeste løsning af psykologiske problemer, ved altid at spørge i al almindelighed hvad kult etc. er, og så nøde generalnævneren på Negere og Indianere og Grækere til hobe, med en kneben indrømmelse til »senere udvikling». På visse punkter er helhedssynet berettiget, nemlig når det gælder det umiddelbare vekselforhold mellem menneskets tanker og dets erfaringer, det som ligger bag al kultur. Folkenes tanker om naturen er ikke så ensartede som antropologien giver at forstå, men een ting har alle naturfolk, d. v. s. de der er umiddelbart afhængige af naturen, fælles overfor byfolk, der har et eller flere led skudt ind imellem deres liv og deres livsfornødenheders udvindelse: de forarbejder naturfakta direkte. Og dér ligger et almenpsykologisk problem. Kun ved hjælp af et indtrængende studium af »naturfolk» har jeg kunnet skrive de første kapitler af denne bog, og så snart dette arbejde er fra hånden, skal jeg prøve at give en bredere fremstilling af æmnet. At citere lidt til højre og til venstre gør ingen nytte — etnologer forstår straks rækkevidden i ordene — og jeg har derfor med få

undtagelser udelukkende knyttet til minderne i vore forfædres kultur.

En ting må jeg endnu engang bede læseren om, at tage kulturen som et hele, og tage »bevisstederne« som de åbenbaringer af en sammenhængende personlighed de er — og ikke som regnepenge. Henvisningerne gælder ikke den og den linje i citatet, de gælder det udbrud linjen står i.

I vore dage har man med megen iver drevet studiet af »lån«; resultaterne er mange og vigtige. Nu er ikke alt lån som ligner, og megen skarpsindighed kunde være sparet. Men ulykken ligger dybere. Ofte nok er desværre undersøgelsen drevet ud fra den selvfølgeligelige forudsætning at lån »naturligvis« blev indtaget, i stedet for på denne grundsætning, og en maxime der får sin reverens i fortalen, men slet ikke kommer til orde i bogen selv, den er som en afgud, intet i verden. Og man kan ikke ustraffet forudsætte noget som skulde underlægges forskningen, så vist som rette mål og forhold er uundgåelige forudsætninger for resultaternes rigtighed. Så står mange af disse undersøgelser som en hån mod det menneskelige i alle åndsprodukter, og som en dom over forfatteren. I det virkelige liv bliver det »lånte« enten suget med af selvgenkendelsen i det fremmede og taget ind i forudgivne tanker, og så er det lige så ægte et vidnesbyrd om kulturlivet som det nedarvede, eller også kommer det vækkende og skaber ny tankekongstellationer. Lån er altid en fødsel — eller en udmajen. F. ex. skal historien om Glum (p. 74 f.) være et vandresagn (Cederschiöld: Kalfdråpet och Vänpröfningen. Lund 1890) — måske — men Glum kunde aldrig have handlet mere som sig selv og mere som en Islænding, med hele sin sjæl fortættet af germanske kulturtanker, end han gør her, ja han kunde ikke på nogen mere utvetydig vis have kundgjort sig som Germaner. Og den »leg« der indleder episoden er tilmed god kending. Det samme gælder en historie som den om Bødvar Bjarkes fødsel, se p. 100; sml. 3die bog, note til p. 31.

To folk som Kelter og Germaner har en meget bred berøringslinje. Deres indbyrdes forhold kan kun gøres op ud fra et helhedssyn på begge sider. På sådanne punkter som værdsættelse af klenodier — som behandlet i næste bog — har de haft en umiddelbar forståelse af hinanden; her behøvede den ene ikke at låne af den anden, men de kunde måske lære hinanden at give følelser udtryk. Men inden man fælder nogen afgørende dom, må man have fulgt linjerne ind til centrum i de to folkesjæle, og set om disse linjer på keltisk går lige så direkte som på nordisk, og endvidere om de er lige så bærende hos Kelterne som hos vore for-

fædre. Samme art, samme plads, samme styrke — det er tre spørgsmål der ikke må sammenblandes i kulturtankernes historie.

Hermed følger også, at sagn og sagaer for mig kun gælder i den betydning der var afgørende for den pågældende tids mennesker. De urformer som sagnene har antaget i slutningen af det 19de og begyndelsen af det 20nde århundrede, falder uden for den epoke som behandles i dette arbejde.

Verden.

2: Bifröst, Sn. Edda [F. J.] 18, 21. Udgård og Udgårdsfærder: Det norske Udgård er jo levende tegnet i Torsmyterne, Sn. Edda [F. J.] 44 ff., 88, 89 jfr. Völusp. 36, Grimm. 27, Skjaldedigt. 139 ff. Der har vi de store skove, fjældhederne, de rivende floder; og intet er hvad det synes. Man færdes frem over stormfejede, våde fjælde, Skirnism. 10, Svipdagsm., eller gennem dybe dale, Sn. Edda [F. J.] 59. Der bagved bor blandt andre de kolde, flygende Frostjætter. Saxo I 420—33; Adam Brem. IV 38; 39 f., i hvis klassiske visdom de nordiske Udgårdsoplevelser er let kendelige, — til sammenligning se Paul. Diac. I 6. I æventyrsagaerne er fantasien som drukken, ravende; middelalderens riddercourtoisi og lyst på uhyrlige oplevelser virker på disse mennesker, der lever i en hel anden sfære, nærmest som ildvand på naturfolk. Her er ikke nogen indoptagelse mere. Men der er dog visse ting som sidder fast, noget man kender, om ikke altid ved oplevelse, så fra tradition. For beskrivelsen af trolde og troldehem er der et fast skema: en lysning i skoven, eller i fjældskoven, ofte hyllet i tåge, stejlt nedhængende klipper, en hule med beboere hvis hænder løber ud på en ganske bestemt, hvas façon, og hvis øvrige apparition er formet i overensstemmelse med neglene. Her nogle exx., der fremviser flere eller færre af de stående træk: Fornald. III 387, 412, 471, Flat. I 257 f., 527, Islend. II 434, Austfirð. 188 f., og et utvetydigt forhold til virkeligheden S. Ólafs Trygg. 44 f., Flat. I 398. Jfr. også den obligate rydning Flat. I 278, og helvejen, Norrøne Skrifter (Bugge) 69. Undertiden mærkes fjordens nærhed, f. ex. Fornald. III 653 o. a., og den nordlige lokalisering, Fornald. III 568 ff., Islend. II 466. Et ganske særegent præg, personligt og virkelighedsbåret, har Hålogelandssagnene, Fornald. II 107 ff., jfr. næste bog p. 39 ff. Islandske efterklange — dog delvis med en egen kolorit, som tyder på at oplevelsen ikke var død da folket flyttede over; bag den traditionelle, om man vil literære, tillæmpning mærkes personlig tilpasning — Barð. s. Snæfells., og smst. 123 f. Andre beskrivelser af Udgårds beboere, Hýmiskv., Fornald. III 482, Islend. II 464. Af jætten Frosti er navnet og hans frænd-

skab bevaret Flat. I 21, 219. Andre steder er Udgård først og fremmest skoven, jærnskov, med troldene i ulveham, Sn. Edda [F. J.] 17. Sådan tænkte også Heliands mennesker (v. 1121). En interessant variant se Sturl. I 4: dalen hvor kvæget henter usundhed. Tanken går let til senere almueforestillinger, jfr. som antydning Grimm: Deut. Myth. I 381, III 132. Eller også er det mosehederne, Beow. 103 f., 161 f., 1348 ff., 1402 ff.; jættten, 120 f., 726 f., 983 f., 1615 ff., Bibl. Ang. Poesie I 340 (42). Endelig er slettelandets hemmelighedsfuldhed skildret i Hadings færd til dødsriget, Saxo I 51. **3:** Ligsluger, Vafþ. 37. **5:** Beow. 93, jfr. Heliand 3578. **6:** fjölnýt, Sigdr. 4 jfr. Bibl. Ang. Poesie I 316 (69). fryd, *dream*, *mandream*, *seledream*, *vyn*. **8:** fjendtlige dødninge, Helgakv. Hund. II 51. **13:** Gæder, Herv. 245, 250. **15:** Kampskildringer, Gen. 2087, 2158, Exod. 161, Elene 110, Bibl. Ang. Poesie I 14 (5), 16 (36 f.), Beow. 3024, Helgakv. Hund. I 44 f., II 8, 25, Skjaldedigt. 22 (3), 24 (13), 28 (3 f.), 32 (11 ff.), 149 (3, 6 f.) etc. jfr. kongen som ulvemætter etc. *ib.* 43 (6), 150 (8) etc. Sigurd, Guðrúnarkv. II 7 f. Se f. ex. Iliad. IX 466, Odyss. I 92, hvor fodslæbende okser slagtes. **16:** Fodrap etc., Iliad. I 215, 488, VII 404 etc. etc. De havfarende skibe står på land, Beow. 198, 1882, og stivernes eller rullestokkenes hest farer frem over havet, Reginsm. 17 etc.; *isig*, Beow. 33, er ikke sat for at give en sagte antydning af årstiden. Oldengelsk, Jud. 200 ff. Dugfjedret, Elene 29, 111, Bibl. Ang. Poesie I 291 (25), Exod. 163, Gen. 1984, Helgakv. Hund. II 43 (jfr. om et andet dyr 38); at et sådant sted kan udlægges på moderne vis er intet kriterium på den gamle digters opfattelse; men det er på den anden side ikke umuligt, at denne halvt middelalderlige digter har følt de gamle ord om. I granen, Atlakv. 11. Grenskaderen, Hamdism. 5 jfr. Sn. Edda I 330 og vel også Skjaldedigt. 47 (23). **17:** Beow. 607, 664. Helgakv. Hund. I 17, 45. Fáfnism. 32. Atlakv. 36 f. Gunnar, *ibid.* 31 jfr. 21: den bundne Høgne, »sprængrytteren«. **18:** Beow. 1967. **21:** Lydhørhed, vi er i det hele afstumpede overfor det ejendommelige i ordenes helhedsspil inden for sætningen. Det er ikke alene vor sløve vanelæsning i den episke digtning som har skylden, vor egen poesi har jo bygget sit legeme op ved århundreders indoptagen af klassisk stilsans: den har møjsommeligt lært sig til at udsige sig selv ved at tale efter andre. Derfor ser vi ikke det gamle billede i dets fylde, men indsætter i steden for det fulde ord disse abstrakte mellembegreber, som vore sjæle nu er opfyldte af. Havfareren, det er for os sådan et navn på det der *kan* sejle; eller hvis vor fantasi sættes i virksomhed, lægger vi tidsdybde ind i billedet: se, nu hviler den, den som har prøvet dybet, og skal prøve det igen. Skjaldenes misbrug, skjaldedigtningen er som hel-

hed noget sekundært, kan vi jo sige; det betyder at den er konsekvensen af det gamle, levende sprog, og netop fremviser kultursprogets og kulturtankens markante ejendommeligheder i hautrelief. Alle de særheder — og absurditeter — som vi gjerne vil skrive på epigonregningen, har jo, som vist, deres urtyper i sproget selv, og vi skal være meget varsomme med at dømme enkelte steder fra liv og ære som stridende mod gammel ånd. Der kan også være noget overmodent ved Beowulf, men den angels. barok beror ligeledes på at digtningen har ført de iboende tendenser ud til deres grænsemuligheder. **22:** Gloser etc., lister og remser i Sn. Edda er jo temmelig sene tiders værk, og samlerne har gjort alt hvad der stod i deres magt for at skabe så fyldigt et materiale som muligt; naturligvis har de taget deres gods hvor de fandt det, uden nogen antikvarisk penchant og uden frygt for det fremmede, og naturligvis har de gjort sig skyldige i misforståelser; men grundstokken er tro overlevering, og en antagelse af lån, eller udledning fra fremmede sprog er ikke i sig selv mere rigtig end en forklaring ud fra hjemligt sprogstof, selv om den for tiden skulde gælde for den mest originale, eller mest *comme il faut*. Af samme art som Eddaens paragraffer er *Alvismál*; for at løse sin sproggeografiske opgave har digteren samlet hvad han kunde få fat på, selv digtet til hvor det kneb, og så fordelt sine fund efter bedste skøn på jætter og guder. Buk, *hornumskvali*, *hallinskiði*, Sn. Edda I 588; bjørn, *íngtanni*, *blájaxl*, *felviðnir*, *breiðvegi*, I 498, 589; ravn, *árflagnir*, høg, *veðrfólgnir*, I 488; *duneyrr*, i registret til F. J.'s udg. af Sn. Edda. **23:** vage antydninger, det siger sig selv, at man aldrig ved etymologiens hjælp alene kan få fat i den egen tone der gav ordet dets sandhed; vurdere sandheden i et adj. som *slidherde*, Bibl. Ang. Poesie I 351 (177), det kan vi aldrig nå til. Det samme gælder jo farvebetegnelser som ang. *blac*, *van*, *salu* og sammensætninger, og nord. *dökk*, der jo netop giver ravnebeskrivelsen dens karakter. **24:** glad, se 1ste bog p. 65. ødig, Beow. 2470, Gen. 1562, Jud. 152, 177. **25:** Helhedsfornæmmelse, exx. som Beow. 2610 ff., 457 ff., 2000 ff. Skjoldbærere, Jud. 42, Gen. 1060, cf. f. ex. Gen. 2867. Homer, Odyss. IV 305. Jud. 123 ff. **26:** *Wealhtheow*, Beow. 612. Hesten, som Iliad. III 327, X 474, 520, 568 f. — V 323, VIII 433, X 491 — IX 127, XI 708. Huset, Beow. 116, 713, Andr. 763, Dan. 673; Beow. 308: med den »guldprydede« sal som de så fra det fjærne sml. 994; 313, 1199, 2313; Gen. 1821, 2401 ff. Høje, se f. ex. Iliad. I 157: mellem Phthia og Troja ligger skyggefulde bjerge og et brusende hav. Jord, som Iliad. XI 619, XVI 635, Odyss. III 453, XI 52; Gen. 907 cf. 1752; Beow. 1551, der blot betyder »under jord, under mulde«, jfr. Phönix 178. **27:** Homer, Iliad. XVI 765. Helhedsforestillingens

tvang præger jo hele sproget, ikke blot det digterisk bevægede. Lovsproget har sine 'stående' forbindelser; siger man *torfa*, må man have *groen* med, Gul. 23, 149, Frost. XIII 9, Landslov VII 47 n., Norg. gl. Love II 314, sml. Richthofen: Altfries. Wört. s. v. Nacht. Grimm har jo viet fænomenet et lille afsnit, Rechtsalt. 34 f. Ved hav, bølge tænker Nordboen ejendommelig nok først og fremmest på noget koldt, svalt, svalkoldt, regnkoldt, og det naturligvis lige så godt når han har det i en spand, som når han plasker i det, Hyndl. 38, Guðrúnarkv. II 21; Völusp. 3, Grimn. 7; Helgakv. Hund. II 13; jfr. Beow. 1261. Dog er søen også *kolblár*, hvad der ikke er identisk med sort; Angelsachserne kalder den *fealu*, Beow. 1950. Den er salt, også når man sejler på den, Sn. Edda I 492 ff., jfr. Beow. 1989. Den er vid, Alvism. 24, jfr. Beow. 507, 2473. Desuden er den vej og land for visse fugle, såsom måger, Skjaldedigt. 4 (19); 41 (24); jfr. Beow. 200, 1861, Bibl. Ang. Poesi I 310 l. 25. Fiskes, hvalers og sælers vej og land, Alvism. 24, Sn. Edda I 324, jfr. Beow. 10, Bibl. Angels. Poesi I 384 l. 28, samt skibets og søfarerens vej og land, Sn. Edda I 324, jfr. Beow. 1429; men dermed er naturligvis ikke havets karakter udtømt. Sværdforestillingen kan vi vel omskrive så nogenlunde (selvfølgelig var vore forfædres tanker om våben ikke i sig selv fyldigere end deres begreber om andre ting der lå dem nær, men i følge deres digtnings karakter udsiger de særlig tydeligt deres mening på dette punkt). Foruden gråt, hvast, bidende, brændende etc. er sværdet svalt — man vidste hvordan det fornæmmedes, Hyndlul. 15 etc. Tanken spænder over dets tilblivelse, og så hugger man med filens eller hammerens efterlad, Beow. 1032, 2829, eller med smedens, med den og den smeds værk, Bibl. Ang. Poesie III 188 (VI, 8), Beow. 455, 1562, eller med slibestenens vej (Skjaldedigt. 32, 8 jfr. Egilsson: Lex. Poet. under *hein*. Tanken indbefatter dets historie, og så svinger man en fortid, et arvestykke (se næste bog). **28:** væbnet, Gen. 195 cf. 2745. **29:** Ordsprog, Fáfnism. 35. Fyr, Grág. I 206. Eg. Hárbarðslj. 22 jfr. Egil 249. **30:** Fyr, Hávam. 50. Ask etc. Reginsm. 22, Helgak. Hund. II 50, Hamðism. 5, Helreið 6. Kamp-ask etc., Sn. Edda I 412 jfr. *askr*, Skjaldedigt. 37 (21), *pollr*, *ib*. 15 (5), *hlynr*, Sigdrif. 20, *börr*, Atlam. 30, *apaldr*, Helgak. Hj. 6, et særdeles godt ex. på det jeg har kaldt konsekvens af gamle forudsætninger. Fællesbetegnelser for træ er så godt som alle sene tillæmpninger af ord fra en anden sfære; *viðr* og *lundr* = skov; *meiðr* o. lgn. er jo den døde stolpe, og om tysk Baum gælder vel det samme. Ved træ er det jo tilstrækkeligt at sammenligne det beslægtede ord, græsk *drys*. Jfr. om dyrene foran p. 27 ved omskrivninger for havet; der er det stedse ålen eller en anden navngiven fisk, der er det måge, svane, sule. Ligesom de beslæg-

tede sprog mangler germansk enhver egentlig betegnelse for *animal*; »dyr« har en gammel tilbøjelighed til at krympe sammen om visse arter firføddede, og uden for de firbenede har det ingen rigtig gyldighed. Og vi kan godt forfølge separatismen op i menneskeverdenen; Bergdanir = jætter, Skjaldedigt. 18 (18), er måske manér, men det var umuligt, om det ikke havde forudsætninger — og forbilleder. 33: Sammensætninger o. flg., jeg antager som sandsynligt at spændvidden i et sådant ord som *sten* er en direkte arv fra helhedsopfattelsen. Desværre er sprogvidenskaben endnu ikke nået til at tage sådanne problemer op for alvor, og det er derfor umuligt at afgøre hvor meget i vore sprog der beror på eftervirkninger (i sprogets verden er efterdønninger meget langvarige), og hvor meget der er begrundet i almindelig menneskelighed, hvis der kan udperses et sådant farveløst grundstof af noget der er kulturbestemt i sit allerinderste væsen. At alle gamle afledningstyper inden for vor sprogæt mangler de for os nødvendige distinktioner ved jo enhver der har givet sig af med indoeuropæisk sprogvidenskab; og man behøver vel blot at se en sammenstilling som Brugmanns igennem, for at opdage hvor hjælpeløse vore kategorier er overfor ældre sprogrtrin. Inden for germansk træder den gamle type jo også ret godt frem i dagen, det følgende vil bringe exx.; tydeligst kommer den naturligvis til syne på ærværdige områder som det religiøse. Guderne er *rād* (Skjaldedigt. 59 (18); det betyder ikke de rådende, og ikke beslutninger, eller, om man vil, det betyder netop de rådende og bestemmende, og bestemmelsen, og det bestemte, og lykken til at bestemme; *regin* er magten og de mægtige. — Adjektivet er en specialiseret form for det gamle nomens ævne til at indgå forbindelse med brodernominer som bestemmende del. Ved en undersøgelse af forholdet mellem abstrakta og adj. vil man vel kunne konstatere en differentiering. Her må jeg nøjes med at henvise til Brugmanns afsluttende paragraffer i Grundriss II 1, og antyde at sammensætningerne inden for germansk spiller en større rolle i det ældre sprog (som det jo illustreres af den konservative poesi) end i det yngre. Sml. sådanne udtryk som angels. Ære-Skyldinger, Spyd-Daner, Kamp-Geater etc. — Inden for verberne toner det gamle stærkt frem i den oldnordiske upersonlige konstruktion (exx. samlede af Nygaard i Afhandlinger til S. Bugge 1889). Sprogbrugen daterer sig tilbage til en sprogtype af en anden art end den historiske; og den har bevaret sin magt efter at sproget i det store havde forandret karakter, sådan at den annekterede de senere, mere personlige former. (Ved sprogsammenligning skal vi jo ikke søge det 'oprindelige' bag det punkt hvor de beslægtede sprog mødes, det rækker, som tankevaner, langt ned i enkeltsprogenes liv). Aktiviteten står her i centrum, med subjekt

og objekt som periferi. I kulturhistorien er et verbum som *gefr* af størst interesse: det giver, det forundes = man får lykke til. Hvem giver? Ingen anden end netop den lykke som ligger inden i verbet, som er dets sjæl, er aktiviteten selv — den der lige så neutralt er udtrykt i *gæfa*, *gipta*, og de beslægtede germanske ord = det givne som selv er giveren. For øvrigt er altså alt det følgende — hele værket, kan jeg godt sige — bevissteder til disse sider.

Liv.

41: Ravnen, Beow. 1801, 3024, Jud. 206, Bibl. Ang. Poesie I 16 (37), 379 (61) sml. Reginsm. 20, Gen. 1443 ff. **42:** Valbegærlig, Jud. 207, Exod. 164, Elene 53 cf. Beow. 3025; Sn. Edda I 486 ff. cf. *valgamur*; Guðrúnarkv. II 29, Sn. Edda I 476 ff., Völuspá 55. Ligbæst, jfr. Guðrúnarkv. II 29. Hedegænger, Bibl. Ang. Poesie III 148 (13) cf. *mearcweard*, Exod. 168. I skoven, Jud. 206, Elene 28, Bibl. Ang. Poesie I 379 (65) jfr. Sn. Edda I 591. Stalbroder, Elene 113. Grå, Bibl. Ang. Poesie I 288 (82), 349 (151), 379 (64), III 148 (13), Sn. Edda I 591. — Bibl. Ang. Poesie I 339 (17 ff., 29 f.). interessant ved sin dyregeografi med det »skal« der udtrykker naturnødvendighed, sjælesammenhæng (cf. sprogbugen i det flg.); et ejendommeligt træk er at ælde hører med til bjørnens natur, som folkesproget jo stedse har holdt fast ved. **48:** Smlgn. steder som Iliad. XXI 213 og det følgende stykke; Theogon. 126, 154 ff. **49:** Frigg, Sn. Edda I 172, 180. Halfred, Skjaldedigt. 147 f.; i hans *brumaðr hári* kan vi mærke overgangstiden; i det billede viser fantasien fremad, bort fra det grundlag hvorpå den arbejder. **50:** Eyvind, Heimskr. I 226 f. Egil, Skjaldedigt. 35 (7 f.). Heidrek, Herv. 251 f. **51:** Ran etc., Sn. Edda I 324 ff.; 330. Tag et ord som *hildr*, der spænder fra den abstrakteste kamp til en kampmø der er robust som en germansk kvinde. Eller døden: Hel er døden, så neutralt som vi kan tænke den, det er et dødsrige, og det er en virkelig person — ikke en bleg personifikation; en der gør netop det døden gør, og ikke en der råder i dødens rige; en der er ligforrådnelsen selv: »sorteblå som Hel«. Sml. i det foregående p. 31. **52:** Helgakv. Hund. I 28 ff. **53:** Runeremse, Bibl. Ang. Poesie I 333 f.; læg så mærke til, at netop de egenskaber som bestemmer digterens ord når han skal beskrive, er det som skaber grundbestemmelserne i det daglige livs tanke: spiselig — uspiselig frugt, hårdt træ — blødt træ, jfr. svensk *döfviþ*, *bærutræ*, *bærandstræ*, *aldintræ* etc. se Schlyters glossar; Grimm: Rechtsalt. 506 f. Vage antydninger af træernes »kraft«, megin, indeholder jo også de forskellige

træers »overtroiske« anvendelse, men i enkeltheder kan man ikke slutte noget som helst af moderne almuetro og almueskik, da klassisk videnskab har bidraget nok så meget som oprindelige germanske kulturforestillinger, ikke at tale om at moderne husråd er fremgået af århundreders planløse kombination af døde former; ikke uden antydning er Tac. Germ. 10. **54:** Natmål etc., se citt. Fritzner: *náttmálavarrða*. Bjarne, Carmina Norr. 68 (2). **55:** Plutarch, Cæsar c. 19.

At leve.

57: Ild, Alvism. 26 og sml. så omskrivn. Skjaldedigt. 12 (29) cf. ang. *frêne*; Heliand 4369 o. a. st.; Hávam. 68, 137; Völuspá 57, jfr. så fra livet Norsk Bjark. 134, Guðrúnarkv. II 39; Grimm: Deut. Myth.⁴ 502 [571] ff. **59:** kender dit navn, Fáfnism. 1 f. der spiller over den magt man får over manden ved at beherske hans navn-sjæl. Erik, Forn. 148 f.; et afbleget minde om en »spurve-mand«, Heimsk. I 33; tydeligere om fiskeren der har oddernatur, Völs. 112; når Ketill hedder Hæingr, »laks«, så betyder det udtryk noget for hans tilværelse som medlem af en æt der en stor del af sin tid lå på havet, og som for en stor del havde havets indbygget at takke for livets opholdelse; og når hans tilnavn er begrundet i en myte, ligger deri et direkte vidnesbyrd om i hvor nært et forhold dette tilnavn stod til hans inderste sjæl, Fornald. II 111 f. Fremfor alt obs. historien om Ravnefloki, se en flg. bog. Alle disse mandsnavne, Ravn, Ørn, Ulv, Bjørn, Orm kan ikke fra først af have været betydningsløse for bæreren. Jfr. længere fremme p. 102. **60:** Ulvmænd, men ejendommeligt nok fordrer sproget to ord for ulv: *vargr*, det kan ingen være uden den der færdes menneskeforladt i ørken, *úlfr* kan et menneske være, og ulv er den ligslider der er krigerens ven. Fra gammel tanke set er det vist berettiget at sige, at man behøvede to ord, fordi der var to væsener. Pil, Skjaldedigt. 21 (5). Jfr. Edd. Min. 111: *arnljóð*, hvor uden tvivl det rette er ramt, pilen »galer« ørnesang. Orm, Helgak. Hj. 9, »nakken« er en vilkårlig gengivelse af et ukendt ord; jfr. Helgak. Hund. I 8, Skjaldedigt. 159 (13) etc. og Kormak 19 f., Beow. 1698, Jud. 222. Bide, Helgak. Hund. II 33 etc. Lægge på = med sine ord binde en egenskab til en anden, jfr. Njála 23. Naturligvis var sangen ikke indskrænket til den ene eller den anden bestemmelse; jfr. næste bog, og obs. det gammeldags udtryk Fornald. III 230. **61:** Som ild, jfr. Skjaldedigt. 58 (7), 148 (9), Helgak. Hund. I 51, sml. Sn. Edda I 420 ff. Skib, Skjaldedigt. 20 (3 f.) jfr. 2 (8), 129 (11), 151 (5), Reginsm. 16, Sn. Edda I 440 ff.; Andr. 488, 513, Elene 226, 236, Bibl. Ang. Poesie I 334

(47, 66). **62:** Runeremsen, se foran p. 53. **63:** Et slid at være menneske, hvert eneste øjeblik skal man leve alle muligheder helt ud, om ikke selve liv-lykken skal slappes i en; det gælder i alle forhold. »Nu er lykken omskiftet, siden han ikke dræbte os, da han havde os i sin vold« — men nøjedes med at lege med styrken, Flat. I 552. **64:** Eriksgade, Söderm. p. 188. Obs. ordningen af landnam i Landnámabók. Opmandskendelse, Landn. 103. retsinninges, Da. Gild. II 8 (35) jfr. Flat. II 298, Bisk. I 225, og udtrykket *at sóla*, Bisk. I 70, 137. Droplaug, Austf. 148. **65:** Groa, Forn. 59. Audbjörg, Gisle 33 jfr. Grettir 177, Eyrb. c. 52. Standse uvejr, Forn. 78; Islend. II 154 må sikkert have en slags op-hævende virkning. I folkeskikkene — de så at sige mere recept-agtige — er sædvanligvis *raisonen* gået tabt; det det kommer an på, er at bevægelsen har et forhold til solen, der skiller den magisk ud fra almindelige bevægelser; om det så er med eller mod beror ofte på traditionstilfældighed. **66:** Tac. Germ. 11. Cæsar, Bell. Gall. I 50. Artæller, Alvism. 14. **67:** Enhed, dag, sol er nødvendig for mange retshandler (som eet ex. Østg. Ræfst. 12), det vil også sige at solen er et led i mandens sjæl. Drab om natten kan kaldes mord, Heimskr. II 254, III 450, Egil 219, og det ikke alene for hemmelighedens skyld; hvad man gør om natten er i det hele ikke det samme som det man gør med solens skin over sig og i sig: i solens kraft, i pagt med solen, som vi også kan sige. **68:** Ur-jætten etc., Sn. Edda [F. J.] 14, 42. **69:** Völuspá 5. **72:** Femte sol etc., se Fritzner s. v. *sól*, Bosworth-Toller s. v. *móna*; for-ningen Cockayne: Leechdoms etc. III 243 har tydelig nok adresse til aldeles bestemte vildfarelser. Det er ikke anderledes med månen og solen end med dagen — atter og atter kommer ny dage, men alle er dog Dag, Dellings søn, for at tale nordisk mytologi. Ligeså Vinter, Vindsvals søn, og Sommer, Svasuds søn. — Det er i poesien ikke en ulv eller ulve, heller ikke ulven i moderne kollektiv enhed, men ulv, ravn, som kommer. I folkefortællingerne er »bjørnen«, »ulven« også en helt anden person end »bjørnen« som overskrift eller studieobjekt i naturhistorie. Samme enkelt-personlige og dog altomfattende slægtsbetydning er det som giver de angelsachsiske fyndssprog om dyrene deres karakter. **74:** Glúma 40 ff. Der er i Islændingenenes sagaer nok af seriøse modstykker til Glums legende humor, man læse f. ex. Heiðarv. 100 eller Islend. II 163 ff.

Sjæl.

79: Ordet sjæl blev straks taget i besiddelse af den fremmede tro, og derfor har vi ingen minder om dets brug under hedenskabet.

På nordisk findes det ikke, førend berøringen med vesten bragte det ind. Måske går det fra først af på kraft — megin —, måske på alder? Jordens megin, Hyndl. 38, Guðrúnarkv. II 21, Hávam. 137, Bibl. Ang. Poesie I 319. **80**: Måske tør vi, ti disse angs. galdre er ikke alle lige ægte; meget klogere bliver vi jo ganske vist heller ikke. Alvism. 18. Urdagene, Völuspá 5. Hofforys note (Eddastudien 73 ff.) om disse vers er åndrig nok, den har blot intet forhold til teksten. Skulde alle de folk som har fortalt om den gang der kom orden i himmellegemernes gang, så at sol og måne fik deres bane foreskrevet, bo inden for polarkredsen, blev der lidt trangt om plads deroppe. Rigm. 9. Bevidstløs, isl. úmegin, cf. Bibl. Ang. Poesie III 200 (14). *ásmegin*, Sn. Edda I 146, 170, 286, Hýmisk. 31. Verbet *magna* er at indgive kraft, overføre sjæl. **81**: fjör — grænser gives jo ikke i hel-betydningens changerer — Gen. 184, 908, Heliand 5703; — Beow. 2123, 2424, Gen. 1385, Heliand 3351, 4059; — Gen. 1618, 2065, Exod. 384; — person, Beow. 1152, Völuspá 41; — ånd, Heliand 263, 2277, jfr. angels. *ferhð*, sind, forstand, cf. Andr. 1332. Hakon, Fagrsk. 26 jfr. Glum Geirasons vers, Skjaldedigt. A 77 v. 8 var., hvor fjör synes klart. Hu, Lokas. 64; Fáfnism. 6; Hýmiskv. 14, Gullþ. 30 l. 18, 34 l. 21, Glúma 19 l. 99, Flat. I 251 l. 5; Forn. 65; 126 l. 18; Guðrúnarkv. II 6; Trymskv. 31; Havard 46, Tord Hr. 37 f., Islend. II 90 f., etc. etc. **82**: Asemod, Sn. Edda I 274. Jættemod, Völuspá 50, Grottes. 23, Sn. Edda I 136, 270. **84**: Ylfing, Helgakv. Hund. I 6 jfr. Völs. 90 l. 22. Torsten, Landn. 111. **85**: Hjorderne dør, Hávam. 77; *dómr* må ikke tages i senere betydning af bedømmelse; det er et gammelt, fuldt ord, cf. f. ex. det følgende sted i Beow. Sørg ej, Beow. 1384, se 3die bog, note til p. 25. Høskuld, Laxd. 85. Heliand 3996. Bibl. Ang. Poesie I 293 f. **87**: Hirdskrå, Norges g. L. II 420. Alder, Beow. 510, 1002, 1371, 1447, 2396 etc. — 1434 cf. 2981 og Skjaldedigt. 32 (10) — Reginsm. 15, Fáfnism. 36, Baldrs dr. 8. Skæbne, Helgakv. Hund. I 2; Skirnism. 13; Sn. Edda I 72, 74; Flat. I 358 l. 5. Jfr. *horfinalda* = *horfinheilla*, Heimsk. III 420. **88**: Atle, Forn. 126. **89**: Edda, Norr. Fornkv. 178, 191, 201; Fornald. II 374 f. **90**: båret til faderen, Forn. 23, 26 jfr. Egil 98; Ragn. 135 f. jfr. Flat. I 97. Også et minde Bisk. I 410. Husk hvordan Vilhelm Erobreren trådte ind i verden, Will. Malm., ed. Stubbs, III 1. **91**: Hvasse øjne, Helgakv. Hund. I 6, Völs. 110, 157, 184, Saxo I 370 f., 392; Helgakv. Hund. II 2 cf. Saxo I 70. Modsætning Bj. s. Hitd. 43. Sjælen = kroppen, jfr. Sn. Edda [F. J.] 89: Tors megin vokser om kap med strømmens vækst, og således bliver han i stand til at holde hovedet oven vande. **92**: Lykke, se f. ex. Beow. 1124 cf. Jud. 63, Elene 489, Dan. 709. **94**: fredløs etc., Elene 127 cf. Beow. 1587, 3003; Gen. 1142 cf. 1071,

1127, Andr. 181, 1427. **95:** Grógaldr 9. **96:** Gunthram, Paul. Diac. III 34 jfr. Flat. III 330. Islandske bønder, Landn. 109 jfr. Völs. 92. **97:** Torsten, Flat. I 253 jfr. Forns. 135, Gullþ. 11. Historien om Torsten Oksefod er et rent og skært æventyr; men den indeholder flere interessante kulturtræk, som viser at forfatteren ikke alene har haft værdifulde traditioner at arbejde med, men også gode modeller at skabe efter. — Udtrykket »biernes vej« har jeg brugt på Finnur Jónssons ansvar, se Egil 366, 423. Freyjas fjederham, Trymskv. 3 ff. jfr. Sn. Edda [F. J.] 70, Atlam. 19. **98:** Hamløbende, *hamhleypa*, Fornald. II 80, 390. Gunhild, Egil 221. Al den megen tale om at troldkællingerne »rider« gennem luften, etc., går vel ud på at de — i hvert fald fra først af — tog fugleham; jfr. *kveldriða*; endvidere Eyrb. c. 16; og især Hávam. 155 (*túnriða*) og Vestg. I Retl. 5. At »ride« har i det gamle sprog en mere almindelig betydning af rask bevægelse gennem luften. Men senere er *kveldriða* o. lgn. ord smeltede sammen med forestillingerne om troldkvinder der brugte ulven som hest, eller hekse der »red« mennesker og kvæg til døde, Skjaldedigt. 149 (6), Sn. Edda 58, Helgakv. Hj. 30 prosa, Fornald. III 650, Eyrb. cc. 16, 34, Eids. I 46. Bødvar, Hrolf 100. **99:** Hammen, se Völuspá 40, Vafþ. 37, Gripisspá 43, Hávam. 155, Skjaldedigt. 14 (2), Heimskr. I 18, 316; obs. især sprogbrugen i Helgakv. Hj. 5 prosa, Landn. 109, Sn. Edda [F. J.] 69, 73, Völs. 85 o. lgn.: *bregða*, der hentyder til en indefra bevirket forvandling. **100:** Sigmund, Völs. 95 jfr. Hrolf 52 l. 15. Svaneham, Völundarkv. indl., Helreið 6 jfr. Skjaldedigt. 16 (12); anderledes åbenbart den gamle tradition som ligger til grund for Hromund Gripssøns saga (Fornald. II 373 ff.). Bjarke, Hrolf 49 ff. sml. Finnur Jónsson i indledningen XVIII. Merovinger, Grimm: Deut. Myth.⁴ I 324 f., ti legenden er dog vel noget mere end en blot misforståelse af deres kongelige hårfagerhed. Hamstjålen, *hamstoli*, Flat. III 323 l. 6 jfr. I 16; Egil 266. **101:** hamram og fjölkunnig, Flat. I 208 (bis), 250, 252; 521 jfr. I 373, II 148; Forns. 78 jfr. 33; 54, 67. Minde i sprogbrugen Fornald. III 261. Raud, Heimskr. I 396 ff. Olav, jfr. 1ste bog 153, 166, Flat. I 276 l. 26. Bård, Flat. I 382 jfr. 380 l. 28. **102:** Almuen, Cavallius I 360. hamramhed, Landn. 109, Herv. 302 jfr. Egil 84, Heimskr. I 17 f., Gullþ. 42; Kveldulfs slægt var hamram, og de mænd omgav sig gerne med lutter hamramme karle, Egil 4, 76. Sådanne steder som Fornald. II 390, III 424 har deres interesse ved sprogbrugens minde om gammel opfattelse. Typen på bjørnemænd og ulvemænd er bersærker og ulvhedner, deres natur var vel kendelig nok i den pels de bar, Forns. 17 l. 12 jfr. Völs. 96 l. 1, foruden i deres mod, styrke og kampvildhed. Odd, Landn. 86 jfr. Islend. II 152; vil man se kunstnere producere sig, læse

man Forn. 22. Drømmefylgjernes dyr er jo åbenbart i sagaerne mere eller mindre konventionelle, men helt uden forhold til en følt sjæle-realitet er de dog næppe. Side om side med drømmeoptræden (Fornald. II 172, Austf. 53, 160, Ljósv. 198, 226, Njála 93, 284) står så sjæledyrets selvstændige apparition (jfr. Gullþ. 38 med Flat. I 252 f., Njála 172 f.) og endelig dets overtagelse af hovedpersonligheden, når manden ligefrem optræder som dyr (Gullþ. 23, Svarfd. 77 f.). Dette viste sig at være et prægtigt og et lethåndterligt motiv, Fornald. II 403, 417 etc. De vilde dyr går uden brud over i husdyr — tyr, okse, buk — alligevel er forholdet til disse kreaturer et andet, som bedre kan vises i senere sammenhæng. Hamingja, Flat. I 258 f. **103:** Signy, Völs. 89. Hu'er, Havard 46. **105:** se frændelykken, Forn. 15. Dø på samme dag, Flat. II 423. **106:** Walisisk, Mabinogion (Lady Guest) II 258. Torsten, Flat. I 252 f. **108:** Hávam. 50. **110:** Fredstiften, se også 1ste bog 45 ff.; jfr. bemærkningen Vallalj. 175. Chrodin, Fredegar III 58. **112:** Trællen sjælløs, Eyrb. cc. 18, 37. Trælleøjne, jfr. Hrolf 23, Fagrsk. 22, og foran p. 91 note. Den der ved hvad kultur og kulturkonsekvens er, vil ikke herimod anføre de exx. som findes i sagatiden, på trælle der havde mod og omtanke; obs. formuleringen Flat. I 250. **113:** Tac. Germ. 20. Harald Grenske, Heimskr. I 340. **115:** Trællen, man må holde sig til hans herre, se f. ex. Wilda: Strafrecht 655 f. Obs. den psykologisk dybtgående formulering Vestg. I Mandr. 4, II Drap. 9: det gælder at værne den fri mand; se også Egil 299, jfr. Flat. I 77. Stævne dyr, her tales kun om de muligheder som lå i kulturen, og spørgsmålet skal stå hen om denne mulighed nogen sinde er bleven fæstnet til juridisk anerkendt virkelighed, Finnb. 23 l. 20, jfr. Landn. 86 (Odd). Hedegænger, se foran p. 42. **116:** Hjorten, Beow. 1369, Guðrúnarkv. II 2; *gaghals* i Grimmism. 33; om det ord har gammel hjemmel for sig, kan ganske vist ikke afgøres. *Mótroðnir*, Sn. Edda I 478, 590, II 484, 567, forstår jeg i lighed med angels. *morstapa*, Bibl. Ang. Poesie I 331 (6), brugt om uroksen; varianterne beror vel på sammenblanding af to forskellige epiteter. For øvrigt kan jeg ikke frigøre mig for den tanke, at i hvert fald en del af de nordiske benævnelser på hjorten oprindeligt med rette tilkom elgen eller renen. I navnet *eikþýrnir*, Sn. Edda I 590, tænker jeg mig en stamme som betyder ly eller lign. (jfr. til tanken Bibl. Ang. Poesie III 233 l. 15 f.), måske den samme som forekommer hvad vi kalder aktivisk i *heidþýrnir*, himmel. — Dagen, lys, Helgakv. Hund. II 51, Heliand 5767; larmende, Guthl. 1191, 1266, Andr. 125, Exod. 344. Jfr. en anden opfattelse Grimm: Deutsche Myth.⁴ 622, men *dägwoma* betyder ikke Tagesanbruch, selv når *d.* kommer efter natten, se Guthl. 1191. Natten, mørk,

Jud. 34; Beow. 167; Gåde 13; Beow. 2211; Phönix 98, Guthl. 1191; Beow. 547, 649; Andr. 1306, Beow. 702; Heliand 4359, 4668, 4911, 4998, jfr. lovsprogets adjj. Richthofen: Altfries. Wörterb. s. v. *nacht*. Søvn og drøm, jfr. Alvism. 30; beklemmelse, Guthl. 1183, Elene 1239, Bibl. Ang. Poesie I 290 (7), Sn. Edda [F. J.] 16. Solen, dens forspand, Grimn. 37, Sn. Edda [F. J.] 16 (Skinfaxi, Vafþr. 12, Sn. E. I. c.); forstene, Alvism. 16, 36, jfr. f. ex. Helgakv. Hj. 29; frygtsom, Sn. Edda [F. J.] 17. **117:** Månen, Alvism. 14, Hávam. 137; betydningen af *heipt* er både fjendskab som man føler, og fjendskab som man sender ud efter en mand i skikkelse af fordærvelige »råd«, der knuger hans lykke eller lægger sig i baghold for ham, i skikkelse af kamp og våbensår. Ny og næ, Völusp. 6, Vafþr. 25. Bil (ikke Bol), Sn. Edda [F. J.] 17. Storm etc., Alvism. 18, 20, Sn. Edda II 486, 569. Himlen, Sn. Edda I 314 ff. jfr. 470, hvis række jo udtrykkelig siges at hvile på tradition, og som i et og alt også, så vidt vi forstår navnene, stemmer med sprogets ånd, således som det er antydnet i teksten. Himlen er selv både *drifandi*, *hreggmimir* og *leiptr* (jfr. I 593), lige så vel som *hlýrnir*; jfr. I 592, hvor navnet i mytologisk god ånd er brugt til at gøre det kosmologiske system reelt. — Ved himmel har jeg begået en fejlhuskning, da jeg skrev at himlen hed gnyfarende, men tanken ligger lige så godt i *hreggmimir* o. lgn. **118:** Jorden, vid etc. Beow. 1965, Gen. 104, 114, 123, 155, 213, 1350, 1538, 2450, Jud. 2, Christ 357, Heliand 2585, 3414; et andet udtryk, *gymengrund*, Beow. 859, hvis første del mere udtrykker det store fra den sjælelige side, som noget imponerende og helt, afsluttet i sin storhed, som det lyser frem af de forskellige sammensætninger hvori ordet forekommer i de forskellige sprog. Ordet har også hjemme på nordisk — og det ikke som lån, Grimmism. 20. ubevægelig = *þruma*, Sn. Edda I 586 jfr. det ligelydende verbum; se også anvendelsen Grimmism. 8; stednavnet *þruma* er ganske simpelt en anvendelse af fællesnavnet. Grøn, Alvism. 10. Nærende = som gror, frembringer, Alvism. 10; Bibl. Ang. Poesie I 345 (73) jfr. 316 (68), Edd. Min. 131. Veje, Alvism. 10, Hávam. 106 jfr. også Baldrs dr. 3, Oddrúnarg. 3, 8; Phönix 178, Christ 1530, Andr. 206, Elene 467, 1014, Guthl. 1012, 1224, også Beow. 840. Vi kommer ved disse ord som ved det græske til at tænke på chausseer, men et ord som befærdelig svarer nærmere til det gamle begreb vej. Vej og jord går over i hinanden, som vi siger, fordi vej mere er en side ved jordens natur end noget selvstændigt. Natursammenhængen mellem vej og jord betinger også de nordiske udtryk *groenar brautir*, Fáfnism. 41, Rigsm. 1, Skjalde-digt. 139 (1), obs. netop som modsætning til Udgård. Tors moder, Sn. Edda [F. J.] 16, Trymsk. 1, Skjaldedigt. 17 (14) jfr. ovenfor.

Til forholdet mellem pers. og upers. kan sammenlignes fig. steder: Hlóðyn som moder, Völuspá 56, hendes knogler, Skjaldedigt. 93 (2), Hlóðyn som den blotte jord, Skjaldedigt. 122 (27) og dertil den gabende jord, *ib.* 93 (2), *foldar bein*, *ib.* 12 (26) og jordens hår, *ib.* 170 (3). Snart stor, snart lille, man kan slutte, om ikke direkte til jorden, så indirekte om ad vore forfædres tanker, fra jættekvindens og lignende væsners ævner, f. ex. Harthgrepa, Saxo I 37. Saxo eller hans hjemmelsmand har her definitions-mæssigt klaret sig de forudsætninger der alle vegne lå skjult under forestillingerne, og gjorde at jætter og dværge og menneskelige mænd omgikkes uden at snuble over hinanden, — som, for at tage et eksempel, det kolossale og det normale har samme armvidde i fortællingen om Tors rejse til Udgårdsloke, jfr. Tors vækst, Sn. Edda [F. J.] 89; man tænke også på fylgjerne, Glúma 26 og andre steder. **119:** med brede træk, Halfreds *breiðleitr* er vel nok snarere at betragte som en moderne digters personifikation end som en direkte reminiscens af den gamle kultursprogbrug, men det er uden tvivl i ånden. Se fremdeles Bibl. Ang. Poesie I 316. I angels. poesi har ord som jordens skød, *fæðm bearm*, vel endnu noget af sin oprindelige, ubilledlige virkelighed. I det hele gælder den restriktion, at vore udtryk kommer ladede med personifikation, og derfor ikke kan stemmes af imod hinanden til den bredde — det vi kalder svæven — som de gamle tanker kræver. De er og bliver uægte, man gøre ved dem hvad man vil. Oprindelse, jfr. endnu den hebraiske Genesis.

Fødsel og livsende.

122: Harald, Fagrsk. 3 f. **124:** Torsten etc., Fornr. 12 l. 2; 23 l. 26. **125:** Olav, Flat. II 135. Kolbein, Sturl. II 234. **126:** De engelske kongestamtavler er samlede af W. G. Searle: Anglo-Saxon Bishops, Kings and Nobles, Cambridge 1899. De frankiske, gotiske og langobardiske slægtsrækker kan ses i oversættelserne af Gregor af Tours, Jordanes og Paulus Diaconus i Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit. — Segestes etc., Tac. Ann. I 57, 71. Med disse sider her kan sammenlignes Gustav Storms afhandling i Arkiv for nordisk Filologi IX 199. Da et sådant begreb som råd, det at råde, det at være lykkelig, kan finde anvendelse lige godt som grundled og som slutningsled i navnet, indkommer der — sent — hist og her en tilbøjelighed til at behandle leddene som ombyttelige størrelser, og navnet kan tilsyneladende blive til en slags addition af to halvnavne. På nordisk er der endnu i historisk tid spor af den oprindelige navnedannelse, men undertiden er de forklædte på grund af lydudviklingens destruerende magt over stavelserne. Så-

danne eksempler som Slettubjørns børn: Arnbjørn, Arnoddr, Arnfriðr, Landn. 67, og som Bárðr, Báreks søn, Land. 105, er ikke helt sjældne; men de tilhører væsentlig de ældste generationer. **128:** Barnet bæres til faderen, Forn. 12 l. 23, 23 l. 21 jfr. Völs. 100; det ligger i den gamle kultur, at ord som »venter, håber, mener, ønsker« altid har noget aktivt ved sig; jfr. at »spá« går langt nærmere til »bevirke« end vi tænker, »finde« har noget af »opfinde« i sig, jfr. sprogbrugen Landn. 42 l. 9 f. Føder ham herved, jfr. Cassiodorus Varia IV 2: *procreamus*, jfr. Reginism. 14, der går dybere end man straks tænker. Obs. at »føde« bruges om faderen, Sigurðark. II 18, etc. Navnegivning=fødsel, England: Lieb. 589 (70, 15); Frankr.: Lex Sal. 24 jfr. Lex Rib. 36, 10. Olav, Heimskr. II 267. **129:** Øgenavn, Staðarh. 391 f., Grág. II 182, Lex Sal. 30 (4), Gul. 196, Frost. X 35 (obs. verbet *jamna*, der jo har en virkelig, ufigurativ betydning). Dobbeltnavn, Austf. 18 f. Torsten, Flat. III 330. **130:** Hagny, Half 40 f., Landn. 38. **131:** Bjørneblod, Bjarkes kur på Hjalte (Saxo I 87) gik godt, men her var alt lagt til rette for en heldig udgang: der stod en hird åben til at modtage den styrkede og beskytte hans existens (se i det flg.); og måske har Bjarke fra først af haft lidt mere med bjørnen at gøre end blot det at fælde den. Som antydning af mulige virkninger se Landn. 86 om Odd og bjørnen, en historie der viser tankegangen, men for øvrigt er lidt mal á propos knyttet til Odd, siden den forklarer det som ikke behøver at forklares, at Odd og hans slægt var hamramme af natur. Det samme gælder Hrolf 53; der er med andre ord løbet to tråde sammen; dyrenaturen er historisk forklaret, i Landn. folkeligt, i Hrolf konventionelt-æventyrligt, men forklaringen har ikke udslettet den kendsgerning, at der mellem manden og dyret består et dybere forhold, som påvirker hans inderste sjæl og viser sig i hans hamramhed. Endelig er jo den tilkomne forklaring begrundet i samme tankegang som det sagn den er hæftet til. Se også Heimsk. I 62. Glum, Flat. I 332 ff., cf. skildringen i Njála 845 ff., Landn. 97. **133:** Hilderidssønnerne, Egil 33 ff. Moderblodet, Forn. 30 l. 25. Sagittarius, Gregor V (20) 170. **134:** Sachserne, Mon. Germ. Script. II 675. Kvinden fornedrer sig, Lex Burg. 35; Lex Rib. 58, 18; Roth. 221 (pligten ligger antydet i det offentlige ret til at gribe ind). Sverrig, Upl. Ærf. 19, Vestm. II Ærf. 14. I Danmark og Sverrig skete der på den tid da landskabslovene antog deres endelige form, store forandringer i trællenes stilling og i deres forhold til de ringere fri, se Wilda i Zeitschr. f. deutsches Recht XV 241 f. **135:** Moderen er ufri, Formlen til Roth. 222 viser barnets mangel på frihed og arveret; Liutpr. 66 siger enten, at en sådan søn på grund af de særlige omstændigheder er udelukket fra »ætledning« (*nec*), eller også at han vel kan få friheden,

men skal stå tilbage i arveret (*tantummodo*); en sådan urimelighed som at trælkvindbarnet *eo ipso* var fri, kan ikke uddrages af paragraffen. Af Roz. 137 fremgår så meget, at faderen udtrykkelig må frigive det barn han har avlet med sin *ancilla*. Lex Baj. XV 9: at en germansk betragtning nogenlunde på et enkelt punkt falder sammen med det bibelske syn, og derfor under kirkelig indflydelse lader sig begrunde med et citat fra Paulus, kan dog aldrig blive et bevis for at citatet er fader til lovbestemmelsen! (Se Brunner i Zeitschr. d. Savigny Stiftung. Germ. Abt. XXIII 202.) Frost. X 47: han frigives fra krogen og skålen; Gul. 57, 104; Sk. I. 61. Roth. 222; jeg er ikke så vis på at *viderbora* fortjener en ubetinget fordommelse, da det på ingen måde har sproget imod sig; det lader sig ikke bringe ud af verden som simpel skrivefejl. 136: Den uægtefødtes mindrestilling, Roth. 154, 158 ff. jfr. 156, 171; mindreret i andre henseender end arv, 161, 162. I Norge har de uægte sønner kun en meget betinget arveret, Gul. 104, Frost VIII 8. For øvrigt består deres lod i en frivillig gave fra faderen, Gul. 129, Frost. IX 17. Om deres stilling i anden henseende obs. uoverensstemmelsen Frost. X 47, Gul. 57, 104. Jfr. Fagrsk. 21 f. som et ex. på hvad man *kan* sige. På Island har faderen ret til at give den uægte søn en gave på indtil 12 øre (Grág. I 247); som hævder af ættens ære i hævnssager må han stå tilbage for de nærmeste ægte frænder (Grág. I 167 f.). — Sverrig: i følge Østg. I (Ærf. 4) kan den uægte aldrig arve, men må være tilfreds om faderen vil unde ham en gave. I drabsboden deltager uægte broder lige med ægtefødt, siges der udtrykkelig, Drap. 7. Vestg. lader os næsten helt i stikken, bemærkningen Add. IV 14 p. 297 er dog for enigmatisk til at bære ret meget system; for det første kan den betyde at anerkendte (fødte) frillebørn blev degraderede, for det andet at frillebørn blev afskærne fra at gøre nogen, eventuelt en mindre, ret gældende, for det tredje kan den være en mytisk-historisk forklaring af samme art som så mange juridiske sagn. De andre love forudsætter en mindreret for uægte, Vestm. I Gipt. 9, Söderm. Ærf. 3, Hels. Ærf. 14. I Danmark mærker man særlig tydeligt lovgivernes arbejden med problemerne i et frem og tilbage, men grundlaget for arbejdet er de uægte børns egenart, og især grundskellet: om moderen er *gulfæst* eller ikke (sk. I. 59, jfr. *laghgivæn*, Vald. I. II 45). Slegfredsønnen skal have sin ret ved gave i faderens live (sk. I. 58, jfr. 62, Vald. I. II 45, Er. I. I 18); se nærmere hos Wilda, og Matzen: Dansk Retshist. Privatret 92 ff. — Roz. 130 stemmer i sin grundide så vel overens med en tankegang vi kender som germansk, at der skal overmåde stærke grunde til at røkke dens vidnesbyrd, se Brunner: Sav. Stift. XVII 23. Fast står det afgørende moment: særstillingen, noget for sig, og fremfor alt at denne særstilling er

begrundet i modsætningen: køb—ikke-køb, mund—ikke-mund, dos—ikke-dos. Men lige så dybt befæstet er mangfoldigheden i standpunkterne overfor særstillingen. I stedet for at udperse et ursystem gælder det for os om at lade uoverensstemmelserne komme til orde. Brunner har forfulgt udviklingen nedad, og eftervist at der på alle, eller næsten alle, områder foregår en forværrelse i de uægtefødtes kår. Det er naturligvis ikke hans mening at man deraf, ved blot at trække linjen tilbage, kan komme til nogen viden om den oprindelige status; men på grund af den polemiske struktur i hans argumentation, kommer han til at tilsløre det faktum, at modsætningen netop viser sig så dybt begrundet i germansk tankegang. Der var en dobbelthed i Germanernes syn på den uægte, som kirken kunde benytte sig af til at uddybe skellet mellem ægte og uægte, samtidig med at den på en vis måde udviskede grænsen mellem ret og ufuldstændig ægtepagt. Vi må da se de uægtes stilling som et problem, ikke blot for os, men netop for hine mennesker; med andre ord, spørgsmålet skal lægges om til et psykologisk. Helge, Austf. 162. **137:** Tac. Germ. 18. **139:** Indlede samliv etc., Grág. I 222, 226, Gul. 124, Østg. Ærf. 8, se for øvrigt næste bog. Langobarderloven, Roth. 222, Glossen: *id est donatio in morginap* rammer jo sikkert i blinken, jfr. form. og exp., det er gaven der befæster livet, og morgengaven havde netop den ærende — d. v. s. æregivende — betydning som tiltrængtes her; se næste bog. *thingatio* må have været en ceremoniel lysning eller lign., som udkrævedes ved visse gennemgribende foretagender inden for ættens liv; såsom ved frigivelse (Roth. 156, 222, 224, Liutpr. 9, 140, efter disse at dømme, når frigivelsen gjaldt til frændskab eller til befrielse for ethvert afhængighedsforhold overfor den tidligere ejer); ved ekstraordinær disposition over hele formuen (Roth. 171, 173 f., 367), eventuelt til fremmede, og da gik den handlende ud af sin æt (jfr. Roth. 360); måske i det hele ved store gaver der fra først af havde krævet frændernes indvilligelse (jfr. Liutpr. 54, 73?); fremdeles ved gaver til uægte og deres linje (Roth. 156 f.), til frigiven hustru, altså egentlig ved optagelsen i frændskab (se ovenfor). Hvori ceremonien har bestået ved vi ikke; offentligheden var et vigtigt led i den (Roth. 172); sikkert har den noget med ting at gøre, hvad enten det nu betyder lovting eller en vidnedygtig forsamling. Sideformen *gairethinx* tyder på at våben har spillet en rolle (*thinx*=*gairethinx*, Bibl. Ecole Chartes 2 Ser. III p. 45). Ved bedømmelsen af stederne må man stedse have in mente, at frændskabet i videre forstand på den tid blandt Langobarderne vel havde et praktisk hold over sindene, men havde sat næsten al social betydning til. Om solidariteten mellem besvogrede ætter se følgende bog. **140:** Penda, se især

Beda II 20, III 21, 24. **142:** Childeric, Gregor II 11, Fredegar III 11 ff. *aud*, Auduin kaldes en søn af Menia, som skal have været gift med en Bissa, der ikke godt kan være nogen anden end hin Bisinus. Vi står uden noget holdepunkt til at omsætte hans genealogi i mere moderne termini, i virkeligheden synes Auduins plads i kongerækken at bero på forbindelser mellem hans langobardiske forgængere og det turingiske hus. Wacho skal have været gift med en datter af Pisen, rex Turing., Mon. Germ. Hist. Leg. IV 643, 644. Theodorik, Jordanes 57 (295 f.), der imidlertid løber lidt sur i slægtskabsforholdene. **143:** Tidens opfattelse af Chlodevechs forhold til Burgunderriget er utvetydigt udtalt i fortællingerne om den frankiske konges ejendommelige bejlen; hans listighed står uforklaret hen, når man ikke bag hans handlinger føler et politisk dybsind, og det et dybsind der helt igennem regnede i gamle størrelser. Magt over sindene betød for disse mennesker endnu magt over sjæle, diplomatisk overtag skulde grundlægges i lykkestyrke (se Gregor II 19, men især Mon. Germ. Script. Mer. 99, 256, og se om psykologien næste bog). Om de norske huse, se sidste kapitel. — Her som overalt hvor det gælder kulturhistoriske fakta, må der skelnes strængt mellem det vi kalder historisk funderet og tidsalderens eget syn på sammenhængen i fortiden. Den kritiske metode taler ofte om at udskille den historiske kerne, hvor den mener at uddrage skallen. I virkeligheden betyder den kritiske vurdering af kilderne blot en omsætning af fakta fra en kurs til en anden, og der er altid fare for at den sandhed som indeholdes i kilden, går tabt ved omsætningen. Denne betragtning har også anvendelse på Hakon i det flg. (p. 151). Den norske historie er skrevet ud fra det synspunkt, at Hakon-Sigurd-Hakon betød en historisk begivenhedskæde med indre sammenhæng, og utvivlsomt går den følelse tilbage til samtiden, til personer selv. At omsætte til en anden tids pragmatiske formler er en vanskelig opgave. Ingomar etc., til grund for min løse gætning ligger Gregors fragmentariske bentydninger til Chlodevechs foretagsomhed overfor småkongerne, f. ex. Chararic, Gregor II 30, og Sigebert, sammenlignet med den frankiske småkonge, Gregor II 27, 29. **144:** Adelsten, Fagrsk. 21 f. Cassiod. VIII 9. **145:** Fosterfaderen, se Glúma 48 ff.; 56 l. 78. På Island er barnefostring og opdragelse smættet sammen; opdrageren har nydt godt af den fred en fri fosterfader indgav sin fostersøn, jfr. den stærke forpligtelse man føler overfor sit barns fosterfader, intet andet end sjælesammenhæng skaber sådanne pligter. Austf. 151 f. viser, hvor liden tro man havde til en kraftig optræden af barnets fader overfor barnets fosterfader. Jfr. Njála 600 og flg. og desuden motivet i Tord Hredes saga. **146:** Slægte på, Njála 177. At blive født, barnet skal fødes

eller bringes ind i ætten (kulturægte udtryk: *bera i ætt, koma i ætt*, Skálholtsbók 423, Staðarh. 192 jfr. Grág. I 169, II 25). Intet efterfølgende ægteskab mellem barnefader og barnemoder kan i sig selv give børnene nogen byrd eller lykke til den de har i forvejen, sml. nedenfor om skødsædebørn og obs. den karakteristiske restriktion Frost. III 11, der antyder det gamles modstræben, jfr. Wilda l. c. 279 f. Skødsædebørn, Upl. Ærf. 18. Ætledning, Gul. 58, Frost. IX 1, III 13, VIII 1. 147: Svensk, Østg. Ærf. 20. Til 147 ff., i fødselens virkelighed har vi det psykologiske grundlag, den nucleus af oplevelser hvorfra institutionernes mangfoldighed — og reformernes uoverensstemmelser — grener ud. Faderens (eller en frændes, Gul. 57 slutn.) vilje er nok, så sandt han har lykkens ævne, det var blot en simpel forlængelse af kraftfølelsen der gjorde at kongefamilien længst holdt på sin lykkens tilstrækkelighed (som Brunner jo også har fremhævet). Dette er den psykologiske forudsætning for at den uægtebårne kunde være sin faders søn (det Brunner citerer Sav. Stiftung XXIII 203 siger heller ikke andet end at man vilde beholde sin ret til at kunne give sin søn fuld værdighed). Og faderen fødte ham ind i sin lykke, det navn den anerkendte søn bærer ud i verden er ættens eget (se de frankiske kongers frillebørn). En udenoms dreng som Olav, der siden kaldtes På, var opkaldt efter sin faders mødrene frænder, og tilfældet er typisk på Island. Men man havde muligheder for at udvide den virkelighed som vielsen betød; man kunde samle hele frændekredsen og lade dem give deres samtykke — råd — således som tilfældet er i Norge ved den sent foretagne ætledning (Gul. 58, Frost. IX 1). I samme retning tyder vel Roth. 155. Og muligheden måtte udnyttes, når den enkelte ikke var tilstrækkelig stor en lykemand. I sin grund er det ikke et spørgsmål om ret, men om indre ævne til at frembringe altomfattende virkninger. Den ætledede er fuldt og helt frænde, det mærkes noksom på at han har kraft til at udføre frændes opgaver. Men sandheden er noget som føles, og den kan drages i tvivl, som en mands lykkelighed kan det. Og tvivlens ord er en injurie, fordi den griber ind og nedsætter virkeligheden, eller puster liv i en mulighed —, der er en hage for mistroen at gribe i. Gul. 58, Frost IX 1 er den konsekvente formulering; de svenske og danske loves halvhed beror på senere akkommodation (Vestg. I Mandr. 2, jfr. II Drap. 7; sk. l. 58, Er. l. I 18, Vald. l. II 45 bærer kompromisets mærke i næsten alle sætninger). Men vi vilde undervurdere bestemmelsernes styrke, hvis vi ikke så at dette kompromis har gamle forudsætninger. — Ved tinglysning må endvidere tages i betragtning som en mulighed, at handlingen ikke behøvede at implicere fuld ætledning, og at der i den halvhed lå spiren til et kompromis (se f. ex. antydning Østg.

Ærf. 4, ligeledes tyder Vestg. I Ærf. 23 på at vedgæen på tinge kunde være noget mindre end rigtig ætledning, jfr. Vestg. II Arf. 32: ætleder og tager i æt med sig på tinge). Som det jo også antydes af de svenske love var tinglysning blot en del af de nødvendige ceremonier; den forudsatte en virkelighedsproces af lignende art som den norske (se foran om skødsædebørn og sml. Gul. 58). Fremdeles kan dette: tage i æt, betyde to forskellige handlinger: fuldstændig ætledning, og optagelse som klient (sml. også sk. I. 123); sandsynligheden taler imidlertid for at den sidste anvendelse af ordet skyldes senere udviskning af grænsen, der har gjort det muligt at overføre udtrykket på den frigivnes forhold til sin patron. — Man må være et af to, enten indenfor eller udenfor, enten født eller ikke født. Jo længere vi kommer tilbage, des mere forsvinder åbenbart halvbyrdstanden som fast, socialt fikseret størrelse. Men der var altid en mulighed for at sætte halvheden; der var et vurderingscentrum, der i et enkelt, personligt tilfælde kunde sætte skellet. Gul.'s og Frost.'s nenighed angående den fri, men uægtes mandsværdi er derfor dybt begrundet, hvad enten den nu er af ny eller gammel dato. — Den levende, modsætningssvangre virkelighed får sit udtryk i en fluktuerende sprogbrug. Kærneordet er *hornung* (*hrisung* og *bæsing* er sekundære specialiseringer ud fra *h.* som mønster). I Norge blev det betegnelse for den uægte, avlet åbenlyst med fri kvinde (Gul. 104), men denne snævre betydning er en tillæmpning af videre anvendelse. På Island er *h.* søn af frigiven med fri kvinde (Grág. I 224); om frisisk se Richt-hofen: Fries. Wörterb., og angående dets videre udbredelse se citaterne Fritzer s. v. Etymologien tyder på kærnen: krogbarnet, det ugyldige, tilsidesatte, og derfra kan det række opad (som delvis i Norge), men dets egentlige tendens er nedad, til foragten, Herv. 274 jfr. Hamðism. 14, Hálf 39, Laxd. 56, Bisk. I 35, Flat. I 101, ja, det rækker så langt nedad, at det mødes med og krydser *þýborinn*. (Her har vi den psykologiske begrundelse af det faktum at man kunde bruge 'trælkvindesøn' om en hvis moder ikke blot var fri, men endog højbåren, Fagrsk. 21 f.). Nogen grænse mellem de to er der ikke i deres naturlige tilstand (obs. Gul. 104 med dens ligestilling). Ud fra denne grundfølelse er Frost IX 1, Gul. 58 formede (det er i åben strid med lov-sprogbrug at tage sætningen som et senere tillæg, der skulde markere et omslag, Maurer i Münch. Sitz. Ber. 1883 p. 75; fremstillingen bestemmes jo af det konkrete tilfælde lovformerer havde for øje først). Følgen er den at *þýborinn* er nær ved at blive betegnelsen for den tilsidesatte, halvfrianden, ligesom *þysun* på gotlandsk ligefrem betyder frillesøn. — Skal vi omsætte det psykologiske til sociale værdier, kommer vi til det faktum, at på rent germansk grund er der så godt som

ingen forskel mellem en trælkvinde og en fri frille der ikke har nogen æt i ryggen, d. v. s. den sidstes fri status er prekær, fordi den mangler det der udgør frihedens væsen og derfor dens sikkerhed. Frillens søn kan knytte sin selvhævdelse til begrebet frihed, men den eneste stilling der kan give ham tryghed er ætledningens anerkendte. Og det afgørende imod ham er altid at hans moder ikke blev købt med mund, at han ingen moderlykke har. Således set er der måske virkelig gammel *raison* i den svenske bestemmelse om den frigivne der kun kan kræve halv mandebod (Vestg. I Mandr. 2); det er da halvbyrdmandens status overført på den ætledede. (Den mulighed at man kunde fødes ind i en moders æt uden at få fædrene frænder er aldeles ubevidnet på germansk område — før en tid da man gjorde uægthedsproblemet op på moderne basis.) **149:** Høskuld, Laxd. 32. Til mænds og kvinders skød, Frost. IX 1 jfr. Hertzbergs glossar; udtrykket er dunkelt, og det bliver ikke meget klarere ved IX 15. Det kunde tænkes at den sidste frase var hentet fra et videre område, og tillæmpet til det forhold som denne paragraf tager sigte på, så at den egentlig gjaldt et barn som ikke blev anerkendt af en fri fader og ikke havde nogen moder med lykke, altså det uægte barn uden rettigheder, jfr. II 6. **150:** *fulborn*, Roth. 154. Hjalte, Hrolf 71. Fosterfaderen, så vist det er at fosterforholdet har spillet en stor rolle blandt alle Germaner, er der meget få antydninger af dette forholds karakter; men de som findes er tilstrækkelige til at overtyde os om at vi ikke lægger for meget ind i følelsen, når vi lader os lede af Islændingenenes sagaer. Cassiodorus's *procreamus* er suffleret af Theodorik og hans gotiske tankegang. **151:** Hakon, Heimsk. I 155 f., 165, 182. **153:** Æresatleter, f. ex. Fóstbr., og Grettir slutn. af cc. 31, 40. Jökul, Forns. 7. **154:** Svarfd. 17 f. jfr. 89. **155:** rejst op, se f. ex. Nicolaissen: Fra Nordlands Fortid 9, Norsk hist. Tidsskr. 2 III 165. **156:** Egil, Skjaldedigt. 36 (18). Gyselige gengangere, Grettir c. 32 ff., Eyrb. c. 34, Forns. 131, Svarfd. 70, 75. **157:** Hermod, Sn. Edda [F. J.] 59. Eiriksmål, Skjaldedigt. 164. **158:** Helgakv. Hund. II 40 ff. **159:** Eyrb. c. 55. Udsyn over hjemmet, Islend. II 185; Svarfd. 89, Laxd. 47. Torkel, Landn. 35 f. Kår, Grettir c. 18 jfr. Ragnar 169, også Egil 87 ff. **160:** Asmund, Landn. 24 f.

Død.

161: Tac. Germ. 14. **163:** Odin, Baldrs draum. jfr. Völuspá 28. Forbudet i Gul. 32 og Frost V 45 mod at sidde ude og opvække trolld for at drive hedenskab, har større rækkevidde, men det indbefatter ganske utvivlsomt det at spørge de døde. Lavere

mål af lykkelighed, jfr. Nordboernes lyst til livet — *frekr er hverr til fjörsins* (Austf. 83) — med deres foragt for døden. **164:** Eyrb. c. 11. **167:** Tonga, exemplet er taget fra Mariner: The Tonga Islands. **169:** feyg, Njála 659. Turid (se 1ste bog p. 22 f.), Flat. II 399 ff. jfr. 160: »du er nok ikke lykkemand i alt«, d. v. s. du ved ikke at den rejse bliver din død; jfr. f. ex. Ljósv. 185. **170:** feyg og fredløs, Vald. I p. 61 jfr. Richthofen: Altfries. Wörterb. 724: *fai* og fredløs. Angels. *fæge* betyder dels 'dødsens', dels også i kristelig betydning »usselig«, d. v. s. nidings- (f. ex. Christ 1518, jfr. 1534, Guthl. 532). Rimeligvis er ordet i sin rod beslægtet med angels. *fāh*, 'tjendsk', et stærkt ord, der går over i 'uhyre, fredløs'. — Derfor var man bange for den »fejge« mands forhandelser, i den døendes ord lå der mulighed for alt muligt ondt. Der var god grund i den etiske fordring, at man skulde tage en mands liv uden at mishandle ham. Hjørleif, Landn. 6 ff.; 102. **172:** Forbandelser, Helge Hund. II 32 f., Saxo I 48 f. En tredje, der også har interesse i denne sammenhæng, fordi den viser hvor fast omskrevet nidingskabets grænse er, Edd. Min. 127, jfr. i det flg. note til p. 182. **173:** Grettir c. 78. **174:** ikke gøre ved, sml. Islend. II 90 med 69, 81, 98 ff.; og dog havde Hørd af naturen det ægte klar-syn, at han gennemskuede synsforblindelser. Sml. Grettir c. 34 slutn. Når folk er dødsens, kommer det farlige træk frem hos dem nok at kunne se, men ikke kunne gøre derved. Kæk nok, Gisle 54, 71, Islend. II 105, Gullþ. 30. Een ting er gævhed, Grettir c. 34; se også Flat. II 108, 202 nederst, 203 og 160. Der er noget tvivlsomt over Torgeirs holdningsløse mandhaftighed, og straks får sproget en tone af det uhyggelige. Røvertog, Islend. II 90. Enhver fortrolig føler forskellen mellem Hørd's »rådløshed« og så den energi hvormed en sund mand antager sig det vi kalder uretten, og hæver den til ære ved at indgyde den sin ærekraft (se f. ex. Halvard og Vigfus Glumsson). Der ligger en verden imellem, kløften mellem ikke-menneske og menneske. **175:** Hávamál, Bibl. Ang. Poesie I 349. Oldnordisk, Hamðism. 29; strides, nemlig mundhugges om skyld eller ikke-skyld; ordene er Sørles og svar på foreg. vers. Jfr. de tragiske livsbilleder fra de islandske fredløses liv, f. ex. Grettir c. 55. Dombøger, Cavallius II 357 f.; disse fredløse var ikke nidinger af tradition, men af selvstændig oplevelse; ensomheden og forstødelsen fremkaldte de samme virkninger som den havde gjort i gamle dage, fordi menneskeligheden og moralen heroppe stadig var begrundet i familiesammenhæng. Forskellen er blot den, at den bestemte art af menneskelighed er bleven iklædt kristelige former på visse punkter, og negativet får derved et antikristeligt præg. **176:** Gunnar, Njála 352 jfr. 354 f. Dette er i sin rod noget andet end Islændingens ulyst til at forandre

sin rejserute af forsigtighed — han har et motiv, — selv om også dette meget vel *kan* være tegn på rådløshed. Først når de klare linjer er lagte blot, kan man gå over til at behandle etikken og dens mere slyngede problemer. Jfr. i det flg. note til p. 184. Obs. brugen af »fredløs« Andr. 29; det sted som er citeret foran, p. 94, forstås først ret når man indser at »fredløshed« i sig selv begrebsmæssigt er lig »død«, så at det dobbeltspil vi uvilkårlig antager, ikke eksisterede. **178:** Mellemtilstand, Forn. 39. Sam, se 1ste bog p. 178. **179:** Grettir c. 52. Håndelag, forskellen mellem lykke og trolddom ligger inderst, i den sjæls karakter som betinger handlingen. Senere blev jo alt usædvanligt, især alt gammeldags, til trolddom (se foran p. 101). Bag udtrykket Flat. I 260 ligger en omvurdering, men en omvurdering der blev hjulpet på vej af det gamle selv. Der behøvedes blot en forskydning af tyngdepunktet, sådan at dette kom til at ligge i kristen visdom og kristen magt, og således at *alt* fornt faldt udenfor. Ti når *fjölkyngi* og hamramhed var fremmed i den gamle, absolutte betydning, noget fremmedartet som man ikke kunde få føling med, noget fjendtiligt, så faldt de ind under trolddom. **180:** Svide af, Laxd. 135, Heimsk. I 145. Troldmænd udslettes, Eyrh. c. 20, Heimsk. I 377, Laxd. 132 f., Gisle 118. Bønderne, Cavallius I 378 jfr. f. ex. Nicolovius: Folksliffet i Skytts Hærad 62 f. **181:** Ismael, Gen. 2287. Torsten, Flat. I 260; jfr. foran p. 97. **182:** Busla, Edd. Min. 127 v. 3; det sker som ikke skal ske: i tekstens ord ligger dette at alt, så vel naturen som menneskelivet (det moralske) er af lave, og går modsat af lovlig orden — bliver »uhyre«. Nordiske bønder, se f. ex. Cavallius I 378 f. **183:** Fáfnism. 7. Unnar, Sólarlj. 9. Hakon Jarl, Fagrsk. 146. **184:** Alfhild, Ól. s. h. helga 34 jfr. Flat. II 236, med en interessant variation. Heremod, Beow. 1709 jfr. 901. De kristne Angelsachseres sprog måtte naturligvis blive en tillæmpning af det tungemål de havde ført som hedninger; underligt nok synes Bugge og andre med ham, deraf at drage den forbløffende konklusion, at man altid skal tage ordene i den kristeligst mulige betydning (Paul und Braunes Beiträge XII 38). Grettir 85, 82, 72; 90 ff. Ved ordskiftet mellem Grettir og Jökul skal huskes, at også denne havde et sårt punkt i sin lykke, jfr. Landn. 61 l. 30. Over Gisle Surssøn gælder samme dom, han er ikke en ulykkelig, i moderne forstand. Drømmen som er menneskets velsignelse, er bleven ham en forbandelse. Jfr. også den konsekvens hvormed Völlu-Gunnar er skildret i Gullþoris saga, så vidt som denne sagas abrupte karakter tillader det. **186:** Sigurd, se 1ste bog 181. Angelsachser, Beow. 2884: om der nogen sinde kan argumenteres ud fra en tekstrettelse, må det vel være her. Ophav, f. ex. Islend. II 63 f., Vallaljótt 159. **188:** Højsagn,

Herv. 215 f. jfr. Flat. II 7 f., og efterklang Gullþ. 10. Selvfølgelig er ens egn — og ens venners — døde ikke trolde, men alle andre døde er det: derfor bliver højbo lig trolde, d. v. s. utyske, uvætte, se N. gl. L. I 362 (25), II 308, etc., jfr. også Fornald. III 378. Drage, Beow. 2231 ff.; Flat. I 203; jfr. Gullþ. 13, 47, Fornald. III 558. Uland, Njála 21. **189:** Hengest, Beow. 1127 f. *landmunr*, Flat. II 321, 328. *munr*, ordets helhedskarakter betinger den ældre sprogbrug — for kortheds skyld henviser jeg til Gerings Eddaordbog, jfr. også f. ex. Skjaldedigt. 30 ff. (1,19) og *mun stoerandi* om Ydun, Skjaldedigt. 16 (11). Derfor har jeg vovet at antyde oversættelsen »sjælevejene» i Sonatorrek. Når Helge i sin klage over dødens beskhed siger at han har mistet mon og land, lader det sig vanskeligt afgøre hvor fuldvægtigt ordet er på dette sted eller på denne tid — om vi i oversættelsen skal betone glæden og underforstå livet, eller vi skal udtrykke livet og have glæden in mente. *feasceafst*, frændeløs, Gen. 2175 jfr. 2100, 2699; jfr. Beow. 2373, 7; ensom blandt fremmede, Gen. 2836, 2821, Andr. 181; fredløs, Beow. 2285, 2393; den tilstand som karakteriserede den ensomme, skæbneløse: ulykkelig, Andr. 1556, 367, Christ 175, Bibl. Ang. Poesie I 291 (27), også Gen. 2269; som betegnelse for utysket, Beow. 973. Germaners selvmord, Dio Cassius 55, 6. Skønt det skulde synes overflødigt, må jeg vel udtrykke fremhæve at min skildring gælder germansk kultur, og ikke islandsk fristatsliv; mit formål kan ikke være det at udtrykke de mellemtoner som alle livsfornæmmelser havde i kulturens udgangstid, det er min opgave at pege på den halvforgibigangne kultur i disse mennesker, der giver alle handlinger kraft og instinktiv sikkerhed. Skulde man skrive Islands og Norges eller Angelsachsernes åndshistorie, måtte sproget sættes til at udtrykke det ejendommelige spil som fremkommer ved modstriden mellem underbevidstheden og refleksionen i disse sjæle. Her må jeg nøjes med som oplysende sammenligning at henvise til den instinktive måde hvorpå man reagerede overfor retsmidlerne, efter at erfaringen var omskiftet, således som antydnet i cap. Køb og vadium i næste bog. Jeg har i 1ste bog antydnet min stilling ved omtalen af det angelsachsiske digtersprog, note til p. 62. **191:** Om kongernes sorger se f. ex. N. gl. L. III 110. Sværge ud, jy. l. II 22, sk. l. 139 jfr. p. 311 (Schlyter), Uppl. Kun. 9 jfr. Heimsk. III 346. Jfr. den angels. bestemmelse, Lieb. 186 (1), og sprogbrugen i gilderne, f. ex. Da. Gildesk. I 22 (5). **192:** Ulvehoved, Lieb. 631 (6, 2); nordisk *vargr*, Lex Sal. 55, 2: *wargus*. Helgak. Hund. II 33; I 36 er også at forstå rent bogstaveligt. Og samme realisme bag ordene Bisk. I 47 l. 9. Forbandelsen, Edd. Min. 129 f. Atlam. 99; ejendommeligt at Völs. 181 helt har forkludret det sted. **193:** Der-

hen dør, Vaff. 43. **194:** Lighbjærgen, Eyrb. c. 33; især Njála 516 f., Egil 211 f., Heiðarv. 25 f. Gudmund, Ljósv. 198 f. Gå igen, især sottedøde, netop hvor noget havde grebet ind som man ikke kunde aftvinge oprejsning, Eyrb. c. 53 f., den gribende skildring Erik Røde 24 ff.; det samme ved død for trællehånd og for nidinge, utysker; Glam blev nødvendigvis ond (Grettir c. 32 ff.). Betydningsfuldt er Beow. 1053, fordi det viser hvordan man for enhver pris søgte at finde en oprejsning i trediemands bøder, for om muligt at forhindre at den omkomne skulde ligge sig selv og sine frænder til ulykke. — Der var også en mulighed for at uheldige egenskaber kunde tage magten i dette kritiske tidsrum; sådan gik det med Torolf Bøgefod (Eyrb. c. 33 ff., Laxd. 48); og var der troldmandsspirer i den hedengangne, vilde han sikkert blive vanskelig at have med at gøre (Forns. 131 f.). Vist til sit sted, Flat. I 62, jfr. med Heimsk. I 219. **195:** Tilintetgørelse, Laxd. 87 jfr. Eyrb. cc. 34, 63.

Hvem er frænde?

Hvad jeg i dette kapitel skriver om genealogier er baseret på en gennemforskning af Landnåmas samlede materiale, suppleret temmelig udførligt fra de øvrige kilder. Hvis jeg ikke helt skal sprænge rammen, kan jeg kun få plads til det allernødtørftigste her, men jeg håber engang at kunne få tid til at give en sammenfattende behandling af norske og islandske slægters indbyrdes forhold. Vatsdølefamilien står som et eksempel på noget der gentages i alle de slægter hvis liv vi kender nogenlunde fyldigt gennem Landnåma. Af det som følger her i kapitlet, fremgår at en opstilling i moderne slægtstræer giver et fejl billede af den gamle slægtsfølelse, især jo fordi den lange afstand mellem leddene på papiret tilslører fornæmmelsen af nærhed, ringberøring. Desuden er slægtskabet (cf. flg.) ofte for de ældre — førislandske — trins vedkommende udtrykt hvad vi kalder mytisk, og derfor aldeles genstridigt overfor vort system. Men hensyn til forholdet mellem Ingemundslægten og Bjørnbunættten er det værd at bemærke, at samfølelsen gør sig videre gældende. Torsten opkalder åbenbart sin ene søn, Gudbrand, efter sin søsters måg (hendes mand, Asgeir, havde en søsterdatter, der blev gift med Gudbrand Kúla); den anden søn, Ingolf, er vistnok en navne af den berømte Ingolf, som jo gennem sin hustru bekendte sig at høre til Bjørnbuningerne. Endelig: det navn, Surt, som kommer op i næste generation af Ingemundslægten, har sidestykker dels i Bjørn Bunes søn Ketill Flatnefs efterkommere, dels i en gren som ved svogerskab nedleder sig fra Ketill Flatnef, den der stammer fra Vale Lod-

mundssøn. Desuden kommer Surt frem i Laxdoelaætten, der gennem Kjartan var besvogret med Ingemundslægten. **200:** Vidner om brudekøb, overbevisende exx. kan jo ikke fremføres, når vi ikke har andet end et slægtregister; vi må skønne efter hyppigheden. Flg. er eet ex. blandt mange: Bjørn Gullberis søn Geirmund synes opkaldt efter sin svigerindes fader, Geirmund Ørlygsøn. **201:** Lodin, Heimsk. II 30 jfr. I 360. Den Lodin der nævnes Flat. I 288 f., ser alt for apokryf ud til at komme i betragtning hvor godtfolk har alvorlige ting for; bortset fra det mistænkelige i historiens tendens hænger dens personer jo løst på, uden skygge af vekselvirkning med Erling Skjalgssøn. Forfatterens onde samvittighed lyser for øvrigt ud af slutningsfrasen (p. 299). Måske står Erlings datter Geirtrud i forbindelse med den Geira som Olav Tryggvesson skal have været gift med i Venden. Geirtrud synes at være uden præcedens i Norden. **202:** Halfred, Forns. 103 f. Eldjarn, Ljósv. 237, Reykd. 123, 126 f. Af hans køn, f. ex. Er. I 2; Vald. I 20; Sk. I 2; 110, jfr. f. ex. Roth. 360, 362, Lex Burg. VIII 1, eller Østg. Epz. 23, Ærf. 8; Vestg. I Mandr. 3; Smål. Krist. 13; Hels. Jor. 14 etc.; Roz. 479 f. Naturligvis skal disse linjer ikke være et opgør om mededen. **203:** Værgemål, som Lex Sax. 42, 45. Frænders råd, Gul. 51, 71, 117; Frost. IX 22, XI 9, 10 jfr. IV 38, IX 20, XI 17 f.; Sk. I 56 f.; And. Sun. 23; Er. I 48, III 11; Jy. I 8, 30; Østg. Gipt. 18 f.; Vestg. I Ærf. 4, 8, 9, 15; Vestm. I Gipt. 3, Hels. Ærf. 7; Lieb. 106 (38) jfr. 48 (1, 2); Roz. 221 f., 225, 228, 243, 253, 400, 468; Lex Burg. XIV 4, XXIV 2; Lex Fris. IX 11; Lex Sal. 35, 5; Roth. 182; Liutprand 146. Og således kunde man jo citere *in inf.*; dette blot som antydning af hvor fast en sprogbrug flertalsformen »frænder« var, og dette atter det bedste vidnesbyrd om hvor grundmurede vanerne var. Hærje, Sk. I 56, Er. I 48. Angels., Lieb. 442. **204:** Frænde! Forns. 36, o. lgn. **205:** Mandebod, jfr. Vinogradoff i Zeits. f. Social- und Wirthschaftsgeschichte VII 1 ff.; Norge: Gul. 218 ff.; den anden tavle, Gul. 243 ff., adskiller sig intet derfra i princip, mest bemærkelsesværdigt er dér den måde de tre »ringe« kædes sammen ved tillægsgaver på kryds og tværs. Jeg kan på ingen måde gå ind på Amiras forslag om at udskille *broedrungar* af ringen (se Germania 32, 131), men på dette punkt er jo Vinogradoff af samme mening som jeg, og læseren kan derfor henvises til hans afhandling; på den anden side kan jeg ikke følge Vinogradoff i hans slutninger om en agnatisk stamme, hvilket allerede vil være klart af mine forudsætninger. Danmark: fyldigt i Er. I. III 26 ff. jfr. II 11, 38; Sk. I. 84, 91. I Sverrig har der også været tyhed i boden, Vestg. I (Mandr. 1) deler den i arvebod og ættebod, men inden for den sidste fandt foruden fædrene og

mødrene frænder (der hver fik $\frac{1}{4}$) også selve »arvi« plads. I følge Østg. (Drap. 7) var broderen hovedmand i ætteboden (jfr. Vestg. II Drap. 7), og her gælder fædrene dobbelt mod mødrene. Noget klart billede får man ikke af disse fragmentariske, og åbenbart halvt forfaldne, bestemmelser. Lex Sal. 58; modtagelse af boden, *ibid.* 62, jfr. med 101. Grunde 'moderret' på ordstillingen og på varianterne, det gør man kun når man i »moderret« ser en slags elixir til udvortes brug (mon der skulde være en hemmelighed at ernære af Eriks I. p. 101 l. 11?). I muldkastet ligger ikke egentlig ejendomsoverdragelse, men mere overførelse af ansvar; det vil sige, synspunktet bliver skævt når vi fra moderne standpunkt ensidigt ser på den ret som vilde ligge i en slig overdragelse. Der var lige så megen pligt i det 'hellige', lige så megen ære som lykke; og i et sådant tilfælde som det foreliggende blev tilkastelsen en binden af modtagerens vil og skal, der var ganske uafhængig af om mulden bragte ham nogen ejendomsforøgelse eller ikke. Moderne fortolkere kan ikke få ud af hovedet, at en værdifylde ene og alene er en formueforøgelse, og derfor bliver et kast for dem investitur — ja den var skødning, i den forstand at denne ceremoni og skødningen er to virkninger af helligheden i huset. Se næste bog. Vanskelighederne ved at formulere frændernes forpligtelser ud fra paragraffens tilsyneladende modsigende ord (se Brunner i Zeits. d. Sav. Stift. Germ. Abt. III 38 f., hvis indvendinger mod Amira har absolut gyldighed) beror til syvende og sidst på, at det der for hine mennesker var forudsætning ikke er os umiddelbart indlysende; der er ikke tale om et enten—eller, umiddelbar contra successiv, men om at alle, som sædvanlig hvor det drejer sig om frænders forpligtelser, har del i pligten, og at de ikke blot hver for sig må bære sin lod, men bære frændens med, hvis han svigter. Brunners udlæggelse af *integrum debitum* og *tota lege* rammer det væsentlige, blot at *tota lege* jo i sig rummer en mulig betegnelse af den samlede sum, så vist som den kunde tilfalde en enkelt, og måtte gøre det i det sjældne tilfælde hvor han var den eneste der kunde bære pligten. Kapitlet tager ikke sigte på frændernes egen opgave, at præstere ætteboden, selv om naturligvis solidariteten også gælder inden for den, men på den »fred« som gør dem ansvarlige for gerningsmandens liv, når han ikke kan svare for sig og sin lod. — Af Sachsernes lov ser vi ikke andet end at $\frac{2}{3}$ af boden udrededes af gerningsmanden og hans sønner, $\frac{1}{3}$ af slægten — så meget tør vi nok slutte af Lex Sax. 19. — Vor viden om Friserne er ikke stort fyldigere: talforholdet var det samme, Lex Fris. I 1. Af XIX 2, som behandler indenæts drab, kan intet som helst slutes om »naturlige« dødsmaader, hverken ang. arvegang eller mandebod. De angelsachsiske bestemmelser bærer vidne om en gæringstilstand, og er

desuden for uklare og fragmentariske til at vi kan udkonstruere et helt billede; så meget er vist, at man fuldt ud anerkendte frændernes forpligtelse. Lieb. 4 (23), 154 (6, 1), 174 (1, 4) antyder blot i al almindelighed frænders deltagelse i udredelse af mandebod. 392 viser hvor aktivt de medvirker ved sagens ordning. 186 (1 ff.) — bestemmelser i hvilke en ny ånd blæser ny værdi i gamle fakta — forudsætter at drabsmand betaler »med frænders hjælp«; tydeligere giver 266 (23, 25) til kende at hjælpen er pligt, jfr. 120 (74, 1 f.). 100 (24, 1), 190 (7) har deres interesse ved antydningen af den gængse sprogbrug: bøde til frænderne. Både fædrene og mødrene side deltog i boden, 54 (8, 3), 66 (27) — måske gør man ret i af talforholdet mellem borgensmændene, 392 (3), at slutte at de mødrene slap med at betale halvt så meget som de fædrene (Schmid: Gesetze d. Angels. 628). Inde i frænderingen står en gruppe nærbeslægtede, men om deres forhold til den videre æt får vi ingen klar besked; vi hører at de tog den lille første rate, *halsfang*, og så må vi vel formode at de også fik deres del af hovedlodden; men om vi heraf tør slutte at Angelsachserne ikke kendte nogen egentlig tvedeling af mandeboden, er meget tvivlsomt. Lex Rib. (12), Lex Baj. (VIII 20) fornægter frændesolidariteten (men i den sidste effektueres overgangen ved at dimensionerne fra bredden omsættes til længden). De andre love kender den ikke, og grunden kan jo være den, at pligten tilhørte et overvundet stadium, — men af Lex Thur. 31 kan ikke i og for sig sluttes at een mand betalte hele boden. 208: Samansvarlighed, den bedste antydning af synspunktet for boden er at dens udbetaling regelmæssig er et helhedsspørgsmål, og at den hele skal klares, inden der bliver tale om at få sagen ud af verden. Enkeltfredslutninger falder helt uden for alle muligheder, se II. cil. jfr. Frost. V 9. Hos Angelsachserne er bestemmelserne hyppig formede ud fra den forudsætning, at ætten antager sig synderens sag og bøder for ham, f. ex. Lieb. 100 (24, 1), 120 (74); 186 (1) i gammel ånd, at frænderne må sige sig løs fra ham for at slippe for pligten, og ordlyden gælder åbenbart ikke deres del, eller overhovedet en del af boden; det vage »frænder« er betydningsfuldt nok, 66 (27) viser i hvert fald at der ikke var skarpe grænser mellem de enkelte lodder. Lex Sal.'s bestemmelse, 62, om det offentlige ret til en ledig lod kan ikke have gyldighed for tidligere forhold; tiden var en flittigt fremadstræbende statskasses, der jo benyttede sig af enhver begyndende svaghed i de gamle sociale indretninger, jfr. Liutp. 13, der indirekte blotter ættens indskrumpning. Brunners bemærkning i Zeits. d. Sav. Stift. III 32 hjælper os ikke til nogen viden om forholdet før Lex Sal. — Det er en nødvendig konsekvens af ætfølelsen, at alle må bære hævn eller bøde boden, hvis gerningsmanden svigter. At han løber af landet

gør intet fra i frændernes ansvar, kun en retsligt gennemført fredløshedslysning skærer ham af, og dermed skylden. Ejendommeligt nok leder reformationen sig frem ad den — bagfra set — inkonsekvente mellemvej, at drabsmanden »flyr med« sin del, så at frændernes skyld nedsættes med et passende beløb, Lieb. 4 (23); følgen kan så blive den ejendommelige, at frænderne kommer til at betale for fredløs mand, Lieb. 66 (27) jfr. Er. I. II 9, III 30. Gul. 218: det gamle, at arvingen tager ved øksen, men til trods derfor et kompromis overfor en *utlagr*; jfr. dermed ordlyden i den gamle Frost., se Germania XXXII 138. Et skridt videre: Jy. I. II 22, hvor bl. andre ejendommeligheder drabsmandens død skaffer billigere vilkår, jfr. 1ste bog note til p. 92. Ættens grænse, tredje knæ, syvende mand o. lgn., f. ex. Jy. I. I 1, 22, Østg. Dr. 7 cf. Gipt. 8; Vestg. I Mandr. 1; Vald. I. I 20, Roth. 153, Lex Baj. XV 10, Lex Rib. 56, 3. Men hvor er så femte knæ etc.? Det er derom munkene slås. Lex Sax. 18 gør syv frænder ansvarlige sammen med gerningsmanden, men syvtallet er her ganske tomt for os, da vi ikke hører noget om hvad og hvordan der skal tælles. Bestemmelserne er i mange tilfælde tydeligt inspirerede af tider da pligten følte som en byrde, og lysten var stor til at drage grænserne med særligt hensyn til dem der kommer til at stå udenfor, jfr. Jy. I. II 26. Måske heller ikke uden interesse at nævne den danske, vage udtryksmåde: så siger man at den mindste lod ikke skal være mindre end en ørtug — bidraget halveres led for led efter slægtsfjærnheden, og når lodden er gået så langt ned, gøres der ganske simpelt holdt, Er. I. III 26, sk. I. 91, jfr. det ubegrænsede *e meth hans frændsum er*, sml. Er. I. I 17, sk. I. 33. Den norske opregning af leddene skal ikke tjene til at sætte nogen udenfor, den stræber i det højeste efter at udtømme alle muligheder. **209:** Postbroder, Roth. 362, det står vel i et eller andet forhold til ættens opløsning hos Langobarderne; på Island det klassiske ex. Fóstbr. saga; Gul. 239, jfr. også *gegyldan*, Lieb. 66 (27). Når det i kristen tid faldt naturligt at unde en gudfader bod for hans gudbarn, har det vel dybere forudsætninger end den at kirken annekterede fredsfølelsen for sit helgede forhold; naturligheden var vel begrundet i at en slig tilnærmelse mellem to mennesker måtte gøre dem interesserede i hinandens liv og død, Lieb. 122 (76). **210:** Frostating, se Frost. VI. Lærerigt, som sprudlende lige op af livet er lovbuddet Bisk. I 10: nærmere end tredjebrødre og fjærner end næstebrødre. Angelsachserne, i denne sammenhæng får *halsfang* sin store interesse, hvilken stilling man så end vil give det; det tilkom søn, broder, farbroder, Lieb. 392. Broderen i skygge, det er karakteristisk for Lex Sax. (19), at kun dræberen med sønner nævnes udtrykkelig; jfr. svensk. Ved kom-

binationen fader, søn, broder bør mindes om Gutalag p. 15: med drabsmanden skal fly de nævnte tre, men hvis de ikke er til, da må *nestu niþiar* træde ind som deltagere i hans flugt. Orden efter æt, Tac. Germ. 7. Lokalt sammenhold, Cæsar IV 1; VI 22; jfr. Tac. Germ. 26. Derimod har disse sproglige vidnesbyrd selv så ofte anføres: *chunni* = *tribus* etc., såre lidet at sige; her spiller forholdet til høvdingefamilien, hirdfølget o. a. ind. Se et senere sted.

211: Arv, se næste bog. Som søn eller broder, f. ex. Flat. I 166. moderbryst, have drukket samme spene, Gul. 239. faderknæ, ikke ride ranke, men knæsætning, 'fødsel'. trofast par, Oddrúnarg. 11.

212: Sagn, f. ex. Beowulfs forhold til Hygelak; i Edda Helgakv. Hj. og Gripisspá, hvis ide er gammel, hvad end digtet selv er. Særlig betydningsfuld er notitsen om Flosi og Lopt, Landn. 112 l. 19. Ligne morbror, Islend. II 29 jfr. Bisk. I 134. Tac. Germ. 20. Det snævre samfund mellem nærfrænder og måger dæmmer også i slægtskabsbetegnelserne. Når ordet måg på nordisk og gotisk er blevet navnet for svogrene, medens det i de andre sprog betegner frænder i alm., og når ligeledes *sippe*, som på tysk gælder frænder og frændefred, inden for de nordiske sprog væsentligst er indskrænket til svogerforholdet, så synes sprogbrugen at udgå fra en fælles grund, hvor de to ordgrupper først og fremmest betegnede hjærtet i ætten. Norskeloven, Gul. 105. Man bør betænke sig tre gange, inden man beskylder en mand der ender med at beråbe sig på livet, for at hylde innovationstilbøjeligheder.

213: sag-øget, Gul. 236 f. cf. Frost. VI 5 f.

214: skemabetinget modb., som Grág. I c. 113. gamle sjælestruktur, inden for grupperne er der foregået store forskydninger; indholdet er så at sige et kompromis med nutiden; det ejendommelige er at akkorden passes ind i de gamle rammer. Ud fra dette synspunkt: ætten som en aktuel størrelse, kommer også bodens homogeneitet til at træde frem som den var. Hele boden skulde udredes, hvad enten ætten var fuldtallig i alle sine led eller ikke, men det hindrer ikke at bodens omfang varierede noget efter tilstedeværelsen af sådanne »frænder» som stedsønner og fostbrødre. Til boden hørte vel også fra gammel tid visse »gaver» til de nærmeste frænker, og de kan stå som en selvstændig ener (Gul. 221), men en ener der skal udredes, eller de kan gå ind som led i boden, således som Lex Sal. 101 antyder. Der kan altså være gamle tilknytningspunkter i Hels. Manh. 38, men selve bestemmelsen som den står, er intet som helst værd for bedømmelsen af opr. følelse; dens tone er forrykket, og kvindens stilling beror her på total udviskning af gamle linjer. Lex Fris. XIX 2 er jo i alle måder så singulær, at den bør holdes uden for diskussioner om normale forhold, det være sig om mandebod eller om arv.

215: Billedet af slægten som

træ el. lgn. har ingen borgen i germansk sprog. Når der tales om »knæ«, ligger der helt andre forestillinger til grund. Antydningensrig er den nordiske brug af broder, se Finsens ordregister til Skálholtsbók s. v. *broedra*. Ælten, naturligvis kommer jeg til at tage parti i visse kontroverser ang. Germanernes slægtsberegninger. Stillingen er givet, når man står midt imellem et system, så ejendommeligt og så fjærnt fra al senere skik som det norske, og på den anden side sene beregninger i linjegenealogier. **216:** Mørejarl, Flat. I 221, Landn. 96; Halfdan Gamle er mytisk så godt som nogen. Hladejarlen, af opkaldelsen tør vi vel nok retfærdiggøre Herlaug. Atle, Landn. 114. Geirmund, Landn. 38, husk at Geirmunds fortid er ikke blank, den er ikke glemt, den er blot »mytisk«, forn-historisk; dermed er jo ikke Hjørleif og Half reducerede *in absurdum*, de lader sig blot ikke indexercere i genealogiens rode-system. Samme karakter har de få slægtskabsrækker vi kender fra norsk grund. Arnmødlingerne, Fagrsk. 389 og registrene Christ. Vid. Selsk. Forh. 1875 p. 100 ff. når op til omtrent samme tidspunkt, og er alle i den øverste ende tydeligt det vi har kaldt mytiske. Sml. så dermed de angels. genealogier, hvor ganske samme ejendommeligheder møder os. **217:** Are, Islendingabók 18. **218:** Ynglingatal, Skjaldedigt. 7 ff. (jfr. Islendingabók 18); min gengivelse er forkortet. **220:** Heidumhærri har åbenbart en lokal tilknytning, der ikke lader sig udkonstruere af det almene sprogmateriale, uden kendskab til de singulære forudsætninger. Opspurgt, selvfølgelig har forf. til Ynglingesaga haft sidetraditioner at støtte sig til; om han så havde været tryllekunstner, havde han ikke kunnet læse sig sin viden til af versene. Men hans fortælling beror åbenbart ikke helt igennem på levende tradition, der flød over ham og igennem ham; delvis ser det ud som om han har søgt kommentar ved at fritte ud fra versene, og det opsøgte får aldrig far- og mor-sandsagnets organiske sluttethed. **221:** gælder Finland, om Visbur hører vi intet finsk, men hans sønners navne, Gísl og Öndur, er jo i hvert fald i stil med Kong Sne, Kong Frosti og Prinsesse Drive. Ved Fyrir, ganske vist kaldes jo Dómaldi Jyders hader, og muligvis har dette tillæg noget på sig; i hvert fald viser det sydad. Skille ud fra sine forgængere, grundsynet i min fremstilling udelukker jo den fejlslutning ud fra disse ord, at jeg skulde tænke mig disse mænd som evig forenede, som udgørende en etfædt sagnkreds; sammenligningen mellem de norske kilder og Saxo viser kun at de eksisterede sammen i visse menneskers hamingja. Drot, Saxo I 351 ff. og Heimsk. I 32, Flat. I 25. **222:** Haralds slægt, Flat. I 25 f.; for øvrigt må den mulighed stedse holdes åben, at disse tavler er bestemte ud fra trin der ligger neden for Harald; der kan være lagt frændskab ind, som

først er blevet begrundet efter hans dage. Den gamle måde at fornæmme og beregne slægtskab på holdt sig i Norge, længe efter at Islændingene var gået over til at tænke genealogisk om tingene. Naturligvis må man ikke tænke sig at genealogien med eet slag satte det gamle af bænken; på islandske gårde blev man endnu længe ved at tale om sin fortid, som ens fædre havde gjort. Listerne i Flat. I 24 ff. har været genstand for harmoniserende behandling, og muligvis er der puttet personer ind som Harald aldrig var faldet på at sige du til. Det afgørende er at genealogierne både er holdte inden for kongens sjælemuligheder, og at de er skabte i gammel ånd. Harmoniseringen er kommen i stand ved en forlængelse af de linjer der lå i stoffet, ikke ved indførelse af nyt princip. Så snart vi stiller rækkerne op i stamtræer, springer deres gammeldags karakter i øjnene, selv om de formelt bekender sig til moderne videnskab; frændskabet er stedse set fra Harald som udgangspunkt, og grenene samles i fælles ophav på trods af leddenes antal. I deres indhold står listerne uafhængigt overfor Ynglingesagaens viden. Den mere literære historieskrivning søger at bringe orden i kaos, f. ex. ved at skille Haralds koner ud fra hinanden, og give dem hver sit kuld børn; men resultaternes uoverensstemmelse giver tydeligt til kende at man har prøvet på at tvinge en anden slags viden ud af traditionen, end den der lå i den. Rækkerne Flat. I 25 har, som nævnt, ingen gyldighed for de underordnede led, så snart Harald tages bort. Ættartala, *ibid.* p. 26, har vel en selvstændig oprindelse, men i sig selv indeholder den en vigtig tradition om en side i Haralds hamingja. En sammenligning med Hyndluljóð viser straks både indre sammenhæng og dybe forskelligheder, begge bestemte ved at de to er berørende sjæles selvbekendelser. — Her skal blot lige antydes den interessante parallel Flat. I 21 ff. Også her mærkes anstrængelsen med at stramme slægtstraditioner ud til et helhedsbillede over Norge, men oprindelige ættraditioner er umiskendelige. Et af stykkerne tilhører Hladejarlerne, et andet den islandske storbonde Tungeodd; i den korte række fra Jötunbjörn til Tungeodd opsummeres et frændskab med Vatsdoelaslægten, med landnamsmanden Tord þvari og med de mægtige Bresesønner. Knöttir er interessant; han forekommer ellers ikke som forfader, men hans værdi antydes derved at navnet går i Bresesønnernes familie. Som den sidste sætning viser, er genealogien brækket af. **224:** Erik, Alrek, sammenvævede med navne som Vikar og Vatnar, der repræsenterer vestnorske slægter. Nominelt tilhører de Gydas slægts-træ, men da det er Harald, eller rettere nogle af hans efterfølgere, som bestemmer hele slægtsvævet, tør vi på ingen måde ud fra denne genealogi drage nogen som helst slutning om Dronning

Gydas ophav. — Háleygjatal, om navnelisterne se opgøret hos Maurer i Abhandl. Bayr. Akad. phil.-philol. klasse 20 (1897) p. 252 ff., 267 ff. Den tanke at Eyvind skulde have 'opdigtet' eller 'tilskåret' en stamtavle, eller at en jarl havde følt sig tiltalt af et sådant kunstprodukt, er alt for barok, d. v. s. den er uhistorisk, som enhver tanke der tvinger en fortid til at tjene moderne termini, i st. for at bøje sig for det den skal tænke. Den eneste frihed en skjald havde, var friheden til at gengive det faktiske, og det faktiske i slægtsbevidstheden, især hos de store ætter, var både for vidt og for levende til at det een gang for alle kunde fastslås i et skema — så stort, men ikke større, er spillerummet. I Flat. I 22 f. har vi et interessant sidestykke, som på ingen måde afkræfter Háleygjatal. Der møder vi Harald Naumdoelajarl — og deraf slutter jeg at Harald står for den háleygske side i Hakons sjæl, ved siden af de fjærnere konger, Godgest o. a. — der møder Trond; og desuden ringe som viser ned ad Norges vestkyst, fra Høgne i Njardø til Hjørleif. I følge denne opstilling skulde Grjotgard jo repræsentere Mørelykken, og det er interessant at se hvordan den i stamtæresformen er kommen højt til vejrs. Jfr. også Ágrip, Fornm. X c. 12. 225: Herlaug etc., Heimskr. I 106. Brynjolf, cf. som antydning Egil 18. Godgest etc., Heimskr. I 41 ff., 56. Af uoverensstemmelsen mellem de to versioner kan vi ikke umiddelbart hente nogen berettigelse til at korrigere rækkefølgen Gylaug — Gudlaug i Háleygjatal. 226: Havar Handrammi, som det jo noksom fremgår af grundsynet, siger jeg hermed intet som helst om denne Havar, ud over dette, at han faktisk for hine står som et bånd mellem Hladejarler og så noget de kaldte Skjoldunger. Obs. så konsekvensen Fornald. I 377, at Havar og Trond bliver brødre; det syn er begrundet i nordnorske følelser. — Hrafn Heimiske, Landn. 103, jfr. 235 og Njála 99 f; af største interesse er en tredje æt som beråber sig på Trond; dens register er bevaret, i det store og hele utvivlsomt ægte, i Fornald. III 519 ff. (obs.: jeg taler ikke om sagaen, kun om rygraden i den). Her proklamerer Gullþorir og hans slægt deres frændskab med forskellige kredse, bl. a. Mørejarlerne, og øverst oppe løber frændskabet ud i Trond, som er søn af Sæming og Nauma (jfr. Vigda i Ágrip c. 12), og sønnesøn af Odin — åbenbart en ægte nordnorsk tradition, der har berøringer med Hladejarlerne. — Aud, sikkert har den anden berømte Aud, storenken på Hvamm, sin oprindelse fra samme sted som den trondhjemske; ikke for intet hedder hun *djúpauðgi* som sin navne. (Dobbeltformen Auðr, Unnr er vel af samme art som Auðun, Aunn, formodentlig en dannelse på *-unn*, à la Sæunn etc.). Hendes forudsætninger er jo noksom givne i de venskaber og frændskaber hendes fader Ketill sluttede i vesten med gæve mænd

fra forskellige dele af Norden. Et af disse forhold gjaldt jo Eyvind Østmand, med nedstammen fra en række: Hrolf, Ingjald, Frode; et andet blev forevigt ved Auds ægteskab med Olav Hvide, hvis afkom følte sig i frændskab både med norske konger og med Ragnar Lodbrog (Landn., Njála). Naturligvis er der i og for sig ingen modstrid mellem de vestlandske krønikeskriveres begreber om Olav Hvides forfædre og Hvamsmændenes slægtfølelse, selv om så krønikerne har ret rede på Olavs opstigende linje. — Fordum levede . . . , den gamle form mærker vi også tydeligt nok i Ynglingatal's *hitt vas fyrr*, v. 5, o. lgn. 228: Hild, mellemliddene mangler heller ikke i Hyndlulj., de ligger i den Hvedna som er moder til Haki og datter af Hjørvard, cf. Flat. I 26, hvor Ivar på kvindesiden føres op til Heidrek, på lgn. måde Herv. 290; jfr. dermed Flat. I 279. Vi har her to, måske tre, udsyn over Heidrekætten, hvert ud fra sit standpunkt; desværre får vi ikke endepunktet i Flat. I 279; så meget ser vi, at i Hyndlulj. er tappen Hvedna, i Herv. Hild, og vi har her et typisk ex. på de forkortninger som følger af synspunktet. — Vølsungerne, denne slægt og enkelte andre toner så højt frem i vor bevidsthed, fordi de står omgivne af en sky af levende handlinger, men rundt om dem sværmer det med »sagn-navne, der nu er tomme, fordi deres bedrifter er blegnede i traditionen.

Ved de islandske genealogier gælder det om at tage vel vare på differencerne, ti de er gået gennem literære håndværkeres hænder, og harmonisering sidder håndværket i fingrene. Lykkeligvis var tillige den følelse stærk, at slægtstavler tilhører slægter, og lykkeligvis var troskaben, d. v. s. afhængigheden af det givne, også stærk. Her skal blot nævnes et par eksempler som antydninger. Det vidtspændende frændesamfund som holdes sammen under navnet Hørdekåre, falder historisk i flere grupper, hvis linjeslægtsskab indbyrdes er ganske ukendt. En gruppe sad i Norge, den som blev historisk kendt ved Erling Skjalgsson; en anden gruppe overflyttedes til Island; dens store navn er Ulfljótt, Islands lovgiver, og dens slægtstræ gives os i to forskellige former, den første i Flat. I 249 og Landn. 95, den anden i Vatshyrna (Bard. Snæf. 93 f.), og denne sidste har særlig interesse, fordi vi får udgangspunktet: Ketill i Djúpadal. Den øverste del af stamtræet udtrykker hans stærke følelse af enhed med Sidehallslægten (cf. Landn. 95), en følelse hvis grund vi kender, ti Halls broder Bødvar havde jo ved sit ægteskab med Olof genrejst — eller forsøgt at genrejse — en Hørdekårsling, Flat. I 21. Til gengæld er vel Örn Hyrna en akkvistition i Halls slægtsrække. Det går sikkert ikke an at harmonisere for at få Án og Onar til at smelte sammen, obs. de to former i Landn. 95. En nær frænde til den norske gren af Hør-

dekårlingerne var Hjørleif, hvor nær — i familie angivet — ved vi ikke. Hans frændskab vender sit hoved en anden vej, gennem Hrodmar, Hroald, med deres Hrod-navne op til Hromund Grips-søn som højthædret stamfader, Landn. 6. Hans forhold til den anden side kunde imidlertid udtrykkes således: Hørdekåre, Ketill Bifra, Hrodny, Hjørleif, Forn. 120, og om vi deraf tør slutte at Hrodmar og Hrodny var ægtefolk, er meget mere end tvivlsomt, i hvert fald kan Hjørleifs mødrene række ikke bruges til at korrigere eller supplere de andre Hørdekårerækker, den har sin egen Hjørleifske værdi. En anden æt der med lige kraft frodedes i Norge og på Island, kaldte sig efter en Vikingekåre. En islandsk repræsentant var Glum, og hans opfattelse af sig selv er givet i Glúma 13; en anden frænde, Audun, har fået sin indregistreret i Landn. 58. Det siger sig selv, at den første kun udtrykker hvad Glum tænkte om sin mødrene slægt; hans fædrene stolthed er indskrevet i Landn. 71 f. I Landn. 249 har vi en kombination af Auduns og Glums tavler — den kan skyldes harmonisering, men kunde på den anden side godt være et udtryk for anskuelser på Glums gård. Endelig findes en form, Fornald. II 361 f., som ikke beror på sagamands tillavning. Denne tavle udtrykker frændskabet mellem Vatsdølinger og Vikingekårlinger, rimeligvis på grundlag af svogerskabet mellem Torsten Ingemundssøn og Asgeir Audunssøn. Måske skriver stumpen sig fra Vatsdølehjem. I tavlen Christiania Vidensk. Selsk. Forh. 1875 p. 100 er der vel også et segment af samme cirkel.

Literaturfortegnelse.

Foruden de i det foregående bind nævnte:

Barðar saga snæfellsáss ved Vigfússon. København 1860. — Bisk. = Biskupa sögur. Kaupmannahöfn 1858. — Budstikken. Kristiania.

Carmina Norroena, ed. Wisén. Lund 1886. — Cassiodorus: Varia. Mon. Germ. Hist. Auct. XII. — Cavallius = Hyltén-Cavallius: Wärend och Wirdarne. Stockholm 1864-68.

Edd. Min. = Eddica Minora, v. Andreas Heusler und Wilhelm Ranisch. Dortmund 1903. — Eiriks saga rauða, ved Gustav Storm. København 1891.

Fagrskinna, udg. af Finnur Jónsson. København 1902—3. — Finnþoga saga hins ramma, ved Gering. Halle 1879. — Fredegar. Mon. Germ. Hist. Script. Mer. II.

Grettis saga. Når Gr. citeres efter capp., gælder citaterne udgaven i Altnordische Saga-Bibliothek. — J. Grimm: Deutsche Mythologie. 4te Ausgabe. 1875—78.

Hálfs saga. Norrøne Skrifter af sagnhistorisk Indhold, udg. af Bugge. — Hrólfs saga kráka, ved Finnur Jónsson. København 1904.

Íslendingabók, udg. af Finnur Jónsson. Kaupmannahöfn 1887. Jordanes. Mon. Germ. Hist. Auct. V.

Lex Baj. Mon. Germ. Hist. Leg. V. — Lex Thur. *ib.* — Lex Rib. *ib.* V, alm. citeret efter Fontes Juris Germanici Antiqui. 1869; det samme gælder Lex Franc. Cham. — Lieb. = Die Gesetze der Angelsachsen. Herausg. v. Liebermann. Halle 1903.

Ólafs saga hins helga, udg. af Keyser og Unger. Kristiania 1849. — S. Ól. kon. = Saga Ólafs konungs hins helga, udg. af Munch og Unger. Kristiania 1853. — Saga Ólafs konungs Tryggvasonar, udg. af Munch. Kristiania 1853.

Ragnars saga loðbrókar, ved Magnus Olsen. København 1906—8.

Skjaldedigt. = Den norsk-islandske Skjaldedigtning, udg. af Finnur Jónsson. København og Kristiania 1908. — Snorra Edda, den Arnemagnæanske udgave; med tilføjet [F. J.] Finnur Jónssons, København 1900. — Staðarholtsbók, udg. af Finsen.

Þorðar saga hreðu, udg. af Fridriksson. 1860.

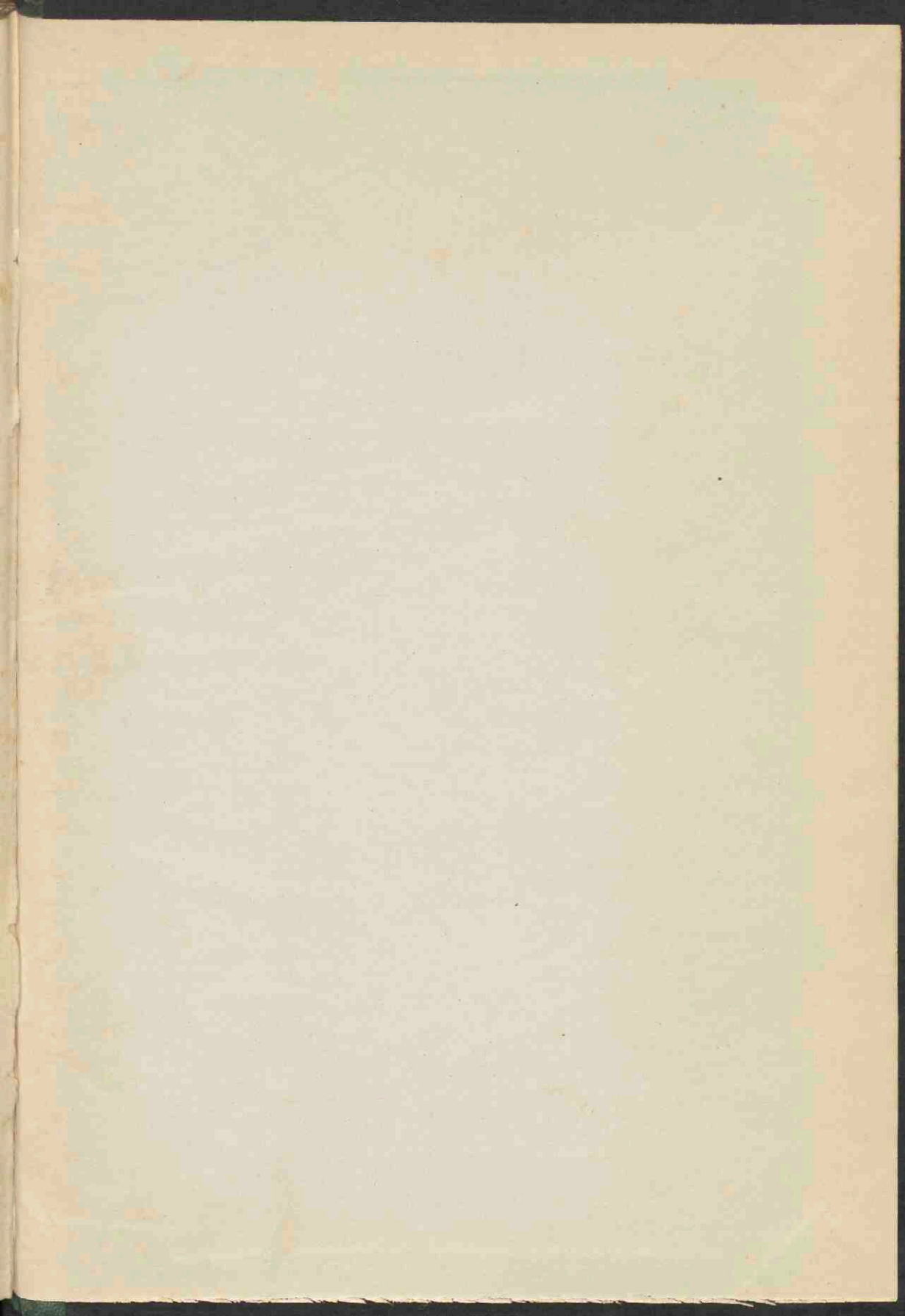
INDHOLD.

	Side
Verden	
Liv	36
At leve	56
Sjæl	79
Fødsel og livsende	122
Død	161
Hvem er frænde?	197
Anmærkninger	233
Literaturfortegnelse	268

INDEX

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110

111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

0.6296

Sept 1.3

